

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΤΜΗΜΑ ΙΑΤΡΙΚΗΣ,

ΤΜΗΜΑ ΒΙΟΛΟΓΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

με θέμα:

ΟΙ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΒΙΟΗΘΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΤΑΜΠΑΚΑΚΗ ΕΥΓΕΝΙΑ

ΑΜ 298

Επόπτης: Γρηγόριος Τσουκαλάς,

Μέλη επιτροπής: Λίνα Παπαδάκη,

Βασιλική Πετούση

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 17-5-2024

Περιεχόμενα

Εισαγωγικό σημείωμα	4
Πλαστική και αισθητική χειρουργική. Βασικές έννοιες	7
A. Σώμα, και Ομορφιά. Ιστορική προσέγγιση	10
Το σώμα και το αποτύπωμα του, στην Ιστορία της Τέχνης. Μια σύντομη επισκόπηση	15
Η τέχνη στην αισθητική χειρουργική.....	18
Κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο της τροποποίησης του σώματος. Ιστορική επισκόπηση	20
Ιστορία της αισθητικής χειρουργικής.....	23
Αρχαίος και Βυζαντινός κόσμος	24
Υλικά Τεκμήρια αρχαίας προσθητικής.....	24
Η Ρινοπλαστική στη Μεσόγειο.....	25
Αντιμετώπιση Εγκαυμάτων	26
Επεμβάσεις στο φύλο. Ευνουχισμός και Ερμαφροδιτισμός.....	27
Αντιμετώπιση της Γυναικομαστίας.....	28
Επεμβάσεις αισθητικού χαρακτήρα στα γεννητικά όργανα	29
Επισπασμός.....	29
Οσχεοπλαστική. Περί ρακώσεως οσχέου.....	30
Περί νυμφοτομίας και κερκώσεως	31
Αισθητικές μικροεπεμβάσεις στο δέρμα.....	31
Τα σημάδια της ηλικίας	33
Μεσαιωνικοί χρόνοι – Αναγέννηση	34
Εγχειρίδιο γυναικείας φροντίδας.....	34
Κουρείς Χειρουργοί και εμπειρία.....	35
Gaspare Tagliacozzi: ο Πρωτοπόρος.....	36
Σύφιλη και επεμβάσεις. Ντροπή και ανάγκη	37
20ος αιώνας. Τα πρώτα συγγράμματα	38
Η πρώτη γυναικεία παρουσία στον κλάδο.....	39
Δικαστική υπόθεση Dujarier 1929. Μια Κρίσιμη απόφαση.....	40
Το πρόσωπο της φυλακής. Θα σας κάνουμε όμορφους	40
B. Η αισθητική χειρουργική και το κοινωνικό - πολιτισμικό πλαίσιο	42
Οι απαιτήσεις της εμφάνισης και η αισθητική χειρουργική.....	46
Εμφάνιση και φύλο	48
Εμφάνιση και ηλικία.....	50

Εμφάνιση και διακρίσεις.....	52
Η ψυχολογία και η αισθητική χειρουργική.....	54
Εμφάνιση και η Ιατρικοποίηση της.....	58
Η αισθητική χειρουργική και ο φεμινισμός.....	60
Η αισθητική χειρουργική και το σώμα αντικείμενο.....	63
Γ. Βιοηθική Προσέγγιση	65
Προκλήσεις - Ηθικά διλήμματα.....	66
Βασικές αρχές αναφοράς.....	68
Η αρχή της Αυτονομίας.....	71
Η Αρχή της Μη πρόκλησης βλάβης.....	73
Αρχή της Αγαθοπραξίας.....	74
Αρχή της δικαιοσύνης.....	75
Ηθική προσέγγιση, πέρα από τις βασικές αρχές αναφοράς.....	77
Οι αποφάσεις, οι επιλογές και οι συνέπειες των πράξεων μας στο ηθικό πλαίσιο της ωφελμιστικής και πραξιοκεντρικής προσέγγισης.	78
Αυτονομία, Αντικειμενοποίηση και Αυτοαντικειμενοποίηση.....	81
Η ρητορική της Αυτονομίας.....	82
Ακεραιότητα του ανθρωπίνου σώματος.....	84
Το Σώμα ως Αντικείμενο	87
Αυτο-αντικειμενοποίηση.....	93
Αισθητικές επεμβάσεις και η Βιοτεχνολογική Ενδυνάμωση του σώματος.....	98
Η αναζήτηση των ορίων.....	100
Η Κανονικοποίηση.....	102
Παλιές έννοιες νέες μεθοδολογίες. Η ηθική της ενίσχυσης.....	105
Επίλογος - Συζήτηση	109
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	110

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω πρωτίστως τον κ. Γρηγόρη Τσουκαλά, Επίκουρο καθηγητή της Ιστορίας της Ιατρικής, της Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης, ο οποίος ως επιβλέπων καθηγητής μου, υπήρξε εμπνευστής και πολύτιμος συμπαραστάτης στην επιλογή του θέματος, τη μεθοδολογική οργάνωση, και τη συγγραφή. Επιπρόσθετα θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της τριμελούς επιτροπής κ. Λίνα Παπαδάκη Επίκουρη καθηγήτρια Φιλοσοφίας, του Τμήματος Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, του Πανεπιστημίου Κρήτης και τη κα. Βασιλική Πετούση, Αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, για την αμέριστη βοήθεια, ευγένεια και αμεσότητά τους καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας.

Η εργασία αυτή δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την ολόπλευρη συμπαράσταση του συζύγου μου, Θεόδωρου και των κοριτσιών μας Κοραλία και Νεφέλη Κωστέα.

Εισαγωγικό σημείωμα

Η παρούσα διπλωματική εργασία αρχικά θα επιχειρήσει μια ιστορική αναδρομή στην ανάπτυξη και εξέλιξη των αισθητικών επεμβάσεων και στις πρακτικές της αισθητικής χειρουργικής η οποία υπηρέτησε την ανάγκη του ανθρώπου να διορθώσει, να βελτιώσει και να ενισχύσει τα εξωτερικά φυσικά χαρακτηριστικά του. Η ενασχόληση με τη σωματική εμφάνιση αποτελεί ιστορικά, ένα καθολικό κοινωνικό φαινόμενο με βαθιές ρίζες στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας. Μέσα στους αιώνες το σώμα σφραγίστηκε από ένα πλήθος κοινωνικών πολιτικών και πολιτισμικών διακριτικών γνωρισμάτων τα οποία αποτέλεσαν αναπόσπαστα στοιχεία της υπόστασής του¹. Το ανθρώπινο σώμα, απεικονίστηκε και αποδόθηκε στην τέχνη, ποικιλοτρόπως, υποδηλώνοντας αξίες πεποιθήσεις και κυρίαρχα πρότυπα². Αποτελεί δε, ένα ζωντανό έργο έκφρασης που ενδυναμώνεται από την αέναη προσπάθεια βελτίωσης του εαυτού μας. Η δυναμική διάσταση του σώματος εκφράζεται μέσα από ποικίλες πολιτισμικές πρακτικές που ενσωματώνουν συμβολισμούς, ρόλους, ταυτότητες και σχέσεις εξουσίας³. Σε όλους τους πολιτισμούς, και σε όλες τις κοινωνίες το σώμα είναι το όργανο που αποδέχεται τη φθορά τη νόσο και το θάνατο. Η τροποποίηση του σώματος και ειδικά του γυναικείου, ερμηνεύτηκε ως οδηγός εξασφάλισης της υποσχόμενης ευημερίας και ευτυχίας⁴.

Ο χώρος των αισθητικών επεμβάσεων χαρακτηρίζεται από την ανάγκη, την έλλειψη και τους άγνωστους ορίζοντες. Το πεδίο έχει μετατραπεί σε χώρο αντιπαραθέσεων που πηγάζουν από ποικίλες διαφορές και συγκρούσεις, όπως αυτές της : α) προσωπικής εμφάνισης και του κυρίαρχου προτύπου β) του ασθενούς και του χρήστη υπηρεσιών υγείας γ) της απουσίας της ιατρικής αναγκαιότητας και της βελτίωσης των χαρακτηριστικών δ) των διακρίσεων μεταξύ των θεραπευτικών και των βιοτεχνολογικών επιτευγμάτων ενίσχυσης ε) των ορίων της υγείας, της νόσου και της γήρανσης στ) του κατασκευασμένου προϊόντος της τελειότητας και του φυσικού σώματος ζ) της υγείας και της κατανάλωσης των ιατρικών προϊόντων και τέλος η) της αντικειμενοποίησης ή αυτό-αντικειμενοποίησης του αποξενωμένου σώματος και του σώματος που εκφράζεται μέσω της ελεύθερης βούλησης⁵.

¹Punday, D. (2000). Foucault's Body Tropes. *New Literary History*, 31(3), σελ. 520-528, <http://www.jstor.org/stable/20057617>

² Preziosi D. (1999). Performing modernity: the art of art history. In: Jones A, Stephenson A, editors. *Performing the Body: Performing the Text*. London: Routledge, σελ. 29–39, McKenzie Laurel, (2016). *Women in unity: re-imagining the female body in art etropic* 15.1 (2016): *Tropics of the Imagination* 2015 Proceedings, σελ. 123

³ Butler, J. (1989). Foucault and the Paradox of Bodily Inscriptions. *The Journal of Philosophy*, 86(11), σελ. 601–607. <http://www.jstor.org/stable/2027036>

⁴ Mobius, M. M., & Rosenblat, T. S. (2006). Why Beauty Matters. *The American Economic Review*, 96(1), 222–235. <http://www.jstor.org/stable/30034362>, Plaut, V.C., Adams, G., & Anderson, S.L. (2009). Does attractiveness buy happiness? "It depends on where you're from". *Personal Relationships*, 16, 619–630., Umberson, D.J., & Hughes, M. (1987). The impact of physical attractiveness on achievement and psychological well-being. *Social Psychology Quarterly*, 50, 227. Barker DJ, Barker MJ. (2002). The body as art. *J Cosmet. Dermatol*. 2002 Jul;1(2):88-93. doi: 10.1046/j.1473-2165.2002.00027.x. PMID: 17147524 σελ 88- 90

⁵ Fredrickson, B. L., & Roberts, T. A. (1997). Objectification theory: Toward understanding women's lived experiences and mental health risks. *Psychology of women quarterly*, 21(2), 173-206, Huebner, D. M., & Fredrickson, B. L. (1999). Gender differences in memory perspectives: Evidence for self-objectification in women. *Sex Roles: A Journal of Research*, 41(5-6), 459–467. <https://doi.org/10.1023/A:1018831001880>, Calogero, R. M., Tantleff-Dunn, S., & Thompson, J. K. (Eds.). (2011). *Self-objectification in women: Causes, consequences, and counteractions*. American Psychological Association, <https://doi.org/10.1037/12304-000>

Στη βιβλιογραφία αποτυπώνεται ότι το ποσοστό των γυναικών που υποβάλλονται σε αισθητικές χειρουργικές επεμβάσεις ανέρχεται στο 86% του συνολικού πληθυσμού⁶, ενώ η πληθώρα των επεμβάσεων αισθητικής εξακολουθεί να απευθύνεται στις γυναίκες. Αναγνωρίζοντας τα δεδομένα, η φεμινιστική θεωρία επικεντρώθηκε στο γυναικείο σώμα και ασχολήθηκε επισταμένως με την αυξανόμενη διείσδυση των αισθητικών επεμβάσεων, την Ιατρικοποίηση και τις συνυφασμένες εξαρτώμενες «παθολογίες» που προβληματίζουν. Στο πλαίσιο της φεμινιστικής σκέψης η συζήτηση για την αισθητική χειρουργική έχει τύχει ιδιαίτερης προσοχής. Φεμινίστριες συγγραφείς όπως η Wollstonecraft, η Beauvoir, η Bordo, η Dworkin και η Davis, σχολίασαν την κοινωνική κανονικοποίηση του γυναικείου σώματος, τις πειθαρχικές πρακτικές και την συνανήκουσα χειρουργική τροποποίηση. Συγκεκριμένα η Dworkin γράφει: «Στην σύγχρονη κουλτούρα ούτε ένα μέρος του γυναικείου σώματος δεν μένει ανέγγιχτο, αναλλοίωτο..... Από το κεφάλι ως τα νύχια, κάθε χαρακτηριστικό του προσώπου μιας γυναίκας, κάθε τμήμα του σώματός της, υπόκειται σε τροποποίηση»⁷.

Το εύρος και η επικαιρότητα των βιοηθικών ζητημάτων που σχετίζονται με τις αισθητικές επεμβάσεις απαιτούν μια ευρεία θεωρητική βάση που θα εστιάσει πολύπλευρα στις ιδιαιτερότητες και τις προκλήσεις του σύγχρονου αυτού πεδίου.

Στόχος της διπλωματικής εργασίας είναι να αναδείξει ορισμένες από τις ηθικές προκλήσεις οι οποίες σχετίζονται με τις αισθητικές επεμβάσεις και να προσεγγίσει βιοηθικά το πολυσύνθετο φαινόμενο των αισθητικών επεμβάσεων, εστιάζοντας στις χειρουργικές και μη χειρουργικές επεμβάσεις, (σε αυτές συμπεριλαμβάνονται όλες οι δραστηριότητες εφαρμογές αισθητικών τεχνολογικών μεθόδων π.χ. εγχύσεις, επεμβάσεις λέιζερ κ.α., με ή χωρίς αναισθησία και χωρίς να απαιτείται εισαγωγή σε νοσηλευτική μονάδα) που σκοπό έχουν την βελτίωση και ενίσχυση της εξωτερικής εμφάνισης μέσω της διαμόρφωσης των φυσικών χαρακτηριστικών του σώματος και του προσώπου.⁸ Το πλαίσιο της ηθικής προσέγγισης των αισθητικών επεμβάσεων είναι πολυδιάστατο ωστόσο θα επιχειρηθεί η τοποθέτηση επί των ηθικών ερωτημάτων και προβληματισμών. Η ελεύθερη βούληση και η ελευθερία του ίδιου του προσώπου συνιστά το μόνο κριτήριο, για την επιλογή, διόρθωση ή βελτίωση των φυσικών χαρακτηριστικών του σώματος.

Μόνο, ένα ηθικό πλαίσιο «πολλαπλών αρχών» μπορεί να οδηγήσει στην καλύτερη κατανόηση και αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων. Ένα τέτοιο πλαίσιο περιλαμβάνει την φύση της σχέσης γιατρού-ασθενούς, τη σχέση με το σώμα μας, τη σχέση των συλλογικών και ατομικών ευθυνών και υποχρεώσεων, τη σημασία της αυτονομίας του προσώπου και τον απαιτούμενο σεβασμό της αξιοπρέπειας της ανθρωπίνης οντότητας.

⁶ American Academy of Cosmetic Surgery. American Academy of Cosmetic Surgery 2009 Procedural Census. [March 15, 2010]. http://www.cosmeticsurgery.org/media/2009_full_report.pdf. Published February 2010, BAAPS ANNUAL AUDIT RESULTS, https://baaps.org.uk/_userfiles/pages/files/final_2023_audit_results_for_2024_release.pdf

⁷ Dworkin, Andrea, (1974). *Women Hating*, New York: Dutton, (σελ: 113-114) επίσης: Wollstonecraft, Mary, 1792 [1988], *A Vindication of the Rights of Woman*, in *The Feminist Papers: From Adams to Beauvoir*, Alice S. Rossi (ed.), Boston: North Eastern University Press, σελ. 40-85. Davis, Kathy, 1995, *Reshaping the Female Body: The Dilemma of Cosmetic Surgery*, New York/London: Routledge, Bordo, Susan, (1993). *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture and the Body*, Berkeley, CA: University of California Press, Beauvoir, Simone de, (2010). *The Second Sex*, Constance Bordo and Sheila Malovany-Chevallier (trans.), London: Vintage σελ:304

⁸ Morgan, K. P. (1991). *Women and the Knife: Cosmetic Surgery and the Colonization of Women's Bodies*. *Hypatia*, 6(3), 25-53. σελ. 42, <http://www.jstor.org/stable/3809838>
Davis, Kathy. (1999). "7.5 "My Body is my Art": Cosmetic Surgery as Feminist Utopia?". *Feminist Theory and the Body: A Reader*, Edinburgh: Edinburgh University Press, σελ. 455, 456 <https://doi.org/10.1515/9781474471770-052455>

Η αισθητική χειρουργική μπορεί εν μέρει να «ενδυναμώνει» τα σώματα των γυναικών, ωστόσο, ταυτόχρονα μπορεί να τα υποβάλει σε απαιτητικές δεσμεύσεις πειθαρχημένης κανονικοποίησης, ενισχύοντας συστημικές διαδικασίες. Το γεγονός αυτό επιβάλλει διακριτή ηθική ανάλυση και προσέγγιση καθώς η ιεράρχηση, η ανισότητα, και η υποβάθμιση είναι τα πιθανά αποτελέσματα των εν λόγω επιλογών.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση ζητημάτων όπως η άρνηση της αυτονομίας του ατόμου και η μεταχείριση του ανθρώπινου σώματος ως μέσο ή αντικείμενο. Για αυτό το λόγο, θα γίνει μια προσπάθεια συνθετικής προσέγγισης των ηθικών ερωτημάτων και προβληματισμών υπό το **πρίσμα της καντιανής προσέγγισης**. Το φιλοσοφικό και ηθικό πλαίσιο και η συνδεδεμένη με αυτό επιχειρηματολογία της παρούσης, ελπίζουμε ότι θα συνεισφέρει στην βαθύτερη προσέγγιση εννοιών που άπτονται στην αντικειμενοποίηση και στην αυτοαντικειμενοποίηση.

Στη βιοηθικά προσανατολισμένη συζήτηση για τις αισθητικές επεμβάσεις, θα σχολιάσουμε επιπροσθέτως την ενίσχυση των ανθρωπίνων εξωτερικών χαρακτηριστικών μέσω της εξελισσόμενης βιοϊατρικής τεχνολογίας και γνώσης⁹, καθώς εγείρονται σοβαρά ηθικά ζητήματα που αφορούν την **υπέρβαση της «υγείας» της άνιση πρόσβασης και της δημιουργίας κοινωνικών και φυλετικών διακρίσεων**.

Ο έλεγχος και η βελτίωση των φυσικών χαρακτηριστικών του ανθρώπου πέραν του φυσιολογικού¹⁰, επιτρέπεται στο πλαίσιο της αυτονομίας του προσώπου, ωστόσο προκαλεί έντονες ανησυχίες τόσο για τη σχέση μας με το σώμα μας όσο και για τις σχέσεις μας με τους συνανθρώπους μας.

Η αισθητική χειρουργική, όπως εφαρμόζεται σήμερα, ενδέχεται να περιορίζει την έκφραση του σώματος και κατ' επέκταση την ελευθερία του ανθρώπου μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Η εργασία θα ασχοληθεί κατά κύριο λόγο με το γυναικείο σώμα, ενώ για λόγους οικονομίας δεν θα συμπεριλάβει θέματα όπως: μεταμοσχεύσεις προσώπου, επεμβάσεις αλλαγής φύλου, επεμβάσεις σε ανήλικα άτομα και τη μεταβολή των χαρακτηριστικών του προσώπου με σκοπό τη σύγχυση ταυτότητας. Στην εργασία θα χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά οι όροι «κοσμική επέμβαση» και «αισθητική επέμβαση». Ο όρος «αισθητική» ομοιάζει να

⁹ Gomes C, Silva AC, Marques AC, Sousa Lobo J, Amaral MH. (2020). Biotechnology Applied to Cosmetics and Aesthetic Medicines. *Cosmetics*. 2020; 7(2):33. <https://doi.org/10.3390/cosmetics7020033>
Rinaldi A. Healing beauty? More biotechnology cosmetic products that claim drug-like properties reach the market. *EMBO Rep*. 2008 Nov;9(11):1073-7, doi: 10.1038/embor.2008.200. PMID: 18978808; PMCID: PMC2581859, (Προσπελάθηκε στις 30/9/2023)

¹⁰ Στο πλαίσιο της εργασίας, η έννοια της φυσιολογικής εμφάνισης, αποδίδεται με συμβατικό τρόπο και σύμφωνα με την επικρατούσα αντίληψη, όταν δηλαδή η εμφάνιση αναπτύσσεται ομαλά, σύμφωνα με τη φύση και τους κανόνες της. Η εργασία ακολουθεί την διατύπωση της American Medical Association (AMA) : «Η αισθητική χειρουργική πραγματοποιείται για να αναδιαμορφώσει τις φυσιολογικές δομές του σώματος» (1989), στην οποία χρησιμοποιείται η έννοια του φυσιολογικού στον ορισμό της αισθητικής χειρουργικής. Η φυσιολογική εμφάνιση επηρεάζει έντονα την κοινωνική λειτουργία και τη διαπροσωπική επικοινωνία ενός ατόμου ενώ έχει σοβαρές συνέπειες στην κοινωνική αλληλεπίδραση. Περαιτέρω, για κάποιους ερευνητές η φυσιολογική εμφάνιση του προσώπου ορίστηκε σύμφωνα με την Κλίμακα αξιολόγησης της λειτουργίας του προσώπου -Facial Function Assessment Scale- αυτή η οποία δεν προκαλεί καμία αρνητική αντίδραση από άλλα άτομα κατά τη διάρκεια μιας αλληλεπίδρασης, Kim YJ, Park JW, Kim JM, Park SH, Hwang JH, Kim KS, Lee SY, Shin JH. (2013). The functionality of facial appearance and its importance to a Korean population. *Arch Plast Surg*. 2013 Nov;40(6):715-20. doi: 10.5999/aps.2013.40.6.715. Epub 2013 Nov 8. PMID: 24286044; PMCID: PMC3840178 seL. 715, Borah, G. L., & Rankin, M. K. (2010). Appearance Is a Function of the Face. *Plastic and Reconstructive Surgery*, 125(3), 873–878. doi:10.1097/prs.0b013e3181cb613d

συσχετίζει τις επεμβάσεις με την τέχνη και γι' αυτό προτιμάται από ένα μεγάλο μέρος του πεδίου.

Κατά την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας αναπτύσσονται οι ακόλουθες ενότητες:

α) Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζονται εισαγωγικές βασικές έννοιες και ιστορική αναδρομή που αφορά στην ανάπτυξη του επιστημονικού πεδίου από τα προϊστορικά χρόνια έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Περιγράφονται οι σημαντικότεροι σταθμοί και τα επιτεύγματα που χαρακτηρίζουν τον τομέα ώστε να καταστεί κατανοητή η πορεία της εξέλιξης του πεδίου.

β) Στην δεύτερη ενότητα εξετάζονται οι πολιτισμικοί, ψυχολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες που δημιουργούν το υπόβαθρο ανάπτυξης και ένταξης της αισθητικής χειρουργικής στην σύγχρονη κοινωνία. Επίσης παρουσιάζεται ο θεωρητικός προβληματισμός για την ανθρώπινη εμφάνιση και εικόνα, με την οπτική του φεμινισμού, της εργαλειοποίησης και της ιατρικοποίησης, που χαρτογραφούν το πλαίσιο προσέγγισης του θέματος.

γ) Στην τρίτη και τελευταία ενότητα παρατίθενται επιλεγμένα ηθικά **δλήμματα και προβληματισμοί** βιοηθικής για το ζήτημα των επεμβάσεων. Ακολουθεί ο σχολιασμός της «ιατρικής» διαχείρισης του σώματος μέσα από τις βασικές αρχές βιοηθικής, και περαιτέρω η προσέγγιση μέσω του πλαισίου της πραξιοκεντρικής και συνεπειοκρατικής βιοηθικής θεωρίας σχετικά με την εργαλειακή χρήση, την αντικειμενοποίηση και την αυτοαντικειμενοποίηση του σώματος. Οι τελευταίες σελίδες θα αφιερωθούν στην βιοτεχνολογική ενίσχυση της εμφάνισης. Η ενότητα αυτή θα κλείσει με συζήτηση και συμπεράσματα.

Πλαστική και αισθητική χειρουργική. Βασικές έννοιες

Ο όρος "πλαστική" ανακοινώθηκε για πρώτη φορά στην δημοσίευση του έργου "Rhinoplastik" ("Ρινοπλαστική") του Karl Ferdinand von Graefe πριν από διακόσια περίπου χρόνια¹¹. Ο Karl F. von Graefe, χρησιμοποίησε τον όρο για να περιγράψει τον τομέα των επανορθωτικών χειρουργικών επεμβάσεων, γεγονός που οδήγησε τον Eduard Zeis το 1838, στην καθιέρωση της ονομασίας για την ειδικότητα της πλαστικής χειρουργικής ("plastische Chirurgie")¹². Η λέξη «πλαστικός» εντάσσεται στο πλούσιο σημασιολογικό περιβάλλον του Ελληνικού ρήματος «πλάσσω» και σημαίνει *«αυτός που μπορεί να διαμορφώσει ή να διαμορφώνεται, που είναι κατάλληλος για πλάσιμο, για διαμόρφωση, ο εύπλαστος, ο πλαστός κ.α.»*¹³ Η πλαστική χειρουργική συνομιλεί με το φαινόμενο της πλαστικότητας ως διαδικασία μετασχηματισμού (δηλαδή της αποσύνθεσης ή της ανασύνθεσης της μορφής)¹⁴.

¹¹ Graefe, C.F. . Hecker J.F.C (1818). De rhinoplastice sive arte curtum nasum ad vivum restituendi commentatio qua prisca illius ratio iterum experimentis illustratur, novisque methodis ad majorem perfectionem perducitur editor (Latin ed), Apud Reimerum, Berlin (1818), Digitized by Harvard Medical school 2012 : <https://archive.org/stream/derhinoplastices00grae#page/n5/mode/2up>. (n.d.), (Προσπελάθηκε στις 18/10/2023)

¹² Zeis, Eduard (1838). Handbuch der plastischen Chirurgie, Berlin : G. Reimer, (Προσπελάθηκε στις 30/6/2023)

¹³ Αρχαία Ελληνική γλώσσα και γραμματεία : https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/lexicon/lemma.html?id=157

¹⁴ Macionis Valdas,(2018). History of plastic surgery: Art, philosophy, and rhinoplasty, Journal of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery, Volume 71, Issue 7, σελ. 1086-1092, ISSN 1748-

Μπορεί η ονομασία της ειδικότητας να είναι σύγχρονη, ωστόσο οι εφαρμογές και οι αναφορές στην Πλαστική Χειρουργική χρονολογούνται από στην πρώιμη εποχή του Χαλκού καλύπτοντάς μεγάλο γεωγραφικό εύρος του τότε γνωστού κόσμου, από τη Μεσόγειο έως την Ασία.

Η "Ευρωπαϊκή Ένωση Πλαστικών Χειρουργών" (EURAPS)¹⁵ ιδρύθηκε στο Παρίσι το 1989 και στον εσωτερικό κανονισμό της αναφέρει ότι: «Η Πλαστική (Επανορθωτική και Αισθητική) Χειρουργική είναι η ειδικότητα της Ιατρικής που ασχολείται με οξείες και ήπιες ιατρικές καταστάσεις, συγγενείς ή επίκτητες, που έχουν προκύψει από τραύμα, ασθένεια, εκφυλισμό ή γήρανση σε ασθενείς και των δύο φύλων και όλων των ηλικιών. Στόχος της είναι η αποκατάσταση ή η βελτίωση της λειτουργίας, της εμφάνισης και της ευεξίας του ατόμου». Περαιτέρω διευκρινίζεται ότι η **αισθητική χειρουργική** είναι η διατήρηση, η αναδόμηση ή η βελτίωση της φυσικής εμφάνισης ενός **ατόμου μέσω χειρουργικών και μη χειρουργικών ελάχιστα επεμβατικών μεθόδων**, καθώς η τεράστια ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας και των βιο-υλικών (σιλικόνη, πολυουρεθάνη κ.λ.π.) έδωσε στον Πλαστικό Χειρουργό τα μέσα για να πραγματοποιήσει πολλές επανορθωτικές και αισθητικές επεμβάσεις.

Η αναγνώριση της Πλαστικής Χειρουργικής στις Η.Π.Α. επισημοποιήθηκε το 1970, όταν συγκροτήθηκε ως ανεξάρτητη ιατρική ειδικότητα. Η Πλαστική Χειρουργική, σε αντίθεση με τις άλλες χειρουργικές ειδικότητες δεν έχει ένα συγκεκριμένο ανατομικό πεδίο δράσης. Σήμερα, το αντικείμενο της έχει διευρυνθεί και αποτελεί έναν εξελισσόμενο ιατρικό τομέα δίδοντας λύσεις σε ποικίλα και σοβαρά ιατρικά προβλήματα.

Η **Αμερικανική Εταιρεία Πλαστικών Χειρουργών** (ASPS) ακολουθεί τον ορισμό του Αμερικανικού Ιατρικού Συλλόγου (AMA), ο οποίος εμφανίζεται και στην ιστοσελίδα της¹⁶. Τόσο ο Αμερικανικός όσο και ο Ευρωπαϊκός σύλλογος έχουν οριοθετήσει τα πεδία της αισθητικής και της επανορθωτικής χειρουργικής αντιμετωπίζοντας τα, ως διακριτές οντότητες. Ο AMA χρησιμοποιεί τους ακόλουθους ορισμούς: "Η **επανορθωτική** χειρουργική πραγματοποιείται σε μη φυσιολογικές δομές του σώματος που προκαλούνται από συγγενείς ανωμαλίες, αναπτυξιακές ανωμαλίες, τραύμα, λοίμωξη, όγκους ή ασθένειες. Εκτελείται γενικά για τη βελτίωση της λειτουργίας, αλλά μπορεί επίσης να γίνει για την προσέγγιση μιας φυσιολογικής εμφάνισης"¹⁷, και "Η **αισθητική** χειρουργική πραγματοποιείται για την αναδιαμόρφωση των φυσιολογικών δομών του σώματος με σκοπό τη βελτίωση της εμφάνισης και της αυτοεκτίμησης του ασθενούς".

Η Επανορθωτική και Αισθητική Χειρουργική, χαρακτηρίζονται από πολλά κοινά αλλά και από σημαντικές διαφορές, οι οποίες εστιάζονται κυρίως στις ομάδες ασθενών, στις προσδοκίες και στη διαχείρισή τους. Οι διαφορές εντοπίζονται στο ότι η αισθητική χειρουργική ασχολείται με ασθενείς που α) επιθυμούν να αλλάξουν την εμφάνιση ή τη δομή των

6815, <https://doi.org/10.1016/j.bjps.2018.03.001>. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1748681518300913>) (Προσπελάθηκε στις 31/9/2023)

¹⁵ EURAPS European Association of Plastic Surgeons Research Council, <https://www.euraps.org/>

¹⁶ Επανορθωτική & Αισθητική χειρουργική <https://www.plasticsurgery.org/reconstructive-procedures> & <https://www.plasticsurgery.org/cosmetic-procedures> (Προσπελάθηκε στις 15/6/2023)

¹⁷ Foad Nahai, (2010). What Is Aesthetic Surgery, Anyway, *Aesthetic Surgery Journal*, Volume 30, Issue 6, November/December 2010, Pages 874–875, <https://doi.org/10.1177/1090820X10387121> (Προσπελάθηκε στις 30/8/2023)

φυσιολογικών και υγείων ιστών του σώματος και αυτό συμβαίνει β) κατόπιν δικού τους αιτήματος, χωρίς επείγουσα και άμεση ιατρική αναγκαιότητα¹⁸.

Η **Ελληνική Εταιρεία Πλαστικής Επανορθωτικής & Αισθητικής Χειρουργικής (ΕΕΠΕΑΧ)** διευκρινίζει εύστοχα ότι «*Σε αρκετές περιπτώσεις, είναι δύσκολο να διαχωριστούν οι επεμβάσεις της αισθητικής πλαστικής χειρουργικής από τις επεμβάσεις της επανορθωτικής πλαστικής χειρουργικής*»¹⁹. Συχνά τα όρια της επανορθωτικής και της αισθητικής χειρουργικής είναι δυσδιάκριτα καθώς έχουν αλληλένδετη και συμπληρωματική δράση, πετυχαίνοντας το βέλτιστο αποτέλεσμα. Οι αισθητικές επεμβάσεις αποτελούν κυρίως μόνιμες και λιγότερο παροδικές (π.χ. Botox) παρεμβάσεις στο ανθρώπινο σώμα. Οι συχνότερες και γνωστότερες επεμβάσεις του τομέα είναι: Λιποαναρόφηση, κοιλιοπλαστική, αυξητική στήθους με προσθήκη σιλικόνης, ανόρθωση στήθους, ανόρθωση γλουτών βλεφαροπλαστική, ρυτιδοπλαστική ή facelift ή πλαστική προσώπου, ρινοπλαστική, ωτοπλαστική και οι μη χειρουργικές επεμβάσεις με χρήση βοτουλινικής τοξίνης, ενέσιμου υαλουρονικού οξέως, αποτρίχωση με Laser και ανανέωση της επιδερμίδας, αντιμετώπιση ακμής, βαθύ peeling κ.α.

Η αισθητική χειρουργική έχει γίνει στόχος αυστηρής κοινωνικής κριτικής. Συχνά οι επεμβάσεις αισθητικής θεωρούνται μη αναγκαίες καθώς δεν βελτιώνουν την σωματική υγεία του ατόμου. Ωστόσο σύμφωνα με την Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας η έννοια της Υγείας αποδίδεται ως εξής : «*Η υγεία είναι μια κατάσταση πλήρους σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ευεξίας και όχι απλώς η απουσία ασθένειας ή αναπηρίας*»²⁰. Σε αυτό το μήκος κύματος, η αποδοχή των επεμβάσεων της αισθητικής χειρουργικής, (ξεπερνώντας τους πολιτισμικούς, θρησκευτικούς, κοινωνικούς περιορισμούς) είναι ζωτικής σημασίας, καθώς δύναται να διασφαλίσει την ευημερία, και την καλή ψυχική υγεία των ατόμων που τις επιλέγουν. Έχει διαπιστωθεί παγκοσμίως, ότι το αποτέλεσμα της αισθητικής χειρουργικής δράσης συμβάλει στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης της ψυχικής υγείας και της θετικής εικόνας του σώματος²¹. Η διαπίστωση αυτή ωστόσο, δεν αποκλείει το γεγονός ότι οι ίδιες αυτές επεμβάσεις οδηγούν στην τελειότητα, στην υπερβολή ενώ καλλιεργούν τη δυσαρρέσκεια για το σώμα.

Στις διατάξεις του νέου Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας Κ.Ι.Δ. (ν. 3418/2005), οι αισθητικές επεμβάσεις υπάγονται στην έννοια της **ιατρικής πράξης**, χωρίς θεραπευτικό χαρακτήρα (δηλαδή δεν υφίσταται ιατρικός λόγος να γίνουν). Οι επεμβάσεις αυτές πραγματοποιούνται για προσωπικούς λόγους και συγκεκριμένα για την άρση ψυχολογικών προβλημάτων του ατόμου που οφείλονται στην εξωτερική του εμφάνιση και κατ' επέκταση υποβοηθούν στην **ανάπτυξη της προσωπικότητάς**. Στο άρθρο 11 του Ν.3418/2005 -§3, προβλέπεται ρητώς η υποχρέωση ενημέρωσης για τις «αισθητικές ή κοσμητικές επεμβάσεις», ενώ στο πρώτο

¹⁸ Tansley Patrick, Fleming Daniel, and Brown Tim, (2022). Cosmetic Surgery Regulation in Australia: Who Is to Be Protected—Surgeons or Patients; The American Journal of Cosmetic Surgery, 2022, Vol. 39(3) 161–165

¹⁹ Ελληνική Εταιρεία Πλαστικής Επανορθωτικής και Αισθητικής Χειρουργικής, Επεμβάσεις Επανορθωτικής Πλαστικής Χειρουργικής <https://www.hespras.gr/el/audience-area/reconstructive-surgery>

²⁰ World Health Organization (1948). Summary Reports on Proceedings Minutes and Final Acts of the International Health Conference held in New York from 19 June to 22 July 1946. World Health Organization, available from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/85573>

²¹ Al Ghadeer HA, AlAlwan MA, Al Amer MA, Alali FJ, Alkhars GA, Alabdrabulrida SA, Al Shabaan HR, Buhlaigah AM, AlHewishel MA, Alabdrabalnabi HA. (2021). Impact of Self-Esteem and Self-Perceived Body Image on the Acceptance of Cosmetic Surgery. Cureus. 2021 Oct 16;13(10):e18825. doi: 10.7759/cureus.18825. PMID: 34804682; PMCID: PMC8592260, (Προσπελάθηκε στις 20/7/2023)

άρθρο του κώδικα, ο ορισμός του ασθενούς προσεγγίζεται από την πλευρά του «**χρήστη των υπηρεσιών υγείας**», και όχι του αποκλειστικά «νοσούντος».

Ο ευρύτερος τομέας της πλαστικής χειρουργικής έχει ηγετική θέση στην παγκόσμια ανάπτυξη της χειρουργικής με μακρά παράδοση στην κάλυψη των **ανθρωπιστικών αναγκών**. Ο ρόλος της πλαστικής χειρουργικής στην παγκόσμια υγεία, υπογραμμίζει την κλιμακούμενη ανάγκη έρευνας και χρηματοδότησης της πλαστικής χειρουργικής σε παγκόσμιο επίπεδο²². Στην πραγματικότητα, οι χώρες με χαμηλό και μεσαίο εισόδημα, εμφανίζουν σοβαρό έλλειμμα υποστήριξης της πλαστικής χειρουργικής. Ορισμένοι τομείς της πλαστικής χειρουργικής, όπως οι αποκαταστάσεις μετά από τραύματα, εγκαύματα, καρκίνο και συγγενείς δυσμορφίες, αποτελούν σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες μέρος του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης που χρηματοδοτείται από τους δημόσιους και κρατικούς φορείς υγείας. Σε πολλές χώρες μάλιστα «τα ταμεία των δημόσιων συστημάτων υγείας καλύπτουν τις επανορθωτικές επεμβάσεις εφόσον συντρέχει ιατρικός λόγος και υπάρχει σωστή ιατρική τεκμηρίωση».²³ Σε αντίθεση, η αισθητική/κοσμητική χειρουργική δεν αποτελεί μέρος των δημόσιων συστημάτων υγείας. Η δράση της έχει αναπτυχθεί σε ιδιωτική βάση (με ελάχιστες εξαιρέσεις παγκοσμίως) από έγκριτους χειρουργούς, σε κατά βάσει επίλεκτα ιατρικά κέντρα και κλινικές, αποτελώντας μια επιχείρηση πολλών δισεκατομμυρίων.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται κατακόρυφη αύξηση του αριθμού των αισθητικών επεμβάσεων παγκοσμίως. Η παγκόσμια έρευνα της International Society of Aesthetic Plastic Surgery (ISAPS)²⁴ αναφέρει ότι το καθολικό σύνολο των χειρουργικών και μη χειρουργικών επεμβάσεων παρουσίασε αύξηση της τάξεως του 19,3%. Τα τελευταία τέσσερα χρόνια η Αισθητική Χειρουργική παρουσίασε αύξηση 33,3%, ενώ οι μη χειρουργικές επεμβάσεις έφτασαν το 54,4% ποσοστό αύξησης. Οι ΗΠΑ πραγματοποίησαν τις περισσότερες επεμβάσεις παγκοσμίως, ενώ ακολουθεί η Βραζιλία, η Ιαπωνία, η Κίνα και η Νότια Κορέα. Η αύξηση αυτή οφείλεται σε πολυπαραγοντικές αλλαγές που σχετίζονται με την ανησυχία των ανθρώπων για τη σωματική τους εικόνα και εμφάνιση.

Η αισθητική χειρουργική αποτελεί ένα ενδιαφέρον κοινωνικό παρατηρητήριο των μεταβαλλόμενων τάσεων στην ιατρική, στην ψυχολογία της εμφάνισης και του στίγματος, των πολιτισμικών αλλαγών, των φυλετικών διακρίσεων, και της ταξικής κουλτούρας. Είναι αδιαμφισβήτητος μάρτυρας του τρόπου με τον οποίο σκεφτόμαστε, βλέπουμε, αποδεχόμαστε και μιλάμε για την ανθρωπότητα.

A. Σώμα, και Ομορφιά. Ιστορική προσέγγιση

Για να κατανοήσει κάποιος πώς το ανθρώπινο σώμα και ειδικά το γυναικείο μεταμορφώνεται μέσα στην ιστορική δίνη, πρέπει να εξετάσει τη δυναμική των εικόνων του παρελθόντος. Η πορεία της εικόνας του σώματος αποτελεί ένα πολυδιάστατο ιστορικό αφήγημα. Ο

²² Borrelli MR. (2018). What Is the Role of Plastic Surgery in Global Health; A Review. *World J Plast Surg*. 2018 Sep;7(3):275-282. doi: 10.29252/wjps.7.3.275. PMID: 30560065; PMCID: PMC6290302.

²³ Sandman, L., Hansson, E. (2020). An ethics analysis of the rationale for publicly funded plastic surgery. *BMC Med Ethics* 21, 94 (2020). <https://doi.org/10.1186/s12910-020-00539-6>

²⁴ International Society of Aesthetic Plastic Surgery. The Latest Global Survey from ISAPS Reports a Significant Rise in Aesthetic Surgery Worldwide <https://www.isaps.org/discover/about-isaps/global-statistics/reports-and-press-releases/global-survey-2021-full-report-and-press-releases/> (Προσπελάθηκε στις 25/8/2023)

καθοριστικός ρόλος της ανθρώπινης μορφής είναι έκφραση των κοινωνικών πολιτικών και πνευματικών κινήματων κάθε εποχής. Η σύντομη ιστορική αναφορά που ακολουθεί εστιάζει α) στην εξέλιξη της ανθρώπινης μορφής σε διάφορα εικαστικά μέσα και β) στην ερμηνεία της ενδυνάμωσης του ωραίου και του ελκυστικού μέσα από την απεικόνιση και αναπαράσταση του ανθρώπινου σώματος.

Η εννοιολόγηση του σώματος έχει υπάρξει αντικείμενο ποικίλων θεωρητικών προσεγγίσεων των βιολογικών ανθρωπιστικών, και κοινωνικών επιστημών. Είναι εθνογραφικά, ανθρωπολογικά και αρχαιολογικά τεκμηριωμένο ότι υπάρχουν **τεράστιες διαφοροποιήσεις** στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι κατανοούν, βιώνουν και αναπαριστούν το σώμα τους. Το ανθρώπινο σώμα είναι αναμφισβήτητο **το πιο μεταβαλλόμενο σημαίνον στην ιστορία της πολιτισμικής έκφρασης, έχοντας την ίδια ρευστότητα** με τις εικαστικές του αναπαραστάσεις²⁵.

Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι αντιμετώπιζαν, νοηματοδοτούσαν και παρουσίαζαν το σώμα τους δεν αποτελεί μια **γραμμική εξελικτική ακολουθία**, η οποία ξεκινά από την Ανώτερη Παλαιολιθική και καταλήγει στον σύγχρονο κόσμο της βιοϊατρικής τεχνολογίας και στο μεταβαλλόμενο πολιτιστικό τοπίο της παγκοσμιοποιημένης ανθρωπότητας. Σε μια χρονική κλίμακα 40.000 ετών και στο γεωγραφικό εύρος των επτά ηπείρων παρατηρείται α) μεγάλη **ποικιλομορφία της απεικόνισης** της ανθρώπινης μορφής και β) έντονα **μεταβαλλόμενες πεποιθήσεις και αντιλήψεις για το ανθρώπινο σώμα** που αντανακλούν τις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτισμικές και ιστορικές συνθήκες²⁶. Θα ήταν εξαιρετικά απλοϊκό να υποθέσουμε ότι το ανθρώπινο σώμα υπήρξε διαχρονικά ένα άβουλο **φυσικό αντικείμενο** με καθολικές ανάγκες και επιθυμίες που εκφράζονται σε συνθήκες καταπίεσης ή απελευθέρωσης. Θα ήταν αδύνατο να μελετήσουμε την ιστορία του σώματος ανεξάρτητα από τις πολιτισμικές θεωρήσεις, τις κοινωνικές πραγματικότητες και τις **βιολογικές εμπειρίες**.

Σε όλες τις κοινωνίες και κοινωνικές ομάδες, το σώμα βίωσε το πόνο, τη γέννηση, την εξέλιξη, την ταυτότητα, την τιμωρία, τον περιορισμό, την ασθένεια και τον θάνατο. Ωστόσο, το ανθρώπινο σώμα δεν είναι απλώς ένα δεκτικό-**βιολογικό μέσο** ή προϊόν πολιτισμικών και ανθρωπογεωγραφικών συγκυριών. Το ίδιο το σώμα, από την εμφάνιση του σύγχρονου ανθρώπου και μετά, αποτέλεσε **καταλύτη** στη παγκόσμια Ιστορία και εξέλιξη. Για την έρευνα που ασχολείται με το ανθρώπινο παρελθόν, το σώμα ενδέχεται να λάβει τη μορφή ενός **υλικού φαινομένου ή αντικειμένου** (π.χ. σκελετός στο χώρο μιας ανασκαφής) ή μιας σωματικής μορφής ενός **υποκειμένου** (π.χ. ηγεμόνας) που φέρει ένα βαρύ εννοιολογικό φορτίο, ενταγμένο σε ένα αρχαιολογικό, και πολιτισμικό περιβάλλον²⁷.

Κάθε πολιτισμός αναπτύσσει προσδοκίες και **ιδανικά πρότυπα της ανθρώπινης παρουσίας**, τα οποία ενσωματώνονται στην πολιτισμική ζωή, και εκφράζονται με ποικίλα μέσα. Η στάση

²⁵ Jordan John W., (2004). "The Rhetorical Limits of the "Plastic Body", Quarterly Journal of Speech Vol. 90, No. 3, August 2004, ISSN 0033-5630 /ISSN 1479-5779 (online) © 2004 National Communication Association DOI: 10.1080/0033563042000255543 σελ. 327-330

²⁶ Harris Oliver, Robb John, Boric Dušan, Miracle Preston, Salisbury Katharina Rebay, Stig Sørensen Marie Louise, Jessica Hughes, Osborne Robin, Stoddart Simon, Tarlow Sarah, McDonald Maryon, Strathern Marilyn, (2013). The Body in History: Europe from the Palaeolithic to the Future, Edited by John Robb and Oliver J. T. Harris, Cambridge University Press, 978-0-521-19528-7 σελ 5 - 25

²⁷ Hamilakis, Y., Pluciennik, M., & Tarlow, S. (2002). Thinking through the body: Archaeologies of corporeality. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers σελ. 19- 39

απέναντι στο ιδανικό σώμα καθρεφτίζει το αξιακό σύστημα κάθε κοινωνίας²⁸. Η ανθρωπολόγος Peggy Reeves Sanday εύστοχα υποστηρίζει ότι, «Το σώμα και η κοινωνία αποτελούν αντικριστούς καθρέφτες. Αντανακλούν τις συνέπειες των συνειδητών επιθυμιών και των καταπιεσμένων πόθων μας. Μέσα από την εικόνα του σώματος μας, αναπτύσσουμε τόσο την αυτογνωσία όσο και την κοινωνική συνείδηση»²⁹. Ως βιολογική οντότητα, το σώμα, κατέχει ένα λειτουργικό ρόλο, αλλά ως κοινωνική οντότητα αποτελεί θεμελιώδη έκφραση της **ταυτότητας** του ατόμου.

Οι άνθρωποι αναπτύσσουν και καλλιεργούν την **ταυτότητά τους** μέσω της αυτό-εικόνας τους (εννοιολόγηση του ατόμου για τον εαυτό του), την αυτοεκτίμηση και την ατομικότητα τους³⁰. Πράγματι, το σώμα δεν αποτελεί απλά ένα λειτουργικό μηχανισμό υποστήριξης της ζωής αλλά και μια **προβαλλόμενη εικόνα** που εκπέμπει την προσωπικότητα μας, το φύλο, τις ιδεολογίες, τις πεποιθήσεις μας και πολλά άλλα. Η ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης εμφάνισης συχνά σηματοδοτεί την ένταξή του ατόμου σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο³¹.

Σε αυτό το ίδιο πλαίσιο, το φύλο έπαιξε πρωταρχικό ρόλο στην διαμόρφωση της αντίληψης για το σώμα. Ο διαχωρισμός «βάσει φύλου» είναι αισθητός σε όλη την ανθρώπινη ιστορία (με ελάχιστες εξαιρέσεις). Ήδη στην προϊστορική αρχαιολογία αναγνωρίζουμε περιπτώσεις εικονογραφίας ή γλυπτικής που απεικονίζουν διφορούμενες ή άφυλες μορφές και υποδηλώνουν ρευστές αντιλήψεις φύλου, γνωστές στη βιβλιογραφία ως "τρίτα φύλα". Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της ιστορικής προσωπικότητας της Αιγύπτιας ηγεμόνας **Χατσεψούτ** (1508 π.Χ. διάδοχος του Φαραώ Τούθμωσι Α΄) η οποία επέλεξε να εκπροσωπήσει μια εναλλακτική ταυτότητα φύλου, καθώς απεικονιζόταν ως κυρίαρχος άρρενας προκειμένου να νομιμοποιήσει την εξουσία της στην Αίγυπτο³². Η «κατώτερη» βιολογική θέση της γυναίκας ήταν παγιωμένη στην σκέψη της κλασικής αρχαιότητας και εκφράστηκε ποικιλοτρόπως από φιλόσοφους όπως ο Αριστοτέλης,³³ ο οποίος γονιμοποίησε αργότερα τη δυτική σκέψη. Για πολλούς αιώνες αντιμετωπίστηκε κυριολεκτικά ως μια κατώτερη εκδοχή του αρσενικού και θεωρήθηκε «συμπληρωματικό» και «αναγκαίο» για την αναπαραγωγή. Στη συνέχεια το σώμα της γυναίκας, υπήρξε για αιώνες, θύμα μιας ομολογουμένης υποτέλειας στο σύστημα της χριστιανικής πατριαρχικής κοινωνικής δομής, που ενισχύθηκε από το ανδροκρατούμενο πεδίο της Ιατρικής, της Θεολογίας και της Φιλοσοφίας. Η πατριαρχική κοινωνία αποδίδει τη κυριαρχία στους άντρες που επιβάλλεται στις γυναίκες (κόρες, αδελφές, σύζυγοι) με περιορισμούς και απαγορεύσεις. Το καλλίγραμμα και

²⁸ Neagu Alexandra, (2015). BODY IMAGE: A THEORETICAL FRAMEWORK, "Francisc I. Rainer" Institute of Anthropology, Romanian Academy, Bucharest, The publishing house anthropology of the Romanian academy, Romania, σελ.32-37

²⁹ Sanday, P. R., (1994). Foreword to Many Mirrors: Body Image and Social Relations, edited by Nicole Sault, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press σελ. xi-xii.

³⁰ Herman, W.E. (2011). Identity Formation. In: Goldstein, S., Naglieri, J.A. (eds) Encyclopedia of Child Behavior and Development. Springer, Boston, MA. σελ. 776, https://doi.org/10.1007/978-0-387-79061-9_1443, Διαδικτυακά: ISBN 978-0-387-79061-9

³¹ Groh Arnold, (2011). Cultural Identity and the Body, Conference: 8th Annual Conference in Citizenship Studies, Center for the Study of Citizenship, Wayne State University, Detroit, MI (USA), 31 March - 2 April 2011At: Center for the Study of Citizenship, Wayne State University, Detroit, MI (USA), conference paper, σελ. 9-11

³² Hitchcock, Louise A., (2000). Engendering Ambiguity: It's a Drag to be a King. In Representations of Gender from Prehistory to the Present. M. Donald and L. Hurcombe, eds. σελ. 69 – 86. Basingstoke: Macmillan & Alexandri, Alexandra, (2009) Envisioning Gender in Aegean Prehistory In FYLO: Engendering Prehistoric "Stratigraphies" in the Aegean and the Mediterranean. Proceedings of an International Conference, University of Crete, Rethymno, 2–5 /06/ 2005. K. Kopaka, ed.. Aegaeum 30, σελ. 19 – 24 Liège: University of Liège

³³ Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1259b 1-10, & 1252a 26- 31, όπου αναφέρεται ο κατώτερος οικιακός τους ρόλος. Επίσης Liz Spierling (2001) Women political philosophy and politics, Edinburgh University Press 2001 σελ. 15, 80

καλαίσθητο σώμα μιας γυναίκας ήταν το καταφύγιο και η μεγαλύτερη εγγύηση ασφάλειας για την επιβίωση της. Οι αναλογίες και τα χαρακτηριστικά της γυναίκας υπαγορευόταν «από την επιθυμία των ανδρών και την καταλληλότητα για γάμο»³⁴.

Καθ' όλη τη διάρκεια του δέκατου έκτου και δέκατου έβδομου αιώνα, η κοινωνική θέση της γυναίκας συνδεόταν με την οικιακή και ιδιωτική σφαίρα, καθώς δεν της αναγνωριζόταν νομικά και οικονομικά δικαιώματα, αλλά ούτε και συμμετοχή στο δημόσιο βίο. Το 16^ο αι. η αναπαράσταση της γυναίκας σχετιζόταν με τον αυστηρό οικιακό ρόλο της. Γενικότερα όμως η αναπαράσταση του γυναικείου φύλου από την Αναγέννηση έως τον Διαφωτισμό βασιζόταν στη χρήση δύο ευρύτερων σωματικών στερεοτύπων είτε αυτό της α) σεξουαλικής πλανεύτρας, είτε β) της αγνής, ενάρετης μητέρας, κόρης και συζύγου³⁵.

Ίσως, μόνο, αν εξετάσουμε τις ενσώματες εμπειρίες των γυναικών καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι εμπειρίες κατασκευάστηκαν κοινωνικά, μπορούμε να κατανοήσουμε τη ζωή και τη θέση των γυναικών, στην κοινωνία.

Ιστορικά, οι ιδέες για το γυναικείο σώμα χρησιμοποιήθηκαν για να ενισχύσουν και, ενίοτε, για να αμφισβητήσουν την κοινωνική θέση της γυναίκας. Οι αντιλήψεις για το γυναικείο σώμα επηρέασαν και διαμόρφωσαν τις κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες έζησαν οι γυναίκες. Ήδη στις προϊστορικές κοινωνίες και σύμφωνα με τους σωζόμενους γραπτούς κώδικες (νομικού περιεχομένου), το γυναικείο σώμα οριζόταν ως ιδιοκτησία του άνδρα. Στις αρχαίες κοινωνίες οι γυναίκες ανήκαν αρχικά στους πατέρες τους (πριν από το γάμο) και αργότερα στους συζύγους τους (μετά το γάμο). Με τη πάροδο του χρόνου, σχολιαζόταν σταθερά, μια πληθώρα φυσικών ελλείψεων, όπως το μικρότερο ανάστημα, η ελλιπώς ανεπτυγμένη διάπλαση και η σωματική αδυναμία του γυναικείου σώματος. Για τη θρησκεία, η Εύα ήταν εκείνη που διέπραξε το προπατορικό αμάρτημα. Η θέση αυτή δικαιολογήθηκε λόγω της σεξουαλικής φύσης της γυναίκας που συσχετίστηκε με το πάθος της θελκτικής σάρκας, η οποία την καθιστούσε επικίνδυνη για την ψυχή του άνδρα. Η ιδέα της σεξουαλικότητας συνδυάστηκε εύκολα με την κατωτερότητα. Ο νομικός ορισμός του γυναικείου σώματος ως ιδιοκτησία του άνδρα, γνώρισε τις πρώτες σοβαρές προκλήσεις μόλις το 19ο αιώνα. Ωστόσο ακόμα και τότε, οι γυναίκες χαρακτηριζόταν από τα ευαίσθητα ή εύθραυστα σώματα τους τα οποία δεν μπορούσαν να αντέξουν τις ευθύνες της πολιτικής εξουσίας ή τα βάρη της εκπαίδευσης και της σκληρής εργασίας. Τα γυναικεία σώματα για τους μελετητές του 19ου αι. ήταν κυρίως προορισμένα για την αναπαραγωγή και τεκνοποιία και λιγότερο για τη καλλιέργεια και εξέλιξη. Από την αμαρτωλή Εύα, έως την θεωρία των χυμών του Γαληνού, είναι σαφές ότι η ανωτερότητα του ανδρικού σώματος ήταν βαθιά ριζωμένη στην κοινωνία. Αυτό επιβεβαιώνεται από τη χριστιανική αλλά και την επιστημονική προσέγγιση (από τον 15ο αι. έως τέλος του 18ου αι.) όπου η γυναικεία κατωτερότητα ήταν αρκούντως νομιμοποιημένη³⁶. Ο E. Shorter έχει υποστηρίξει στα έργα του "History of Women

³⁴ Parker R. (2009). The female body and body image: a historical perspective. In: Parker R. *Women, Doctors and Cosmetic Surgery: Negotiating the "Normal" Body*. London, UK: Palgrave Macmillan; 2009:25-37.

³⁵ The Saylor Foundation(2014). Women From the Renaissance to the Enlightenment. Saylor Academy. The Saylor Foundation <http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2012/10/HIST201-8.2.3-WomenRenaissancetoEnlightenment-FINAL1.pdf>. (Προσπελάθηκε 13-7-2023).

³⁶ Weitz Rose (1998) A History of Womens Bodies, Social Construction of Women's Bodies and Sexuality, The Politics of Women's Bodies: Sexuality, Appearance, and Behavior, a collection of articles by scholars and essayists edited by Rose Weitz and published by Oxford University Press, σ. 3-8 & Ανδρονίκη Διαλέτη και Γεώργιος Πλακωτός, «Καθημερινότητα, ταυτότητες και τα όρια του επιτρεπτού: ιδιωτικός και δημόσιος βίος», στο Ανδρονίκη Διαλέτη, Γεώργιος Πλακωτός, Άννα Πούπου, Ιστορία της Βενετίας και της Βενετικής αυτοκρατορίας, 11ος-18ος αιώνας-Κοινωνία, Οικονομία, Πολιτισμός, Αθήνα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015, σ. 176.

Bodies” & “The Making of the Modern Family”, ότι οι γυναίκες μόλις τον τελευταίο αιώνα, κατάφεραν να σπάσουν τις βιολογικές τους αλυσίδες, κυρίως λόγω της ασφαλούς τεκνοποίησης, της αντισύλληψης και της νομιμοποιημένης άμβλωσης, τα οποία έδωσαν τον έλεγχο της γονιμότητας στις γυναίκες και άνοιξαν το δρόμο για τη σύγχρονη οικογένεια³⁷.

Εκτός όμως από το φύλο και άλλοι σημαντικοί παράγοντες όπως η **ηλικία** έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην αντίληψη του σώματος. Ποια είναι η διαφορά ενός νέου σώματος από ένα ώριμο που φέρει σημάδια γήρανσης; Πως βιώνει κάποιος το σώμα του όταν αυτό μεταμορφώνεται ακολουθώντας τη ροή του χρόνου; Δυστυχώς οι ιστορικοί δεν έχουν δώσει την απαιτούμενη προσοχή στον κώδικα του χρόνου³⁸.

Σε όλους τους πολιτισμούς η **ομορφιά** του σώματος προκαλεί θαυμασμό και λαχτάρα για ζωή, και αυτός είναι ο λόγος που αναπαρίσταται στην παγκόσμια τέχνη. Όλοι οι σύγχρονοι άνθρωποι παρατηρούν (συνειδητά ή ασυνειδητά) και έλκονται από τα εξωτερικά χαρακτηριστικά όπως η συμμετρία του προσώπου, η νεότητα, η υγεία, η στάση, οι αναλογίες του σώματος, η υφή του δέρματος και το χρώμα των μαλλιών. Ίσως αυτό να εξηγεί γιατί οι άνθρωποι απέδιδαν διαχρονικά ιδιαίτερη αξία στην ομορφιά και στην προσωπική εμφάνιση. Σήμερα όλοι γνωρίζουμε ότι δαπανώνται μεγάλα αποθέματα ενέργειας, χρόνου και χρήματος για να επιτευχθεί η βελτίωση της εμφάνισής μας. Αυτή η συμπεριφορά αποτελεί εν μέρει, προϊόν της ανθρώπινης κουλτούρας και των κοινωνικών απαιτήσεων.

Είναι αλήθεια ότι η απόκτηση και η κατάκτηση της ομορφιάς συχνά συμβαδίζει με την κοινωνική αποδοχή και την κοινωνική επιτυχία. Όμως τι σημαίνει «**Ομορφιά**»; Δυστυχώς, δεν υπάρχει εύκολη απάντηση. Ουσιαστικός και καθολικός ορισμός της ομορφιάς, δεν υφίσταται καθώς αποτελεί μια εξαιρετικά πολυδιάστατη έννοια. Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντίληψη, συντίθεται από ποικίλες βιολογικές, ψυχολογικές, πολιτιστικές και κοινωνικές συνθήκες. Η ομορφιά δεν αποτελεί μια απλή **οπτική εμπειρία**. Αντίθετα παρέχει ευχαρίστηση, νόημα και ικανοποίηση σε όλες τις αισθήσεις. Η σύγχρονη έρευνα υποστηρίζει ότι ο εντοπισμός των γνωρισμάτων της ανθρώπινης ομορφιάς συνιστά αποτέλεσμα μιας αυτόματης γνωστικής διαδικασίας που εμφανίζεται σε πολύ πρώιμο στάδιο. Πρόσφατες μελέτες έδειξαν, ότι αυτό που κάποιος αντιλαμβάνεται ως «ωραίο» είναι προϊόν μιας περίπλοκης διαδικασίας που συνδέεται τόσο με το πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον όσο και με την αντιληπτική ικανότητα του ατόμου³⁹.

Η αντίληψη της ελκυστικότητας και της ομορφιάς έχει μεταβληθεί δραστικά με την πάροδο του χρόνου. Για παράδειγμα, μια ανασκόπηση των αναπαραστάσεων του γυναικείου σώματος όπως αποτυπώθηκε στην ειδωλοπλαστική της νεολιθικής εποχής του Αιγαίου με τις **εύσαρκες μορφές, τους τονισμένους γλουτούς και στήθος** έως την εμβληματική μορφή της Αφροδίτης, του αναγεννησιακού ζωγράφου Σάντρο Μποτιτσέλι, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό συγκριτικό παράδειγμα της εξέλιξης του προτύπου ομορφιάς του γυναικείου

³⁷ O'Brien, P. (1983). [Review of A History of Women's Bodies, by E. Shorter]. The Journal of Modern History, 55(4), 682–684. <http://www.jstor.org/stable/1878648> & Rose Weitz (1998). The politics of Women's Bodies Sexuality Appearance and Behavior, Arizona Univ. 1998 Oxford University Press New York σελ 3- 10, & Radford Lorraine (1984). A History of Women's Bodies, Edward Shorter Allen Lane 1983 ISBN 0713915811, Feminist Review σελ. 105- 108, Branca, P. (1977). [Review of The Making of the Modern Family; The Family in History, by E. Shorter & C. E. Rosenberg]. The Journal of Modern History, 49(1), 118–120. <http://www.jstor.org/stable/1878958>

³⁸ Roy Porter, (1991). History of the Body New Perspectives on Historical Writing Chapter 10, ed. Peter Burke, University Park, Pennsylvania, 1991, σελ. 206- 223

³⁹ Corbett JR. (2008) What is beauty;: Royal Victoria Hospital, Ulster Med J. 2009 May;78(2):84-9. PMID: 19568442; PMCID: PMC2699193. & Boston University School of Medicine. "What constitutes beauty and how is it perceived;" ScienceDaily. ScienceDaily, 5.6. 2019, <www.sciencedaily.com/releases/2019/06/190605133549.htm>.

σώματος. Οι μεγάλες διακυμάνσεις του δείκτη μάζας σώματος σε διάφορους πολιτισμούς και περιόδους, αποδεικνύουν ότι η πολύπλευρη έννοια της ομορφιάς είναι μια πρόσληψη που μπορεί να αλλάξει ανάλογα με το άτομο, την κοινωνία ή την πολιτισμική, ιστορική περίοδο⁴⁰. Η καλλιέργεια του **αισθητικού ιδεώδους** και η προβολή της ιδανικής ομορφιάς ενσωματώθηκε στην ανθρώπινη κουλτούρα των τελευταίων χιλιετιών. Το ωραίο και το ιδανικό έχει λάβει διαχρονικά πολλές μορφές αλλά σχεδόν ποτέ δεν έπαψε να αποτελεί μια υπολογίσιμη δύναμη δελεαστικής έλξης. Ας μην ξεχνάμε ότι, στην Ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα η εξιδανίκευση της ομορφιάς συνδέθηκε με την αγαθότητα, την τελειότητα, και την ηθική. Αυτός ο συσχετισμός σήμερα αν και δεν είναι πλέον φανερός, σαφώς υπονοείται. Η Η. Widdows υποστηρίζει ότι η ομορφιά, ή η κατάκτηση της ομορφιάς, δεν είναι ούτε παιχνίδι, ούτε επιφανειακή απόλαυση. Αναγνωρίζει την διατρέχουσα αξία της ως κυρίαρχο ηθικό ιδεώδες καθώς, διαμορφώνει την ιδιωτική μας ζωή (προς το χειρότερο ή το καλύτερο) αλλά και την κοινή μας κουλτούρα· Εξάλλου, όλοι κάποτε υποκλινόμαστε στο λάβαρο της ομορφιάς⁴¹.

Ίσως αυτός είναι ο λόγος που το «ιδανικό του ωραίου» έχει έντονη παρουσία στην τέχνη. Ωστόσο, η **ομορφιά** με την κλασική έννοια του όρου έχει πάψει να εκπροσωπείται στην τέχνη των τελευταίων 100 χρόνων, ενώ παράλληλα ασκείται διαρκής κριτική για την ευκολία της συνεχούς αναπαραγωγής τυποποιημένων αναπαραστάσεων ομορφιάς και της συνεχιζόμενης προσφοράς της ευκατανάλωτης απόλαυσης θέασης⁴². Στην ίδια γραμμή, ο U. Eco σχολιάζει με ποιητικό τρόπο την «κατανάλωση της ομορφιάς», η οποία καθορίζεται από τα αναπτυσσόμενα οικονομικά συμφέροντα της δυτικής καπιταλιστικής κοινωνίας⁴³.

Το σώμα και το αποτύπωμα του, στην Ιστορία της Τέχνης. Μια σύντομη επισκόπηση

Όπως η διαδικασία εννοιολόγησης του σώματος έτσι και η τέχνη είναι προϊόν του χρονικού, κοινωνικού, πολιτικού και θρησκευτικού πλαισίου στο οποίο δημιουργήθηκε. Το σώμα αποτελεί εκφραστικό μέσο της ταυτότητας, του φύλου και της ιδεολογίας, ενώ βρίσκεται σε συνεχή διάλογο και αλληλεπίδραση με τις επιστήμες της βιοτεχνολογίας, της Ιατρικής, της ψυχανάλυσης, της φιλοσοφίας και της τέχνης. Η εξέλιξη της αναπαράστασης της ανθρώπινης μορφής, αποτελεί επίκεντρο του ενδιαφέροντος των ιστορικών της τέχνης.

Ιστορικά η ομορφιά του σώματος και η τέχνη είναι αλληλένδετες στην Ελλάδα της Κλασικής εποχής, όπου η παρουσίαση του σώματος δεν ήταν κενή. Η **τέχνη του ωραίου** αντιπροσωπεύει την ένωση της εσωτερικής και της εξωτερικής ομορφιάς. Τα αρχαία αγάλματα των αθλητών της κλασικής εποχής, αποτελούσαν πρότυπα της εξωτερικής εμφάνισης, συμβολίζοντας την αρετή της ψυχής μέσω της συνεχούς πάλης για την αριστεία

⁴⁰ Maymone Mayra B.C., Laughter Melissa, Dover Jeffrey, Vashi Neelam A, (2019). The malleability of beauty: perceptual adaptation, *Clinics in Dermatology*, Volume 37, Issue 5, 2019, P.592-596, ISSN 0738-081X, <https://doi.org/10.1016/j.clindermatol.2019.05.002>.

(<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0738081X19300835>)

⁴¹ Widdows, H. (2018). *Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal*. Princeton University Press.

<https://doi.org/10.2307/j.ctvc77j2q> σελ. 1-10

⁴² JJ CHARLESWORTH AND ISOBEL HARBISON (2016). Does beauty still matter in art; Tate Etc. Issue 36: Spring 2016, <https://www.tate.org.uk/tate-etc/issue-36-spring-2016/does-beauty-still-matter-art> (Προσπελάθηκε 11-12-2023)

⁴³ Eco U. & McEwen A. (2004). *History of beauty*. Rizzoli. σελ 426

του σώματος και του πνεύματος⁴⁴. Η μορφή τους αποτελούσε οδηγό για την **εσωτερική ομορφιά**, την καλοκαγαθία, την ηθική, και την αρετή. Για την αρχαία Ελληνική κλασική εποχή, η **ομορφιά**, οριζόταν κυρίως στη βάση των σωστών **αναλογιών και της αρμονίας**. Η Ελληνική και η ρωμαϊκή κληρονομιά της αναπαράστασης του ανθρώπινου σώματος είναι καθαρά «νατουραλιστική». Οι αρχές αυτές αποτυπώθηκαν στην γλυπτική, αρχιτεκτονική, και ζωγραφική. Αυτή η τέχνη θεμελίωσε τα αισθητικά πρότυπα τις αξίες αλλά και τις επιθυμίες του Ευρωπαϊκού πολιτισμού. Τα σώματα αποδίδονται γυμνά εξυμνώντας την **τελειότητα** τους ως μορφή μιας **ιδανικής ανθρωπότητας**. Εκπέμπουν το "κάλλος" αποφεύγοντας να αποδώσουν τη σωματική διαφοροποίηση, την ηλικία και τη διαφορετικότητα. Αντίθετα αποτελούν εννοιολογικά τελειοποιημένα ιδανικά σώματα και πρόσωπα, σύμβολα της σωματικής και πνευματικής αρμονίας και υγείας⁴⁵. Τυπικά παραδείγματα του ιδεατού νεανικού σώματος είναι π.χ. τα αναθηματικά γλυπτά της αρχαϊκής ελληνικής τέχνης (Κόρες και Κούροι). Αναλλοίωτα στο χρόνο, εξακολουθούν να εκφράζουν την νεανική δύναμη, το σφρίγος, τη χάρη, την λαμπρότητα της ιδανικής εμφάνισης και της θεϊκής εύνοιας. Η αγέραστη ομορφιά τους, κοσμείται από το χαρακτηριστικό "αρχαϊκό χαμόγελο" που σηματοδοτεί την τύχη των **μελών της αριστοκρατίας** που αντιπροσώπευαν. Πρόκειται για αναπαραστάσεις ατόμων της ανώτερης αρχαϊκής κοινωνίας που είχαν την θεϊκή καλοτυχία να βιώσουν τα υγιή και νεανικά αυτά σώματα. Η ανώτερη κοινωνική τάξη χρησιμοποιούσε τα υποδείγματα της αισθητικής τελειότητας για να τονίσει την πολιτική δύναμη και αυτάρκεια της. Σε αυτό το πλαίσιο επίδειξης και προβολής, η σωματική τελειότητα εξυπηρετούσε και ενίσχυε την **κοινωνική και ταξική ταυτότητα** των αναθετών τους, εμπνέοντας αισθήματα δέους και σεβασμού στους απλούς πολίτες⁴⁶.

Ιδιαίτερος σταθμός στην αποτύπωση του σώματος είναι η τεχνική της **άυλης** σωματικότητας της βυζαντινής περιόδου που αναδύθηκε μέσα από το χρώμα και το θεϊκό φως. Η μορφή του ανθρώπινου σώματος (στο ορθόδοξο σχήμα) χρησιμοποιήθηκε ως συμβολικό όχημα για την προσέγγιση του θείου. Στη βυζαντινή τέχνη τα σώματα των αγίων συνδέονται με το υπερκόσμιο και την αφθαρσία. Οι άγιοι δεν εκπέμπουν τη δύναμη και το κάλλος των υπέροχων αθλητικών σωμάτων της κλασικής ή ελληνιστικής εποχής. Η ομορφιά τους ανοίγει δρόμο για τη θέωση (θέωσις), την πνευματική γνώση και την ολοκλήρωση. Η ομορφιά στην βυζαντινή τέχνη δεν ταυτίζεται με τη γνωστή σωματική εγκόσμια ποιότητα αλλά αποτελεί φορέα πνευματικής δύναμης και καθαρότητας⁴⁷.

Μια ιδιαίτερη δυναμική κατηγορία τέχνης αποτελεί η προσωπογραφία δηλαδή η απόδοση του **προσώπου**, που άνθισε έντονα στην Ευρώπη τον δέκατο πέμπτο αιώνα. Η τέχνη της ευρωπαϊκής προσωπογραφίας απεικονίζει ένα υπαρκτό πρόσωπο άνδρα ή γυναίκα με τα εξωτερικά και εσωτερικά χαρακτηριστικά του εικονιζόμενου, εξετάζοντας τον ανθρώπινο χαρακτήρα και φύση του⁴⁸. Το «**πορτραίτο**» αντιμετώπισε έντονα το ζήτημα της

⁴⁴ Kefalidou Eurydice, (2021). The concept of beauty in ancient Greek athletics: Texts and images from the Geometric to the Classical period, Στο Stambolidis, N. Ioannis D. Fappas ed. Κάλλος. The Ultimate Beauty. Αθήνα: Museum of Cycladic Art, σελ 181

⁴⁵ Sorabella, Jean, (2022). "The Nude in Western Art and Its Beginnings in Antiquity." In Heilbrunn Timeline of Art History. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000–.

http://www.metmuseum.org/toah/hd/nuan/hd_nuan.htm (Προσπελάθηκε Απρίλιο 2023)

⁴⁶ Tanner Jeremy, (2001). Nature, culture and the body in

classical Greek religious art, World Archaeology, Vol. 33, No. 2, Archaeology and Aesthetics (Oct., 2001), σελ. 257-276, Published by: Taylor & Francis, Ltd. Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/827902>

⁴⁷ Karahan, A. (2012). BEAUTY IN THE EYES OF GOD. BYZANTINE AESTHETICS AND BASIL OF CAESAREA. Byzantion, 82, 165–212. <http://www.jstor.org/stable/44173258>

⁴⁸ Pope-Hennessy J., (1966). The portrait in the Renaissance, Princeton University Press, Washington D.C. σελ. 3-35.

φυσιογνωμίας, αλλά και τη ζωντανή αίσθηση της παρουσίας του βλέμματος και της πραγματικότητας⁴⁹.

Στην εικαστική κουλτούρα εκτός από το ανδρικό ρωμαλέο σώμα τονίζεται και η **νεανική γυναικεία ομορφιά** με εξιδανικευμένο και αγέραστο σώμα. Στο ρεπερτόριο της κλασικής Ελληνικής τέχνης, υπάρχει ελάχιστος χώρος για τη μελέτη του **γηράσκοντος σώματος**. Δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία που να επιβεβαιώνουν συστηματικές κοινωνικές διακρίσεις εις βάρος των ηλικιωμένων κατά την αρχαιότητα. Αντίθετα, έχουμε αρκετά στοιχεία που υποδηλώνουν ότι οι ηλικιωμένοι απολάμβαναν προνόμια και σεβασμό λόγω της ηλικίας τους. Η αρχαία ελληνική γραμματεία αντιμετώπιζε τα γηρατειά με απαισιοδοξία, ενώ η ρωμαϊκή στην καλύτερη περίπτωση με αμφιθυμία⁵⁰. Οι γυναίκες στην αρχαία Ελλάδα περιορισμένες στον ιδιωτικό βίο, αξιολογούνταν κυρίως για την ηθική τους, ως αφιερωμένες σύζυγοι, οικοδέσποινες, μητέρες και περαιτέρω για την ερωτική ελκυστικότητα τους. Σε αντίθεση οι άνδρες χαρακτηριζόταν από τη συμμετοχή τους στο δημόσιο βίο και τα επιτεύγματά τους σε αυτόν. Φαίνεται πως σε μεγάλο ποσοστό, οι ηλικιωμένες γυναίκες, στην αρχαιότητα είχαν μειωμένη κοινωνική αξία. Η S. H Pfisterer-Haas, η οποία έχει μελετήσει τις αναπαραστάσεις (εικονογραφία και γλυπτική) ηλικιωμένων γυναικείων μορφών, υποστηρίζει ότι υπήρχε μια ισχυρή κοινωνική διάκριση σε σχέση με τις αντίστοιχες ανδρικές αναπαραστάσεις⁵¹. Το γήρας είχε αρνητική χροιά για τις γυναίκες, η οποία όμως δεν εμφανίζεται στους άνδρες της ίδιας ηλικίας⁵². Η ηλικιωμένη γυναίκα εμφανίζεται συχνά στην αρχαία τέχνη και λογοτεχνία ως καθαρά κωμικό ή ακόμα και αρνητικό στερεότυπο. Η λατινική ποίηση δε, αντιμετωπίζει τις ηλικιωμένες γυναίκες -σε σχέση με τους ηλικιωμένους άνδρες- με μια υποψία αυξημένης κριτικής και ίσως μοχθηρότητας. Το θέμα της γήρανσης, κάνει την εμφάνιση του στην Ελληνιστική τέχνη, με πλούσια ρεαλιστικά στοιχεία. Ωστόσο, σε μια δεύτερη βαθύτερη ανάγνωση φαίνεται ότι τα γλυπτά αυτά, αποδίδουν ένα φόρο τιμής στα κουρασμένα από τη ζωή «μη ιδεατά σώματα». Ποικίλες θεωρίες υποστηρίζουν ότι η υπόσταση των ηλικιωμένων γυναικών είχε περιθωριοποιεί στην πατριαρχική αρχαία Ελλάδα. Ωστόσο δεν χρειάζεται να αναζητήσουμε το φαινόμενο της υποβάθμισης της ηλικιωμένης γυναίκας στον μισογυνισμό της αρχαίας Ελλάδας⁵³. Δεν ήταν μόνο η αρχαία κοινωνία αλλά και η σύγχρονη αυτή που περιορίζει και ενίοτε εξαφανίζει τις ηλικιωμένες γυναίκες. Όταν οι γυναίκες χάσουν την νεανική τους λάμψη, αποκλείονται από τις προβαλλόμενες εικόνες καθώς αντιμετωπίζονται ως άχρωμες και αποδυναμωμένες υπάρξεις⁵⁴.

Η σύγχρονη τέχνη εστιάζει στο **ανθρώπινο σώμα** ενώ εκείνο παλεύει να απελευθερωθεί από τις συμβάσεις του ιδανικού της ομορφιάς, της αρμονίας και της οπτικής ευχαρίστησης. Μέσα από τους αιώνες η παρουσίαση του σώματος έχει βέβαια μεταβληθεί, καθώς η τέχνη εμπλουτίζει την πολυμορφία των εκφραστικών της μέσων. Πολλοί είναι οι καλλιτέχνες που

⁴⁹ Sorabella, Jean, (2007). "Portraiture in Renaissance and Baroque Europe." In Heilbrunn Timeline of Art History. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000-. http://www.metmuseum.org/toah/hd/port/hd_port.htm (Αύγουστος 2023)

⁵⁰ de Luce, J.(1993). Ancient Images of Aging: Did Ageism Exist in Greco-Roman Antiquity? *Generations: Journal of the American Society on Aging*, 17(2), 41–45. <http://www.jstor.org/stable/44878419> σελ.41-44

⁵¹ S. Pfisterer-Haas, *Darstellungen alter Frauen in der griechischen Kunst* (1989)

⁵² Emery, P. B. (1999). OLD-AGE ICONOGRAPHY IN ARCHAIC GREEK ART. *Mediterranean Archaeology*, 12, <http://www.jstor.org/stable/24667845>, σ. 17–28.

⁵³ Barrow Rosemary, (2018). *The Ageing Body: Drunken Old Woman, Gender, Identity and the Body in Greek and Roman Sculpture*, chapter, Cambridge: Cambridge University Press.

DOI: <https://doi.org/10.1017/9781139600439.006>, Cambridge University Press, σελ. 62 - 75

⁵⁴ Davis Lisa Selin, (2021). TV and Movies Are Finally Celebrating Older Women, *New York Times* <https://www.nytimes.com/2021/09/30/us/tv-movies-hollywood-women.html> (Αύγουστος 2023)

χρησιμοποιούν το ίδιο τους το σώμα ως μέσο και πρωταρχικό υλικό για το έργο τους⁵⁵. Ήδη από το 1970 η εικαστικός Marina Abramović εξερεύνησε τις δυνατότητες του “Body art” αναζητώντας την έννοια της ταυτότητας και των «φυσικών ορίων του σώματος»⁵⁶. Αυτό σημαίνει ότι ο εικαστικός μπορεί να επιδείξει το σώμα του σε οπτικά μέσα, να το εκθέσει ή να επέμβει σε αυτό, για να εκφραστεί και να δημιουργήσει. Το σώμα δύναται να αποτελέσει μέσο ή αντικείμενο καλλιτεχνικής σημασίας και μπορεί να λειτουργήσει ως υλικό ή επιφάνεια (καμβάς).

Ο διάλογος, η αποδοχή ή η απόρριψη των αρχών της και των αξιών της κλασικής τέχνης και του νατουραλισμού μέσα από τα σύγχρονα καλλιτεχνικά κινήματα, είναι βέβαιη. Τα κινήματα του φουτουρισμού, του κυβισμού, του εξπρεσιονισμού, και του σουρεαλισμού αντέδρασαν και προκάλεσαν την ιδέα της ομορφιάς⁵⁷. Η τέχνη σταμάτησε να ενδιαφέρεται για την εικόνα της φυσικής κλασικής ομορφιάς. Σκοπός της είναι η ερμηνεία του σώματος μέσω βαθύτερων εσωτερικών και ανεξερεύνητων προτύπων. Ωστόσο ο M. Squire συμπεραίνει ότι “η αρχαία τέχνη του σώματος παραμένει μαζί μας, είτε ως ιδεώδες, είτε ως αντίτυπο, είτε ως σημείο εκκίνησης”⁵⁸. Οι κλασικές αξίες έχουν διεισδύσει βαθιά στη συλλογική δυτική συνείδηση και έχουν σαφώς επηρεάσει τη σύγχρονη δυτική οπτική κουλτούρα⁵⁹. Ίσως αυτός είναι τελικά ο λόγος που τόσοι πολλοί άνθρωποι δεν ακολουθούν τις αντισυμβατικές σύγχρονες τάσεις αλλά προτιμούν την αρμονία και την ασφαλή ισορροπία του «Κανόνα»⁶⁰, αυτό βέβαια κατά την περίπτωση που δεν ακολουθούν ότι προτείνεται από το μοντέλο των διαδικτυακών μέσων επικοινωνίας και κατανάλωσης⁶¹.

Η τέχνη στην αισθητική χειρουργική

Η αισθητική χειρουργική εκφράζει αντιλήψεις, φαντασιώσεις και περιορισμούς ενώ ταυτόχρονα αποτυπώνει την υποκειμενικότητα και την ανθρώπινη ευαλωτότητα⁶². Η αισθητική χειρουργική αποτελεί επέμβαση που συναρπάζει το ανθρώπινο πνεύμα. Ο τεμαχισμός και η συναρμολόγηση της σάρκας θυμίζουν διαδικασία διαμόρφωσης έργων γλυπτικής. Αυτό το είδος χειρουργικής αναπτύσσεται βάσει επιστημονικών πρωτοκόλλων και αισθητικών ισορροπιών. Κάθε περίπτωση είναι διαφορετική και η ολοκλήρωση μιας επέμβασης απαιτεί αισθητική αγωγή και καλλιτεχνική παιδεία που δεν υποτάσσονται στις

⁵⁵ Modern art Oxford (UK) Google Arts & Culture, <https://artsandculture.google.com/story/the-body-modern-art-oxford/fQUx-sPaHdhKQ;hl=en> (Αύγουστος 2023)

⁵⁶ Abramovic Marina BIOGRAPHY, Tate, <https://www.tate.org.uk/art/artists/marina-abramovic-11790> (Αύγουστος 2023)

⁵⁷ Eco U. & McEwen A. (2004). *History of beauty*. Rizzoli.σελ 415

⁵⁸ Squire Michael (2011). *The Art of the Body: Antiquity and Its Legacy, Ancients and Moderns* Bloomsbury Academic, 2011, ISBN1845119312, 9781845119317, σελ 27

⁵⁹ Wilson Nicole,(2012). Bryn Mawr Classical Review BMCR 2012.02.35 Michael Squire, *The Art of the Body: Antiquity and Its Legacy. Ancients and Moderns*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2011. xv, 240. ISBN 9780195380811, <https://bmcr.brynmawr.edu/2012/2012.02.35/>

⁶⁰ Tobin, R. (1975). The Canon of Polykleitos. *American Journal of Archaeology*, 79(4), σελ.307–321. <https://doi.org/10.2307/503064> σελ. σελ.307, 308- 311,321

⁶¹ Eco U. & McEwen A. (2004). *History of beauty*. Rizzoli.σελ 74, 75, 426

⁶² Hunter, M. (2018). Art and Surgery: The Expert Hands of Artists and Surgeons. In: Schlich, T. (eds) *The Palgrave Handbook of the History of Surgery*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/978-1-349-95260-1_15, σελ. 325

εφήμερες τάσεις της μόδας. Ο Dr. Jarrah-Nejad μέλος του Αμερικάνικου Ιατρικού Συλλόγου αισθητικής χειρουργικής δηλώνει ότι «Η τέχνη κατέχει σημαντική θέση στην πλαστική χειρουργική καθώς το καλλιτεχνικό όραμα του χειρουργού επηρεάζει σημαντικά το αποτέλεσμα»⁶³. Είναι ευρέως γνωστό ότι η εξέλιξη της πλαστικής χειρουργικής οφείλεται κυρίως στις πολύπλοκες επεμβάσεις σε τραυματισμένους του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Οι τραγικά ανοικτές πληγές των θυμάτων, απαιτούσαν λεπτούς αισθητικούς χειρισμούς και καλλιτεχνική ευαισθησία για το βέλτιστο αποτέλεσμα. Η επιτυχία των επεμβάσεων χάριζε όχι μόνο ένα ευπαρουσίαστο πρόσωπο, αλλά κι ένα αποδεκτό αποτέλεσμα για τους ασθενείς που δεν χρειαζόταν πια να κρύβονται από τη δημόσια θέα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της ισορροπημένης προσέγγισης ήταν το έργο ζωής του Henry Tonks (1862-1937). Μια πολυδιάστατη προσωπικότητα που ενσάρκωσε τη σχέση Ιατρού και Εικαστικού ταυτόχρονα. Το ανήσυχο πνεύμα του αλλά και η συνεργασία του με τον χειρουργό Harold Delf Gillies (1882-1960) υποστήριξε, (για πρώτη φορά στην ιστορία της ιατρικής και της εφαρμοσμένης αισθητικής), τη σχέση μεταξύ τέχνης και χειρουργικής⁶⁴. Στην βιογραφία του Gillies αναφέρεται: «η σύγχρονη πλαστική χειρουργική - το απρογραμματίστο παιδί της σύγχρονης ιατρικής και του σύγχρονου πολέμου - δημιούργησε μια «παράξενη νέα τέχνη»⁶⁵. Η τέχνη αυτή βοήθησε και κοινωνικοποίησε χιλιάδες ανθρώπους, ο αριθμός των οποίων ανέρχονταν στους 60.500 άνδρες με βάνουσα τραύματα στο κεφάλι. Την περίοδο αυτή, τα μέσα ενημέρωσης, συστηματικά απέφευγαν να δημοσιοποιούν τραυματισμένα πρόσωπα βετεράνων που θυσιάστηκαν για την πατρίδα. Ίσως επειδή προκαλούσαν αποστροφή και φόβο, ίσως όμως και επειδή απέκλιναν πολύ από το κοινωνικά αποδεκτό ανθρώπινο όριο, αφού έλειπε η φυσιολογικότητα του προσώπου.

Η αισθητική χειρουργική, έχει τη δυνατότητα να επέμβει, να διορθώσει ή να μεταμορφώσει ένα πρόσωπο ή σώμα όχι επειδή υποφέρει από φυσικό πόνο αλλά επειδή αναζητά την παρηγοριά της νεότητας και της ομορφιάς. Έτσι πολλοί χειρουργοί ακολουθούν πρότυπα αναλογιών και καλλιτεχνικές αξίες βιώνοντας το διπλό ρόλο του Ιατρού-Καλλιτέχνη που αναπαράγει μορφές των ιδανικών αναλογιών των αναγεννησιακών γλυπτών⁶⁶. Πράγματι, στην πλαστική χειρουργική αποδίδεται έμφαση στις μετρήσεις και στις αναλογίες προκειμένου να εξασφαλιστεί η τελειότητα⁶⁷. Η **ανθρωπομετρία** έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στην δημιουργία της εικόνας του σώματος και των φυσικών χαρακτηριστικών.

Το έτος 2009, (από 28/30 έως τις 9/05) πραγματοποιήθηκε η φωτογραφική έκθεση με τίτλο «**I Am Art**» στην γκαλερί Apexart, στη Νέα Υόρκη με επιμελητή τον Anthony Berlet, (Δρ. πλαστικής χειρουργικής). Το υλικό της έκθεσης προερχόταν από λήψεις τεκμηρίωσης αισθητικών επεμβάσεων ασθενών τριών σταδίων: α) "πριν", β) "κατά τη διάρκεια" και γ) του "μετά" της επέμβασης. Ο Berlet σε δήλωσή του υποστήριξε ότι «η πλαστική χειρουργική είναι μορφή τέχνης που εστιάζει στον αιώνιο καλλιτεχνικό προορισμό: το ανθρώπινο σώμα», και συνεχίζει «Μας ζητείται, σε καθημερινή βάση, να κάνουμε το αδύνατο, να δημιουργήσουμε το πραγματικό ιδανικό, και να γεφυρώσουμε το χάσμα μεταξύ πραγματικότητας και

⁶³ Brumby Daisy, (2023). Is plastic surgery an art or a science; AMERICAN SOCIETY OF PLASTIC SURGEONS, <https://www.plasticsurgery.org/news/articles/is-plastic-surgery-an-art-or-a-science>

⁶⁴ Biernoff S. (2010). Flesh Poems: Henry Tonks and the Art of Surgery. *Vis Cult Br.* 2010 Mar;11(1):25-47. doi: 10.1080/14714780903509979. Epub 2010 Feb 10. PMID: 21874121; PMCID: PMC3158130.

⁶⁵ Reginald Pound Gillies, (1964). *Surgeon extraordinary, a biography*, London: Michael Joseph, 1964) σελ. 27

⁶⁶ Wilson Fernandes, Julio, (2021) *The Legacy of Art in Plastic Surgery*. *Plastic and Reconstructive Surgery - Global Open* 9(4):p e 3519, | DOI: 10.1097/GOX.0000000000003519

⁶⁷ Swanson E. (2013). The plastic surgeon: artist or scientist; *Plast Reconstr Surg.* 2013 Jan;131(1):182-184. doi: 10.1097/PRS.0b013e318272a0f3. PMID: 23271529.

φαντασίας. Η πλαστική χειρουργική είναι ο συνεχής αγώνας μεταξύ ομορφιάς και μετάγγιση αίματος»⁶⁸.

Στον αντίλογο όμως αυτών των δηλώσεων, θα μπορούσε κάποιος να αναρωτηθεί αν οι αισθητικοί χειρουργοί είναι εικαστικοί που δημιουργούν έργα τέχνης υπακούοντας σε καθολικές αξίες ή τεχνίτες που επισκευάζουν σπασμένες κούκλες που ξεχάστηκαν στο ράφι των παιχνιδιών⁶⁹;

Κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο της τροποποίησης του σώματος. Ιστορική επισκόπηση

Μια γρήγορη ιστορία λέει ότι το ανθρώπινο σώμα είναι προϊόν της φύσης. Μια πιο ενδιαφέρουσα ιστορία όμως λέει ότι το σώμα είναι δημιούργημα του πολιτισμού και της κοινωνίας. Η **τροποποίηση** του σώματος αποτελεί ένα ιστορικό και πολιτισμικό φαινόμενο που ανταποκρίνεται σε κοινωνικοπολιτιστικούς παράγοντες. Η «παρέμβαση», ή η «τροποποίηση» του σώματος για τη βελτίωση ή ανάδειξη της εμφάνισης, απαιτεί μια σύνθετη ανάλυση κόστους-οφέλους. Είναι γεγονός ότι οι άνθρωποι είναι ιδιαίτερα εφευρετικοί στο να προσαρμόζουν τα σώματά τους στο πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον. Η τροποποίηση του σώματος μπορεί να αποτελεί μόνιμη ή ημιμόνιμη μεταβολή του φυσικού σώματος και να λαμβάνει χώρα στον κορμό, στο λαιμό, ή στο στήθος, στο δέρμα (δερματοστιξία) στο στόμα, στα δόντια στα χείλη, στη γλώσσα, μύτη ή στα αυτιά⁷⁰. Κάποιες από αυτές τις επεμβάσεις χρονολογούνται ήδη στην πρώιμη εποχή του χαλκού και παρείχαν έναν ορατό κώδικα πληροφορίας, κατανοητό μόνο στα μέλη της πολιτισμικών ομάδων που τις παρήγαν⁷¹.

Ένα από τα χαρακτηριστικότερα αρχαία παραδείγματα επιλογής της σωματικής τροποποίησης είναι η διαδικασία διαμόρφωσης του κρανίου του βρέφους με την εφαρμογή σταθερής πίεσης δεσμών, ώστε να επιτευχθεί το τυπικό επίμηκες σχήμα της κεφαλής. Η διακριτή διαμόρφωση του σχήματος του κρανίου αποτέλεσε πολιτισμική πρακτική που εφαρμόστηκε σε ποικίλους πληθυσμούς από την Ασία έως την Αμερική και για πολλές χιλιάδες χρόνια. Στόχος της κρανιακής τροποποίησης ήταν η ένταξη του επιλεγμένου μέλους σε συγκεκριμένες κοινωνικές ή ιδεολογικές ομάδες. Η μελέτη της πρακτικής έχει συσχετιστεί με την κατάληψη ανώτερης κοινωνικής θέσης, την διάκριση, την απόκτηση κοινωνικής ταυτότητας και την οριοθέτηση των κοινωνικών ομάδων⁷². Οι κίνδυνοι και ο πόνος που προκαλούν στο σώμα αυτές οι τροποποιήσεις ικανοποιούν σαφώς ανάγκες που είναι ισχυρότερες από την ίδια την παρέμβαση. Οι λόγοι που προκαλούν αυτήν τη συμπεριφορά

⁶⁸ Berlet, A., (2009). Apexart Press Release: I Am Art - An Expression of the Visual and Artistic Process of Plastic Surgery. New York, NY, Apex art <https://apexart.org/exhibitions/berlet.htm>

⁶⁹ Jeongho Choi (2015). Cosmetic Surgery: Is It Science or Art; Arch Plast Surg 2015; 42 :672-674

⁷⁰ Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "body modifications and mutilations". *Encyclopedia Britannica*, 11 Feb. 2019, <https://www.britannica.com/science/body-modifications-and-mutilations>. (Προσπελάθηκε 10 11- 2023).

⁷¹ Shishlina Natalia I, Belkevich E.V. & Usachuk A. N., (2013). Bronze Age Tattoos: Sympathetic Magic or Decoration; Philippe Della Casa & Constanze Witt (eds), Tattoos and Body Modifications in Antiquity. Proceedings of the sessions at the EAA annual meetings in The Hague and Oslo, 2010/11. Zurich Studies in Archaeology vol. 9, 2013, σελ. 67-74.

⁷² Mayall P, Pilbrow V, Bitadze L. (2017). Migrating Huns and modified heads: Eigenshape analysis comparing intentionally modified crania from Hungary and Georgia in the Migration Period of Europe. PLoS One. 2017 Feb 2;12(2):e0171064. doi: 10.1371/journal.pone.0171064. PMID: 28152046; PMCID: PMC5289542.

είναι ψυχολογικοί, κοινωνικοί, θρησκευτικοί κ.α. Επίσης, μελέτες που καλύπτουν την σύγχρονη περίοδο, αναγνωρίζουν διασυνδέσεις με τη σεξουαλικότητα, τη χρήση αλκοόλ ή ναρκωτικών κ.λ.π⁷³.

Πολλοί είναι οι άνθρωποι που επιθυμούν το ιδανικό, τη διάκριση και το ξεχωριστό. Συχνά θέλουν να "διορθώσουν" ή να "τελειοποιήσουν" την εμφάνισή τους ή να δημιουργήσουν μια ταυτότητα πάνω στο σώμα τους. Η ιδανική όψη, η βελτιωμένη ή η διαφορετική εμφάνιση ήταν ιστορικά, το εισιτήριο εισόδου στην υψηλότερη κοινωνική τάξη. Η τροποποίηση του σώματος μπορεί να εντείνει την αυτοεκτίμηση, την σεξουαλική επιθυμία και να αναβαθμίσει την εικόνα του ατόμου.

Σε αυτό το πλαίσιο γίνεται αναφορά στο τατουάζ (δερματοστιξία), που αποτελεί γνωστή πρακτική επεμβατικής ενίσχυσης της σωματικής νοηματοδότησης και ελκυστικότητας. Το τατουάζ δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Οι ρίζες αυτής της πρακτικής, αναγνωρίζονται σε ένα ευρύ φάσμα πολιτισμών και σε αρχαίες φυλετικές κοινότητες, ενώ σχετικά πρόσφατα έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες. Θεωρείται δε, ότι πρόκειται για μια μορφή ενσώματης λαϊκής τέχνης που έχει το δικό της ανθρωπολογικό χαρακτήρα. Έχει αναγνωριστεί ως ελεύθερο καλλιτεχνικό καθεστώς και υποστηρίζεται έντονα τόσο από τη σύγχρονη υποκουλτούρα όσο και από την αισθητική χειρουργική⁷⁴. Τα τελευταία χρόνια, η πρακτική του τατουάζ γνώρισε μια άνθηση και εισχώρησε σε όλες τις ηλικιακές και κοινωνικές τάξεις⁷⁵. Πρακτικές όπως τατουάζ και piercing είναι δημοφιλείς -εν μέρει- σε ομάδες κοινωνικά περιθωριοποιημένων ανθρώπων ή ατόμων που έχουν αντιμετωπίσει κοινωνικά εμπόδια και περιορισμούς λόγω των σεξουαλικών τους προτιμήσεων ή λόγω της έλλειψης έκφρασης της σεξουαλικής τους ταυτότητας⁷⁶.

Ωστόσο, η σύγχρονη μελέτη αναγνώρισε μια μετατόπιση του τατουάζ από το κοινωνικό περιθώριο στο κέντρο μιας πολιτισμικής πρακτικής που διαπέρασε τις κατηγορίες του φύλου, της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, της ηλικίας, της εθνικότητας, του σεξουαλικού προσανατολισμού και της θρησκευτικής ιδιότητας⁷⁷. Η πρακτική της δερματοστιξίας είτε αναπαράγει αντίσταση είτε κυριαρχία, επαναπροσδιορίστηκε σαφώς ως μια διαδεδομένη και καθιερωμένη πολιτιστική πρακτική στο δυτικό πολιτισμό. Κάποια από τα χαρακτηριστικά που μπορεί να συμβολίζουν και να σηματοδοτούν τα τατουάζ μπορεί να είναι η σωματική ελκυστικότητα, το κύρος, η σεξουαλικότητα, η αρρενωπότητα και πολλά άλλα.

Η επιστημονική υπόθεση ότι η πρακτική του τατουάζ μπορεί να επηρεάζει την σεξουαλική επιλογή συντρόφων έχει ελεγχθεί από μελέτες με διφορούμενα αποτελέσματα. Το υπόβαθρο των μελετών έγκειται στο ότι οι άνθρωποι ενδέχεται να προτιμούν συντρόφους που φέρουν τατουάζ καθώς αυτό συμβολίζει την αντοχή του ανοσοποιητικού συστήματος και τη βιολογική ποιότητα του ατόμου. Πολλές θεωρίες υποστηρίζουν ότι οι **προτιμήσεις** μας για ένα ιδιαίτερο πρόσωπο ή ένα ελκυστικό σώμα είναι πιθανότατα το αποτέλεσμα της

⁷³ Breuner CC, Levine DA; (2018). AAP Committee on Adolescence. Adolescent and Young Adult Tattooing, Piercing, and Scarification. *Pediatrics*. 2017;140(4):e20171962. *Pediatrics*. 2018 Feb;141(2):e20173630. doi: 10.1542/peds.2017-3630. Erratum for: *Pediatrics*. 2017 Oct;140(4): PMID: 29386242.

⁷⁴ Lodder Matthew C., (2010). *Body Art: Body Modification as Artistic Practice*, Thesis, Department of History of Art, University of Reading, Unique Identifier:757121453 σελ 217 - 259

⁷⁵ Atkinson, Michael M. *Tattooed: The Sociogenesis of a Body Art*. University of Toronto Press, 2003. Project MUSE muse.jhu.edu/book/105270.

⁷⁶ Jeffreys, S. (2000). 'Body Art' and Social Status: Cutting, Tattooing and Piercing from a Feminist Perspective. *Feminism & Psychology*, 10(4), 409- 429. <https://doi.org/10.1177/0959353500010004002>

⁷⁷ Riley, Lorrie Kathleen, "The Social Worlds of Tattooing: Divergent Sources of Expertise" (2012). Master's Theses. 852.https://ecommons.luc.edu/luc_theses/852 σ. 21- 40

σεξουαλικής επιλογής που στηρίζεται σε αρχαίους εξελικτικούς μηχανισμούς⁷⁸ που σχετίζονται με ενδείξεις υψηλών δεικτών αναπαραγωγής και γονιμότητας.

Μελέτη που πραγματοποιήθηκε το 2009, σε 278 συμμετέχοντες που έφεραν τατουάζ έδειξε ότι τόσο οι γυναίκες όσο και οι άνδρες προτιμούσαν αυτούς που έφεραν τατουάζ, καθώς πίστευαν ότι εξέπεμπαν αυξημένη δυναμική, κοινωνικό κύρος, ανταπόκριση στον μοντέρνο τρόπο ζωής και οικονομική άνεση που θα εξασφάλιζε υγιείς απογόνους⁷⁹. Ωστόσο, μελέτη του 2013 ανατρέπει αυτά τα αποτελέσματα και συνιστά περαιτέρω διερεύνηση του θέματος⁸⁰.

Φαίνεται ότι ο ρόλος της φυσικής επιλογής στην βελτιστοποίηση της αναπαραγωγικής επιτυχίας επηρέασε την εξέλιξη και επικράτηση συγκεκριμένων χαρακτηριστικών του προσώπου και του σώματος. Η επιστημονική βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι οι ελκυστικοί άνδρες και γυναίκες παρουσιάζουν μεγαλύτερη αποδεκτικότητα και προτίμηση σεξουαλικής δραστηριότητας⁸¹. Τα παρακάτω παραδείγματα συνδέονται με την τροποποίηση του σώματος που οφείλεται στις σεξουαλικές προτιμήσεις και το πρότυπο της θηλυκότητας.

Θα αποδοθεί ιδιαίτερη μνεία στην πρακτική του **δεσίματος των ποδιών** των μικρών κοριτσιών στην Κίνα, η οποία ξεκίνησε την περίοδο μεταξύ 1127-1279 και εξασθένησε μόλις τη δεκαετία του 1950. Μελετήθηκε από πολλούς ιστορικούς και εθνολόγους. Υπήρξε μια σκληρή παράδοση που στόχο είχε να περιορίσει τις γυναίκες από την άσεμνη και ανήθικη συμπεριφορά αλλά και ταυτόχρονα να εξασφαλίσει την κοινωνική τους ανέλιξη με έναν πλούσιο γάμο. Το ζευγάρι δεμένων και παραμορφωμένων ποδιών ονομαζόταν "χρυσό λωτοί" και συμβόλιζε το ιδανικό της γυναικείας ομορφιάς. Τα δεμένα πόδια, θεωρούνταν έργα τέχνης και αντικείμενα σεξουαλικής επιθυμίας⁸². Ο πόνος, οι επιπλοκές, η θραύση των οστών, η δυσκολία του βαδίσματος που προκαλούσε το έθιμο του δεσίματος στις νεαρές γυναίκες, τις υπέβαλε σε καταστολή και αυστηρό περιορισμό. Το αποτέλεσμα της πρακτικής του δεσίματος των ποδιών επέφερε την εκδίωξη των γυναικών από το δημόσιο βίο και το πεδίο της πολιτικής, καθιστώντας σαφές, ότι οι κοινωνικές δυνάμεις της Κίνας περιορίσαν τη δυναμική των γυναικών στα κοινά. Δεν είναι τυχαίο ότι τρεις από τις μεγαλύτερες γυναικείες μορφές της Κίνας :α) η πολιτικός Shangguan Wan'er (664-710), β) η ποιήτρια Li Qing-zhao (1084-1151) και γ) η ειδικός στις πολεμικές επιχειρήσεις Liang Hongyu (περ. 1100-1135) συμμετείχαν ενεργά στην πνευματική ζωή της Κίνας πριν από την περιοριστική αυτή πρακτική. Οι προσωπικότητες αυτές διακρίθηκαν για την μοναδικότητα και την αυτονομία τους, ζώντας απαλλαγμένες από την ανδρική κηδεμονία. Οι Shangguan, Li και Liang ανέπτυξαν έντονη δράση που χρονολογείται πριν από την έλευση του δεσίματος των ποδιών. Τα επόμενα 1.000 χρόνια, οι Κινέζες, εξαρτήθηκαν από το σωματικό περιορισμό που τις

⁷⁸ Bovet, J. (2018). The Evolution of Feminine Beauty. In: Kapoula, Z., Volle, E., Renoult, J., Andreatta, M. (eds) Exploring Transdisciplinarity in Art and Sciences. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76054-4_17, <https://doi.org/10.1007/978>

⁷⁹ Wohlrab Silke, Fink Bernhard, Kappeler Peter M., Brewer Gayle (2009). Perception of human body modification, Personality and Individual Differences, Volume 46, Issue 2, January 2009, σελ 202-206 <https://doi.org/10.1016/j.paid.2008.09.031>, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886908003681>

⁸⁰ Delaney, Daniel J., "Tattoos and Sexual Attraction" (2013). Undergraduate Honors Theses. 74. https://thekeep.eiu.edu/honors_theses/74

⁸¹ Yarosh DB. (2019). Perception and Deception: Human Beauty and the Brain. Behav Sci (Basel). 2019 Mar 29;9(4):34. doi: 10.3390/bs9040034. PMID: 30934856; PMCID: PMC6523404.

⁸² Condon Lee, Yan Tung (2016). The "golden lotuses": bound feet, Hong Kong Med J 2016 Feb;22(1)

© Hong Kong Academy of Medicine. CC BY-NC-ND 4.0 σελ 90-91

κρατούσε δέσμιες των οικιακών καθηκόντων του ιδιωτικού βίου και της εξασφάλισης των απογόνων⁸³.

Ένα άλλο μέσο τροποποίησης του σώματος κατά τη διάρκεια του τελευταίου αιώνα είναι ο γνωστός σε όλους «**κορσές**». Το εξάρτημα αυτό εφαρμοζόταν στο γυναικείο σώμα, κηδεμονεύοντας το (επηρεάζοντας σοβαρά το θώρακα)⁸⁴. Η χρήση των κορσέδων του δέκατου ένατου αιώνα παρείχε στις γυναίκες μια λεπτή ελκυστική μέση και ένα κοινωνικά αποδεκτό μέσο επίδειξης και αυτοέκφρασης. Το περιοριστικό αυτό είδος, καθόριζε και τόνιζε την εμφάνιση του σώματος σε σχήμα κλεψύδρας. Η πρακτική αυτή ενίσχυσε τις παραδοσιακές αντιλήψεις περί θηλυκότητας. Η κεντρομόλος δύναμη του κορσέ βοηθούσε στην ανάδειξη ενός ερωτικού στήθους, εστιάζοντας έντονα στη θελκτική σωματική διάπλαση των γυναικών. Είναι σαφές ότι η σωματική δυσκολία που προκαλούσε ο κορσές απαιτούσε τη προστασία ενός υγιούς άνδρα που ήταν έτοιμος να βοηθήσει την αποδεκτά ελκυστική και περιορισμένη σύντροφο του.

Τα τελευταία 50 χρόνια και ειδικά στις βιομηχανικά προηγμένες χώρες, οι τροποποιήσεις του σώματος εμφανίζουν αυξητικές τάσεις⁸⁵. Αυτές οι τάσεις ακολουθούν πιστά την αρχαία πολιτισμική παράδοση αισθητικής διαμόρφωσης του δέρματος και του σώματος.

Ιστορία της αισθητικής χειρουργικής

Η ενότητα που ακολουθεί δεν έχει ως στόχο την αναλυτική αναφορά στα ιατρικά επιτεύγματα της αισθητικής χειρουργικής, αλλά αποτελεί μια επιλεκτική αναφορά σε διάφορους σταθμούς και γεγονότα που συνέβαλαν στη γέννηση της ειδικότητας στην αρχαιότητα και εμπεδώθηκε στο σύγχρονο κόσμο. Ο χρονικός ορίζοντας που ακολουθεί ξεκινά από την αρχαιότητα έως τους Βυζαντινούς χρόνους συνεχίζει στον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα και στην Αναγέννηση και ολοκληρώνεται στις αρχές του 20^{ου} αι.

Στη σύγχρονη εποχή, η Αισθητική χειρουργική αναγνωρίζεται ως ιατρική ειδικότητα που υποστηρίζει την νεότητα και την ομορφιά. Στο παρελθόν, αντίθετα, η Αισθητική Χειρουργική υπήρξε επικουρική, συμπληρωματική και συχνά περιθωριακή πρακτική. Υπηρετούσε κυρίως την ιατρική αναγκαιότητα, τον περιορισμό της βλάβης και την λειτουργική και δομική αποκατάσταση των ιστών. Ωστόσο από πολύ νωρίς, οι γενικοί χειρουργοί άρχισαν να αντιλαμβάνονται και να εκτιμούν την αξία της **αισθητικής παρέμβασης**. Η εφαρμογή της αισθητικής -αν και δεν λειτούργησε ως αυτοσκοπός της χειρουργικής- επικράτησε και εξελίχθηκε λόγω των πολλαπλών οφελών και της ευεργετικής επίδρασης των αποτελεσμάτων της, στους ασθενείς.

⁸³ Foreman Amanda (2015). Why Footbinding Persisted in China for a Millennium. Despite the pain, millions of Chinese women stood firm in their devotion to the tradition, *Smithsonian Magazine*,

<https://www.smithsonianmag.com/history/why-footbinding-persisted-china-millennium-180953971/>

⁸⁴ Steele Valerie, (2001). *The Corset: A Cultural History*. New Haven, Connecticut Yale University Press, 2001 vii, 199 pp., Reviewed by Heather Munro Prescott, Ph.D., Professor and Chair, Department of History, Central Connecticut State University, New Britain, Connecticut, <https://muse.jhu.edu/article/15349/pdf>

⁸⁵ Owens, R., Filoromo, S.J., Landgraf, L.A. *et al.* (2023). Deviance as an historical artefact: a scoping review of psychological studies of body modification. *Humanit Soc Sci Commun* **10**, 33 (2023). <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01511-6>

Αν και η ανάπτυξη της αισθητικής χειρουργικής υποστηρίχθηκε από το επιστημονικό έργο διαφόρων αναπτυγμένων πολιτισμών της αρχαιότητας, η αυτόνομη ύπαρξη και η δυναμική του πεδίου είναι δύσκολο να τεκμηριωθεί και να αποσαφηνιστεί. Εντούτοις, υπάρχουν διάσπαρτες ενδείξεις γραπτών πηγών και αποδείξεις πολιτισμικών τεκμηρίων που προέρχονται από αρχαιολογικές έρευνες, ικανές να φωτίζουν την διαβεβαιωμένη ύπαρξη και χρήση της αισθητικής χειρουργικής. Η καθιέρωση και η άνοδος της πλαστικής και αισθητικής χειρουργικής στην νεότερη Ευρώπη δεν ακολούθησε συγκεκριμένο πρότυπο εξέλιξης, αντίθετα υπήρχε μεγάλη διαφοροποίηση από το ένα έθνος στο άλλο και από την μια κοινωνία στην άλλη. Η πανεπιστημιακή διδασκαλία και δυναμική στις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες, η νομοθεσία και ο θρησκευτικός δογματισμός δεν επέτρεψαν την ομοιογενή ανάπτυξη του τομέα. Αντίθετα παρατηρήθηκε έντονος σκεπτικισμός και αμφισβήτηση της ειδικότητας και του αντικειμένου της⁸⁶.

Η "πλαστική χειρουργική" είχε ήδη ξεκινήσει στην εποχή του Χαλκού, καλύπτοντας τον γεωγραφικό χώρο της νοτιοανατολικής λεκάνης της Μεσογείου μέχρι και τον Ευφράτη. Η πρακτική της αισθητικής χειρουργικής αναφέρεται σε αρχαίες γραπτές μαρτυρίες και συγκεκριμένα στο Πάπυρο του Edwin Smith (1.600 π.Χ.). Στο κείμενο αναγνωρίζονται είκοσι επτά χειρουργικές αναφορές σε τραύματα της κεφαλής και μία περιγραφή της αισθητικής επέμβασης στη μύτη⁸⁷. Αυτό το τεκμήριο πολιτισμού αποτελεί απόδειξη προηγμένης αναλυτικής σκέψης, κρίσης και λογικής στην Ιατρική πρακτική και χρειάστηκε καιρό μέχρι να αναγνωρισθεί ως κληρονομιά της παγκόσμιας γνώσης⁸⁸.

Αρχαίος και Βυζαντινός κόσμος

Υλικά Τεκμήρια αρχαίας προσθετικής

Η επανορθωτική και αισθητική του προσώπου αποτελεί την κύρια επιλογή για τη διόρθωση της δυσμορφίας ή του τραύματος, που σε συνδυασμό με την τοποθέτηση τεχνικού προσθετικού οργάνου βοηθούν τον ασθενή να αποδεχτεί την εικόνα του, πράγμα που όπως φαίνεται εφαρμόζοταν χιλιάδες χρόνια πριν. Ένα μοναδικό εύρημα, με εξαιρετικό ενδιαφέρον για την ιστορία της **προσθετικής**, τεκμηριώνει την ύπαρξη της διαδικασίας. Το εύρημα αποκαλύφθηκε σε ανασκαφή ταφής στην Shahr-i Sokhta γνωστή και ως "Καμένη Πόλη" (3200-2000 π.Χ.) στο σημερινό νοτιοανατολικό Ιράν και πρόκειται για τον πρώτο έως σήμερα τεχνητό οφθαλμό. Ο ειδικά κατασκευασμένος βολβός ματιού έφερε φθορές χρήσης και βρέθηκε (in situ) τοποθετημένος στην οφθαλμική κόγχη του κρανίου ενός σκελετού γυναίκας⁸⁹.

⁸⁶ Dumbravă Daniela, Luchian Ștefan (2013). Plastic surgery in 17th century europe.case study: NICOLAE MILESCU, THE SNUB-NOSED, Rev. Med. Chir. Soc. Med. Nat., Iași – 2013 – vol. 117, no. 3, σελ 699

⁸⁷ Feldman RP, Goodrich JT. (1999). The Edwin Smith Surgical Papyrus. Childs Nerv Syst. 1999 Jul;15(6-7):281-4. doi: 10.1007/s003810050395. PMID: 10461775.

⁸⁸ Stiefel Marc, Shaner Arlene, Schaefer Steven D. (2006). The Edwin Smith Papyrus: The Birth of Analytical Thinking in Medicine and Otolaryngology, The Laryngoscope Volume 116, Issue 2 February 2006 Pages 182 -188, <https://doi.org/10.1097/01.mlg.0000191461.08542.a3>

⁸⁹ Zargarán, A., Fazelzadeh, A. & Mohagheghzadeh, (2013). A. Surgeons and Surgery from Ancient Persia (5,000 Years of Surgical History). *World J Surg* 37, 2002–2004 (2013). <https://doi.org/10.1007/s00268-013-2055-0>

Η Ρινοπλαστική στη Μεσόγειο

Η πρακτική της τύφλωσης και των ακρωτηριασμών εφαρμοζόταν σε μεμονωμένα άτομα ή μαζικά σε περίπτωση πολεμικής ήττας. Είχαν τη μορφή τιμωρίας, απαξίωσης, ταπείνωσης, εξευτελισμού ή την ποινή τέλεσης αδικημάτων. Η παραμορφωτική και βάνουση πρακτική του ακρωτηριασμού (με εξαίρεση τις περιπτώσεις βλαβών που προκαλούνται από σύφιλη) προώθησε την ανάπτυξη των επανορθωτικών αισθητικών μεθοδολογιών⁹⁰. Ακόμα και στις αρχαίες κοινωνίες η αποκατάσταση ανωμαλιών του προσώπου αποτελούσε ανάγκη και προτεραιότητα για την κοινωνική ένταξη και την κανονικότητα. Ίσως για αυτό το λόγο η ρινική αποκατάσταση αποτελεί την αρχαιότερη γνωστή μορφή επανορθωτικής χειρουργικής. Η χρήση μοσχεύματος δέρματος από το μέτωπο καταγράφηκε για πρώτη φορά στην Ινδία⁹¹.

Κατά τη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου η πρακτική της «ρινοκοπίας» αφαιρούσε το δικαίωμα του Αυτοκράτορα (με εξαίρεση το αναφερόμενο ιστορικό παράδειγμα του «Ιουστινιανού Β΄, του Ρινότμητου 685-695 και 705-711) να ανέβει στο θρόνο. Η ανάρρηση του στο θρόνο δεν ήταν τυπικά δυνατή καθώς ήταν ακρωτηριασμένος και δεν πληρούσε τον όρο του «αρίστου» προϋπόθεση του χρίσματος. Ο Ιουστινιανός χρησιμοποίησε αρχικά μια ρινική χρυσή πρόθεση, ενώ φαίνεται ότι αργότερα κατέληξε στην επέμβαση της **ρινοπλαστικής**. Βάσει πολιτισμικών τεκμηρίων αποδεικνύεται ότι τον 7ο αιώνα, ο Ιουστινιανός Β΄ κατάφερε να διορθώσει χειρουργικά τη μύτη του. Η μορφή του βυζαντινού αυτοκράτορα αναπαρίσταται στο γλυπτό «Carmagnola» που σύμφωνα με κάποιους ειδικούς, αποτελεί την πρώτη μαρτυρία προσώπου με πιθανή ρινική αναδόμηση στον δυτικό κόσμο⁹².

Ωστόσο η αποκατάσταση της ρινικής βλάβης στην Ευρώπη φαίνεται πως ήταν δυνατή ήδη από τον 4^ο μ.Χ. αιώνα. Ο τομέας της επανορθωτικής χειρουργικής πραγματεύεται στο έργο του **Ορειβάσιου, Synagogue Medicae** (Ιατρικές Συναγωγές), και συγκεκριμένα στα κεφάλαια 25 και 26 του πρωτότυπου 42ου βιβλίου του. Στο έργο του συμπεριλαμβάνεται ένα εξαιρετικός πλούτος γνώσης του αρχαίου κόσμου και της κλινικής εμπειρίας που αναγνωρίζεται ακόμα και σήμερα. Σε αυτά τα κεφάλαια σχολιάζονται τεχνικές αποκατάστασης και επανορθωτικές διαδικασίες των **βλαβών του προσώπου**, δηλαδή αυτιών, φρυδιών, παρειών και μύτης. Το έργο του είχε τη μορφή ιατρικής εγκυκλοπαίδειας και αποτελούνταν από περισσότερους από 70 τόμους. Για την αποκατάσταση προτείνονται κρημνοί προώθησης και γίνονται συστάσεις σχετικά με τον καθαρισμό, το σχεδιασμό των κρημνών και το πάχος των κρημνών⁹³. Ο Ορειβάσιος (325-403 μ.Χ) είχε σπουδάσει στη Σχολή της Αλεξάνδρειας. Σπουδαία ονόματα όπως ο Ηρόφιλος της Χαλκηδόνος (περ. 335-280 π.Χ.) και ο Ερασίστρατος (περ. 304-259 π.Χ.), αντιπροσώπευαν τις επιτυχίες της σχολής στην ανατομία ως κορυφαίοι ιατροί της περιόδου. Ο Ορειβάσιος μελέτησε σε βάθος την ιατρική χειρουργική επιστήμη της Ελληνορωμαϊκής Σχολής. Ο ίδιος μνημονεύει στο έργο του, τον χειρουργό του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα Άντυλλο. Στον Άντυλλο αποδίδονται πολλές επανορθωτικές τεχνικές. Αυτό αποδεικνύεται από το τίτλο «Εκ του Άντυλλου. Περί Κολοβωμάτων», που

⁹⁰ Shaye, David A. (2021). The history of nasal reconstruction. *Current Opinion in Otolaryngology & Head and Neck Surgery* 29(4):p 259-264, August 2021. | DOI: 10.1097/MOO.0000000000000730

⁹¹ Yalamanchili H, Sclafani AP, Schaefer SD, Presti P. (2008). The path of nasal reconstruction: from ancient India to the present. *Facial Plast Surg.* 2008 Jan;24(1):3-10. doi: 10.1055/s-2007-1021457. PMID: 18286429.

⁹² Remensnyder JP, Bigelow ME, Goldwyn RM. (1979). Justinian II and Carmagnola: a Byzantine rhinoplasty; *Plast Reconstr Surg.* 1979 Jan;63(1):19-25. doi: 10.1097/00006534-197901000-00004. PMID: 372986.

⁹³ Lascaratos, John; Cohen, Mimis; Voros, Dionyssios, (1998). Plastic Surgery of the Face in Byzantium in the Fourth Century. *Plastic and Reconstructive Surgery* 102(4):p 1274-1280, September 1998.

χαρακτηρίζει το 25^ο κεφάλαιο του έργου του⁹⁴. Ο **Παύλος Αιγινήτης** (625-690 μ.Χ.) υπήρξε μεταγενέστερος αλλά ικανότατος χειρουργός που επίσης συνδεόταν με τη Σχολή της Αλεξάνδρειας. Στο έργο του "Επιτομή της Ιατρικής" είχε επίσης ασχοληθεί με την επανορθωτική χειρουργική και ειδικότερα με τις περιπτώσεις των χειλιών και των πτερυγίων των αυτιών κ.α..

Τα κείμενα του Ορειβάσιου και του Παύλου Αιγινήτη αναβλύζουν κλασική, Ελληνιστική, Ρωμαϊκή και Βυζαντινή χειρουργική γνώση και εμπειρία στις επανορθωτικές επεμβάσεις. Οι γνώσεις αυτές μεταφέρθηκαν στους Άραβες ιατρούς. Τα έργα τους επηρέασαν την Αραβική ιατρική και μελετήθηκαν ιδιαίτερα από τον Albucasis κατά τον 11ο αι. μ.Χ.⁹⁵. Στη συνέχεια ταξίδεψαν στη Δυτική Ευρώπη του 15ο αιώνα, αποτελώντας τα θεμέλια της σύγχρονης πλαστικής χειρουργικής. Επιπροσθέτως, η δημιουργία της Ισλαμικής Αυτοκρατορίας τον 7^ο αι. μ.Χ. επέτρεψε τη συγχώνευση των ιατρικών γνώσεων των αρχαίων ανατολικών πολιτισμών όπως της Περσίας, της Ινδίας κ.α. με το αρχαίο Ελληνικό και Βυζαντινό πνεύμα.

Αντιμετώπιση Εγκαυμάτων

Το δέρμα είναι ζωτικό όργανο που βρίσκεται στο κέντρο του ενδιαφέροντος της αισθητικής επεμβατικής ιατρικής. Η φυσιολογική μορφή και λειτουργία του δέρματος είναι σημαντική και φανερώνει τους δείκτες υγείας και φροντίδας του ατόμου. Το δέρμα είναι το όργανο που επιδέχεται το μεγαλύτερο αριθμό επεμβάσεων αισθητικής. Το δέρμα μας κάνει ορατούς στους συνανθρώπους μας και γι' αυτό είναι συνδεδεμένο με την προσωπική ταυτότητα, την σεξουαλικότητα και την ομορφιά και αποτελεί μάρτυρα των γεγονότων της ζωής, καθώς εγγράφει όλες τις επίκτητες βλάβες⁹⁶. Σε αυτό το πλαίσιο είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον να αναφέρουμε τις στοιχειώδεις πρακτικές αντιμετώπισης σοβαρών βλαβών (όπως είναι τα εγκαύματα), κατά την αρχαιότητα. Πέρα λοιπόν, από τις προαναφερόμενες επεμβάσεις, ο τομέας που τράβηξε τους ερευνητές ήταν η **ορθή αντιμετώπιση της εγκαυματικής νόσου**. Τα **εγκαύματα** ήταν μια σοβαρή ιατρική κατάσταση η οποία όμως μπορούσε να αντιμετωπιστεί έγκαιρα και αποτελεσματικά τόσο στους προϊστορικούς όσο και στους Ιστορικούς χρόνους. Η θεραπεία των εγκαυμάτων αναλύεται σε πολλές πηγές⁹⁷. Ο Ιατρικός κόσμος της αρχαιότητας χρησιμοποιούσε κυρίως τοπικές θεραπείες για την αντιμετώπισή τους. Η βιβλιογραφική έρευνα έδειξε ότι εκτός από την αντιμετώπιση του εγκαύματος γνώριζαν τη χρήση αναλγητικών και αντισηπτικών ουσιών για την καλύτερη δυνατή αποκατάσταση. Η αντιμετώπιση περιλάμβανε αλοιφές ή άλλα παρασκευάσματα που συχνά είχαν τη βάση τους στο μέλι το οποίο επιτάχυνε την epούλωση του εγκαύματος.

⁹⁴ Καλαντζής Γ., Τσιάμης Κ., Πουλάκου-Ρεμπελάκου Ε., (2006). Ορειβάσιος και Παύλος Αιγινήτης. Δύο Βυζαντινοί ιατροί, πρωτοπόροι στην Πλαστική Χειρουργική, ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ, 23(5), 536-540, 2006 - Ιστορία της Ιατρικής

⁹⁵ Amr SS, Tbakhi A. (2007). Abu Al Qasim Al Zahrawi (Albucasis): pioneer of modern surgery. Ann Saudi Med. 2007 May-Jun;27(3):220-1. doi: 10.5144/0256-4947.2007.220. PMID: 17575478; PMCID: PMC6077085.

⁹⁶ Chuong CM, Nickoloff BJ, Elias PM, Goldsmith LA, Macher E, Maderson PA, Sundberg JP, Tagami H, Plonka PM, Thestrup-Pederson K, Bernard BA, Schröder JM, Dotto P, Chang CM, Williams ML, Feingold KR, King LE, Kligman AM, Rees JL, Christophers E. What is the 'true' function of skin? Exp Dermatol. 2002 Apr;11(2):159-87. doi: 10.1034/j.1600-0625.2002.00112.x. PMID: 11994143; PMCID: PMC7010069.

⁹⁷ Lee, K.C., Joory, K. & Moiemem, N.S.(2014). History of burns: The past, present and the future. *Burn Trauma* 2, 169–180 (2014). <https://doi.org/10.4103/2321-3868.143620>

Ξεκινώντας από το Πάπυρο του Έμπερς (1500 π.Χ.)⁹⁸ όπου πρότεινε εφαρμογή λωρίδων λεμονιού, προχωράμε στις μαρτυρίες για τον Ιπποκράτη που χρησιμοποιούσε ξύδι ή κόκκινο κρασί για την αποφυγή μόλυνσης, ενώ για τις προχωρημένες περιπτώσεις χρησιμοποιούσε πίσσα με ρητίνη, περιγράφοντας και τον κίνδυνο της σηψαιμίας⁹⁹.

Ο **Διοσκουρίδης** (10-90 μ.Χ.) είχε ασχοληθεί ειδικά με τα παιδιατρικά εγκαύματα. Τον πρώτο αιώνα μ.Χ., ο **Κέλσος** (Aulus Cornelius Celsus) έκανε χρήση κρασιού και μύρου. Ο Κέλσος σχολίασε τις φλεγμονές δίδοντας οδηγίες για τη σημαντικότητα των αντισηπτικών συνθηκών καθώς και την κατάλληλη παροχή υγρών αραιωμένων με μέλι για την ανακούφιση των εγκαυματιών. Ο **Gaius Plinius Secundus** συνιστούσε τη χρήση σκόρδου διότι το σκόρδο περιέχει αλλίνη και έχει αντιβιοτική δράση. Στα αναφερόμενα κείμενα γίνεται γενική αναφορά παρακολούθησης και επούλωσης των ιστών, αλλά δεν περιγράφονται τεχνικές ή μέθοδοι αισθητικών επεμβάσεων¹⁰⁰.

Επεμβάσεις στο φύλο. Ευνουχισμός και Ερμαφροδιτισμός

Οι συγκεκριμένες επεμβάσεις δεν εγγράφονται στο πεδίο των αισθητικών μεθόδων αλλά αποτελούν επεμβάσεις που απαιτούσαν συνδυασμένες πρακτικές και τεχνικές της πλαστικής, επανορθωτικής και αισθητικής ιατρικής ώστε να ολοκληρωθούν και να επιτευχθεί η ορθή υλοποίησή τους. Δεν δύναται να υπάρξει επέμβαση αυτού του είδους χωρίς το στοιχείο της αισθητικής επέμβασης. Ο Παύλος Αιγινήτης στο έργο του «Επιτομή της Ιατρικής» αναφέρεται σε δύο ιδιαίτερα φαινόμενα και σε μεθοδολογίες που αφορούν δύο ειδικές κατηγορίες επεμβάσεων στο ανθρώπινο σώμα¹⁰¹. Οι αναφορές είναι μοναδικές στην ιατρική βιβλιογραφία του Βυζαντίου ωστόσο περιγράφονται εξαιρετικά συνοπτικά χωρίς λεπτομέρειες ή αντιμετώπιση κινδύνων. Στο 6ο βιβλίο της Επιτομής της Ιατρικής του¹⁰² στο υποκεφάλαιο: ΞΗ «Περί Ευνουχισμού», περιγράφει την πανάρχαια διαδικασία του ευνουχισμού σύμφωνα με την οποία, αναλύονται δύο μέθοδοι επεμβάσεως: α) ο ευνουχισμός διά θλάσεως και ο β) ευνουχισμός διά εκτομής. Ειδική αναφορά γίνεται στα νήπια και στη ξεχωριστή προσέγγιση αυτών των περιπτώσεων¹⁰³. Στο υποκεφάλαιο ΞΘ «Περί Ερμαφροδιτών»¹⁰⁴ περιγράφει αναλυτικά τον θήλυ ερμαφροδιτισμό (με γυναικεία αναπαραγωγικά όργανα εσωτερικά, αλλά ανδρικά γεννητικά όργανα εξωτερικά) και τον άρρενα ερμαφροδιτισμό. Συνολικά διακρίνει σε 4 είδη ερμαφροδιτισμού και σημειώνει ότι

⁹⁸ Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023, Αυγουστος 7). *Ebers papyrus*. *Encyclopedia Britannica*.

<https://www.britannica.com/topic/Ebers-papyrus>

⁹⁹ Wallner C, Moormann E, Lulof P, Drysch M, Lehnhardt M, Behr B. (2020). Burn Care in the Greek and Roman Antiquity. *Medicina* (Kaunas). 2020 Nov 28;56(12):657. doi: 10.3390/medicina56120657. PMID: 33260533; PMCID: PMC7761083.

¹⁰⁰ Melba D. Pinnegar, Fred C. Pinnegar, (1986). History of burn care: A survey of important changes in the topical treatment of thermal injuries, *Burns*, Volume 12, Issue 7, 1986, Pages 508-517, ISSN 0305-4179, [https://doi.org/10.1016/0305-4179\(86\)90079-3](https://doi.org/10.1016/0305-4179(86)90079-3).

¹⁰¹ Wellcome Collection, Ηλεκτρονική πρόσβαση 2024: The seven books of Paulus Aegineta / translated from the Greek, with a commentary embracing a complete view of the knowledge possessed by the Greeks, Romans, and Arabians on all subjects connected with medicine and surgery by Francis Adams. Paulus, Aegineta, 625-690. Χρονολογία :1844-1847, <https://wellcomecollection.org/works/qmwq5kuj/itemsLondon> : Printed for the Sydenham Society

¹⁰² Corpus Medicorum Graecorum Latinorum, Βάση Δεδομένων Σύνολο έργων, Ηλεκτρονική πρόσβαση 2024: <https://cmg.bbaw.de/epubl/online/editionen.html>

¹⁰³ Paulus Aegineta, BOOK VI Sect LXIX On Castration / sect LXX Nympha , Sect LXIX On Hermaphrodites, https://cmg.bbaw.de/epubl/online/cmg_09_02.php

¹⁰⁴ Paulus Aegineta, Libri V-VII, editit J. L. Heiberg, CMG IX 2, Leipzig et Berlin 1924 https://cmg.bbaw.de/epubl/online/cmg_09_02.php

διδάχτηκε κυρίως από το έργο του **Λεωνίδα**, χειρουργό, της Σχολής της Αλεξάνδρειας του 1ου αιώνα μ.Χ. Θεωρεί ανίατο και μη θεραπεύσιμο το τρίτο είδος άρρενα ερμαφροδιτισμού, αλλά αναγράφει ότι οι άλλες τρεις άλλες περιπτώσεις μπορούν να θεραπευτούν. Προτείνει τη χειρουργική αφαίρεση των δομών του αντίθετου φύλου και θεραπεία των τραυμάτων χωρίς να τεκμηριώνει τα ιατρικά βήματα ούτε τις πιθανές επιπλοκές. Σε κανένα από τα κείμενα δεν αναφέρεται ο σημαντικός ρόλος των όρχεων. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο Παύλος Αιγινήτης παρουσιάζει, κάποια ηθική επιφύλαξη, τη χρήση των μεθόδων ευνουχισμού τονίζοντας ότι ασκείτο υπό την πίεση μελών των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Σύμφωνα με την 142η Νεαρά του Λέοντος ΣΤ΄ του Σοφού, ο ευνουχισμός απαγορευόταν και υπήρχαν σοβαρές ποινές σε περίπτωση παραπτώματος, ενώ σε όλα τα κείμενα σχολιαζόταν αρνητικά και ως παρά φύσιν παρέμβαση¹⁰⁵.

Αντιμετώπιση της Γυναικομαστίας

Ο Παύλος Αιγινήτης είχε αναπτύξει μια τεχνική για την αντιμετώπιση της γυναικομαστίας (μια καλοήγη διόγκωση του ανδρικού στήθους λόγω ανάπτυξης του μαζικού αδένου όπου η κύρια αιτία είναι η διαταραχή ισορροπίας οιστρογόνων και τεστοστερόνης). Δεν υπάρχουν ιστορικές αναφορές για οποιαδήποτε χειρουργική αντιμετώπιση της γυναικομαστίας την εποχή του Γαληνού, μέχρι που ο Παύλος Αιγινήτης την ανέφερε για πρώτη φορά στο έργο του «Επιτομή της Ιατρικής» (επτά βιβλία).

Πολύ αργότερα, η αναφερόμενη τεχνική, σχολιάζεται στο έργο του Abulcasis, «Al-Tasrif» το οποίο περιλαμβάνει ένα κεφάλαιο αφιερωμένο σε αυτή την επέμβαση¹⁰⁶. Ο Al-Zahrawi στηρίζει ξεκάθαρα τις περιγραφές του, σε εκείνες του Παύλου του Αιγινήτη. Η ανάλυση του ωστόσο εμφανίζει μια βελτιωμένη τροποποίηση της επέμβασης. Αυτή περιελάμβανε τη διενέργεια δύο τομών (σε σχήμα ημισέληνου) στο άνω μέρος κάθε μαστού. Οι τομές εξυπηρετούσαν στην αφαίρεση του υποδόριου λίπους και στην αισθητική αποκατάσταση του περιττού δέρματος. Τέλος δεν παραλείπει και την εφαρμογή φαρμακευτικής αντισηπτικής σκόνης τοπικά για την αποφυγή μόλυνσης.

Να σημειωθεί, ότι ο **Γαληνός** είχε εκφράσει την αντίθεσή του στις καθαρά αισθητικές επεμβάσεις και ήταν πολύ επικριτικός απέναντι στις επεμβάσεις τροποποίησης του ανθρώπινου σώματος καθώς τις αποκαλούσε δραστηριότητες "αντίθετες προς τη φύση" (παρά φύσιν)¹⁰⁷. Το έργο του Γαληνού, δηλαδή το σύνολο ιατρικών και φιλοσοφικών θεωριών του, επηρέασε βαθιά τη λατινική Δύση και όχι μόνο. Πίστευε στον διαχωρισμό του ανθρώπινου φύλου σε ισχυρότερο (αρσενικό) και ασθενέστερο (θηλυκό) στοιχείο. Πίστευε επίσης, στην αναγκαία δικλείδα ασφαλείας για την αποτροπή της απόλυτης κυριαρχίας του

¹⁰⁵ Lascaratos J, Kostakopoulos A. (1997). Operations on hermaphrodites and castration in Byzantine times (324-1453 AD). Urol Int. 1997;58(4):232-5. doi: 10.1159/000282990. PMID: 9253124.

¹⁰⁶ Chavoushi SH, Ghabili K, Kazemi A, Aslanabadi A, Babapour S, Ahmedli R, Golzari SE., (2012). Surgery for Gynecomastia in the Islamic Golden Age: Al-Tasrif of Al-Zahrawi (936-1013 AD). ISRN Surg. 2012;2012:934965. doi: 10.5402/2012/934965. Epub 2012 Sep 20. PMID: 23050167; PMCID: PMC3459224.

¹⁰⁷ Tuten Belle S. (2021). Correcting the 'unnatural' breast: gynecomastia and gender in medieval medicine, *medicina nei secoli* 33/1 (2021) 3-30, Journal of history of medicine and medical humanities σελ. 6-21

ασθενέστερου. Ο Γαληνισμός μετά το 1000 μ.Χ. εκφράστηκε με δυναμική τάση στη θεολογική σκέψη¹⁰⁸.

Επεμβάσεις αισθητικού χαρακτήρα στα γεννητικά όργανα

Η διόρθωση της αισθητικής εμφάνισης των γεννητικών οργάνων αποτελεί ιστορικά ένα πολυδιάστατο και βαθύ ζήτημα. Άνδρες και γυναίκες αναζητούσαν και επιθυμούσαν επεμβάσεις ώστε να διορθώσουν το μέγεθος ή την όψη των γεννητικών τους οργάνων. Οι πρώτες αναφορές από το ιατρικό πεδίο, είναι πιθανό να συνδέονται με την Αλεξανδρινή Σχολή. Υπάρχουν περιπτώσεις, με εντοπισμένες "ατέλειες" που δεν δημιουργούν προβλήματα στη λειτουργία του σώματος και άλλες που έχουν παθολογική εξέλιξη για το άτομο. Σε κάθε περίπτωση όμως η προσέγγιση τους χαρακτηρίζεται από την αυξημένη ψυχολογική και κοινωνική συνιστώσα της σεξουαλικότητας. Η γυμνότητα, η σύγκριση, ο χλευασμός ή η πιθανή αμηχανία μπροστά στο σεξουαλικό σύντροφο, δημιουργούν όλες τις απαιτούμενες συνθήκες που παραπέμπουν στην αισθητική χειρουργική επέμβαση. Αυτό που διαχρονικά ξεχωρίζει είναι η επικράτηση μιας κοινής αίσθησης του φόβου κατηγοριοποίησης, της σεξουαλικής ντροπής και του άγχους της ανωμαλίας. Είναι ξεκάθαρο ότι η αρχαίες κοινωνίες αποζητούσαν την κανονικότητα (με συγκεκριμένες εξαιρέσεις που συνδέονται με το τελετουργικό και λατρευτικό περιβάλλον). Η εμφανής έλλειψη φυσιολογικής θηλυκότητας ή αρρενωπότητας, η ντροπή της διαφορετικότητας αλλά και ο φόβος της ανεπάρκειας αποτελούσαν τα ιστορικά κίνητρα για την αισθητική βελτίωση των γεννητικών οργάνων¹⁰⁹. Οι αισθητικές χειρουργικές επεμβάσεις που περιγράφονται παρακάτω δεν αποτελούσαν ιατρική αναγκαιότητα αλλά συλλογικές πρακτικές με πολιτικό, ταξικό, κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο. Οι επεμβάσεις αυτές αν και ξεκίνησαν στην αρχαιότητα εξακολουθούν εν μέρει να υπάρχουν και σήμερα. Παρατηρείται λοιπόν ότι η αισθητική χειρουργική του τότε αλλά και του σήμερα, έχουν πολλά κοινά.

Επισπασμός

Η ερευνητική κοινότητα έχει ασχοληθεί εντατικά τόσο με τη διαδικασία όσο και με την επικράτηση της περιτομής. Υπάρχει και υπήρχε έντονη πολεμική εναντίον αυτής της πρακτικής με ενδιαφέρουσες κοινωνικές προεκτάσεις. Η περιτομή αποτελεί ζήτημα θρησκευτικής κυρίως σημασίας που θίγει πολλά θέματα όπως αυτό της προστασίας της σωματικής ακεραιότητας, της αυτονομίας, της αυτοδιάθεσης αλλά και της θρησκευτικής ελευθερίας. Η περιτομή αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί μια αρχαία πρακτική ενίσχυσης της πατριαρχικής δομής της εβραϊκής κοινωνίας ενώ ταυτόχρονα συμβάλει στην εικόνα του Εβραϊκού ανδρικού μοντέλου συμπεριφοράς. Η αρχαία Ελληνική αρρενωπότητα βρισκόταν στον αντίποδα της Ιουδαϊκής αρρενωπότητας¹¹⁰.

¹⁰⁸ Anthony, Paul (2013). "Sex, Sin and the Soul: How Galen's Philosophical Speculation Became Augustine's Theological Assumptions," *Conversations: A Graduate Student Journal of the Humanities, Social Sciences, and Theology*: Vol. 1 : No. 1 , Article 1. Available at: <https://digitalcommons.acu.edu/conversations/vol1/iss1/1>, σελ . 1-5

¹⁰⁹ C. Nurka, (2019). *Female Genital Cosmetic Surgery, Deviance, Desire and the Pursuit of Perfection*, ISBN 978-3-319-96489-8 ISBN 978-3-319-96490-4 (eBook) <https://doi.org/10.1007/978-3-319-96490-4> σελ. 16 - 60

¹¹⁰ Law, Josh, (2017). Reverse Circumcision in Hellenistic Judaism: The Case for a Gender Critical Reading, *Venture: The University of Mississippi Undergraduate Research Journal*: Vol. 2, Article 1.

Οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι, εξυμνούσαν την γυμνότητα και την ακεραιότητα του ανθρώπινου σώματος τόσο στην καθημερινή ζωή (στο γυμναστήριο, στα λουτρά στην παλαιστρα) όσο και στην τέχνη. Αντιμετώπιζαν δε, κάθε παρέκκλιση της φυσικής εμφάνισης των γεννητικών οργάνων με αποστροφή. Κατά την αρχαιότητα και ειδικά μετά τους Ρωμαϊκούς πολέμους εναντίον των Ιουδαίων (66-70 μ.Χ.) εφαρμόστηκαν τιμωρητικά μέτρα κατά των Εβραίων, πράγμα που γινόταν εύκολα, λόγω της εμφανούς σωματικής διάκρισης (Περιτομή). Οι κοινωνικοί θεσμοί, η επιθυμία για κοινωνική ανέλιξη και ο στιγματισμός ασκούσαν ισχυρή πίεση στους περιτμημένους άνδρες¹¹¹. Ως αποτέλεσμα, πολλοί αναγκάστηκαν να αποφύγουν, το σωματικό στίγμα, προχωρώντας στην ειδική επέμβαση (Επισπασμός), προκειμένου να κινούνται διακριτικά στην Ελληνική και Ρωμαϊκή κοινωνία, χωρίς τα Ιουδαϊκά χαρακτηριστικά-.

Ο επισπασμός, αποτελούσε τεχνική που υπόκειντο **ξεκάθαρα στο πεδίο της αισθητικής χειρουργικής**¹¹². Ήταν μια αποτελεσματική διαδικασία γνωστή και ως αντιστροφή της περιτομής. Στην πραγματικότητα ο επισπασμός ήταν μια δύσκολη επέμβαση: Ο χειρουργός κάνοντας τομή, έκοβε δέρμα το οποίο τραβούσε προς τα εμπρός και γύρω από τη βάλανο, προκειμένου να την καλύψει. Η επέμβαση αναφέρεται ότι γινόταν χωρίς αναισθησία, διότι ο Κέλσος υποσχόταν ότι η επέμβαση δεν ήταν «πολύ επώδυνη». Ο Κέλσος, που έγραφε κατά τη διάρκεια των χρόνων του Τιβέριου (14-37 μ.Χ.), περιγράφει δύο τέτοιες τεχνικές επεμβάσεων στο έργο του *De medicina* (7.25.1). Σχολιάζει δε, στην εργασία του ως εξής: «Και αν η βάλανος είναι γυμνή και ο άνδρας επιθυμεί για την εμφάνιση του πράγματος να την καλύψει, αυτό μπορεί να γίνει". Το κίνητρο είναι η ευπρέπεια και όχι η υγεία, χρησιμοποιώντας το **decoris causa** ("για χάρη της εμφάνισης"). Ο Κέλσος υπονοεί ότι η ακάλυπτη βάλανος ήταν κοινωνικά απαράδεκτη στη Ρώμη που είχε υιοθετήσει τον Ελληνικό θεσμό της γυμνότητας»¹¹³.

Οσχεοπλαστική. Περί ρακώσεως οσχέου

Η αναφερόμενη επέμβαση έχει αισθητικό χαρακτήρα και δεν επηρεάζει τη λειτουργία των γεννητικών οργάνων (ενίοτε μπορεί να γίνει και συμπληρωματικά για την διόρθωση άλλης παθολογίας). Με την ηλικία, το δέρμα χαλαρώνει και τότε ο περίσσιος ιστός αφενός εμποδίζει και αφετέρου δημιουργεί μια αντιαισθητική εικόνα για το ίδιο το άτομο. Ο Παύλος Αιγινήτης (βιβλίο VI, Κεφάλαιο ΞΖ') αναφέρεται σε δυο τεχνικές που αντιμετωπίζουν την υπερβολική χαλάρωση του οσχέου (ο σάκος μέσα στον οποίο βρίσκονται οι όρχεις). Στο κείμενο του στηρίζεται όπως αναφέρει α) στη τεχνική του Λεωνίδου (από την σχολή της Αλεξάνδρειας 1ος αι. μ.Χ.) που κάνει πρώτα την τομή και μετά ακολουθεί η συρραφή και β) στη τεχνική του Άντυλλου που προτιμούσε την προρραφή πιθανότατα για τον καλύτερο έλεγχο της αιμορραγίας¹¹⁴ «η ράκωσις, ..Λεωνίδης... σκληρού δέρματος το περιττόν εξέτεμνε και ραφαίς εξύργου τα χείλη..ο δε Αντυλλος ραφαίς πρότερον ..». Σήμερα αν και η εν λόγω επέμβαση δεν είναι πολύ δημοφιλής διαρκώς κερδίζει έδαφος.

Availa Rubin JP., (1980). Celsus's decircumcision operation. *Urology* 1980;16(1) σελ 121-4. ble at: <https://egrove.olemiss.edu/umurjournal/vol2/iss1/1> ble at: <https://egrove.olemiss.edu/umurjournal/vol2/iss1/1>

¹¹¹ Hall Robert G., (1992). Epispasm: Circumcision in Reverse, *BIBLE REVIEW*: σελ. 52-7

¹¹² Sander L. Gilman, (1997). DECIRCUMCISION: THE FIRST AESTHETIC SURGERY, *Modern Judaism* 17 (1997): 201-210 The Johns Hopkins University Press σελ. 201- 203

¹¹³ Rubin JP., (1980). Celsus's decircumcision operation. *Urology* 1980;16(1) σελ 121-4. ble at: <https://egrove.olemiss.edu/umurjournal/vol2/iss1/1>

¹¹⁴ Paulus Aegineta, *Libri V-VII*, edit J. L. Heiberg, *CMG IX 2*, Leipzig et Berlin 1924, VII 65, 4- 68, https://cmg.bbaw.de/epubl/online/cm9_09_02.php

Περί νυμφοτομίας και κερκώσεως

Ο Παύλος Αιγινήτης στο βιβλίο VI, Υποκεφάλαιο Ο', "Περί νυμφοτομίας και κερκώσεως" διευκρινίζει ότι το μέγεθος της κλειτορίδας («Υπερμεγέθης ενίαις γίνεται νύμφη και εις απρέπειαν αισχύνης απαντά») ¹¹⁵ υπαγορεύει τον απαραίτητο και αναγκαίο χειρισμό, δηλαδή αυτόν της νυμφοτομίας, μια (μερική) τομή τής κλειτορίδας. Το κείμενο προχωρά σχολιάζοντας τον όρο «κέρκωσις», ο οποίος περιγράφει το γυναικείο «νόσημα» που συνίσταται σε σαρκώδη έκφυση τής κλειτορίδας. Επιπλέον αναφέρονται οι όροι «απρέπεια» και «αισχύνη» που προφανώς δίδονται για την αιτιολόγηση της παρέμβασης του ιατρού καθώς τα "μη φυσιολογικά" δαιμονικά γεννητικά όργανα χρειάζονται αισθητική και ανατομική διόρθωση και επαναφορά στην κανονικότητα για αποφυγή της ανηθικότητας και επικίνδυνης σεξουαλικής συμπεριφοράς ¹¹⁶. Δυστυχώς δεν σχολιάζεται ο βαθμός ευκολίας ή επιτυχίας, επίσης δεν σχολιάζεται αν η επέμβαση γινόταν κατά απαίτηση της γυναίκας ή αν θεωρούνταν κοινωνικά απαραίτητη και επιβεβλημένη.

Αισθητικές μικροεπεμβάσεις στο δέρμα

Στην Μεσοποταμία η εξωτερική εμφάνιση ενός ατόμου, αποτελούσε σημαντικό στοιχείο διάγνωσης για την κατάσταση της υγείας του. Το δέρμα αποτελεί το πιο εκτεταμένο και ορατό όργανό μας. Επειδή το δέρμα μας χαρακτηρίζεται κατά βάσει από δημόσια ορατότητα εύκολα συσχετίζεται με το κοινωνικό στίγμα και την προκατάληψη σε περίπτωση ορατών ατελειών και βλαβών. Η όψη και η ποιότητα του δέρματος συντελεί στην καλή ή κακή εμφάνιση του ατόμου. Αυτή η οπτική, εξυπηρέτησε στην έγκαιρη και απαραίτητη διάγνωση των δερματολογικών παθήσεων στη Μεσοποταμία. Σήμερα, μετά την αποκρυπτογράφηση της Ακκαδικής σφηνοειδούς γραφής (1857), γνωρίζουμε ότι υπήρχε συστηματική μελέτη και αντιμετώπιση δερματολογικών παθήσεων με θεραπευτικά κατασκευάσματα που αποσκοπούσαν στη βελτίωση της γενικής εμφάνισης ¹¹⁷.

Η κοσμητική και οι **αισθητικές μικροεπεμβάσεις** στη ζωή της αρχαιότητας αποτελούσαν πολύ σημαντική πτυχή της καθημερινής ζωής των γυναικών της ελληνιστικής περιόδου και αργότερα της ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ο **Πλίνιος ο Πρεσβύτερος** δίδει μια συνταγή για τις ραγάδες, ενώ μια άλλη συνταγή που βασιζόταν σε φυτικά προϊόντα εξαφάνιζε εγγυημένα τις ρυτίδες ¹¹⁸. Στο ίδιο πλαίσιο αλλά πολύ μεταγενέστερα, ο **Παύλος ο Αιγινήτης** είχε επίσης ασχοληθεί με τη γήρανση του δέρματος και είχε συζητήσει τη διατήρηση του νεανικού προσώπου εξαφανίζοντας τις ρυτίδες, τις βλάβες του δέρματος, τον σκουρόχρωμο χρωματισμό και τις φακίδες. Στο Τρίτο βιβλίο του, κεφάλαιο XXV ασχολείται ειδικά με το πρόσωπο, και αντιμετωπίζει κάποιες επιφανειακές βλάβες προβαίνοντας σε μικροτομές στο δέρμα (χωρίς άλλες διευκρινίσεις). Είχε μάλιστα προτείνει μείξη ουσιών όπως ο λίβανος ο

¹¹⁵ Paulus Aegineta, Libri V-VII, edidit J. L. Heiberg,

CMG IX 2, Leipzig et Berlin 1924 σελ. 112, https://cmg.bbaw.de/epubl/online/cmg_09_02.php

¹¹⁶ Charlier, P., Deo, S. & Perciaccante, A. (2020). A Brief History of the Clitoris. Arch Sex Behav 49, 47–48, <https://doi.org/10.1007/s10508-020-01638-6>

¹¹⁷ Minen Francesca (2020). Ancient Mesopotamian views on human skin and body: a cultural–historical analysis of dermatological data from cuneiform sources Notes Rec.74 : 119–130, <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rsnr.2018.0056>

¹¹⁸ PLINY THE ELDER, NATURAL HISTORY 12-37, § 21.74.1, <https://topostext.org/work/153>

λιθάργυρος για τοπική χρήση¹¹⁹. Κύριος σκοπός των προϊόντων ήταν η φροντίδα της ποιότητας και της σφρυγγιότητας του δέρματος. Ο Διοσκουρίδης ο Πεδάνιος ή Αναζαρβεύς συστήνει την «χρήση λωσιών από "ιχθυόκολλα" που προέρχεται από το στομάχι ενός ψαριού μεγάλου μεγέθους από τον Πόντο, λευκού χρώματος, μάλλον παχύ και όχι φολιδωτό, που λιώνει σε χαμηλή θερμοκρασία [δηλαδή πολύ γρήγορα]. Το προϊόν αυτό είναι χρήσιμο για τη θεραπεία των "λεπρών" και για την παρασκευή λωσιών που σβήνουν τις ρυτίδες από το πρόσωπο»¹²⁰.

Είναι γνωστό ότι οι γυναίκες της Ρώμης αποτρίχωναν τα πόδια τους και το σώμα τους, (σε αρχαιολογικές ανασκαφές έχουν βρεθεί πλήθος ξυραφιών και τσιμπιδών) ενώ προσπαθούσαν με κάθε κόστος να αποκτήσουν καθαρό δέρμα χωρίς σημάδια και φακίδες¹²¹. Η πρακτική της απομάκρυνσης των τριχών του σώματος διατηρήθηκε μέσα στους αιώνες. Συχνά αναφέρεται ότι αυτό γινόταν για λόγους υγιεινής (αποφυγής οσμών) και αποφυγής των παρασίτων. Μέχρι πρόσφατα (αρχές του αιώνα) ο καθαρισμός του σώματος με νερό απαιτούσε κατάλληλη προετοιμασία πρόσβαση, κόπο και έξοδα. Η προσωπική υγιεινή έχει μια μακρά και δύσκολη ιστορία. Μέχρι τις αρχές του 1900 το να είναι κανείς "ξυρισμένος" είχε συνδεθεί με τους κανόνες της βασικής υγιεινής¹²².

Οι γυναίκες του αρχαίου κόσμου απέφευγαν τα **λευκά μαλλιά** που μαρτυρούσαν την ηλικία. Έβαφαν τα μαλλιά τους χρησιμοποιώντας ποικίλες χρωστικές, κάποιες από οποίες περιείχαν υδράργυρο. Υπήρχε ποικιλία αποχρώσεων και μάλιστα υπήρχε η επιλογή των «βοτάνων της Γερμανίας» για το ξανθό αποτέλεσμα¹²³. Στη Μεσόγειο η χρήση της χέννας ήταν εκτεταμένη. Η χρήση της και οι ιδιότητες της καταγράφονται στον Πάπυρο Ebers¹²⁴.

Η **διάτρηση των λοβών** των αυτιών είναι πανάρχαια και θεωρούνταν απαραίτητη. Η ίδια πρακτική ασκείται και σήμερα σε βρέφη πριν από την ηλικία των 10 ημερών σε πολλές χώρες της Μεσογείου. Ίσως, η παλαιότερη γραπτή αναφορά να εντοπίζεται στο βιβλίο της Γένεσης (Genesis 35:4). Οι Συγγραφείς της αρχαιότητας ήταν συχνά δηκτικοί καταδικάζοντας τις γυναίκες για επιτολαιότητα, απάτη και ακολασία, καθώς επέκριναν την υπερβολή του σωματικού στολισμού. Ο Οβίδιος, σχολίαζε αρνητικά την πρακτική του μακιγιάζ της Ρωμαίας γυναίκας, κατακρίνοντας την: "Η βρωμιά που καλύπτει τα μάγουλά σας φτάνει μέχρι το στήθος σας"¹²⁵. Ωστόσο είναι σημαντικό να ξεχωρίζουμε ανάμεσα στην πραγματικότητα της εποχής, για την κοσμητική στη ζωή των γυναικών και στις πληροφορίες που προέρχονται από αυστηρά ανδροκρατούμενα πατριαρχικά μοντέλα συμπεριφοράς απέναντι στις γυναίκες που χρησιμοποιούσαν αυτά τα προϊόντα ή προσέφευγαν σε μικροεπεμβάσεις. Η κοσμητική του

¹¹⁹ Gurunluoglu R, Gurunluoglu A. (2001). Paulus Aegineta, a seventh century encyclopedist and surgeon: his role in the history of plastic surgery. *Plast Reconstr Surg.* 2001 Dec;108(7):2072-9. doi: 10.1097/00006534-200112000-00038. PMID: 11743404

¹²⁰ Scarborough, J. (2015). Fish Glue (Gr. ΙΧΘΥΟΚΟΛΛΑ) in Hellenistic and Roman Medicine and Pharmacology. *Classical Philology*, 110(1), 54–65. <https://doi.org/10.1086/678680>

¹²¹ Parker Christopher, (2023). The Ancient Romans Used These Tweezers to Remove Body Hair A new exhibition explores Roman hair removal practices—and showcases 50 pairs of ancient tweezers, *Smithsonian Magazine*, <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/ancient-roman-tweezers-hair-removal-180982364/>

¹²² Cosmetics and Personal Care Products in the Medicine and Science Collections Hair Removal <https://www.si.edu/spotlight/health-hygiene-and-beauty/hair-removal>

¹²³ Haas Norbert, Toppe Francoise, Henz Beate M, (2005). Hairstyles in the Arts of Greek and Roman Antiquity, *Journal of Investigative Dermatology Symposium Proceedings*, Volume 10, Issue 3, 2005, Pages 298-300, ISSN 1087-0024, <https://doi.org/10.1111/j.1087-0024.2005.10120.x>.

¹²⁴ The history of Henna, The Natural History Museum, London <https://www.nhm.ac.uk/discover/the-henna-plant-transcending-time-religion-and-culture.html> (On Line)

¹²⁵ LERNER, Charles (1932). HISTORY OF FEMININE BEAUTIFICATION. *Archives of Dermatology*, 26(6), 1027–1031. doi:10.1001/archderm.1932.01450031024008

σώματος αναφερόταν συχνά στο πλαίσιο κωμικών ή σατιρικών κειμένων ή σε κείμενα με ηθικολογικό περιεχόμενο που ασκούσαν κριτική στην επίδειξη του σώματος. Τα αμφιλεγόμενα επικριτικά κείμενα γύρω από τις πρακτικές ομορφιάς μέσω της κοσμητικής, δεν τεκμηριώνουν το πνεύμα της εποχής, κυρίως λόγω της αποσπασματικότητάς τους, ωστόσο αποδίδουν την οπτική μιας μερίδας της κοινωνίας ¹²⁶.

Τα σημάδια της ηλικίας

Μέχρι σήμερα, οι μελετητές του ελληνορωμαϊκού κόσμου διατηρούσαν μια διακριτική σιωπή για το θέμα της ηλικίας, των γηρατειών και ειδικά της κοινωνικής ομάδας των ηλικιωμένων γυναικών, κατά την περίοδο του Ελληνορωμαϊκού πολιτισμού. Αυτό συμβαίνει διότι στην συντριπτική της πλειοψηφία, η «τρίτη ηλικία» ήταν είτε κοινωνικά πιεσμένη είτε απομονωμένη ως διακριτή και περιθωριακή κατηγορία ανθρώπων. Η σιωπή αυτή (αν και διαφοροποιημένη) εξακολουθεί να αποτελεί κοινό στοιχείο του αρχαίου με το σύγχρονο πολιτισμό¹²⁷

Ο αρχαίος κόσμος είχε επίσης ασχοληθεί με τη νεότητα του προσώπου και γι' αυτό παρασκεύαζε προϊόντα που βελτίωναν τη χαλαρότητα του δέρματος και τις ρυτίδες (βλ. Διοσκουρίδης παραπάνω). Ο ιατρός Γαληνός των αυτοκρατορικών χρόνων, σκεφτόταν διαφορετικά και αντιμετώπιζε το γήρας ολιστικά. Οι απόψεις του για την κατανόηση της γήρανσης επηρέασαν όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα, τους λόγιους της Ισλαμικής Αυτοκρατορίας και της Λατινικής Δύσης¹²⁸. Στην πραγματεία του «Υγιεινή», ή «De sanitate tuenda» ή «Περί της διατηρήσεως της υγείας», (175 μ.Χ.) κάνει λόγο για την φυσική διαδικασία της γήρανσης, η περιγραφή της οποίας πλησιάζει τα σύγχρονα μοντέλα. Ο Γαληνός (ή ο Ψευδο-Γαληνός) στο έργο του σχολιάζει μόνο απαραίτητες θεραπευτικές χειρουργικές επεμβάσεις όπως π.χ. τον καταρράκτη¹²⁹. Ο Γαληνός ποτέ δεν υποτιμούσε την ίδια τη διαδικασία του γήρατος. Πιθανότατα να μην συμφωνούσε σε μια αισθητική επέμβαση στο πρόσωπο (η θέση του σχολιάστηκε σύντομα παραπάνω) η οποία θα βελτίωνε την εμφάνιση της προχωρημένης ηλικίας. Ενδεχομένως να μην συμφωνούσε ούτε με το κίνημα «κατά της γήρανσης». Ας σημειωθεί εδώ, ότι κατά την ανασκόπηση της αρχαίας γραμματείας, δεν έχουν εντοπιστεί παραδείγματα περιπτώσεων ή περιγραφών επεμβάσεων **αντιγηραντικής αισθητικής χειρουργικής** κατά την αρχαιότητα. Αυτό μπορεί να οφείλεται (με επιφύλαξη) στην ιδεολογία, στην ηθική ή και στην πιθανή αποδοχή της εικόνας του γήρατος ή ακόμα και στο χαμηλό προσδόκιμο ζωής.

¹²⁶ OLSON, K. (2009). Cosmetics in Roman Antiquity: Substance, Remedy, Poison. *The Classical World*, 102(3), 291–310. <http://www.jstor.org/stable/40599851>.

¹²⁷ De Luce, J. (1993). Ancient Images of Aging: Did Ageism Exist in Greco-Roman Antiquity; *Generations: Journal of the American Society on Aging*, 17(2), 41–45. <http://www.jstor.org/stable/44878419>

¹²⁸ GILLEARD, C. (2015). Ageing and the Galenic tradition: A brief overview. *Ageing & Society*, 35(3), σελ. 489-511. doi:10.1017/S0144686X13000834

¹²⁹ Leffler CT, Klebanov A, Samara WA, Grzybowski A. (2020). The history of cataract surgery: from couching to phacoemulsification. *Ann Transl Med*. 2020 Nov;8(22):1551. doi: 10.21037/atm-2019-racs-04. PMID: 33313296; PMCID: PMC7729313.

Μεσαιωνικοί χρόνοι – Αναγέννηση

Εγχειρίδιο γυναικείας φροντίδας

Για την περίοδο του **Μεσαίωνα** αξίζει να γίνει μια σύντομη αναφορά στο έργο Trotula που αποτελεί μεσαιωνικό συλλογικό έργο με ειδικευση στην υγειονομική περίθαλψη της γυναίκας. Η Monica H. Green αποκαλύπτει, ότι η Trotula δεν είναι μια ενιαία πραγματεία αλλά ένα σύνολο τριών ανεξάρτητων έργων¹³⁰. Καθένα από αυτά τα κείμενα απαντάται σε διάφορες εκδοχές, πιθανότατα λόγω των παρεμβάσεων μεταγενέστερων εκδοτών ή γραφέων. Η Trotula κυκλοφόρησε και διαβάστηκε από μια κοινωνία που φαίνεται ότι είχε ανάγκη τις κοσμητικές λύσεις. Το όνομα της συγγραφέως του έργου αναφέρεται ως Trota Salernitana, η οποία εκπαιδεύτηκε στην ιατρική σχολή του Σαλέρνο. Το έργο αποτελεί συλλογή υλικού για τη γυναικολογική φροντίδα και χρονολογείται γύρω στο 1100, ενώ κυκλοφόρησε στους ευρωπαϊκούς κύκλους έως τον 15ο αιώνα. Πρόκειται για ένα μείγμα μεσαιωνικής ιατρικής, ευρωπαϊκών πρακτικών, φιλοσοφιών της ανατολής, και της Ελληνικής και αραβικής φαρμακευτικής. Περιγράφει περιπτώσεις και μεθοδολογίες μαιευτικής, συνταγές για την αφαίρεση κονδυλωμάτων και ρυτίδων, θεραπείες για τη σύσφιξη του κόλπου, ακόμη και για την απόδειξη της παρθενίας. Τα τρία συγγράμματα Trotula συνθέτουν ένα έργο γυναικολογίας που αναπτύχθηκε με βάση τα ιατρικά συγγράμματα της αρχαιότητας του βυζαντινού και του αραβικού κόσμου και της εμπειρικής γνώσης της νότιας Ιταλίας. Τα συγγράμματα αυτά συχνά αναφερόταν εκτός από την παθολογία, στην σεξουαλική ζωή και στην κοσμητική των γυναικών.

Μόνο το δεύτερο σύγγραμμα της συλλογής, "Περί θεραπείας γυναικών", (De curis mulierum) φαίνεται να σχετίζεται με μια θεραπεύτρια από το Σαλέρνο με το όνομα Trota. Ωστόσο, τα άλλα δύο κείμενα - "Περί συνθηκών των γυναικών" (Liber de sinthomatibus mulierum) και "Περί κοσμητικής γυναικών" (De ornatu mulierum) - φαίνεται να είναι το εκπόνημα ανδρικής συγγραφής, γεγονός που υποδηλώνει τις πολύπλοκες σχέσεις των δύο φύλων γύρω από την παραγωγή και διαχείριση γνώσης που αφορούσε το γυναικείο σώμα. Στο έργο γίνεται αναλυτικός λόγος για τον κύκλο της εμμήνου ρύσεως και τις πιθανές επιπλοκές σε περίπτωση απουσίας της¹³¹. Η έμμηνος ρύση χαρακτηρίζεται ως άνθος αποκτώντας έτσι μια θετική και όχι αρνητική χροιά.

«Το αίμα της εμμήνου ρύσεως είναι ιδιαίτερο επειδή αποτελεί ζωντανή ύπαρξη. Λειτουργεί σαν δέντρο. Πριν φέρει καρπούς, ένα δέντρο πρέπει πρώτα να βγάλει λουλούδια. Το αίμα της εμμήνου ρύσεως είναι σαν το λουλούδι: πρέπει να αναδυθεί πριν γεννηθεί ο καρπός – (το έμβρυο)-»¹³². Στο έργο εξετάζεται εκτενώς μια άλλη θεωρία που υποστηρίζει ότι η μήτρα έχει την ικανότητα να "περιπλανιέται" μέσα στο σώμα (ενώ γνωρίζουμε ότι μια τέτοια κίνηση είναι ανατομικά αδύνατη). Το έργο φαίνεται να παραδέχεται την πιθανότητα η μήτρα να

¹³⁰ Green, Monica H.. *The Trotula: An English Translation of the Medieval Compendium of Women's Medicine*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2002. https://doi.org/10.9783/9780812202083_σελ_65-88, 89-124

¹³¹ Nancy G. Siraisi (2002). (Review) *The Trotula: A Medieval Compendium of Women's Medicine*, *Bulletin of the History of Medicine*, Volume 76, Number 1, Spring 2002, pp. 121-122 (review) σ. 222

¹³² Monica H. Green, ed. and trans., σελ. 22.

ανεβαίνει στα αναπνευστικά όργανα ("Περί συνθηκών των γυναικών", Liber de sinthomatibus mulierum).

Στο τρίτο σύγγραμμα της κοσμητικής συγκεντρώνεται το σύνολο της γνώσης σχετικά με τη φροντίδα των μαλλιών, των χειλιών, των δοντιών, του στόματος, της αποτρίχωσης του σώματος και του προσώπου, και της περιποίησης και του καθαρισμού των γεννητικών οργάνων. Τέλος περιγράφονται αναλυτικά η χρήση των θερμών λουτρών για τις γυναίκες και εκθειάζονται οι ευεργετικές τους ιδιότητες¹³³.

Κουρείς Χειρουργοί και εμπειρία

Κατά τη μεσαιωνική περίοδο, οι ιερές μονές αποτελούσαν τόπους πνευματικής και σωματικής θεραπείας, φροντίζοντας εντατικά για το ποίμνιο τους. Ωστόσο κατά τη διάρκεια του δωδέκατου και του δέκατου τρίτου αιώνα παρατηρούνται προσπάθειες περιορισμού του κλήρου από την εγκόσμια δραστηριότητα, και την εκτέλεση των ιατρικών πράξεων (και ειδικά των χειρουργικών). Η Ρωμαιοκαθολική εκκλησία φαίνεται ότι θέσπισε ειδικό κανόνα που αποθάρρυνε τα μέλη του καθολικού κλήρου, να ασχολούνται με τις ιατρικές επεμβάσεις, προκειμένου να επικεντρώνουν αναπόσπαστα στην προσοχή τους στην πνευματική ζωή¹³⁴.

Αναλυτικότερα, το παπικό διάταγμα του 1215 (Τέταρτη Σύνοδος του Λατερανού), απαγόρευσε στους μοναχούς να εκτελούν χειρουργικές επεμβάσεις, καθώς η επαφή με το αίμα ή τα σωματικά υγρά των ασθενών, θεωρούνταν μολυσματικά για το σώμα της εκκλησίας. Υπήρξε αυστηρή απαγόρευση της άσκησης της χειρουργικής (όχι όμως της θεραπευτικής αναίμακτης ιατρικής). Η ερμηνεία που ακολούθησε ήταν ότι η χειρουργική ήταν ασυμβίβαστη με το ιερό αξίωμα. Το γεγονός αυτό άφησε ανοιχτό το δρόμο σε άλλους κύκλους να αναπτύξουν τις χειρουργικές δεξιότητες. Έτσι η πρακτική της χειρουργικής, ανατέθηκε στους έμπειρους κουρείς, οι οποίοι λόγω του επαγγέλματός τους είχαν ήδη στενές επαφές με τους μοναχούς της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας. Από αυτή την σύνδεση προέκυψε μια ειδική κατηγορία υπηρεσιών των κουρέων-χειρουργών που ανήκαν στη συντεχνία των κουρέων¹³⁵.

Η ιστορία της Ιατρικής έχει εστιάσει, σε μεγάλο βαθμό, στα αστικά κέντρα, όπου η άντληση των πληροφοριών λόγω του διαθέσιμου ιστορικού αρχειακού υλικού, και των απαραίτητων πηγών, είναι εφικτή και εύκολη. Εντούτοις η έρευνα συχνά αφήνει σκιές στα γεγονότα που αφορούσαν την ύπαιθρο και τις επαρχιακές - γεωργικές περιοχές¹³⁶. Οι χειρουργοί, κατά την περίοδο 11^{ος} αιώνα μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 17^{ου} αιώνα μετέφεραν τις γνώσεις τους στους περιπλανώμενους επαγγελματίες οι οποίοι συχνά, εξυπηρετούσαν συνδυαστικά τις ανάγκες της υγιεινής, της χειρουργικής και της κομμωτικής. Η πρακτική της πλαστικής χειρουργικής στις μικρές απομακρυσμένες, ημιαστικές περιοχές ή επαρχιακές κοινότητες, θα ήταν καλό να συνεξετάζεται, σε σχέση με τη δυναμική των συνεργαζόμενων επαγγελματιών

¹³³ Monica H. Green, (2001) *The Trotula: A Medieval Compendium of Women's Medicine*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2001. xvii, ed. and trans. σελ. 301

¹³⁴ AMUNDSEN, D. W. (1978). MEDIEVAL CANON LAW ON MEDICAL AND SURGICAL PRACTICE BY THE CLERGY. *Bulletin of the History of Medicine*, 52(1), 22-44. <http://www.jstor.org/stable/44450442>

¹³⁵ Norn S, Permin H, Kruse PR, Kruse E. Ambroise Paré (1510-1590)--Traek af kirurgfagets historie og dets medi- kamentelle aspekter [Ambroise Paré (1510-90)--and features of the history of surgery]. *Dan Medicinhist Arbog*. 2010;38:46-62. Danish. PMID: 21560770.

¹³⁶ Bartolini D. (2015). On the borders: surgeons and their activities in the Venetian State (1540-1640). *Med Hist*. 2015 Jan;59(1):83-100. doi: 10.1017/mdh.2014.72. PMID: 25498439; PMCID: PMC4304539.

που κινούνταν στο χώρο της υγείας και της σωματικής φροντίδας όπως κομμωτές και κουρείς¹³⁷. Η δυσκολία πρόσβασης στις μονάδες υγείας, η έλλειψη επιστημονικής εκπαίδευσης, η ύπαρξη ανθρώπων που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους με μικρό αντίτιμο, δημιούργησε τους Κουρείς – Χειρουργούς. Η επίσκεψη στον κουρέα-χειρουργό εξασφάλιζε τόσο την φροντίδα της κεφαλής όσο και τη θεραπεία ενός μικρού προβλήματος υγείας. Η παροχή υπηρεσιών καλλωπισμού, συνδυαζόταν τακτικά με οδοντιατρικές εξαγωγές, αφαιμάξεις, μικρές χειρουργικές επεμβάσεις όπως η αφαίρεση ενοχλητικών σπύλων κ.α.¹³⁸

Η συγκέντρωση της αριστοκρατικής κοινωνίας στα μεγάλα αστικά κέντρα του 16^{ου} και 17^{ου} αι. ενδυνάμωσε την κουλτούρα της ελκυστικής δημόσιας εμφάνισης, η οποία σηματοδοτούσε και ενίσχυε την ταξική θέση. Ταυτόχρονα παρατηρήθηκε η αύξηση της ζήτησης τόσο των **προϊόντων** ομορφιάς όσο και των **δεξιοτήτων** που σχετίζονται με τη συντήρησή της. Η δημιουργία ενός πολιτισμικού και κοινωνικού πλαισίου που ευνοεί τον συνδυασμό της υγιεινής, της εμφάνισης, της ευπρέπειας και του καλλωπισμού, αποτελεί συγκυριακό γεγονός που συντείνει **στην κατανόηση των κοινωνικών αναγκών που διαμόρφωσαν την αισθητική χειρουργική**. Η ασχολία με τη φροντίδα του σώματος αποτελούσε πλέον μια αποδεκτή κανονικότητα. Επίσης δημιούργησε ένα χώρο στον οποίο συνέρρεαν επαγγελματίες υγείας, κουρείς, ράφτες και χειρουργοί. Τα τελευταία χρόνια, πολλοί μελετητές έχουν τονίσει τη σημασία του ιατρικού πλουραλισμού στην πρώιμη σύγχρονη κοινωνία της Ευρώπης. Ο τρόπος που ρυθμιζόταν τα δικαιώματα του Ιατρικού επαγγέλματος και ειδικά των χειρουργών φαίνεται πως ήταν εξαιρετικά σύνθετος. Οι κουρείς-χειρουργοί παρείχαν χειρουργικές μικροεπεμβάσεις στους λαούς της Ευρώπης, από τον 11^ο έως τον 17^ο αιώνα¹³⁹.

Ο **Ambroise Paré** (1510-90) υπήρξε ο σημαντικότερος χειρουργός-κουρέας της ευρωπαϊκής Αναγέννησης¹⁴⁰. Ο αξιοθαύμαστος Paré, είχε πολλές καινοτομίες στο δυναμικό του. Απέκτησε εμπειρία στο Hôtel Dieu και στο Γαλλικό στρατό και φρόντισε για τον εξανθρωπισμό της χειρουργικής επιστήμης. Σταμάτησε τους επώδυνους καυτηριασμούς, ακολουθώντας μια ήπια χειρουργική που σεβόταν τον άνθρωπο. Ο Paré έγινε ο θεμελιωτής της επανορθωτικής διαδικασίας και συνέβαλε ουσιαστικά στην ανάπτυξη της προσθητικής¹⁴¹.

Gaspare Tagliacozzi: ο Πρωτοπόρος

Η Αναγέννηση είναι το χρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δρά και εφαρμόζει τις μεθόδους του ο Tagliacozzi. Η περίοδος είναι ευνοϊκή καθώς επιτρέπει στην κοινωνία να απελευθερωθεί από τις αυστηρές μεσαιωνικές αντιλήψεις. Επίσης δημιουργεί ένα νέο πρότυπο έκφρασης και έρευνας που τοποθετεί τον άνθρωπο στο επίκεντρο. Οι επιστήμες αναπτύσσονται και προοδεύουν. Σε αυτό το κλίμα, ο Tagliacozzi φοιτά στο Πανεπιστήμιο της Bologna και

¹³⁷ Dobson J.(1974). Barber into surgeon. Ann R Coll Surg Engl. 1974 Feb; 54(2): σελ. 84–85.

¹³⁸ Bagwell CE. "Respectful image": revenge of the barber surgeon. Ann Surg. 2005 Jun;241(6):872-8; discussion 878. doi: 10.1097/01.sla.0000165185.88634.d0. PMID: 15912036; PMCID: PMC1357167.

¹³⁹ Goupil, M.T. (2022). The Barber-Surgeons. In: Ferneini, E.M., Goupil, M.T., Halepas, S. (eds) The History of Maxillofacial Surgery. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-89563-1_3

¹⁴⁰ Hernigou Philippe 2013 Ambroise Paré's life (1510–1590): part I, Int Orthop. 2013 Mar; 37(3): 543–547. Published online 2013 Feb 3. doi: 10.1007/s00264-013-1797-5, PMCID: PMC3580102 PMID: 23377108

¹⁴¹ Norn S, Permin H, Kruse PR, Kruse E., (2010). Ambroise Paré (1510-1590)--Traek af kirurgfagets historie og dets medi- kamentelle aspekter [Ambroise Paré (1510-90)--and features of the history of surgery]. Dan Medicinhist Arbog. 2010;38:46-62. Danish. PMID: 21560770.

κερδίζει το σεβασμό όλων. Ο Tagliacozzi θεωρείται από τους σημαντικότερους αν όχι ο σημαντικότερος στον τομέα της αισθητικής πλαστικής χειρουργικής¹⁴². Ο Gaspare Tagliacozzi ήταν ο πρώτος χειρουργός του δυτικού κόσμου που χρησιμοποίησε συμβατικές μεθόδους πλαστικής χειρουργικής. Για πολλούς υπήρξε ο πατέρας της πλαστικής χειρουργικής, όχι τόσο επειδή ασχολήθηκε με τη μεταμόσχευση των ιστών, αλλά επειδή πίστεψε ότι οι γιατροί επεμβαίνουν, «όχι τόσο για να ευχαριστήσουν το μάτι, (non ut oculus delectent) αλλά για να αναζωογονήσουν το πνεύμα και να βοηθήσουν το μυαλό του πάσχοντος (sed ut animae operanti emolumento sint)»¹⁴³. Πράγματι αυτή η υπόσχεση του 16ου αιώνα εξακολουθεί να δεσμεύει την αισθητική χειρουργική του 21ου αιώνα. Ειδικεύτηκε στην θεραπεία και ανάπλαση των τραυμάτων του προσώπου λόγω της ύπαρξης ασθενών φορέων πολλαπλών τραυμάτων και ακρωτηριασμών. Η πιο συνηθισμένη επέμβαση αφορούσε τη μύτη, για την ανακατασκευή της οποίας χρησιμοποιούσε μόσχευμα δέρματος από το εσωτερικό του βραχίονα, με τη ζωντανή σάρκα να εφάπτεται για τρεις περίπου εβδομάδες πάνω στο μέλος (ας σημειωθεί ότι δεν ακολουθούσε την Ινδική μέθοδο αποκατάστασης)¹⁴⁴. Μετά τη συρραφή ο ασθενής υποχρεώνονταν σε παραμονή 12 περίπου μηνών στο νοσοκομείο. Το πρώτο του κείμενο σχετικά με την επανόρθωση ακρωτηριασμένων μελών του προσώπου, ιδίως της μύτης, με τη βοήθεια δερματικών μοσχευμάτων χρονολογείται στη δεκαετία του 1580. Το κείμενο στάλθηκε στον συνάδελφό του από την Πάντοβα, Girolamo Mercuriale¹⁴⁵, ο οποίος το δημοσίευσε το 1587 στη δεύτερη έκδοση του «De decoratione», (Περί Κόσμησης) μιας πραγματείας που αφορά στη σχέση μεταξύ ομορφιάς και ιατρικής.

Υπάρχουν αρκετά αφηγήματα για τη ζωή και το θάνατο του Tagliacozzi, καθώς είχε μάλλον τραβήξει το ενδιαφέρον της εκκλησίας. Λέγεται ότι αφορίστηκε και ότι μετά θάνατον μεταφέρθηκε σε μη καθαγιασμένο έδαφος¹⁴⁶. Το ανέκδοτο αυτό είναι αμφίβολο. Οι πολίτες της Μπολόνια, ήταν τόσο υπερήφανοι για τον συμπατριώτη τους, ώστε ανεγέρθηκε γλυπτό μνημείο στο *Anatomical Theatre of the Archiginnasio* της Μπολόνια και η μορφή του κρατάει μια μύτη στο χέρι της. Τόσο ο **Ambroise Paré** όσο και **Gaspare Tagliacozzi** επέμειναν στη σημασία του τραύματος και τον καταλυτικό ρόλο των παραμορφώσεων του προσώπου και του σώματος στην ψυχική υγεία του ασθενούς.

Σύφιλη και επεμβάσεις. Ντροπή και ανάγκη

Η αναγκαιότητα της πλαστικής αισθητικής χειρουργικής κατά τη διάρκεια του 16ου αιώνα, συνδέθηκε με την εξάπλωση της σύφιλης, στη γεωγραφική ενότητα της Ευρώπης. Η ασθένεια αποτέλεσε σοβαρό πλήγμα στη δημόσια υγεία. Η σύφιλη προκαλούσε αρνητικές συνέπειες στους ασθενείς καθώς αλλοιωνόταν η εμφάνιση τους. Η ασθένεια έφθειρε το πρόσωπο

¹⁴² Tomba P., Viganò A., Ruggieri P., Gasbarrini A, (2014). Gaspare Tagliacozzi, pioneer of plastic surgery and the spread of his technique throughout Europe in “De Curtorum Chirurgia per Insitionem”, *European Review for Medical and Pharmacological Sciences*, 2014; 18: σελ 445-450

¹⁴³ Savoia, Paolo. (2017). Men, Faces, and Pain: Gaspare Tagliacozzi and Early Modern Surgery. Doctoral dissertation, Harvard University, Graduate School of Arts & Sciences σελ.158

¹⁴⁴ Marinozzi S, Sanese G, Messineo D, Raposio E, Codolini L, Carbonaro R, Cervelli V. (2021). The Art of Rhinoplasty: Researching Technical and Cultural Foundations of Western World Rhinosurgery, from the Middle Ages to the Renaissance. *Aesthetic Plast Surg.* 2021 Dec;45(6):2886-2895. doi: 10.1007/s00266-021-02247-x. Epub 2021 Apr 19. PMID: 33876283; PMCID: PMC8677642.

¹⁴⁵ Durling, R. J. (1990). Girolamo Mercuriale's De modo studendi. *Osiris*, 6, 181–195. <http://www.jstor.org/stable/301786>

¹⁴⁶ Wallace A. B. (1965). The History and Evolution of Plastic Surgery, *Res Medica*, Spring 1965, Volume 4, Number 4 doi: 10.2218/resmedica.v4i4.435 σελ 1- 5

λόγω της υποχώρησης των μαλακών ιστών, αφήνοντας ένα χαρακτηριστικό κενό στην περιοχή της μύτης που προκαλούσε παραμόρφωση,στιγματισμό και κοινωνική απομόνωση. Οι παθολογικές αλλαγές και η κλινική εμφάνιση της συφιλιδικής μύτης απαιτούσαν χειρουργικές τεχνικές και σωστή αισθητική διαχείριση¹⁴⁷. Η πλαστική και αισθητική χειρουργική χρησιμοποιήθηκε για να αποφευχθεί η μόνιμη παραμόρφωση και να προστατευτεί η ακεραιότητα της προσωπικότητας του ασθενούς. Ωστόσο υπήρξε μια περίοδος που ο τομέας της αισθητικής χειρουργικής αν και βοήθησε εκατοντάδες ασθενείς χαρακτηρίστηκε ως περιθωριακή ιατρική που βοηθούσε ύποπτα και έκφυλα άτομα. Αυτό το γεγονός αποτελεί μια ενδιαφέρουσα πτυχή της αισθητικής πλαστικής χειρουργικής καθώς από νωρίς συνδέθηκε με τα κοινωνικά στρώματα που έπρεπε να ανταπεξέλθουν στο κόστος της επέμβασης, με τον απόκρυφο χαρακτήρα την ντροπή και τις ενοχές. Η αντιμετώπιση της σύφλης από την αισθητική χειρουργική τη συνέδεσε αυτομάτως με τις σκοτεινές παρυφές της κοινωνίας, και το φόβο. Αυτή η πραγματικότητα διαμόρφωσε την αντίληψη του κοινού για την αισθητική χειρουργική. Σε αντίθεση με άλλες μορφές χειρουργικής, η αισθητική χειρουργική συσχετίστηκε με την ηθική ατίμωση, την σεξουαλική παρέκκλιση και την προκατάληψη. Αυτή η αρνητική αντίληψη, υπερίσχυσε και χαρακτήρισε το πεδίο, έως τα μέσα του 20ου αιώνα. Η ιστορική μελέτη της πλαστικής και αισθητικής χειρουργικής, είναι εξαιρετικά σύνθετη καθώς περιορίστηκε συστηματικά από τον πουριτανισμό και τις τυραννικές κοινωνικές αντιλήψεις. Από τη μια η ντροπή και η ανασφάλεια των ασθενών και από την άλλη η αμφισβητήσιμη θεραπευτική λειτουργία της, και οι συχνές αποτυχίες, επέσυραν την αμείλικτη κοινωνική κριτική. Το βέβαιο είναι ότι κατά τη διάρκεια των αιώνων, η σύφιλη δεν φάνηκε να κάνει κοινωνικές διακρίσεις. Είχε προσβάλει άτομα ποικίλων προελεύσεων, από μονάρχες, ζωγράφους και φιλοσόφους μέχρι άτομα χαμηλού εισοδήματος¹⁴⁸. Σταδιακά η κοινωνικά φορτισμένη κατάσταση, η έκφραση απορριπτικών αντιδράσεων και οι στάσεις αποκλεισμού έναντι των αισθητικών επεμβάσεων θα υποχωρήσουν. Η ιατρική πρόοδος, οι επιτυχίες στο πεδίο και η ευεργετική δράση της αισθητικής χειρουργικής που διορθώνουν τρομακτικές βλάβες, θα συμβάλουν στην αποδοχή και αναγνώριση της αισθητικής/επανορθωτικής χειρουργικής.

20ος αιώνας. Τα πρώτα συγγράμματα

Το πρώτο σύγχρονο εξειδικευμένο έργο στον τομέα της πλαστικής Χειρουργικής γράφτηκε το 1907 από τον Charles Miller με τίτλο «The correction of featural imperfections». Συνολικά, έγραψε συνολικά 29 άρθρα, εκ των οποίων τα περισσότερα δημοσιεύτηκαν σε έγκριτα περιοδικά. Είκοσι χρόνια αργότερα, το 1927, ίδρυσε ένα περιοδικό με την ονομασία «The Dr. Charles Conrad Miller's, Review of Plastic and Esthetic Surgery» (Ανασκόπηση της πλαστικής και αισθητικής χειρουργικής). Ίσως να ήταν η πρώτη φορά που αναφέρθηκε ο όρος «αισθητική χειρουργική» σε επιστημονική δημοσίευση. Ωστόσο η Ιατρική κοινότητα τον θεωρούσε «μεταβατική προσωπικότητα ... κάτι σαν κομπογιαννίτη και ...λίγο οραματιστή». Ο C. Miller δεν γινόταν εύκολα αποδεκτός ενώ επιθυμούσε διακαώς να γίνει. Ήταν πράγματι μπροστά από την εποχή του, διότι από πολύ νωρίς, ασχολήθηκε με έννοιες όπως την «αγορά της ομορφιάς», και τη γήρανση. Τον απασχόλησε επίσης ο τρόπος που η έλλειψη ομορφιάς

¹⁴⁷ McLaren Lyall R., Penney Dennis, (1957). The reconstruction of the syphilitic saddle nose: A review of seven cases, *British Journal of Plastic Surgery*, Volume 10, 1957, σελ. 236-238, ISSN 0007-1226, [https://doi.org/10.1016/S0007-1226\(57\)80038-1](https://doi.org/10.1016/S0007-1226(57)80038-1).

¹⁴⁸ Tampa M, Sarbu I, Matei C, Benea V, Georgescu SR. (2014). Brief history of syphilis. *J Med Life*. 2014 Mar 15;7(1):4-10. Epub 2014 Mar 25. PMID: 24653750; PMCID: PMC3956094.

και η γήρανση επηρέαζαν την κοινωνική θέση της γυναίκας. Το όραμά του για την σημασία της αισθητικής χειρουργικής στο σύγχρονο κόσμο ήταν πράγματι προφητικό.¹⁴⁹ Από την άλλη πλευρά, ο Dr. Kolle κυκλοφόρησε το βιβλίο του «Plastic and Cosmetic Surgery» το έτος 1911. Η συγγραφή επιστημονικών εργασιών για την πλαστική και αισθητική χειρουργική διαμόρφωσε ένα πεδίο αναφοράς και αξιόπιστης βιβλιογραφίας. Το βιβλίο του εκδόθηκε το 1911 όπου η πλαστική χειρουργική ήταν ακόμα στα πρώτα της βήματα. Ωστόσο λίγο αργότερα ο ίδιος τομέας θα παρουσίαζε τρομερή δυναμική καθώς ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-1918) υπήρξε ένα τεράστιο πεδίο καταστροφής αλλά και σημείο εκκίνησης για την επανορθωτική και αισθητική χειρουργική.

Η πρώτη γυναικεία παρουσία στον κλάδο

Η περίοδος που ακολούθησε μετά τον Πρώτο παγκόσμιο πόλεμο περιγράφεται από τον Γάλλο φιλόσοφο Alain (Émile-Auguste Chartier 1868-1951) στο κείμενο του *Qu'as-tu appris à la guerre*: «Έμαθα να εκτιμώ καλύτερα τη χαρά του να είσαι ζωντανός. Τρώω, πίνω, αναπνέω. Έχω χάσει την αστική συνήθεια που είχα κάποτε, να θέλω να εντυπωσιάζω με την εμφάνιση μου. Είναι ένα πράγμα λιγότερο για το οποίο πρέπει να ανησυχώ»¹⁵⁰. Η κατάσταση μετά τον πόλεμο είχε ηρεμήσει, και οι άνθρωποι αναζητούσαν πάλι τη χαρά της ζωής. Μέσα σε αυτό το κλίμα έδρασε η πρώτη γυναίκα αισθητική χειρουργός, η Γαλλίδα Suzanne Noël¹⁵¹. Μια γυναίκα που εισχώρησε διακριτικά αλλά μετέπειτα εμβάθυνε στο χώρο της αισθητικής χειρουργικής. Αν και διέθετε τα οικονομικά μέσα, λόγω του ευνοϊκού οικογενειακού της περιβάλλοντος, αντιμετώπισε ως γυναίκα ποικίλες προκαταλήψεις που συνδεόταν τόσο με την ίδια όσο και με το νέο επιστημονικό πεδίο της αισθητικής. Η προσωπικότητα της ήταν φιλελεύθερη και πολυδιάστατη αλλά υποτιμήθηκε στον ερευνητικό χώρο. Γεννημένη στα τέλη του 19ου αιώνα η Noël, κατανοούσε και αγωνιζόταν για τα ζητήματα της σύγχρονης γυναίκας που πιεζόταν συστημικά τόσο στο εργασιακό όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Γρήγορα αισθάνθηκε ότι η αισθητική χειρουργική θα μπορούσε να βοηθήσει στην καλύτερη ένταξη της γυναίκας στο απαιτητικό εργασιακό περιβάλλον. Πίστευε στις φεμινιστικές αξίες, όπως πίστευε και στο μέλλον της αισθητικής χειρουργικής. Η Noël, ως σκεπτόμενο άτομο, έθεσε ερωτήματα ως προς το ζητούμενο της αισθητικής χειρουργικής. Αν οι αισθητικές επεμβάσεις υπηρετούσαν το σκοπό τους ήταν δύσκολο να απαντηθεί εκείνη την εποχή. Το έργο της εστίασε κυρίως στο «λίφτινγκ» του προσώπου και της βλεφαροπλαστικής. Ασχολήθηκε εντατικά με τον τομέα των "μικρών επεμβάσεων" που αποτελούσε μια τεχνική μικρών τομών στη γραμμή των μαλλιών της κεφαλής, για να μαζέψει το χαλαρό δέρμα αποφεύγοντας τις αφαιρέσεις ιστών και τα μεγαλύτερα χειρουργεία. Η γνωριμία της με τη θεατρική ηθοποιό Σάρα Μπερνχάρντ, που είχε ήδη κάνει παρόμοιες επεμβάσεις στην Αμερική, εξασφαλίζοντας μια νεανικότερη εμφάνιση, την ενέπνευσε ώστε να ακολουθήσει τις τεχνικές που πρόσφεραν καλά και γρήγορα αποτελέσματα. Το 1926 δημοσίευσε ένα πρωτοποριακό έργο με τίτλο: "Η Αισθητική χειρουργική-Οι κοινωνικές της

¹⁴⁹ Haiken, B. (1994). Plastic Surgery and American Beauty at 1921. *Bulletin of the History of Medicine*, 68(3), 429–437, 452, 454. <http://www.jstor.org/stable/44444408>

¹⁵⁰ Alain: *Mars ou la guerre jugé*, Paris 1964 [1921], p. 122. Όπως αναφέρεται στο : Prost, Antoine (1977). In the Wake of War. *Les Anciens Combattants and French Society 1914-1939*, Providence and Oxford 1992, σελ. 17-18.

¹⁵¹ Olivetto M, Bettoni J, Testelin S, Dakpé S, Devauchelle B. (2019). Feminism and cosmetic surgery: Suzanne Gros-Noël (1878-1954). *Ann Chir Plast Esthet*. 2019 Apr;64(2):133-143. French. doi: 10.1016/j.anplas.2019.01.008. Epub 2019 Feb 19. PMID: 30795931.

προεκτάσεις" (La Chirurgie Esthetique: Son Role Social)¹⁵². Στόχος του βιβλίου ήταν να συζητήσει πάνω στις αποκτηθείσες γνώσεις της και να στηρίξει στην αισθητική χειρουργική. Η Noël, ήταν από τους πρώτους που χρησιμοποίησε φωτογραφίες ασθενών προκειμένου να τεκμηριώσει την πρόοδο των επεμβάσεων και να τονίσει τα οφέλη¹⁵³.

Δικαστική υπόθεση Dujarier 1929. Μια Κρίσιμη απόφαση

Το έτος 1929, ο διακεκριμένος Ιατρός Charles Dujarier ανέλαβε να εγχειρίσει στο Παρίσι τη νεαρή επιχειρηματία Mademoiselle Geoffre, η οποία επιθυμούσε για καθαρά αισθητικούς λόγους να της αφαιρεθεί χειρουργικά, το περίσσιο λίπος από τα πόδια της. Η εγχείρηση έγινε στο ένα πόδι αλλά υπήρξαν απρόσμενες δυσκολίες κατά τη συρραφή. Η κατάσταση της ασθενούς επιδεινώθηκε γρήγορα, δημιουργήθηκε γάγγραινα και ο χειρουργός αναγκάστηκε να το ακρωτηριάσει. Ακολούθησε μήνυση και δίκη¹⁵⁴. Στην πρώτη δίκη, ο δικαστής αποφάσισε υπέρ της Geoffre, με το σκεπτικό ότι ο Dr. Dujarier δεν είχε το δικαίωμα να χειρουργήσει το υγιές σώμα έστω και κατά απαίτησή της. Το δικαστήριο απεφάνθη ότι η ιατρική κοινότητα δεν είχε την κοινωνική εντολή να εκτελεί χειρουργικές επεμβάσεις για καθαρά αισθητικούς λόγους. Ο αιτιολογικός λόγος ήταν ότι η αισθητική χειρουργική εμπίπτει στη ματαιοδοξία. Ακολούθησε εφετείο και βγήκε νέα απόφαση αλλά με διαφορετικό σκεπτικό. Αυτή τη φορά δικαιώθηκε ο χειρουργός ιατρός. Το δικαστικό σώμα αποφάσισε ότι δεν επιθυμούσε την καταδίκη της άσκησης της αισθητικής χειρουργικής ωστόσο "η ασχήμια πρέπει να διορθώνεται μόνο με προσοχή".

Με αυτό το δικαστήριο η ειδικότητα της αισθητικής χειρουργικής εδραίωσε το δικαίωμά της να χειρουργεί και να επεμβαίνει σε υγιή σώματα εφόσον ενημέρωνε τον ασθενή για τους κινδύνους της επέμβασης. Από το 1931 η αισθητική χειρουργική υπηρετεί επίσημα τις ανάγκες της ζωής¹⁵⁵.

Αποδείχτηκε, ότι η αισθητική χειρουργική δεν αποτελούσε προϊόν μόνο ματαιοδοξίας αλλά και "κοινωνική ανάγκη". Από αυτή τη στιγμή μπορεί κάποιος να πει ότι ξεκίνησε η νομομοποίηση της γνώσης και η καθιέρωση του νέου επιστημονικού κλάδου.

Το πρόσωπο της φυλακής. Θα σας κάνουμε όμορφους

Το κείμενο που ακολουθεί θα περιγράψει εν συντομία τις συντονισμένες μαζικές κυβερνητικές χρηματοδοτούμενες δράσεις αισθητικών επεμβάσεων σε κρατούμενους

¹⁵² Rogers B.O. (1971). A chronologic history of cosmetic surgery. Bull N Y Acad Med. 1971 Mar;47(3): σελ. 265-302. PMID: 5276837; PMCID: PMC1749866.

¹⁵³ Debow Krawitz, Roller Chloe, Janine M.; Zhong, Toni, M.H.S., (2022). The Life and Work of Dr. Suzanne Noël: The First Woman to Perform Aesthetic Surgery. Plastic and Reconstructive Surgery 150(5) σελ. 1120e-1121e, DOI: 10.1097/PRS.00000000000009593

¹⁵⁴ Le Hénaff Yannick, (2017). Cosmetic Surgery on Trial: How the Dujarier Case Impacted its Practice and Structure in France during the Interwar Period. Social History of Medicine, 2017, 10.1093/shm/hkx054ff. hal-01684141f

¹⁵⁵ Comiskey Carolyn (2004). Cosmetic Surgery in Paris in 1926: The Case of the Amputated Leg, Journal of Women's History, Volume 16, Number 3, Fall 2004, pp. 30-54

σωφρονιστικών ιδρυμάτων της Αμερικής, του Καναδά και του Ηνωμένου Βασιλείου¹⁵⁶. Οι δράσεις αυτές ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1920 και διήρκαν έως και τη δεκαετία του 1990. Υπολογίζεται, ότι συνολικά, συμμετείχαν μισό εκατομμύριο κρατούμενοι σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Στόχος των δράσεων ήταν η αλλαγή και η βελτίωση των φυσικών χαρακτηριστικών του προσώπου των κρατούμενων. Η πεποίθηση ότι η αισθητική επέμβαση του προσώπου μπορεί να αναδιαμορφώσει τον άνθρωπο και να τον βοηθήσει να βρει δουλειά και να γίνει αποδεκτός μετά από την αποφυλάκιση του, διαδόθηκε. Εφαρμόστηκε στις φυλακές Oakalla, Huntsville (Τέξας), Sing-Sing (Νέα Υόρκη), Kingston (Καναδάς) και στα αναμορφωτήρια Haney, και Camp Hill (Αγγλία). Οι αισθητικές επεμβάσεις περιελάμβαναν: πλαστική μύτης, ανόρθωση προσώπου, εμφυτεύματα στήθους κ.α.¹⁵⁷

Η σκληρή πραγματικότητα ότι η αγορά εργασίας προτιμά τα «ομορφόπαιδα» είναι ευρέως γνωστό. Όλοι γνωρίζουμε ότι ο κόσμος πάσχει, πόσο μάλλον όταν απέναντι του έχει έναν πρώην κρατούμενο με άγρια όψη. Το πείραμα πέτυχε, καθώς το 1960 τα συσσωρευμένα δεδομένα έδειξαν θετικά αποτελέσματα. Η προκατάληψη της ομορφιάς είναι βαθιά ριζωμένη στην κοινωνία μας. Ωστόσο υπήρχε πληθώρα προβλημάτων στην δεοντολογική και ηθική βάση αυτών των προγραμμάτων και τελικά σταμάτησαν το 1988, καθώς είναι πιθανό ότι δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις¹⁵⁸. Όπως αναφέρθηκε, οι αισθητικές επεμβάσεις έγιναν σε κρατούμενους με στόχο την απόκτηση ερευνητικών δεδομένων και εφαρμογή χειρουργικών μεθοδολογιών. Το γεγονός ότι οι έρευνες πραγματοποιήθηκαν σε πληθυσμό σωφρονιστικών ιδρυμάτων (δηλαδή σε άτομα με ευάλωτη φύση), υποβιβάζει το συνολικό εγχείρημα σε έρευνα με αμφίβολη ηθική¹⁵⁹. Ωστόσο οι πειραματικές αυτές πρακτικές αυτές ήταν συνηθισμένες στο περιβάλλον των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, καθ' όλη τη διάρκεια του εικοστού αιώνα¹⁶⁰.

Σε αυτή την σύντομη ιστορική ανασκόπηση δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή σε γραπτές πηγές που αποδεικνύουν τεκμηριωμένα, ότι ο άνθρωπος προσπαθούσε μέσα στους αιώνες, να βελτιώσει την εμφάνισή του, με ποικίλες μεθόδους. Ιδιαίτερο βάρος δόθηκε στη Βυζαντινή περίοδο, η οποία συνέθεσε και αξιοποίησε τις γνώσεις του αρχαίου κόσμου και κατόπιν στη Μεσαιωνική και Αναγεννησιακή περίοδο της Ευρώπης που επικεντρώθηκε στον άνθρωπο. Έγινε μια γρήγορη αναφορά στους βασικούς σταθμούς εξέλιξης, στα επιτεύγματα, και στις προσωπικότητες που κυριάρχησαν στο πεδίο. Από την γρήγορη παρουσίαση των στοιχείων του κεφαλαίου φάνηκε ότι η αισθητική χειρουργική ήταν μια αναγκαιότητα που συνοδευόταν από σωματικό και ψυχολογικό πόνο. Η αισθητική χειρουργική έχει βασιστεί στην κατανόηση των ανθρώπινων αναγκών, στη λειτουργία του προσώπου και στις

¹⁵⁶ Pearl S. (2022). Change Your Face, Change Your Life; Prison Plastic Surgery as a Way to Reduce Recidivism. *J Hist Med Allied Sci.* 2022 Apr 29;77(2):217-246. doi: 10.1093/jhmas/jrac003. PMID: 35277710.

¹⁵⁸ Pearl Sharrona, (2022). Change Your Face, Change Your Life; Prison Plastic Surgery as a Way to Reduce Recidivism, *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, Volume 77, Issue 2, April 2022, Pages 217–246, <https://doi.org/10.1093/jhmas/jrac003>

¹⁵⁹ Andres Lehtmetts, Jörg Pont, (2015). Υγειονομική περίθαλψη στα καταστήματα κράτησης και ιατρική δεοντολογία, Συμβούλιο της Ευρώπης, <https://book.coe.int/fr/droit-penal-et-criminologie/6882-pdf-prison-health-care-and-medical-ethics.html> & Υγειονομικές υπηρεσίες στις φυλακές Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας, 3η Γενική Έκθεση, δημοσίευση 1993, αναφέρει στο αρ. 48: "Όσον αφορά την ιατρική έρευνα με κρατούμενους, είναι σαφές ότι μια πολύ προσεκτική προσέγγιση πρέπει να ακολουθείται, δεδομένου του κινδύνου, η συμφωνία των κρατούμενων να συμμετάσχουν να έχει επηρεαστεί από την ποινική κατάστασή τους. Θα πρέπει να υπάρχουν μηχανισμοί προστασίας που διασφαλίζουν ότι ο εν λόγω κρατούμενος έχει δώσει την ελεύθερη και ενημερωμένη συγκατάθεσή του".

¹⁶⁰ Sharrona Pearl, Change Your Face, Change Your Life? Prison Plastic Surgery as a Way to Reduce Recidivism, *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, Volume 77, Issue 2, April 2022, Pages 217–246, <https://doi.org/10.1093/jhmas/jrac003>

χειρουργικές τεχνικές που αναπτύχθηκαν και εξελίχθηκαν. Το μέλλον της αισθητικής χειρουργικής είναι πολλά υποσχόμενο με πολλές νέες τεχνολογίες που διαρκώς αναδύονται. Οι άνθρωποι του παρελθόντος θα ήταν αδύνατο να συλλάβουν τις νέες μεθόδους με τις ελάχιστα επεμβατικές τεχνικές (λείζερ, ραδιοσυχνότητες και υπερήχους, 3D εκτυπώσεις, τα εμφυτεύματα, τις αναγεννητικής ιατρικής μέσω βλαστικών κυττάρων κ.α) αλλά σίγουρα θα λαχταρούσαν να μάθουν και να πειραματιστούν.

B. Η αισθητική χειρουργική και το κοινωνικό - πολιτισμικό πλαίσιο

Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα, η αισθητική χειρουργική ειδικεύεται στη βελτίωση της φυσικής εμφάνισης του ατόμου, και δύναται να εφαρμοστεί σε όλα σχεδόν τα σημεία ή μέρη του σώματος. Πρόκειται για "επεμβάσεις ή άλλες διαδικασίες που αναπλάθουν ή μεταβάλλουν την εμφάνιση, το χρώμα, την υφή, τη δομή ή θέση των φυσικών χαρακτηριστικών για να επιτευχθεί αυτό που οι ασθενείς αντιλαμβάνονται ως επιθυμητό"¹⁶¹. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό είναι ότι οι ασθενείς επιθυμούν να υποβληθούν σε αυτές τις επεμβάσεις μετά από δική τους επιλογή. Στόχος της αισθητικής χειρουργικής είναι η επίτευξη του ωραίου, του αρμονικού και του επιθυμητού και η αναστροφή των εμφανών συνεπειών της γήρανσης. Η ιατρική μέσω των αισθητικών επεμβάσεων, έχει περάσει στον χώρο της οικονομίας της αγοράς, και αυτό το γεγονός δεν θα πρέπει να μας εκπλήσσει. Σύμφωνα με τη Διεθνή Εταιρεία Αισθητικής Πλαστικής Χειρουργικής (ISAPS), οι χειρουργικές και μη χειρουργικές επεμβάσεις παρουσιάζουν έντονα αυξητικές τάσεις, δημιουργώντας μια **δυναμική αγορά, ένα παγκόσμιο κεφάλαιο και τεράστιες επενδυτικές ευκαιρίες**. Οι πιο συχνές χειρουργικές επεμβάσεις (σε διεθνή κλίμακα), και για τα δύο φύλα ήταν η αύξηση των μαστών, η λιποαναρρόφηση η ρινοπλαστική, η χειρουργική των βλεφάρων, και η γυναικομαστία. Οι πιο δημοφιλείς μη χειρουργικές επεμβάσεις είναι οι μικροεπεμβάσεις που χρησιμοποιούν βοτουλινική τοξίνη, το υαλουρονικό οξύ και η αποτρίχωση σώματος¹⁶².

Η κλιμακούμενη αύξηση συνιστά δείκτη κοινωνικών συνθηκών και δεδομένων που αξιολογούν θετικά τα επιτεύγματα του τομέα της αισθητικής. Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι η έντονη δυσανεμία ή η γήρανση που βιώνουν στο σώμα τους υποβιβάζει την ποιότητα και την εικόνα της ζωής τους. Αυτός είναι κατ' ουσίαν ο λόγος που επιλέγουν τις μικρότερες ή μεγαλύτερες αισθητικές επεμβάσεις.

Οι Sarwer et al. αποδίδουν αυτή την πρόσφατη αύξηση, στην ποιοτική ανάπτυξη της πλαστικής χειρουργικής, σε εξελικτικούς βιολογικούς παράγοντες, σε κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες, και σε προσωπικές επιλογές¹⁶³. Η εξέλιξη των μεθοδολογιών της βιοτεχνολογίας και των μικροεπεμβάσεων έχουν δημιουργήσει ένα σταθερό, ασφαλές,

¹⁶¹ Khoo C. (2009). Risk reduction in cosmetic surgery. *Clinical Risk*. 2009;15(6):237-240. doi:10.1258/cr.2009.090049
σελ. 237

¹⁶² Al Ghadeer HA, AlAlwan MA, AlAmer MA, Alali FJ, Alkhars GA, Alabdrabulrida SA, Al Shabaan HR, Buhlaigah AM, AlHewishel MA, Alabdrabalnabi HA. (2021). Impact of Self-Esteem and Self-Perceived Body Image on the Acceptance of Cosmetic Surgery. *Cureus*. 2021 Oct 16;13(10):e18825. doi: 10.7759/cureus.18825. PMID: 34804682; PMCID: PMC8592260.

¹⁶³ Sarwer David B; Leanne Magee; Clark Vicki, (2003). Physical appearance and cosmetic medical treatments: physiological and socio-cultural influences., 2(1), p31-32. doi:10.1111/j.1473-2130.2003.00003.x

λιγότερο επεμβατικό, προσβάσιμο, και φιλικό περιβάλλον, που προσφέρει γρήγορη ανάρρωση, και εξαιρετικά αποτελέσματα σε μειωμένο κόστος.¹⁶⁴

Η ανάπτυξη του πεδίου της αισθητικής χειρουργικής στη δυτική κοινωνία, συνδέεται με ένα πολυδιάστατο δίκτυο αλληλένδετων παραγόντων που ωθεί τους ανθρώπους στη λύση της αισθητικής χειρουργικής. Το ανδρικό φύλο κυρίως, ελκύεται από τα σωματικά χαρακτηριστικά που βεβαιώνουν τις αναπαραγωγικές δυνατότητες όπως η νεανικότητα, η αντίσταση σε παθογόνους παράγοντες, και σε υγιή και σφριγηλά μέλη που υπόσχονται γονιμότητα. Έρευνες έχουν αποδείξει ότι, στις διαπροσωπικές σχέσεις, τα ελκυστικά άτομα αντιμετωπίζονται φιλικότερα και λαμβάνουν προνομιακή μεταχείριση. Ακόμη κι αν θέλουμε να πιστεύουμε ότι η εμφάνισή μας δεν αποτελεί πρωτεύουσα κοινωνική αξία, οι έρευνες συγκλίνουν στο ότι είτε μας αρέσει είτε όχι, η εμφάνισή μας έχει μεγάλη σημασία^{165 166}.

Ο Fournier έχει πει ότι «Οι άνθρωποι είναι τα μόνα ζώα που δεν αποδέχονται τη μοίρα τους και αναζητούν να τη βελτιώσουν»¹⁶⁷. Πράγματι σήμερα η τεχνολογική πρόοδος, η Ιατρική επιστήμη και ο σύγχρονος πολιτισμός έχουν αυξήσει το προσδόκιμο της ζωής, προσφέροντας μια πρωτοφανή ποιότητα ζωής. Η επίκτητη ομορφιά αποτελεί κομμάτι αυτής της ποιότητας. Το επόμενο βήμα μετά την **υγεία** είναι η εξασφάλιση της ομορφιάς και της νεότητας. Η ομορφιά δεν φαίνεται να ακολουθεί μόνο τους κανόνες της προσωπικής υγείας και της καλής φυσικής κατάστασης. Η κατάκτηση της ομορφιάς έχει βαθιές ρίζες στις σκοτεινές ανησυχίες του σύγχρονου βιομηχανοποιημένου πολιτισμού και στους φόβους που συνοδεύουν την ύπαρξή μας. Η δημιουργία μιας ελκυστικής εμφάνισης υπακούει στην εσωτερική ανάγκη να εκφραστούμε να επέμβουμε στην ανθρώπινη τύχη μας και να επανεφεύρουμε τον εαυτό μας.

Η κοινωνικό-πολιτισμική προσέγγιση του ζητήματος της ομορφιάς αποδίδει σημαντικό ρόλο στην καθιέρωση προτύπων ομορφιάς και σωματικών ιδανικών. Τα πρότυπα του ωραίου και οι αντιλήψεις για το ελκυστικό γεννιούνται στη μήτρα του πολιτισμού. Κάθε πολιτισμός διαμορφώνει τα κοινωνικά ιδεώδη της ανθρώπινης εμφάνισης, στα οποία τα μέλη των κοινωνικών ομάδων κοινωνικοποιούνται, τα εσωτερικεύουν (ή τα απορρίπτουν) και αναλόγως βιώνουν **ικανοποίηση ή δυσαρέσκεια**, με το δικό τους σώμα. Η κοινωνικο-πολιτισμική κατασκευή της δυσαρέσκειας του σώματος αναπτύσσεται βάσει ενός **μοντέλου** στο οποίο βασικό ρόλο κατέχουν η σφαίρα της οικογένειας, ο κοινωνικός περίγυρος, και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ακολουθούν οι διαδικασίες εσωτερίκευσης και σύγκρισης όλων των δεδομένων¹⁶⁸. Στις **κοινωνικο-πολιτισμικές θεωρήσεις**, περιλαμβάνονται τόσο ο **δημόσιος** κόσμος των μέσων μαζικής ενημέρωσης όσο και ο **ιδιωτικός κόσμος** των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Αν και είναι γενικά αποδεκτό ότι τα πρότυπα ομορφιάς μεταβάλλονται στο χρόνο, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται η έντονη και συστηματική προβολή μη ρεαλιστικών αναπαραστάσεων και προτύπων σεξουαλικότητας και ομορφιάς

¹⁶⁴ Furnham A, Levitas J. (2012). Factors that motivate people to undergo cosmetic surgery. *Can J Plast Surg.* 2012 Winter;20(4):e47-50. PMID: 24294026; PMCID: PMC3513261.

¹⁶⁵ Langlois, J. H., Kalakanis, L., Rubenstein, A. J., Larson, A., Hallam, M., & Smoot, M. (2000). Maxims or myths of beauty; A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 126(3), 390–423, <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.3.390>

¹⁶⁶ Sarwer David B; Magee Leanne; Clark Vicki, (2003). Όπως παραπάνω σελ. 35

¹⁶⁷ Fournier PF. (2012). What is Human Beauty; *The American Journal of Cosmetic Surgery.* 2012;29(1):45-51. doi:10.5992/AJCS-D-11-00043.1

¹⁶⁸ van den Berg P, Thompson JK, Obremski-Brandon K, Coovert M. (2002). The Tripartite Influence model of body image and eating disturbance: a covariance structure modeling investigation testing the mediational role of appearance comparison. *J Psychosom Res.* 2002 Nov;53(5):1007-20. doi: 10.1016/s0022-3999(02)00499-3. PMID: 12445590.

(π.χ. ισχνά αθλητικά και ευθυτενή σώματα με μεγάλο ύψος). Δυστυχώς, αυτές οι ίδιες αναπαραστάσεις διαμορφώνουν τις πεποιθήσεις μας και τις επιθυμίες μας, για τη δική μας εμφάνιση και εικόνα.¹⁶⁹ Η εικόνα του σώματος σχετίζεται με τις προσωπικές αντιλήψεις, συναισθήματα και τις σκέψεις ενός ατόμου¹⁷⁰. Τις τελευταίες δεκαετίες αναγνωρίζεται μια συστηματική μείωση του βάρους των γυναικείων και ανδρικών πρότυπων μοντέλων που προβάλλονται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης της δυτικής κοινωνίας¹⁷¹. Τα πρότυπα αυτά επηρεάζουν σημαντικά τους ανήλικους και εν μέρει, μπορούν να αιτιολογήσουν, γιατί οι έφηβοι προβαίνουν σε επικίνδυνες πρακτικές απώλειας βάρους στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν το τέλειο σώμα. Γεγονός είναι, ότι η συχνότητα εμφάνισης διατροφικών διαταραχών σε νεαρά κορίτσια έχει αυξηθεί τα τελευταία 50 χρόνια. Το αναφερόμενο ποσοστό επικράτησης της νευρικής ανορεξίας είναι 0,48% σε νεαρά κορίτσια ηλικίας 15 έως 19 ετών¹⁷². Οι έφηβοι συχνά υποφέρουν από ανησυχητικές σκέψεις σχετικά με το βάρος, το μέγεθος και την εικόνα του σώματός. Το αποτέλεσμα αυτής της συμπεριφοράς είναι ότι προβαίνουν σε αυστηρές δίαιτες και περιορισμούς προκειμένου να χάσουν βάρος και να βελτιώσουν την εμφάνισή τους. Φαίνεται ότι οι εικόνες των καλλίγραμμων και αδύνατων γυναικών που κατακλύζουν τα ΜΜΕ και το διαδίκτυο έχουν μια πολύ σκοτεινή σχέση με τις διατροφικές διαταραχές, και τη διαμόρφωση της εικόνας του εφηβικού σώματος πράγμα που προκαλεί δυσεπίλυτα κοινωνικά προβλήματα και ανησυχία για την ψυχική υγεία των εφήβων¹⁷³.

Το κοινωνικό και πολιτισμικό ιδεατό κατασκεύασμα διαφοροποιείται από το πραγματικό βιολογικό σώμα. Η στάση απέναντι στο σώμα και στην εμφάνιση αντανακλούν το αξιακό σύστημα κάθε κοινωνίας. Στις προϊστορικές κοινωνίες το ευτραφές σώμα ήταν σύμβολο ευημερίας των πλούσιων γεωργικών κοινοτήτων. Αντιθέτως ένα υπέρβαρο ή ευτραφές σώμα στην σημερινή κοινωνία συσχετίζεται με το χαμηλό επίπεδο αυτοπειθαρχίας, την παραμέληση, την αγχώδη υπερφαγία ή την έλλειψη παιδείας¹⁷⁴.

Η αναζήτηση της βελτίωσης των φυσικών χαρακτηριστικών του σώματος αποτελεί απολύτως θεμιτή επιδίωξη και ελεύθερη επιλογή που στο πλαίσιο του αυτοκαθορισμού, μπορεί να συνδράμει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, εφ' όσον δεν υπάρχει ζήτημα ασφάλειας και κινδύνου. Σε μια ανοιχτή κοινωνία, κάθε πρόσωπο επιλέγει ελεύθερα τον τρόπο ζωής του, ορίζοντας το ίδιο τη συμπεριφορά του. Ωστόσο συχνά αναφέρεται ότι η αισθητική χειρουργική στηρίζεται από μια κοινωνία που καλλιεργεί τη ματαιοδοξία, τη νεανικότητα και την λαμπερή εικόνα, παραβλέποντας ανθρωπιστικές αξίες.

Από την άλλη πλευρά, πολλοί υποστηρίζουν ότι οι αισθητικές επεμβάσεις μπορούν να ανακουφίσουν το αίσθημα δυσαρέσκειας και να καταπολεμήσουν την αρνητική εικόνα του σώματος. Η άσκηση αυστηρής κριτικής στο σώμα που δεν πληροί τα πρότυπα, οδηγεί σε ένα

¹⁶⁹ Sarwer David B; Magee Leanne; Clark Vicki (2003) σελ. 36

¹⁷⁰ GROGAN S. (2006). Body Image and Health Contemporary Perspectives, Journal of Health Psychology Vol 11(4) SAGE Publications, London, DOI: 10.1177/1359105306065013 ,σελ. 524

¹⁷¹ Katzmarzyk PT, Davis C. (2001). Thinness and body shape of Playboy centerfolds from 1978 to 1998. Int J Obes Relat Metab Disord. 2001 ;25:590–2 &

¹⁷² Morris AM, Katzman DK. (1994). The impact of the media on eating disorders in children and adolescents. Paediatr Child Health. 2003 May;8(5):287-9. doi: 10.1093/pch/8.5.287. PMID: 20020030; PMCID: PMC2792687. & Guillen EO, Barr SI. Nutrition, dieting, and fitness messages in a magazine for adolescent women, 1970–90. J Adolesc Health. 1994;15:464–72.

¹⁷³ Pastore M., Indrio F., Bali D., Pettoello-Mantovani M.(2023). Alarming Increase of Eating Disorders in Children and Adolescents, Published:September 16, 2023DOI:https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2023.113733

¹⁷⁴ Cohen AK, Rai M, Rehkopf DH, Abrams B. (2013). Educational attainment and obesity: a systematic review. Obes Rev. 2013 Dec;14(12):989-1005. doi: 10.1111/obr.12062. Epub 2013 Jul 25. PMID: 23889851; PMCID: PMC3902051.

πεδίο θλιβερής υπο-κουλτούρας¹⁷⁵ που δεν βελτιώνει αλλά πιέζει τον άνθρωπο. Επιπροσθέτως, στοιχεία από μελέτες έχουν συσχετίσει την επιλογή αισθητικών χειρουργικών επεμβάσεων, με την κατάχρηση ουσιών και την αυτοκτονία¹⁷⁶.

Το θέμα της **προσωπικής επιλογής** σχολιάζεται εύστοχα από την **Saul**¹⁷⁷. Η Saul, στο έργο της *Feminism Issues & Arguments* και ειδικότερα στο κεφάλαιο για την γυναικεία εμφάνιση διακρίνει ότι η κοινωνία κατευθύνει τις γυναίκες να συμμετέχουν σε ποικίλες δραστηριότητες με σκοπό τη βελτίωση και ενίσχυση της εξωτερικής τους εμφάνισης. Αναγνωρίζει το γεγονός ότι οι γυναίκες πιέζονται για να φτάσουν τα ορισμένα από την κοινωνία, πρότυπα εμφάνισης. Για παράδειγμα, η απλή διαίτα ή η υγιεινή διατροφή δεν αρκούν για το επιθυμητό και αποδεκτό αποτέλεσμα. Οι υπάρχουσες συνθήκες επιβάλλουν στις γυναίκες να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια (συμπεριλαμβανομένης και της αισθητικής χειρουργικής) ώστε να επιτύχουν την αφύσικη διαμόρφωση του σώματος στο ιδεατό (δηλ. το γυμνασμένο, καλλίγραμμα, ευθυενές λιποβαρές αλλά ελκυστικό σώμα)¹⁷⁸. Είναι αλήθεια ότι η προσωπική επιλογή που συμβάλει στην δημιουργία της σωματικής εικόνας και εμφάνισης, αποτελεί καθημερινή απόλαυση για εκατομμύρια γυναίκες. Επιλογές όπως «τι ρούχα να φορέσω; ποιο μολύβι ματιών να πάρω; Ποιο παπούτσι να διαλέξω; τακούνι ή χαμηλό;» συνιστούν μικρές αποφάσεις αυτοέκφρασης και δημιουργικότητας. Είναι όμως αυτές οι επιλογές πράγματι δικές μας; Γιατί υπάρχει αυστηρή, διαρκής αξιολόγηση και κριτική αυτών των επιλογών; Γιατί εξετάζονται οι προσωπικές καθημερινές επιλογές μιας γυναίκας που προετοιμάζεται για να πάει στη δουλειά της;

Αντιλαμβανόμαστε όλοι, ότι οι **προσωπικές επιλογές** δεν λαμβάνονται μέσα σε **κενό αέρος** αλλά μέσα σε συγκεκριμένα πολιτικά και πολιτισμικά πλαίσια. Είναι λοιπόν απαραίτητη η γνώση των **πολιτισμικών συνθηκών** προκειμένου να κατανοήσουμε την αναγκαιότητα και την υλοποίηση αυτών των επιλογών. Οι γυναίκες καθίστανται δέκτες μιας πληθώρας μηνυμάτων που προέρχονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τις διαφημίσεις, που ως γνωστό, προωθούν συγκεκριμένα πρότυπα για την εξυπηρέτηση της αγοράς. Είναι πολύ εύκολο να αποδείξει κανείς ότι οι επιλογές μας προσαρμόζονται και επηρεάζονται. Δεν είναι όμως τόσο εύκολο να αποδείξουμε ότι οι επιλογές μας δεν μας ανήκουν προσωπικά. Το φαινόμενο της **«ομοιογενοποίησης των επιλογών»** δημιουργεί ενδιαφέροντα ερωτήματα και θέτει σε αμφισβήτηση την ελευθερία των προσωπικών επιλογών. Όταν για παράδειγμα όλες οι γυναίκες στην Κίνα εφάρμοζαν στενούς μαρτυρικούς δεσμούς στα πόδια τους αυτό, αν και ήταν αποτέλεσμα **«προσωπικής επιλογής»** ήταν παράλληλα ζητούμενο μιας αυστηρά ιεραρχημένης, περιοριστικής και πατριαρχικής κοινωνίας. Ίσως τελικά η προσωπική επιλογή να μην είναι τόσο ελεύθερη, όσο νομίζουμε, αλλά περιορισμένη και κοινωνικά ή πολιτισμικά προεπιλεγμένη. Το ερώτημα γιατί οι έγχρωμες γυναίκες ισιώνουν τα σγουρά μαλλιά τους, χάνοντας ώρες μπροστά στον καθρέπτη δημιουργεί σκέψεις. Πολλές μαύρες γυναίκες πιέζονται να συμμορφωθούν στα ευρωκεντρικά πρότυπα ομορφιάς που επικρατούν στον εργασιακό χώρο, στην κοινωνία και στα ΜΜΕ. Η αντίληψη ότι η ταυτότητα μιας μαύρης γυναίκας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα μαλλιά της και την κόμμωση της είναι ευρέως

¹⁷⁵ Jeffreys, S. (2000). 'Body Art' and Social Status: Cutting, Tattooing and Piercing from a Feminist Perspective. *Feminism & Psychology*, 10(4), 409-429. <https://doi.org/10.1177/0959353500010004002>

¹⁷⁶ Lipworth L, Nyren O, Ye W, Fryzek JP, Tarone RE, McLaughlin JK. (2007). Excess mortality from suicide and other external causes of death among women with cosmetic breast implants. *Ann Plast Surg*. 2007 Aug;59(2):119-23; discussion 124-5. doi: 10.1097/SAP.0b013e318052ac50. PMID: 17667401.

¹⁷⁷ Saul, Jennifer Mather (2003). *Feminism: Issues and Arguments*. (κεφάλαιο: 5) σελ.142- 144 Oxford: Oxford University Press

¹⁷⁸ Saul, Jennifer Mather (2003). *Feminism: Issues and Arguments*. (κεφάλαιο: Feminine appearance) σελ.145 Oxford: Oxford University Press

διαδεδομένη. Τα μαλλιά συνιστούν ένα συμβολικό χαρακτηριστικό, που σχετίζεται με πολλαπλές εκφάνσεις της μαύρης κουλτούρας. Οι περισσότερες μελέτες για τα μαύρα μαλλιά αναδεικνύουν τη σύνδεση των μαλλιών με τα φυλετικά χαρακτηριστικά της μαύρης φυλής και του ιστορικού, κοινωνικού και πολιτικού γίνεσθαι στην σύγχρονη Αμερική¹⁷⁹. Το ζήτημα των διακρίσεων με βάση την άφρο-υφή των μαλλιών έχει επηρεάσει τις μαύρες γυναίκες, υποχρεώνοντας τις σε μια καθημερινή πρακτική ομορφιάς όπως αυτή του ισιώματος των μαλλιών¹⁸⁰. Ωστόσο, η επιλογή αυτή δεν είναι απλή. Πηγάζει από τον πολιτικό χώρο, αντανακλά την **χρόνια καταπίεση** και προέρχεται από έναν μακρύ κατάλογο πολιτικών χειρισμών και κοινωνικών διακρίσεων. Σε αυτό τον κατάλογο δεν προτείνονται τα σγουρά πυκνά άφρο μαλλιά, αλλά εκείνα που εκφράζουν το λευκό αμερικάνικο πρότυπο (χτενισμένα ίσια μαλλιά)-. Ωστόσο, τα μαύρα μαλλιά των αφροαμερικανίδων αποτελούν μια ζωντανή πηγή φυλετικής και πολιτισμικής ταυτότητας και ταυτόχρονα σύμβολο αντιπαράθεσης με τη λευκή αισθητική των αμερικανικών προτύπων. Τα παραπάνω εξηγούν τους λόγους που πολλές εργαζόμενες μαύρες γυναίκες έχουν αποδεχτεί να αλλάζουν τα μαλλιά τους ώστε να αποφύγουν τη σύγκρουση με τις προκαταλήψεις για την μαύρη εμφάνιση¹⁸¹.

Οι απαιτήσεις της εμφάνισης και η αισθητική χειρουργική

Το πολιτισμικό πρότυπο της κάθε περιόδου διαμορφώνει τις τάσεις της αισθητικής χειρουργικής. Οι τεχνικές της αισθητικής χειρουργικής υπακούοντας στα πολιτισμικά πρότυπα σμιλεύουν και προσαρμόζουν το γυναικείο σώμα στο ιδανικό πρότυπο. Η Morgan, διαπιστώνει ότι "δεν υπάρχει μέλος ή σημείο του σώματος που δεν πλήττεται από τις επεμβάσεις των αισθητικών χειρουργών. Διαμορφώνουν και αναπλάθουν με στόχο τη δημιουργία της σύγχρονης εκδοχής της "femina perfecta"¹⁸². Πως όμως γίνεται αυτό, ποιες διεργασίες συμβαίνουν για να καταλήξει μια γυναίκα την χειρουργική επέμβαση;

H S. Saul στο βιβλίο της «Feminism: Issues and Arguments» αναφέρεται στην κατασκευή των "προτύπων γυναικείας εμφάνισης" για να τονίσει την ύπαρξη προτύπων εμφάνισης που οι γυναίκες **αναμένεται να τηρούν**. Στο έργο της διαχωρίζεται α) ο πραγματικός τρόπος εμφάνισης των γυναικών από β) το πρότυπο εμφάνισης στο οποίο οι γυναίκες -αισθάνονται ότι- **πρέπει να ανταποκρίνονται**¹⁸³.

¹⁷⁹ Dawson, G. A., Karl, K. A., & Peluchette, J. V. (2019). Hair Matters: Toward Understanding Natural Black Hair Bias in the Workplace. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 26(3), 389-401. <https://doi.org/10.1177/1548051819848998>

¹⁸⁰ Gassam Asare Janice (2022). To Straighten Or Not To Straighten: The Difficult Decision That Black Women Face When It Comes To Their Hair, *FORBES LEADERSHIP DIVERSITY, EQUITY & INCLUSION*, <https://www.forbes.com/sites/janicegassam/2022/10/28/to-straighten-or-not-to-straighten-the-difficult-decision-that-black-women-face-when-it-comes-to-their-hair/?sh=402dfdc1641f>

¹⁸¹ Kevin Cokley (2023). The Politics of Black Hair Fighting notions of respectability and race-based hair discrimination. *RACE AND ETHNICITY*, <https://www.psychologytoday.com/us/blog/black-psychology-matters/202312/the-politics-of-black-hair>

¹⁸² Morgan, K.P. (1991). Women and the knife: Cosmetic surgery and the colonization of women's bodies. *Politics of Appearance*, (Chapter 11) σελ 151 (αρχική έκδοση Hypatia 6(3))

¹⁸³ Saul, Jennifer Mather (2003). *Feminism: Issues and Arguments*. (κεφάλαιο 5) Oxford: Oxford University Press, σελ. 144

Με την πάροδο του χρόνου, τα πρότυπα αλλάζουν. Είναι πιθανό η γυναίκα που μέχρι τώρα πληρούσε τις προϋποθέσεις του προτύπου, να διαπιστώσει (λίγους μόνο μήνες αργότερα) ότι δεν τα καταφέρνει πλέον.

Η Saul, στο ίδιο έργο και ειδικά στο κεφάλαιο "Γυναικεία εμφάνιση", καλύπτει πολλές πτυχές του ζητήματος της εμφάνισης όπως οι ρυτίδες του προσώπου, η ένδυση, η υπόδηση, η κίνηση του σώματος και η αναμενόμενη και συνεχή αυτοβελτίωση. Ο πήχης διαρκώς ψηλώνει καθώς οι γυναίκες προσπαθούν να βελτιωθούν ακόμα κι όταν είναι αποδεκτές, υγιείς και ευπαρουσίαστες. Πολλές γυναίκες ασχολούνται διαρκώς διότι φοβούνται μήπως «αφήσουν τον εαυτό τους να πέσει». Τι γίνεται όμως όταν παρά την σκληρή προσπάθεια δεν επιτυγχάνουν τους αισθητικούς τους στόχους.

Ξεκινά **ένας φαύλος κύκλος**: αν χάσεις βάρος ελέγχεις τη ζωή σου και γίνεσαι αυτό που θέλεις. Αν δεν τα καταφέρεις πρέπει να προσπαθήσεις ξανά και ξανά. Κάτω από αυτή την κοινωνική πίεση, οι μητέρες ανησυχούν όχι μόνο για το δικό τους βάρος αλλά και για το βάρος των κορών τους. Πολλές γυναίκες προκειμένου να βγουν έστω και για λίγο έξω από το σπίτι αφιερώνουν χρόνο στην προετοιμασία της εμφάνισής τους, διότι δεν θα επέτρεπαν στον εαυτό τους μία έξοδο **χωρίς φροντισμένη εικόνα**. Μήπως όμως αυτή η διασκέδαση μιας μικρής εξόδου μετατρέπεται σε καθήκον, περιορισμό και αυτό-αστυνόμευση; Προκειμένου να βγει η γυναίκα από το σπίτι της, πρέπει πρώτα να φορέσει ένα σύνθετο προστατευτικό μανδύα (αποτελείται από μακιγιάζ, κτένισμα, ρούχα, ασορτί παπούτσια και αξεσουάρ) που θα ενισχύσει τη δημόσια εικόνα κάνοντας την πιο ελκυστική. Σταδιακά όμως, η σκληρή αυτοκριτική κάνει την εμφάνισή της καλλιεργώντας την ψυχολογική ανεπάρκεια. Όταν η κοινωνική πίεση ασκείται πάνω στο άτομο οι κοινωνικοί κανόνες εσωτερικοποιούνται και οδηγούν το άτομο στην ανελευθερία και στην αυτό-παρακολούθηση (σε ένα είδος Πανόπτικου)¹⁸⁴. Τα πρότυπα πρέπει να τιμηθούν με κάθε κόστος, διαφορετικά, το άτομο δεν μπορεί να ευτυχήσει. Οι γυναίκες αυτοπεριορίζουν και αστυνομεύουν τις ζωές τους ώστε να μην παρεκκλίνουν από το πρότυπο και από τα αποδεκτά πρότυπα. Η αδιάκοπη προσπάθεια, η αυτοκριτική, η ανεπάρκεια και ο αυτό-περιορισμός οδηγούν στο πολύ γνωστό **σύμπλεγμα κατωτερότητας**¹⁸⁵.

Η C. Tavis έχει την άποψη ότι πολλές γυναίκες αναζητούν **χειρουργικές επεμβάσεις** για να βελτιώσουν την εικόνα του εαυτού τους και να προσαρμοστούν στα κοινωνικά πρότυπα¹⁸⁶. Η Saul συνεχίζει τη σκέψη της σχολιάζοντας, "... είναι εξαιρετικά δύσκολο για τις περισσότερες γυναίκες να ανταποκριθούν στο ιδανικό: γενικά, αν κάνετε αρκετή δίαιτα για να έχετε λεπτά πόδια, το στήθος σας θα μικρύνει. Για να ανταποκριθεί κάποιος πλήρως σε αυτό το πρότυπο (λεπτά και μακριά πόδια αλλά σφριγηλό και πλούσιο στήθος) θα χρειαστεί μάλλον να προχωρήσει σε χειρουργική επέμβαση"¹⁸⁷.

Το απόφθεγμα της Helena Rubinstein¹⁸⁸, "*δεν υπάρχουν άσχημες γυναίκες, μόνο τεμπέλες*" επιβεβαιώνει την ισχυρή σχέση μεταξύ της κοινωνικής πίεσης και της επιλογής μας για αισθητική επέμβαση (μικρή ή μεγάλη). Η χρήση των τεχνικών της αισθητικής χειρουργικής

¹⁸⁴ Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "panopticon". *Encyclopedia Britannica*, 16 Jul. 2007, <https://www.britannica.com/technology/panopticon>. (Προσπελάθηκε 23 11 2023).

¹⁸⁵ Adler, A. (2013). *The Science of Living (Psychology Revivals)* (1st ed.).

Routledge, <https://doi.org/10.4324/9780203386750>, (πρώτη έκδοση 1930) σελ. 23, 74

¹⁸⁶ Tavis Carol (1992). *The Mismeasure of Woman: Why Women Are Not the Better Sex, the Inferior Sex, or the Opposite Sex* by Carol Tavis. New York: Simon and Schuster, 1992, σελ 32 - 33

¹⁸⁷ Saul, Jennifer Mather (2003). *Feminism: Issues and Arguments*, Oxford University Press, σελ. 145

¹⁸⁸ Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "Helena Rubinstein". *Encyclopedia Britannica*, 28 Mar. 2023, <https://www.britannica.com/biography/Helena-Rubinstein>. (Προσπελάθηκε 10 11 2023).

κανονικοποιείται, και σταδιακά οι γυναίκες το θεωρούν επιβεβλημένο ενώ όσες επιλέγουν να μην υποβληθούν σε επέμβαση σχολιάζονται¹⁸⁹.

Η Tarvis, και η Saul, υποστηρίζουν ότι η πίεση που νιώθουν οι γυναίκες να καταφέρουν το αδύνατο, είναι πολύ μεγάλη. Οι γυναίκες φαίνεται να προσπαθούν να επιτύχουν το ακατόρθωτο. Η αλήθεια είναι ότι μια καλή διατροφή και ένας καλός αθλητικός τρόπος ζωής ίσως να μην φέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα, δηλαδή: λεπτά πόδια πλούσιο στήθος. Έτσι φτάνουμε στο πεδίο των αισθητικών χειρουργικών επεμβάσεων που μπορούν να δημιουργήσουν με άνεση το ζητούμενο πρότυπο. Η Saul, υποστηρίζει ότι η κοινωνία δεν πρέπει να αναγκάζει μια γυναίκα να υπόκειται σε επεμβάσεις που καταστρέφουν υγιείς ιστούς με μόνο στόχο την βελτίωση της εικόνας της. Για ποιον λόγο κάνουν οι γυναίκες επεμβάσεις; Για τον εαυτό τους για τον εραστή τους για τον εργοδότη τους; Ποιον θέλουν να ευχαριστήσουν; Όταν κάνουν την επέμβαση ποιος αποφασίζει την επιτυχία της: ο ιατρός ο εραστής, η ίδια; Μήπως υπάρχει ένας παραλογισμός σε όλο αυτό; Όλη αυτή η κοινωνική πίεση, η ανεπάρκεια ή η συνεχής ανασφάλεια μπορεί να σβήσει μόνο με μια επέμβαση; Μήπως χρειαστεί και δεύτερη ίσως και τρίτη. Αν το σώμα επιφέρει τόσα άλματα προβλήματα τότε θα μπορέσει η γυναίκα να ασχοληθεί και με τον πνευματικό της κόσμο;

Στην πραγματικότητα υπάρχει ένα οξύμωρο στο ζήτημα της ομορφιάς. Αν και η ομορφιά θεωρείται προνόμιο (που αν δεν υπάρχει καλό είναι να αποκτηθεί) ταυτόχρονα αντιμετωπίζεται ως δευτερεύον, ευτελές και ανάξιο ζήτημα που πρέπει να διευθετείται γρήγορα και αποτελεσματικά. Εδώ αντικρίζουμε ένα μεικτό κοινωνικό μήνυμα που διχάζει τον ψυχικό κόσμο των γυναικών. Ωστόσο αυτός δεν είναι ο μοναδικός λόγος του προβλήματος.

Η κουλτούρα μας φαίνεται πως παίζει ένα περίεργο παιχνίδι με την αισθητική χειρουργική. Πρέπει να παραδεχτούμε ότι σε αυτό το παιχνίδι υπάρχει μύθος, λάμψη και τρόμος μαζί. Παράλληλα υπάρχει πρόκληση, στίγμα, ντροπή και τιμωρία. Ένα κοινωνικό παιχνίδι για διασημότητες και κοινούς ανθρώπους που ψάχνουν τα κρυμμένα μυστικά. Πολλές διασημότητες, που θεωρούνται είδωλα φυσικής ομορφιάς, "αποκαλύπτονται" και διασύρονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Για το πεινασμένο κοινό, οι «φτιαγμένοι» δεν είναι αληθινοί αλλά ψεύτικοι και επιφανειακοί. Η τεχνητή ομορφιά καταδικάζεται ως επιφανειακή. Η απόφαση όμως για μια αισθητική επέμβαση δεν είναι καθόλου επιφανειακή και αυτό επειδή επηρεάζει βαθιά τη ζωή των ανθρώπων. Η επιλογή συχνά αντιμετωπίζει σοβαρά ψυχικά και κοινωνικά ζητήματα που δεν έχουν καμία σχέση με την αισθητική της εμφάνισης.¹⁹⁰

Ίσως αυτός είναι ο πραγματικός λόγος που πολλές γυναίκες δεν αποκαλύπτουν τις επεμβάσεις τους. Ίσως επειδή ασθενείς και πλαστικοί χειρουργοί αποφεύγουν την αξιολόγηση και την κριτική· ή μήπως επειδή οι ασθενείς φοβούνται να αντιμετωπίσουν την προκατάληψη των πιθανών προβλημάτων ψυχικής υγείας και της χαμηλής αυτοεκτίμησης;

Εμφάνιση και φύλο

¹⁸⁹ Bartky, S. L. (1982). Narcissism, femininity, alienation. *Social Theory and Practice*, 8, σελ. 127-144 & https://ecommons.udayton.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=wgs_essay

¹⁹⁰ Motakef, Saba; Motakef, Sahar; Chung, Michael T.; Ingargiola, Michael J.; Rodriguez-Feliz, Jose (2014). The Cosmetic Surgery Stigma: An American Cultural Phenomenon; *Plastic and Reconstructive Surgery* 134(5): p 854e-855e, 2014. | DOI: 10.1097/PRS.0000000000000604

Η εικόνα που έχουμε για το σώμα μας, προκύπτει πολυπαραγοντικά. Σε αυτό συμβάλει η κοινωνικοποίηση του ατόμου οι πολιτισμικές, φυλετικές πραγματώσεις, και η αποδοχή των έμφυλων ρόλων κ.α. Οι διακριτές ψυχοκοινωνικές εμπειρίες ανάμεσα στα δύο φύλα έχουν δημιουργήσει την εντύπωση μιας ισχυρής διαφοροποίησης στην αντιμετώπιση και βίωση του σώματος.

Ποικίλες (κυρίως παλαιότερες) μελέτες αναφέρονται σε χαμηλά επίπεδα ενσώματης ικανοποίησης του γυναικείου φύλου¹⁹¹. Πράγματι στην σύγχρονη κουλτούρα το πρόβλημα της εικόνας του σώματος θεωρείται παραδοσιακά "γυναικείο πρόβλημα". Αυτό δικαιολογείται από την καθημερινή έκθεση σε αντιθέσεις όπως: Οι ρυτίδες στις γυναίκες πρέπει να αφαιρούνται ή να καταπολεμούνται ή να κρύβονται ενώ αντίθετα στους άνδρες θαυμάζονται ως δώρα σοφίας, εμπειρίας και δυναμικότητας. Οπότε, ότι είναι αρνητικό στις γυναίκες προσμετράτε ως θετικό και γοητευτικό στους άνδρες; Το ίδιο συμβαίνει και με τα γκρίζα μαλλιά τα οποία στους άνδρες αναδεικνύονται ενώ στις γυναίκες επιβάλλεται να εξαφανίζονται. Ο λόγος βρίσκεται στην βαθιά κοινωνική απαίτηση για την νεότητα, η οποία στοχεύει στις γυναίκες ως αναπαραγωγικά όντα με χρονοδιακόπτη. Για τα παραπάνω πρέπει πάντα να συνεξετάζονται τα πολιτισμικά στοιχεία που τα πλαισιώνουν και τα συντηρούν. Η πίεση ανάμεσα στα δυο φύλα είναι σαφώς διαφορετική. Τελευταίως, παρατηρείται ότι το φαινόμενο σταδιακά εξαπλώνεται και στους άνδρες¹⁹², για παράδειγμα, οι άνδρες γίνονται εύκολος στόχος της προβαλλόμενης εικόνας του **ψηλού, αθλητικού και μυώδους στερεότυπου**. Πράγματι υπάρχει πλέον μεγάλος όγκος δεδομένων σχετικά με την εικόνα του σώματος. Οι στατιστικές μελέτες που συγκρίνουν τις πεποιθήσεις των δύο φύλων αποδεικνύουν ότι οι διαφορές είναι συγκριτικά ελάχιστες. Ίσως οι άνδρες και οι γυναίκες να μην περιγράφουν την ίδια αρνητική εικόνα σώματος αλλά αυτό μπορεί να οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες. Έρευνες που ασχολήθηκαν με την ανάλυση δεδομένων που προέκυψαν και από τα δύο φύλα έδειξαν ότι η δυσαρέσκεια για το σώμα ήταν πιο συχνή και πιο έντονη στις γυναίκες αλλά και οι άνδρες ακολουθούν την ίδια κατεύθυνση καθώς επηρεάζονται σημαντικά και μάλιστα ανταποκρίνονται, με στόχο τη βελτίωση του σώματος¹⁹³.

Το άγχος της αποδοχής, ο φόβος της αποτυχίας τα άφταστα πρότυπα, και η κοινωνική πίεση, έχουν επηρεάσει ψυχολογικά, τους ανθρώπους ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας, οι οποίοι αποζητούν λύτρωση για τα «σωματικά τους ελαττώματα». Ωστόσο, σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα του 2022, η συντριπτική πλειοψηφία χειρουργικών αισθητικών επεμβάσεων σε παγκόσμια κλίμακα, πραγματοποιείται σε γυναίκες (ποσοστό που ανέρχονται σε 86%). Το μερίδιο των ανδρών που υποβάλλονται σε αισθητική χειρουργική έχει αυξηθεί ελαφρώς από 13,5% το 2018 σε 13,8% το 2022¹⁹⁴.

Οι γυναίκες δεν είναι οι μόνες που πιέζονται από τις κοινωνικές στερεοτυπικές αντιλήψεις. Ωστόσο, οι γυναίκες είναι αυτές που «παθαίνουν τη μεγαλύτερη ζημιά» και γι' αυτό το λόγο,

¹⁹¹ Koff, E., Rierdan, J., & Stubbs, M. L. (1990). Gender, body image, and self-concept in early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 10(1), 56–68. <https://doi.org/10.1177/0272431690101004>

¹⁹² Bradley University (2023). : The Body Project, Male vs. Female Body Image, 2023, <https://www.bradley.edu/sites/bodyproject/male-body-image-m-vs-f/>

¹⁹³ Brennan Maggie A., Lalonde Christopher E., Bain Jody L., (2010) Body Image Perceptions: Do Gender Differences Exist; *PSI CHI JOURNAL*, Volume 15.3 |σελ 130 - 139 DOI: 10.24839/1089-4136.JN15.3.130, https://cdn.ymaws.com/www.psichi.org/resource/resmgr/journal_2010/fall10jn.pdf

¹⁹⁴ Jenny Yang, (2024). Gender distribution of total cosmetic surgical procedures worldwide 2018-2022, <https://www.statista.com/statistics/1450230/gender-distribution-of-surgical-procedures-worldwide/#:~:text=In%202022%2C%20the%20large%20majority,to%2013.8%20percent%20by%202022> & BAAPS ANNUAL AUDIT RESULTS, https://baaps.org.uk/_userfiles/pages/files/final_2023_audit_results_for_2024_release.pdf

ο φεμινισμός ασχολείται τόσο έντονα με το ζήτημα. Αυτός είναι και ο λόγος που η παρούσα εργασία ασχολείται πρωτίστως με το γυναικείο φύλο.

Πράγματι, είναι αρκετές οι έρευνες¹⁹⁵ που υποστηρίζουν ότι: η πίεση για συμμόρφωση με το σωματικό ιδεώδες είναι μεγαλύτερη στις γυναίκες απ' ό,τι στους άνδρες. Η ιδανική εικόνα του σώματος επηρεάζει κυρίως τις γυναίκες, οι οποίες εμφανίζουν ευκολότερα σωματική δυσαρέσκεια και αναπτύσσουν συχνότερα (σε σύγκριση με τους άνδρες) διατροφικές διαταραχές.¹⁹⁶ Οι γυναίκες φαίνεται πως από μικρή ηλικία αντιλαμβάνονται ότι το σωματικό τους βάρος και όχι μόνο, επηρεάζει την εμφάνισή τους και τις αντιδράσεις των συνανθρώπων τους¹⁹⁷. Αξιολογείται πως κατά πλειοψηφία, οι γυναίκες είναι αυτές που βιώνουν έναν διαρκή διχασμό ανάμεσα στη προσωπική σωματική εικόνα και τη προβαλλόμενη ιδανική εικόνα. Αυτή η συμπεριφορά τις οδηγεί στο συναίσθημα της σωματικής δυσαρέσκειας¹⁹⁸. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι οι γυναίκες εκτίθενται από πολύ νωρίς στις απαιτήσεις της εμφανισιακής συμμόρφωσης.

Εμφάνιση και ηλικία

Ο κόσμος έχει ένα σταθερό προσανατολισμό, τη νεότητα. Η γήρανση συνδέεται με ανεπιθύμητες αλλαγές στη φυσική εμφάνιση, και συγκεκριμένα κοινωνικά στερεότυπα. Η τρίτη ηλικία συχνά βιώνει τον περιορισμό λόγω των πιθανών προβλημάτων υγείας, την περιθωριοποίηση λόγω της μειωμένης οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας και την υποτίμηση λόγω της μειωμένης συμμετοχικότητας.

Ωστόσο, οι σύγχρονες βελτιωμένες συνθήκες διαβίωσης, και η καλύτερη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη συμβάλουν στην αύξηση του μέσου όρου ζωής. Το προσδόκιμο ζωής του ανθρώπου έχει αυξηθεί (για την ακρίβεια, έχει υπερδιπλασιαστεί τους δύο τελευταίους αιώνες)¹⁹⁹. Επιπλέον, το ερευνητικό πεδίο της βιολογικής γήρανσης έχει τραβήξει το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας. Η σύγχρονη ιδέα της αντιγήρανσης, χρησιμοποιείται ως αντιστροφή της έννοιας της γήρανσης. Η τρέχουσα έρευνα στον τομέα, αφορά την παράταση της διάρκειας της ποιοτικής ζωής και την καθυστέρηση της γήρανσης, συντηρώντας παράλληλα την αισθητική ομορφιά του σώματος και του προσώπου. Στο πλαίσιο της αύξησης του προσδόκιμου της ζωής τα σημάδια της γήρανσης αυξάνονται καθώς η περίοδος της γήρανσης παρατείνεται και καθυστερεί. Η θετική εικόνας του σώματος

¹⁹⁵ Voges MM, Giabbiconi CM, Schöne B, Waldorf M, Hartmann AS, Vocks S. (2019). Gender Differences in Body Evaluation: Do Men Show More Self-Serving Double Standards Than Women? *Front Psychol.* 2019 Mar 12; 10:544. doi: 10.3389/fpsyg.2019.00544. PMID: 30930819; PMCID: PMC6428027.

¹⁹⁶ Keski-Rahkonen, A., and Mustelin, L. (2016). Epidemiology of eating disorders in Europe: prevalence, incidence, comorbidity, course, consequences, and risk factors. *Curr. Opin. Psychiatry* 29, 372–377. doi: 10.1097/YCO.0000000000000274 & Karazsia, B. T., Murnen, S. K., and Tylka, T. L. (2017). Is body dissatisfaction changing across time a cross-temporal meta-analysis. *Psychol. Bull.* 143, 293–320. doi: 10.1037/bul0000081).

¹⁹⁷ Shriver, L. H., Harrist, A. W., Page, M., Hubbs-Tait, L., Moulton, M., and Topham, G. (2013). Differences in body esteem by weight status, gender, and physical activity among young elementary school-aged children. *Body Image* 10, 78–84. doi: 10.1016/j.bodyim.2012.10.005

¹⁹⁸ Grossbard, J. R., Neighbors, C., and Larimer, M. E. (2011). Perceived norms for thinness and muscularity among college students: What do men and women really want? *Eat. Behav.* 12, 192–199. doi: 10.1016/j.eatbeh.2011.04.005

¹⁹⁹ Μολλάκη Β., Βιδάλης Τ. (2013). ΕΚΘΕΣΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΦΥΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ, ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ, Εισηγητές: Βασιλική Μολλάκη, Τάκης Βιδάλης σελ. 14 – 19, 33

αποτελεί ζήτημα καλής ποιότητας ζωής που αφορά και τις μεγαλύτερες ηλικίες. Στο όνομα της καταπολέμησης της γήρανσης παρατηρήθηκε αύξηση των αισθητικών επεμβάσεων²⁰⁰.

Η γήρανση έχει καταφέρει να επεκτείνει τα ηλικιακά της όρια σε σχέση με το παρελθόν, εξακολουθεί ωστόσο να αναπαράγει επίμονα στερεοτυπικά μοντέλα. Αν και η δυτική κοινωνία την έχει χαρακτηρίσει ως «περίοδο παρακμής», η εικόνα ενός ηλικιωμένου ανθρώπου έχει σαφώς αλλάξει. Ο κόσμος της κατανάλωσης έχει επενδύσει πολύ, ειδικά στην βελτίωση της ώριμης γυναικείας εμφάνισης με όλα τα μέσα, τις πρακτικές και τις απαιτούμενες διαδικασίες (π.χ. μακιγιάζ, προϊόντα φροντίδας, μοντέρνα ρούχα, γυμναστική και αισθητικές επεμβάσεις)²⁰¹. Η ερώτηση τι σημαίνει να είσαι ηλικιωμένος στην εποχή μας είναι δύσκολο να απαντηθεί. Η εικόνα δεν απαντά ικανοποιητικά στο ερώτημα αν δηλαδή ο άνθρωπος της «τρίτης ηλικίας» είναι ενεργός, ενταγμένος και ευτυχισμένος πολίτης. Παρότι η εικόνα μπορεί να είναι όμορφη, δεν παύει να κρύβει ένα κοινωνικό κατασκεύασμα που εξακολουθεί να ταυτίζει τη γήρανση με την ασθένεια, την παθολογική κατάσταση, την παρακμή και το θάνατο. Αυτό το κατασκεύασμα είναι δύσκολο να ξεπεραστεί με την προβολή μιας ελκυστικής μορφής²⁰².

Η κατάσταση, αγγίζει ιδιαίτερα τις γυναίκες. Η γυναίκα σε όλη της τη ζωή βιώνει το σώμα της μέσα από τις προβαλλόμενες αξίες της «πρότυπης εικόνας» που χαρακτηρίζεται από ομορφιά, δυναμισμό, γονιμότητα και νεότητα. Τι γίνεται λοιπόν όταν η γήρανση του γυναικείου σώματος επιφέρει σημαντικές αλλαγές όπως τα παραπάνω κιλά, την ατονία της μυϊκής μάζας, τη ρυτίδωση και τη χαλάρωση των ιστών; Αμέσως απομακρύνεται από το ιδεώδες. Ταυτόχρονα απομακρύνεται και κοινωνικά, καθώς παύει να βρίσκεται στο επίκεντρο. Ξαφνικά τα μέσα ενημέρωσης σιωπούν και οι διαφημίσεις για αυτήν την ηλικιακή ομάδα (αν και υπάρχουν) μειώνονται. Η ελκυστική, σεξουαλική εμφάνιση υποχωρεί ενώ, προτεραιότητα αποκτά τώρα η υγεία και η ποιότητα ζωής. Η καθημερινότητα απαλλάσσεται από τον επίμονο βομβαρδισμό των στερεοτύπων των ΜΜΕ. Αυτό άραγε μπορεί να σημαίνει ηρεμία ή αδιαφορία για τις γυναίκες της εμμηνόπαυσης; Στην περίπτωση που μια γυναίκα θέλει να είναι ενεργή, είτε στο κόσμο των επιχειρήσεων είτε στον κοινωνικό χώρο (τις περισσότερες φορές) πρέπει να συνεχίσει να επενδύει στην εμφάνιση της π.χ. μέσω της αισθητικής χειρουργικής; Η γνωστή φράση «κρατιέται καλά» (κυρίως για τις γυναίκες) δηλώνει ότι το σώμα ανταποκρίνεται στα κοινωνικά πρότυπα νεότητας. Από αυτό και μόνο καταλαβαίνουμε ότι η κριτική και οι κοινωνικοί περιορισμοί δεν σταματούν ούτε για τις γυναίκες άνω των 60. Ο πολύτροπος έλεγχος συνεχίζεται. Σε έρευνα που έγινε στις ΗΠΑ σε πλήθος 1,849 γυναικών έχει περιγραφεί το εξής παράδοξο: Οι γυναίκες πρέπει από την μια α) να ντύνονται με έναν συγκεκριμένο τρόπο, να δείχνουν νεανικές, λεπτές, χωρίς ρυτίδες και χωρίς γκρίζα μαλλιά, αλλά ταυτόχρονα β) να φέρονται έτσι «όπως αρμόζει στην ηλικία τους»²⁰³. Παράλληλα όμως, έρχεται και η απελευθέρωση. Έρευνα του 2021 δείχνει ότι

²⁰⁰ Honigman R, Castle DJ. (2006). Aging and cosmetic enhancement. *Clin Interv Aging*. 2006;1(2):115-9. doi: 10.2147/ciia.2006.1.2.115. PMID: 18044108; PMCID: PMC2695163.

²⁰¹ Hofmeier SM, Runfola CD, Sala M, Gagne DA, Brownley KA, Bulik CM. (2017). Body image, aging, and identity in women over 50: The Gender and Body Image (GABI) study. *J Women Aging*. 2017 Jan-Feb;29(1):3-14. doi: 10.1080/08952841.2015.1065140. Epub 2016 Jul 11. PMID: 27399268; PMCID: PMC5215963.

²⁰² Haber Carole, (2004). Anti-Aging Medicine: The History: Life Extension and History: The Continual Search for the Fountain of Youth, *The Journals of Gerontology: Series A*, Volume 59, Issue 6, June 2004, Pages B515–B522, <https://doi.org/10.1093/gerona/59.6.B515> & Stanley M. Burstein and Caleb E. Finch (2018). Longevity examined: an ancient Greek's very modern views on ageing, *Nature* 560, 430 (2018), doi: <https://doi.org/10.1038/d41586-018-05986-1>

²⁰³ Hofmeier SM, Runfola CD, Sala M, Gagne DA, Brownley KA, Bulik CM, (2017). Body image, aging, and identity in women over 50: The Gender and Body Image (GABI) study. *J Women Aging*. 2017 Jan-Feb;29(1):3-14. doi: 10.1080/08952841.2015.1065140. Epub 2016 Jul 11. PMID: 27399268; PMCID: PMC5215963.

προοδευτικά οι γυναίκες παύουν να ταλαιπωρούνται από την επίμονη ενασχόληση με την εμφάνισή τους και να επικεντρώνονται σε ουσιαστικότερες προτεραιότητες. Αυτό πιθανότατα σημαίνει ότι γίνεται προσπάθεια να αποδεσμευτούν και να «αποδεχθούν τη σωματική τους εμφάνιση και τέλος να βιώσουν μεγαλύτερη ικανοποίηση από το σώμα τους»²⁰⁴. Μελέτες που δημοσιεύτηκαν το 2019 και το 2020 απέδειξαν ότι η πίεση για την προσαρμογή στα πρότυπα ομορφιάς εξακολουθεί να υφίσταται και σε μεγαλύτερες ηλικίες²⁰⁵. Ωστόσο, οι ηλικιωμένες γυναίκες επέδειξαν υψηλότερα επίπεδα εκτίμησης του σώματος σε σύγκριση με τις μικρότερες ηλικιακές ομάδες. Κατά την αξιολόγηση του σώματός τους εμφάνισαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την φυσική και πνευματική ικανότητα από την ελκυστική εξωτερική εμφάνιση²⁰⁶. Το γεγονός αυτό οφείλει να διερευνηθεί περισσότερο, καθώς τα όρια της γήρανσης μεταβάλλονται προς τα πάνω στον κόσμο μας. Μήπως καθώς προχωράει η ηλικία εξομαλύνεται η κοινωνική πίεση και υποχωρούν οι κοινωνικές προσδοκίες; Για πολλούς όμως, αυτή η μείωση των απαιτήσεων συχνά ερμηνεύεται ως μείωση ενδιαφέροντος και σιωπηλής διάκρισης.

Εμφάνιση και διακρίσεις

Οι πολιτιστικές και φυλετικές νόρμες για την εμφάνιση συμβάλλουν στην αίσθηση που αποκτούν οι άνθρωποι για το σώμα τους²⁰⁷. Είναι γνωστό ότι τα πρότυπα ελκυστικότητας και αισθητικής διαφέρουν μεταξύ πολιτισμικών, εθνοτικών ή φυλετικών περιβαλλόντων. Μια πρόσφατη μελέτη διαπίστωσε ότι οι αντιλήψεις των αισθητικών χειρουργών για τα "τέλεια" χαρακτηριστικά του προσώπου εξαρτώνται περισσότερο από την πολιτιστική, φυλετική και έμφυλη καταγωγή του ατόμου παρά από τις προτεινόμενες ιδανικές και αρμονικές αναλογίες²⁰⁸. Για πολλά χρόνια, τα φυσικά χαρακτηριστικά της λευκής φυλής θεωρούνταν ιδανικά σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, και όχι μόνο. Το κίνημα "Black is Beautiful" που εκδηλώθηκε στην Αμερική του 1960 και του 70 εναντιώθηκε σε αυτή την προκατάληψη. Η βαθιά ριζωμένη ιδέα της λευκής ομορφιάς επηρέασε αρνητικά τον έγχρωμο πολιτισμό όλης της Αμερικής. Ο αγώνας αυτός ήταν μέρος του ευρύτερου κινήματος για τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα των έγχρωμων Αμερικανών, το οποίο ήρθε αντιμέτωπο με τα λευκά, αποικιοκρατικά ιδανικά της Αμερικής²⁰⁹. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν επίσης περιοχές όπως η Κεντρική, η Νότια, η Ανατολική Ασία και η Μέση Ανατολή που σχετίζονται με την επικράτηση ποικίλων πολιτιστικών στοιχείων κατά την αποικιοκρατική εξάπλωση της

²⁰⁴ Hockey Allannah, Milojev Petar, Sibley Chris G., (2021). Caroline Leanne Donovan, Fiona Kate Barlow, Body image across the adult lifespan: A longitudinal investigation of developmental and cohort effects, *Body Image*, Volume 39, 2021, σελ. 114-124, ISSN 1740-1445, <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2021.06.007>

²⁰⁵ Sánchez-Cabrero R, León-Mejía AC, Arigita-García A, Maganto-Mateo C. (2019). Improvement of Body Satisfaction in Older People: An Experimental Study. *Front Psychol.* 2019, 12; 10:2823. doi: 10.3389/fpsyg.2019.02823. PMID: 31920858; PMCID: PMC6920176.

²⁰⁶ Watt AD, Konnert CA. (2020). Body satisfaction and self-esteem among middle-aged and older women: the mediating roles of social and temporal comparisons and self-objectification. *Aging Ment Health.* 2020 May;24(5):797-804. doi: 10.1080/13607863.2018.1544222. Epub 2018 Dec 27. PMID: 30588850.

²⁰⁷ Strahan Erin J., Wilson Anne E., Cressman Kate E., Buote Vanessa M. (2006). Comparing to perfection: How cultural norms for appearance affect social comparisons and self-image, Volume 3, Issue 3, September 2006, Σελ. 211, <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2006.07.004>

²⁰⁸ Broer PN, Juran S, Liu YJ, et al. (2014). The impact of geographic, ethnic, and demographic dynamics on the perception of beauty. *J Craniofac Surg.* 2014;25(2):e157–e161. doi: 10.1097/SCS.0000000000000406

²⁰⁹ Smithsonian's National Museum of African American History & Culture, Black is Beautiful: The Emergence of Black Culture and Identity in the 60s and 70s, <https://nmaahc.si.edu/explore/stories/black-beautiful-emergence-black-culture-and-identity-60s-and-70s> (Προσπελάθηκε στις 11-10-2023)

Ευρώπης²¹⁰. Στην Ασία παρατηρείται το γεγονός ότι η κοσμητική χειρουργική προσώπου συχνά μιμείται τα καυκάσια φυσιολογικά χαρακτηριστικά.

Πολλά κέντρα χειρουργικής αισθητικής στην Ασία (που αποτελεί μια τεράστια και εξελισσόμενη αγορά) διαφημίζουν σε μεγάλο βαθμό τα δυτικά πρότυπα ομορφιάς. Τα ευρωκεντρικά ιδεώδη²¹¹ διαδόθηκαν και λόγω της επιρροής που ασκεί ο αμερικανικός πολιτισμός στον υπόλοιπο κόσμο.

Η άποψη ότι οι πολυεθνικές εταιρείες καλλυντικών της Ασίας προωθούν πρότυπα ομορφιάς που έχουν μεγάλη απήχηση σε δύση και ανατολή, εξηγεί ίσως την ομοιογενοποίηση της εμφάνισης (π.χ. των μοντέλων) η οποία σχετίζεται με την μεγαλύτερη αποδοχή και διείσδυση των προϊόντων σε **παγκόσμια κλίμακα**. Όσο μεγαλύτερη η αγορά τόσο μεγαλύτερη η προσπάθεια ικανοποίησης του παγκόσμιου καταναλωτή. Και αυτή είναι μια ανησυχητική σκέψη. Τα τελευταία χρόνια, ο πληθυσμός εμφάνισε προτιμήσεις που βρίσκονται πιο κοντά στην ασιατική μορφολογία του προσώπου, ωστόσο αρκετές είναι οι μικρές επεμβάσεις που τροποποιούν τα χαρακτηριστικά (όπως μύτη, βλέφαρα, μάτια πηγούνι) με άξονα τον προβαλλόμενο πρωτοτυπικό πολιτισμό της Αμερικής και της Ευρώπης ²¹². Τα κριτήρια ελκυστικότητας του δυτικού κόσμου φυσικά δεν «ισχύουν» ούτε πρέπει να επιβάλλονται. Είναι ζωτικής σημασίας να λαμβάνεται υπόψη η πολιτισμική και η φυλετική ποικιλομορφία κατά την εκτέλεση και αξιολόγηση της αισθητικής επέμβασης ²¹³.

Τρανταχτό παράδειγμα της διασύνδεσης της πολιτικής των κοινωνικών διακρίσεων και της ανθρώπινης ομορφιάς συνιστά, η περίπτωση της Βραζιλίας. Ιστορικά, η χώρα κυβερνούνταν από μια μειοψηφία λευκών οι οποίοι δεν αισθανόταν ασφαλείς μέσα στις μάζες των έγχρωμων πληθυσμών της υπαίθρου που μαστιζόταν από φτώχεια και αρρώστια. Γρήγορα αναπτύχθηκε στη χώρα μια ανάγκη «αυτοβελτίωσης» στα όρια της ευγονικής. Έννοιες όπως η ασχήμια και η ομορφιά έπαιξαν σημαντικό ρόλο στον καθορισμό της κοινωνικής σύνθεσης της χώρας. Οι ταλαιπωρημένοι εργάτες είχαν άσχημη όψη και οδηγούσαν τη χώρα στην παρακμή, αποτελούσαν δε, απειλή για την ολιγομελή αριστοκρατία.

Η ασχήμια τοποθετήθηκε σε ένα περίγραμμα φυλετικής υποβάθμισης και φυσικά δεν άργησε να **εργαλειοποιηθεί**. Στον αντίποδα της ασχήμιας, η λευκή ομορφιά, σηματοδότησε την ανωτερότητα της Βραζιλιανής αριστοκρατίας και τον εξευγενισμό.

Σε αυτό το πλαίσιο ο Βραζιλιάνος Ιατρός Renato Kehl²¹⁴, ασχολήθηκε με τη βελτίωση του γυναικείου σώματος των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Το όραμά του αναγόταν στη

²¹⁰ Chen, Toby et.al. (2020). Occidentalisation of Beauty Standards: Eurocentrism in Asia International Socioeconomics Laboratory, σελ. 1-11 Across The Spectrum of Socioeconomics Volume 1 Issue 2, DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4325856>

²¹¹ Weeks DM, Thomas JR. (2014). Beauty in a multicultural world. *Facial Plast Surg Clin North Am.* 2014;22(3):337–341. doi: 10.1016/j.fsc.2014.04.005

²¹² Dimitrov Dimitre, Kroumpouzou George, (2023). Beauty perception: A historical and contemporary review, *Clinics in Dermatology*, Volume 41, Issue 1, 2023, Pages 33-40, ISSN 0738-081X, <https://doi.org/10.1016/j.clindermatol.2023.02.006>.

²¹³ Arian H, Alroudan D, Alkandari Q, Shuaib A. (2023). Cosmetic Surgery and the Diversity of Cultural and Ethnic Perceptions of Facial, Breast, and Gluteal Aesthetics in Women: A Comprehensive Review. *Clin Cosmet Investig Dermatol.* 2023 Jun 7;16:1443-1456. doi: 10.2147/CCID.S410621. PMID: 37313510; PMCID: PMC10258039.

²¹⁴ Ο Ιατρός Renato Kehl ξεκίνησε ως υποστηρικτής του κινήματος της εξυγιάνσης της Βραζιλίας και είχε εργαστεί σε δημόσιες υπηρεσίες υγείας και το Εθνικό Τμήμα Δημόσιας Υγείας, διατηρούσε δε επαφές με τους ευγονιστές στις Ηνωμένες Πολιτείες, Γερμανία, Νορβηγία και η Σουηδία από τα τέλη της δεκαετίας του 1920. Souza VS. Brazilian eugenics and its international connections: an analysis based on the controversies between Renato Kehl and Edgard Roquette-Pinto, 1920-1930. *Hist Cienc Saude Manguinhos.* 2016 Dec;23(Suppl 1(Suppl 1)):93-110. Portuguese, English. doi: 10.1590/S0104-59702016000500006. PMID: 28198927. Σελ 6-7.

συμμόρφωση με τα πρότυπα της λευκής καλλιγράμης αριστοκρατίας, η οποία απαιτούσε μόνιμη και συνεχή διόρθωση προκειμένου να πατάξει την ατέλεια και να ξεπεράσει την γήρανση. Πυρήνας αυτής της ανάγκης ήταν ο φόβος της επικράτησης της Μαύρης φυλής. Την ίδια περίοδο, η καινοτομία της πλαστικής χειρουργικής που είχε ήδη δεχτεί τα εύσημα από την Κοινωνία της Ευρώπης και ειδικά της Γερμανίας ήρθε να εξυπηρετήσει το κενό²¹⁵. Αυτός ο τρόπος σκέψης συνέβαλε στη δημιουργία μιας βιομηχανίας πλαστικής χειρουργικής στη Βραζιλία.

Με την πάροδο του χρόνου και λόγω των πολιτικών εξελίξεων στην Βραζιλία η φυλετική συνείδηση στα μεγάλα αστικά κέντρα αναδιαμορφώθηκε και απέκτησε ένα νέο πλουραλιστικό και πολυφυλετικό πρότυπο. Τα ΜΜΕ και η λαϊκή κουλτούρα των δεκαετιών του 1960 και του '70 παρουσίασαν ως νέο πρότυπο ομορφιάς: την ανοιχτόχρωμη μαύρη γυναίκα που διαθέτει έναν σεξουαλικό τύπο σώματος με σιλουέτα σε σχήμα κλεψύδρας δηλαδή λεπτή μέση, και έντονους γλουτούς.

Η υψηλή ζήτηση, δημιούργησε την αισθητική επέμβαση της ανόρθωσης γλουτών (BBL), μία από τις πιο περιζήτητες αλλά και επικίνδυνες επεμβάσεις παγκοσμίως. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον πως η εξέλιξη της BBL εξακολουθεί να αποκαλύπτει τους εντυπωσιακούς ιστορικούς συσχετισμούς των διακρίσεων για τον έλεγχο και την κατανάλωση των σωμάτων των γυναικών της μαύρης φυλής²¹⁶.

Η ψυχολογία και η αισθητική χειρουργική

Οι πρώτες εργασίες στον τομέα της ψυχολογίας που ερευνά την αισθητική χειρουργική, επηρεάστηκαν άμεσα από τη γνωσιακή-συμπεριφορική θεωρία της εικόνας του σώματος που προτάθηκε από τον Cash²¹⁷.

Οι έρευνες ψυχικής υγείας είναι σημαντικές για τον τομέα της αισθητικής χειρουργικής καθώς βοηθούν στον α) εντοπισμό των ασθενών που είναι ψυχολογικά ακατάλληλοι για την χειρουργική επέμβαση αισθητικής, και β) τη συσχέτιση της ψυχοπαθολογίας με συγκεκριμένες αισθητικές επεμβάσεις. Αρκετοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι πολλοί ασθενείς αντλούν την αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμησή τους από την εμφάνισή τους. Όταν οι ασθενείς αντιμετωπίζουν προβλήματα αυτοεκτίμησης καταφεύγουν σε αλλαγές της εμφάνισής τους μέσω των αισθητικών επεμβάσεων. Ωστόσο δεν χαρακτηρίζονται όλοι ασθενείς. Αντιθέτως πολλοί «ψυχολογικά υγιείς πράττοντες» επιθυμούν να βελτιώσουν την εμφάνισή τους, βάζοντας ενίοτε τη σωματικής τους υγεία σε κίνδυνο. Σύμφωνα με τους

²¹⁵ Jarrín, A. (2017). *The Biopolitics of Beauty: Cosmetic Citizenship and Affective Capital in Brazil* (1st ed.). University of California Press. <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1rv628r> σελ. 32- 34

²¹⁶ Silva Daniel F. (2022). The hidden anti-Black history of Brazilian butt lifts How one of the most dangerous — and popular — types of cosmetic surgery became desirable, *The Washington Post*, August 1, 2022 <https://www.washingtonpost.com/made-by-history/2022/08/01/hidden-anti-black-history-brazilian-butt-lifts/>

²¹⁷ CASH Thomas R, (1996). *Body Image and Cosmetic Surgery: The Psychology of Physical Appearance*, *The American Journal of Cosmetic Surgery* Vol. 13, No.4, 1996 σελ 345 - 350

Sarwer et al η ψυχολογία της επεμβατικής αισθητικής αλλαγής αποτελεί ένα πολύπλοκο και ελάχιστα κατανοητό φαινόμενο²¹⁸.

Η πρακτική της «**παθολογικοποίησης της ατέλειας**» ως ένα είδος ασθένειας ή δυσμορφίας μπορεί να απαντήσει στις επίμονες ανάγκες για αισθητική παρέμβαση. Η S. Bordo θεωρεί ότι οι γυναίκες εξαναγκάζονται στην τελειότητα από τη σύγχρονη κουλτούρα η οποία διαπνέεται από «**εθισμό στην τελειότητα**». Αυτές οι εικόνες του τέλειου σώματος δημιουργούν το αίσθημα της ανεπάρκειας, οδηγώντας τις γυναίκες να πιστεύουν ότι το σώμα τους είναι "**ελαττωματικό και ελλιπές**", και χρήζει βελτίωσης και θεραπείας"²¹⁹. Έτσι εξηγείται το γεγονός ότι οι περιπτώσεις διατροφικών διαταραχών π.χ της νευρικής ανορεξίας αυξάνονται δραματικά και ειδικά σε μικρές ηλικίες και η S. Bordo συμφωνεί για το ρόλο των πολιτισμικών τάσεων, παραπέμποντας στην ακόλουθη ρήση του Jules Henry: "Η ψυχοπαθολογία είναι το τελικό αποτέλεσμα όλων εκείνων που είναι λάθος στον πολιτισμό μας"²²⁰.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι, ενώ τα ιδανικά ομορφιάς υπήρχαν πάντα, στις μέρες μας οι γυναίκες εκτίθενται συνεχώς σε αυτά, μέσω της τεχνολογίας, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, μαθαίνουν να βλέπουν το σώμα τους ως "πρόβλημα" που "πρέπει να διορθωθεί". Οι σύγχρονες τηλεοπτικές παραγωγές της κατηγορίας "ριάλιτι" με θέμα την αισθητική χειρουργική (π.χ. Extreme Makeover του ABC, The Swan του Fox κ.α.), έχουν προκαλέσει την παγκόσμια προσοχή των μέσων ενημέρωσης. Η αύξηση της δημοτικότητας των εκπομπών αυτών, συνέβαλε στην κατακόρυφη αύξηση του ενδιαφέροντος για τις αισθητικές επεμβάσεις²²¹. Είναι γνωστό ότι πολλοί ενδιαφερόμενοι παρακολουθώντας αυτές τις εκπομπές διαμορφώνουν άποψη για τις επεμβάσεις αυτού του τύπου και ζητούν αντίστοιχα αποτελέσματα. Υπάρχει σοβαρή ανησυχία για την ποιότητα αυτών των εκπομπών καθώς ενισχύουν τη τάση, η οποία προωθεί τη σωματική τελειότητα. Το είδος αυτών των εκπομπών έχει μεν, συμβάλει στην άρση του ταμπού για την αισθητική χειρουργική, παραποιώντας ωστόσο την πραγματικότητα υποβιβάζοντας τους σοβαρούς χειρουργικούς κινδύνους. Κατά αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ένα υποπροϊόν μη ρεαλιστικών προσδοκιών στους δυνητικούς ασθενείς²²². Το περιεχόμενο αυτών των παραγωγών, αποκαλύπτει μια σύγχυση για το τι είναι «φυσιολογικό». Μικρές αποκλίσεις από το «ιδεώδες της ομορφιάς» θεωρούνται «μη φυσιολογικές» (π.χ. λίγο μεγαλύτερη μύτη, μικρότερο στήθος ή χείλη). Η μόνη λύση σε όλα αυτά είναι η αισθητική χειρουργική που προβάλλεται ως κατάλληλη «θεραπεία».

Η διαδρομή της ιστορίας αποδεικνύει ότι οι γυναίκες μπορεί να μην είχαν πάντα φωνή, είχαν όμως πάντα σώμα. Ένα σώμα που οι άλλοι έβλεπαν και παρατηρούσαν. Έτσι οι γυναίκες έμαθαν ότι το σώμα τους ήταν μονίμως υπό επιτήρηση. Η Bartky γράφει ότι «στη

²¹⁸ Sarwer David B , Wadden Thomas A, Pertschuk Michael J, Whitaker Linton A, (1998). The psychology of cosmetic surgery: a review and reconceptualization, *Clinical Psychology Review*, Volume 18, Issue 1, 1998, Pages 1-22, ISSN 0272-7358, [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(97\)00047-0](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(97)00047-0).

²¹⁹ Bordo, S. (2009). Not just 'a white girl's thing': The changing face of food and body image problems. In H. Malson & M. Burns (Eds.), *Critical feminist approaches to eating dis/orders* (σελ. 46–59). Routledge/Taylor & Francis Group.

²²⁰ Bordo, Susan (1993). *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*. Berkeley: U of California P, 1993, σελ. 139 & KATZMAN J. MELANIE Book Review : BORDO, S. (1993). *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture and the Body* University of California Press, Berkeley, CA: pp. 371. ISBN 0-520-07979-5, J. Community Appl. Soc. Psychol. 9: 477±482 (1999), Copyright # 1999 John Wiley & Sons, Ltd

²²¹ D'Amico Richard (2007). Plastic Surgery is Real, Not Reality TV, *Virtual Mentor*. 2007;9(1):215-218. doi: 10.1001/virtualmentor.2007.9.3.msoc1-0703.

²²² Crockett, Richard J. M.D.; Pruzinsky, Thomas Ph.D.; Persing, John A. M.D.. The Influence of Plastic Surgery "Reality TV" on Cosmetic Surgery Patient Expectations and Decision Making. *Plastic and Reconstructive Surgery* 120(1):p 316-324, July 2007. | DOI: 10.1097/01.prs.0000264339.67451.71

σύγχρονη πατριαρχική κουλτούρα, ένας πανοπτικός αρσενικός γνώστης κατοικεί μέσα στη συνείδηση των περισσότερων γυναικών: στέκονται μονίμως μπροστά στο βλέμμα του και κάτω από την κρίση του»²²³. Από πολύ νωρίς έγινε αντιληπτό ότι για να αποφύγουν τον κοινωνικό στιγματισμό ή την τιμωρία, οι γυναίκες έπρεπε να ενταχθούν στην κανονικότητα και στο κοινωνικό επιβεβλημένο διορθώνοντας ότι απέκλινε από την «**νόρμα**»²²⁴.

Τα υπάρχοντα δεδομένα μαρτυρούν ότι ασθενείς που επιλέγουν τις αισθητικές επεμβάσεις εμφανίζουν υψηλότερη συχνότητα υποκειμένων **ψυχολογικών διαταραχών** τόσο κατά την προεγχειρητική όσο και τη μετεγχειρητική περίοδο. Η πρώιμη εκτίμηση της ψυχολογικής κατάστασης είναι κρίσιμη καθώς βελτιώνει την επικοινωνία και βοηθά στη λήψη αποφάσεων καθώς και στην εκτίμηση του αναμενόμενου αποτελέσματος. Αυτή η αξιολόγηση είναι απαραίτητη καθώς δεν είναι όλοι οι ασθενείς κατάλληλοι υποψήφιοι για χειρουργική επέμβαση. Μετεγχειρητικά, η εικόνα του σώματος και η διάθεση μπορεί να βελτιωθούν. Ωστόσο, ορισμένες έρευνες έχουν επιδείξει (αντί της αναμενόμενης βελτίωσης), επιδείνωση των μετεγχειρητικών ψυχολογικών συμπτωμάτων π.χ. κατάθλιψη, αγχώδης διαταραχή, φοβίες κ.α. αυτό συνήθως συμπίπτει με την μη εκπλήρωση των επιθυμητών στόχων όπως αναμενόταν από την επέμβαση²²⁵.

Η μόνιμη **ανησυχία για την εμφάνιση** βρίσκεται στο κέντρο της αναζήτησης -των καλύτερων πιθανών λύσεων- προκειμένου να διορθωθούν οι υποκειμενικές "ατέλειες". Τα άτομα προκειμένου να μειώσουν τη δυσαρέσκεια για το σώμα τους, προχωρούν σε αισθητικές επεμβάσεις. Πολλές είναι οι μελέτες που επιβεβαιώνουν ότι το αίσθημα δυσαρέσκειας για το σώμα και την προσωπική εμφάνιση αποτελεί κύριο παράγοντα για την επιλογή της αισθητικής χειρουργικής επέμβασης²²⁶. Η δυσαρέσκεια για την εικόνα του σώματος σχετίζεται και αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα αρκετών ψυχοπαθολογιών, συμπεριλαμβανομένης της Σωματικής Δυσμορφικής Διαταραχής (Body Dysmorphic Disorder, BDD)²²⁷. Η διαταραχή της Σωματικής Δυσμορφίας αποτελεί μια δύσκολα διαγνώσιμη παθολογία. Τα άτομα που υποφέρουν από BDD πάσχουν από κατάθλιψη, ιδεοψυχαναγκαστικές διαταραχές, έχουν αυτοκτονικούς ιδεασμούς και συχνά κάνουν επαναλαμβανόμενες επεμβάσεις. Η ψυχική υγεία αυτών των ατόμων, είναι εξαιρετικά εύθραυστη και απαιτείται μεγάλη προσοχή στους χειρισμούς και στην προσέγγιση αλλά και ένα καλά οργανωμένο σύστημα που θα μπορεί να βοηθήσει ουσιαστικά²²⁸.

Από την μια, υπάρχουν αρκετές μελέτες που αποδεικνύουν ότι τα αποτελέσματα της αισθητικής χειρουργικής βοηθούν στη βελτίωση της ψυχικής υγείας και της ποιότητας της

²²³ Bartky, Sandra Lee.(1998). Foucault, femininity, and the modernization of patriarchal power. In *The politics of women's bodies*, ed. Rose Weitz. Oxford: Oxford University Press, σελ. 34

²²⁴ Dolezal Luna (2010). *The (In) visible Body: Feminism, Phenomenology, and the Case of Cosmetic Surgery*, Hypatia, 2010, Vol. 25, No. 2, σελ. 357-375, Published by: Wiley on behalf of Hypatia, Inc. σελ. 369, Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/40602710>

²²⁵ Jones HE, Faulkner HR, Losken A. (2022). The Psychological Impact of Aesthetic Surgery: A Mini-Review. *Aesthet Surg J Open Forum*. 2022 Oct 13;4:ojac077. doi: 10.1093/asjof/ojac077. PMID: 36447649; PMCID: PMC9687813

²²⁶ Mattei, V., Bagliacca, E., Lavezzari, L., Pierro, R., Carnelli, L., Zucchi, P., Preis, F. and Sarno, L. (2015) *Body Image and Personality in Aesthetic Plastic Surgery: A Case-Control Study*. *Open Journal of Medical Psychology*, 4, 35-44. doi: 10.4236/ojmp.2015.42004

²²⁷ Laugharne R, Gough A. Disorders of Body Image. *J R Soc Med*. 2002 Nov;95(11):571. PMCID: PMC1279265.

²²⁸ Higgins S, Wysong A. (2017). *Cosmetic Surgery and Body Dysmorphic Disorder - An Update*. *Int J Womens Dermatol*. 2017 Nov 20;4(1):43-48. doi: 10.1016/j.ijwd.2017.09.007. PMID: 29872676; PMCID: PMC5986110, σελ. 42

ζωής των ασθενών²²⁹. Η σωματική βελτίωση που επέρχεται από τις αισθητικές επεμβάσεις συμβάλλει στη μείωση του άγχους, της κοινωνικής φοβίας, της κατάθλιψης, βοηθά στην επίτευξη στόχων ενώ αυξάνει τη σωματική ικανοποίηση, την ελκυστικότητα, την ψυχική και σωματική υγεία, την ευεξία, και την αυτοεκτίμηση²³⁰. Στις αναφερόμενες έρευνες διαπιστώθηκε ότι υπήρξαν θετικά αποτελέσματα στις εξεταζόμενες ομάδες ασθενών έως και ένα χρόνο μετά την επέμβαση.

Στον αντίποδα αυτών των μελετών, υπήρξαν έρευνες που υποστήριξαν ότι η αισθητική χειρουργική δεν κατάφερε να βελτιώσει την αυτοεκτίμηση και να ευεργετήσει την ψυχική υγεία των ασθενών. Αυτό προέκυψε μετά από πολυετή μελέτη που βεβαίωσε ότι τα θετικά για τη ψυχική υγεία αποτελέσματα, εξασθενούσαν και μειώνονταν μετά από τα πρώτα χρόνια²³¹.

Γιατί όμως «αγαπάμε να μισούμε» τις κοσμητικές/αισθητικές επεμβάσεις παρά την βοήθεια που προσφέρουν και την αυξανόμενη δημοτικότητα τους²³²; Υπάρχουν αρκετοί λόγοι, εκ των οποίων οι περισσότεροι είναι καθαρά ψυχολογικοί και σε αυτούς συγκαταλέγονται οι ακόλουθοι:

α) Οι **ψυχολογικές (προεγχειρητικές και μετεγχειρητικές) διεργασίες** και οι προσπάθειες διατήρησης της ψυχικής και σωματικής ευημερίας των ασθενών μπορεί να είναι ιδιαίτερα απαιτητικές. Τα μη ρεαλιστικά πρότυπα ομορφιάς σε συνδυασμό με την **ιατρικοποίηση** της εμφάνισης δημιουργούν υψηλές προσδοκίες και επηρεάζουν **αρνητικά την ψυχολογία** του ασθενούς.

β) Η αντιμετώπιση της αισθητικής χειρουργικής ως μια **αφύσικη παρέμβαση** (βιοτεχνολογικών μέσων) με στόχο την **ενίσχυση** του σώματος και της προσωπικότητας. Έχει παρατηρηθεί ότι οι ασθενείς που επιθυμούν την πραγμάτωση της σωματικής τελειότητας και φυσικότητας βρίσκονται υπό **συνεχή ψυχολογική πίεση**²³³.

γ) Η αντιμετώπιση της αισθητικής χειρουργικής ως μία **κοινωνικά άνιση** διαδικασία που αφορά μόνο τους προνομιούχους. Το εισόδημα πολλών ασθενών, και το κόστος των επεμβατικών θεραπειών έχουν συμβάλει στη **αύξηση του άγχους** των ανθρώπων που δεν καταφέρνουν, λόγω των οικονομικών τους συνθηκών, να υποβληθούν (χωρίς συνέπειες) σε τέτοιες επεμβάσεις.

δ) Η **αμφισημία** που καλλιεργείται στο χώρο. Οι σύγχρονες γυναίκες -μέσω του μάρκετινγκ- ενθαρρύνονται να υποβληθούν σε αισθητικές χειρουργικές επεμβάσεις και ταυτόχρονα **καταδικάζονται** για τις αποφάσεις τους κι ενώ επιτυγχάνουν την επιθυμητή εικόνα και την

²²⁹ Kam, Olivia, Sean La Sala, M, Tejada, Christina I. Koola, Maju Mathew (2022). The Psychological Benefits of Cosmetic Surgery. The Journal of Nervous and Mental Disease 210(7):p 479-485, July 2022. | DOI: 10.1097/NMD.0000000000001477

²³⁰ Margraf, J., Meyer, A. H., & Lavallee, K. L. (2013). Well-Being From the Knife? Psychological Effects of Aesthetic Surgery. Clinical Psychological Science, 1(3), 239-252. <https://doi.org/10.1177/2167702612471660>

²³¹ David B. Sarwer, Alison L. Infield, James L. Baker, Laurie A. Casas, Paul M. Glat, Alan H. Gold, Mark L. Jewell, Don LaRossa, Foad Nahai, V. Leroy Young, Two-Year Results of a Prospective, Multi-Site Investigation of Patient Satisfaction and Psychosocial Status Following Cosmetic Surgery, Aesthetic Surgery Journal, Volume 28, Issue 3, May 2008, Pages 245–250, <https://doi.org/10.1016/j.asj.2008.02.003>

²³² Sarah Bonell, Fiona Kate Barlow, Scott Griffiths, (2021). The cosmetic surgery paradox: Toward a contemporary understanding of cosmetic surgery popularisation and attitudes, Body Image, Volume 38, 2021, Pages 230-240, ISSN 1740-1445, <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2021.04.010>.

²³³ Sarwer David B., (2019) Body image, cosmetic surgery, and minimally invasive treatments, Body Image, Volume 31, 2019, Pages 302-308, ISSN 1740-1445, <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2019.01.009>. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1740144518305552>)

ενδυνάμωση. Ένα τέτοιο περιβάλλον ωστόσο καλλιεργεί συστηματικά τις επώδυνες διαδικασίες της ματαίωσης και της απαξίωσης του ανθρώπου που δεν συναντά ποτέ την υποσχόμενη λύτρωση.

Εμφάνιση και η Ιατρικοποίηση της

Η Kathryn Pauly Morgan γράφει με συγκινητικό τρόπο, «τώρα ερχόμαστε να γνωρίσουμε τα μαχαίρια και τις βελόνες των αισθητικών χειρουργών, τα μαχαίρια που υπόσχονται να σμιλεύσουν τα σώματα, να αποκαταστήσουν τη νεότητά μας, να δημιουργήσουν ομορφιά από ένα υλικό που λένε πως ήταν άσχημο και συνηθισμένο. Τι είδους μαχαίρια είναι αυτά; Μαγικά μαχαίρια σε ένα πατριαρχικό πλαίσιο. ... σε ένα ευρωκεντρικό πλαίσιο ... σε ένα υπέρλευκο υπεροπτικό πλαίσιο. Φοβάμαι αυτά τα μαχαίρια...»²³⁴

Η ιστορία της εξέλιξης της αισθητικής (επεμβατικής ή μη επεμβατικής) ειδικότητας μελετάται μέσα από την κουλτούρα του ιατρικού κόσμου, την κουλτούρα του καταναλωτισμού της ομορφιάς και μέσα από το πολιτισμικό πλαίσιο της ανθρώπινης αυτοπαρουσίασης, της κοσμικότητας και της δημόσιας εικόνας. Μετά το δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο η σωματική ομορφιά έγινε πολύ σημαντική για τις γυναίκες, απαιτώντας χρόνο, πόνο και χρήμα. Η αναζήτηση των αφύσικων και ανέφικτων ιδανικών ομορφιάς και η επίτευξη της "αφύσικης" ομορφιάς έχουν συμβάλλει στην συστηματική ιατρικοποίηση της εμφάνισης. Τι σημαίνει όμως Ιατρικοποίηση; Ο ορισμός αποδίδεται εύληπτα από τον Joseph E. Davis «Ιατρικοποίηση είναι η διαδικασία σύμφωνα με την οποία ιατρικοί ορισμοί και πρακτικές εφαρμόζονται σε συμπεριφορές, ψυχολογικά φαινόμενα και σωματικές εμπειρίες που δεν ενέπταν προηγουμένως στο εννοιολογικό ή θεραπευτικό πεδίο της ιατρικής»²³⁵. Η ιατρικοποίηση μπορεί να οδηγήσει στην «εξατομίκευση των κοινωνικών προβλημάτων», αποστρέφοντας το βλέμμα από τους πραγματικούς κοινωνικούς και άλλους βαθύτερους παράγοντες που δημιουργούν το πρόβλημα. Πολλοί μελετητές αναγνωρίζουν στην Ιατρικοποίηση την απώλεια της αυθεντικότητας και την υπονόμευση του αληθινού εαυτού. Η ιατρικοποίηση (μέσω επεμβάσεων ή φαρμάκων) μπορεί να χρησιμεύσει ώστε να διαχωρίσει το άτομο από αυτό που «πραγματικά είναι»²³⁶.

Η αισθητική χειρουργική έρχεται αντιμέτωπη με ένα πλήθος αντικειμενικών και υποκειμενικών παραγόντων. Η σύνθετη πραγματικότητα, επηρεάζει την «**ιατρική διάγνωση**», η οποία προκύπτει από τον συνδυασμό προσωπικών (π.χ. αυτοαντίληψη), κοινωνικών και πολιτισμικών κριτηρίων. Η πορεία της ιατρικής διαδικασίας από τη διάγνωση έως την επέμβαση επηρεάζεται από το Υποκειμενικό (πώς βλέπω τον εαυτό μου;), το αντικειμενικό (πώς είμαι;) και το κοινωνικό ερώτημα (πώς με βλέπουν οι άλλοι;)²³⁷.

²³⁴ Morgan, K.P. (1991). Women and the knife: Cosmetic surgery and the colonization of women's bodies. *Hypatia*, 6, 26-53.

²³⁵ Davis JE. (2010). Medicalization, social control, and the relief of suffering. In: Cockerham WC, ed. *The New Blackwell Companion to Medical Sociology*. Singapore: Wiley-Blackwell; 2010:211-41.

²³⁶ Parens E. Authenticity and ambivalence: toward understanding the enhancement debate. *Hastings Cent Rep*. 2005 May-Jun;35(3):34-41. PMID: 16092400, σελ. 35 - 37

²³⁷ Persichetti Paolo, Barone Mauro, Cogliandro Annalisa, Di Nicola Stefano Tambone Vittoradolfo, (2019). Can philosophical aesthetics be useful for plastic surgery; The subjective, objective and relational view of beauty, *JPRS*, VOLUME 72, ISSUE 11, P 1856-1871, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bjps.2019.07.032>

Συνήθως η **ιατρική πράξη** θεραπεύει μια παθολογία κατόπιν μιας διάγνωσης. Αλλά για ποια ιατρική πράξη μιλάμε; Η παραπλανητική ονομασία «αισθητική ή «κοσμητική» παραπέμπει σε εύκολες και ευχάριστες διαδικασίες. Ωστόσο οι επεμβάσεις αυτές είναι σοβαρές, μόνιμες αλλαγές ή ακόμα και μεταμορφώσεις του σώματος, με μεγάλες περιόδους πόνου, ρίσκου, επικινδυνότητας και απαιτητικών θεραπειών ή και επαναλήψεων με υψηλό κόστος.

Για ποιο **ασθενή** μιλάμε; Ο όρος "ασθενής" ήταν και είναι συχνά αμφισβητήσιμος, διότι δεν υπάρχει πραγματική σωματική νόσος. Αυτό που εξετάζει η αισθητική χειρουργική είναι η βελτίωση της ποιότητας της ζωής και της ευζωίας του ατόμου δηλαδή του «ασθενούς». Οι Cressida J. Heyes και Meredith Jones υποστηρίζουν ότι μπορεί στο παρελθόν «οι αποδέκτες της αισθητικής χειρουργικής να ήταν ασθενείς, τώρα είναι μόνο καταναλωτές».²³⁸

Για ποια **παθολογία** μιλάμε; Η ιατροποίηση έχει τη δυναμική να μετατρέψει μια «συνηθισμένη ανθρώπινη διαφορά ή χαρακτηριστικό σε "παθολογία", επαναπροσδιορίζοντας τι είναι "φυσιολογικό, αναμενόμενο και αποδεκτό στη ζωή" μέσω της εφεύρεσης κατηγοριών και ονομάτων νέων ασθενειών»²³⁹. Αποτελεί η «ασχήμια» (με την έννοια του μη ελκυστικού φυσιογνωμικού χαρακτηριστικού) ή η ατέλεια, παθολογία που απαιτεί θεραπεία μέσω των αισθητικών επεμβάσεων;²⁴⁰ Μπορούν οι αισθητικές βελτιώσεις να κατηγοριοποιηθούν ως ιατρικά αναγκαίες θεραπείες; Η «ασχήμια» ή η «φυλετική απόκλιση» από την λευκή τελειότητα θεωρείται παθολογία²⁴¹; Η Haiken στο κεφάλαιο 5, (του βιβλίου της *Venus Envy: A History of Cosmetic Surgery*) με τίτλο «The Michael Jackson Factor: Race, Ethnicity, and Cosmetic Surgery», παρουσιάζει μαύρες, Ασιάτισσες και Εβραίες που αναζητούν τις «σωστές μύτες» και τα στήθη τύπου Playboy²⁴². Σαν μετανάστριες, δεν αγωνίζονται μόνο να προλάβουν τους υπόλοιπους αλλά και να μοιάσουν με αυτούς. Αυτό έρχεται να επιβεβαιώσει ότι η αισθητική χειρουργική έχει διανύσει μεγάλη απόσταση προκειμένου να χαρακτηριστεί «ιατρική ανάγκη» και όχι απλή πολυτέλεια.

Είναι η χαλάρωση του στήθους μετά από τη γέννηση δυο παιδιών, παθολογία; Ίσως να είναι για τους αισθητικούς χειρουργούς, καθώς για να την περιγράψουν χρησιμοποιούν τον ιατρικό όρο «πτώση στήθους». Στην πραγματικότητα, η "εξαιρετικά αντιαισθητική" εμφάνιση είναι σπάνια. Η πρακτική της ιατροποίησης μιας «αδυναμίας στην εμφάνιση» θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια αναπόφευκτη «επέκταση» των καταναλωτικών δυνάμεων που αναγνωρίζονται στην αγορά της Ιδιωτικής Ιατρικής και των εμπορικών τάσεων που χαρακτηρίζουν της ειδικότητα της αισθητικής χειρουργικής²⁴³.

Η γλώσσα της αισθητικής χειρουργικής βοηθά στον καθορισμό «παθολογικών περιοχών» του σώματος, σε «προβληματικές περιοχές» ή ακόμα και σε «παραμορφώσεις» π.χ. η αιδειοπλαστική είναι μία χαρακτηριστική επέμβαση «διόρθωσης» για την οποία δεν υπάρχει

²³⁸ Heyes, C.J. (2009). *Cosmetic Surgery: A Feminist Primer* (M. Jones, Ed.) (1st ed.). Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9781315574387> σελ. 1

²³⁹ Earp BD, Sandberg A, Savulescu J. (2015). The medicalization of love. *Camb Q Healthc Ethics*. 2015 Jul;24(3):323-36. doi: 10.1017/S0963180114000206. Epub 2014 Jun 17. PMID: 24937632; PMCID: PMC4712680 σελ.326

²⁴⁰ Aquino, Yves Saint James (2020). Is ugliness a pathology; An ethical critique of the therapeuticalization of cosmetic surgery. *Bioethics* 34 (4):431-441, σελ. 432

²⁴¹ Kaw, E. (1993). Steven Polgar Prize Essay (1991). Medicalization of Racial Features: Asian American Women and Cosmetic Surgery. *Medical Anthropology Quarterly*, 7, 74-89. Και στο *The politics of Appearance* σελ. 174

²⁴² Haiken E. (1997). *Venus Envy: A History of Cosmetic Surgery* (Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press; 1997, σελ. 177-182

²⁴³ Adams, J. (2013). Medicalization and the market economy: Constructing cosmetic surgery as consumable health care. *Sociological Spectrum*, 33(4), 374–389, σελ. 374.

θεσμοθετημένη διασφάλιση ποιότητας²⁴⁴. Οι προβληματικές περιοχές ζωγραφίζονται με μαρκαδόρο. Το σώμα διαιρείται σε τμήματα και κομμάτια τα οποία θα επεξεργαστούν με διάφορες μεθόδους. Γιατί όμως η διαφορετικότητα ή η μικρή απόκλιση από το ιδανικό, ιατρικοποιείται;

Ποιος «επιλέγει» την αισθητική επέμβαση; Πρόκειται όντως για μια ελεύθερη **επιλογή του «ασθενούς»**; Ή μήπως είναι η μόνη λύση μετά από μακροχρόνια και επίμονη κοινωνική πίεση; Μήπως πρόκειται για μια πράξη πειθαρχίας και ελέγχου του γυναικείου σώματος;²⁴⁵

Σε γενικές γραμμές, οι περισσότεροι άνθρωποι είναι μάλλον δυσαρεστημένοι με την εμφάνισή τους. Πολλοί προχωρούν σε επεμβάσεις αποζητώντας είτε την φυλετική και εθνική ανωνυμία και συμμόρφωση είτε την ικανοποίηση ότι δεν χαρακτηρίζονται πλέον από το «ελάττωμα». Η αισθητική χειρουργική δεν αποτελεί θεραπεία για την εμφάνιση αλλά το εύκολο αντίδοτο για το «σύμπλεγμα κατωτερότητας»²⁴⁶. Η Haiken πολύ εύστοχα την ονόμασε "ψυχιατρική με νυστέρι"²⁴⁷. Είναι πράγματι δύσκολο να απαντήσει κάποιος στην ερώτηση «Γιατί μεταφέρουμε το πρόβλημα της εμφάνισης στον γιατρό»; Γιατί αναζητούμε τη λύση των προβλημάτων μας στην ιατρική; Γιατί υπάρχει αυτή η σχέση εξάρτησης; Μήπως επειδή μας υποσχεται λύσεις που εμείς είναι δύσκολο να δώσουμε; Αν ένα φυσικό γνώρισμα του σώματος μας (π.χ. μικρό στήθος) μας κάνει να βιώνουμε την απογοήτευση, τότε μπορούμε να το «στοχεύσουμε» και να το βελτιώσουμε ως «σωματικό ιατρικό πρόβλημα»; Η αλήθεια είναι ότι η πλαστική ιατρική μέσω των αισθητικών επεμβάσεων, προσφέρει λύσεις και παράλληλα μας απαλλάσσει από τις ευθύνες για τις πράξεις μας (π.χ. διατροφή και αθλητισμός, ποιοτικός τρόπος ζωής κτλ)²⁴⁸. Η αισθητική ιατρική δεν αποτελεί μόνο ίαση και ανακούφιση αλλά και μέσο βελτίωσης της σχέσης μας με το σώμα μας. Επιπλέον, μας απελευθερώνει από τη δυσφορία, την κοινωνική διάκριση και την απαξίωση. Οι άνθρωποι ενστερνίζονται την ιδέα, ότι μέσω της αισθητικής βελτίωσης των χαρακτηριστικών τους, μπορούν να βελτιώσουν την ψυχολογία τους και την ποιότητα της ζωής τους και να πλησιάσουν περισσότερο σε αυτό που **«θέλουν να είναι»**. Ο σχολιασμός αυτός λειτουργήσει ως **ηθική αιτιολόγηση** της εμπέδωσης και της ιατρικής ανάπτυξης του πεδίου της αισθητικής χειρουργικής²⁴⁹.

Η αισθητική χειρουργική και ο φεμινισμός

Η φεμινιστική προσέγγιση προσπαθεί να κατανοήσει τις κοινωνικές μεταβολές και να αναπτύξει μεθοδολογίες ικανές να εμβραθύνουν και να κατανοήσουν τη πολυπλοκότητα του

²⁴⁴ Özer, M., Mortimore, I., Jansma, E. *et al.* (2018). Labiaplasty: motivation, techniques, and ethics. *Nat Rev Urol* **15**, 175–189 (2018). <https://doi.org/10.1038/nrurol.2018.1>

²⁴⁵ Morgan K.P. (1991). *Women under the Knife* (Αρχική δημοσίευση Morgan Kathryn P. (1991). "Women and the knife: Cosmetic surgery and the colonization of women's bodies." *Hypatia* 6(3):25–53). & *The Politics of Appearance*, Chapter 11, σελ. 154- 157

²⁴⁶ McCluskey MC. (2021). Revitalizing Alfred Adler: An Echo for Equality. *Clin Soc Work J.* 2022;50(4):387-399. doi: 10.1007/s10615-021-00793-0. Epub 2021 Mar 5. PMID: 33688108; PMCID: PMC7932831.

²⁴⁷ Haiken E. (1997). *Venus Envy: A History of Cosmetic Surgery* (Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press; 1997, σελ 108

²⁴⁸ Hameed, Sajid. (2019). Medicalization – A Growing Problem. *Journal of the Scientific Society* 46(3):p 75-78, Sep–Dec 2019. | DOI: 10.4103/jss.JSS_3_19

²⁴⁹ Elliott Carl, (2005). *Medicine and Society* Medicine Goes to the Mall: Enhancement Technologies and Quality of Life, *Virtual Mentor*, *Ethics Journal of the American Medical Association*, February 2005, Volume 7, Number 2, *Virtual Mentor*, February 2005, :200-202. doi: 10.1001/virtualmentor.2005.7.2.msoc1-0502.

φαινομένου στη βάση της οικουμενικότητάς του. Ο φεμινιστικός τρόπος αντιμετώπισης της αισθητικής χειρουργικής είναι κατά κύριο λόγο **αρνητικός**. Η ομορφιά αναλύεται ως ένα πολιτισμικά και κοινωνικά κατασκευασμένο ιδανικό του οποίου ο θύτης είναι η πατριαρχία και το **θύμα η γυναίκα**. Είναι μια "μορφή υπακοής στην **πατριαρχία**" που υποβιβάζει τις γυναίκες σε όντα χωρίς ελεύθερη δράση και σκέψη. Θεωρείται ακραία μορφή ιατρικού μισογυνισμού, που αναπαράγει την ελλιπή θηλυκότητα²⁵⁰.

Η φεμινιστική ρητορική εστιάζει στην έμφυλη διάσταση της κοινωνίας, στη συνεχή καταπίεση, στη συστημική υποταγή και αντικειμενοποίηση των γυναικών ενώ επιδιώκει τη χειραφέτησή τους. Η ανάπτυξη της φεμινιστικής σκέψης με γνώμονα την αυτονομία, την ελευθερία, τον αυτοπροσδιορισμό και τον αυτοκαθορισμό βοηθούν τη γυναίκα να αντιμετωπίσει έννοιες όπως η πειθαρχία (ή αυτοπειθαρχία), ο περιορισμός (ή αυτοπεριορισμός) και η αντικειμενοποίηση (ή αυτοαντικειμενοποίηση). Η εμφάνιση των γυναικών υπόκειται σε συνεχή κοινωνικό έλεγχο και κριτική εξέταση. Η ουσία της εμφάνισης είναι βαθιά συνδεδεμένη με την εικόνα και την εκτίμηση του εαυτού μας. Τα παραπάνω αιτιολογούν και το λόγο που οι αισθητικές χειρουργικές ή μη επεμβάσεις, αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον Φεμινισμό. Η φεμινιστική επιχειρηματολογία των Susan Bordo και Kathryn P. Morgan²⁵¹ αντιμετωπίζει τις αισθητικές επεμβάσεις ως μέρος μιας ευρύτερης δέσμης πειθαρχικών μέτρων που εξαναγκάζουν τις γυναίκες να συμμορφώνονται με τα επιβεβλημένα και προβληματικά ιδανικά ομορφιάς.

Αντίθετα, μια άλλη γραμμή φεμινιστικής σκέψης υποστηρίζει ότι οι αισθητικές επεμβάσεις αποτελούν μέσο **ενδυνάμωσης των γυναικών**. Η Kathy Davis²⁵² πιστεύει ότι οι γυναίκες προβαίνουν σε αισθητικές βελτιώσεις προκειμένου να ασκήσουν εξουσία επί του σώματός τους και έλεγχο στη προσωπική τους ζωή.

Συγκεκριμένα η K. Davis σχολιάζει για την αισθητική χειρουργική ότι «αποτελεί άλυτο πρόβλημα για τη φεμινιστική θεωρία. Οι φεμινιστικές μελέτες της θηλυκότητας, του σώματος και της ομορφιάς δεν είναι σε θέση να εξηγήσουν την αισθητική χειρουργική χωρίς να **υπονομεύσουν τις γυναίκες που την επιλέγουν**. Υποστηρίζει ότι η αισθητική χειρουργική έχει να κάνει λιγότερο με την ομορφιά και περισσότερο με τον έλεγχο της προσωπικής ζωής.»²⁵³ Σύμφωνα με την κοινή παραδοχή η γυναίκα έχει πέσει θύμα της ιατρικής τεχνολογίας και του καταναλωτισμού ενώ η αισθητική χειρουργική αντιμετωπίζει το γυναικείο σώμα ως **μέσο** το οποίο χρήζει συνεχή βελτίωση. Υπάρχουν πολλά κενά στην κατανόηση των διαδικασιών της αισθητικής χειρουργικής. Από την μια, την αντιλαμβανόμαστε ως μια επιβλαβή και υποτιμητική πρακτική και από την άλλη, παρατηρούμε ότι είναι τρομακτικά δημοφιλής και οικεία σε χιλιάδες γυναίκες. Για να κατανοήσουμε την ανάγκη για τις κοσμητικές επεμβάσεις απαιτείται μια βαθύτερη και πολυπρισματική προσέγγιση του σύγχρονου φαινομένου της ομορφιάς και του γυναικείου σώματος. Το σώμα μας είναι ο **ιστός που συνδέει την ύπαρξη μας, με τον εξωτερικό κόσμο**.

²⁵⁰ Genz, S. (2011). Review, Under the Knife: Feminism and Cosmetic Surgery in Contemporary Culture. In: Waters, M. (eds) Women on Screen. Palgrave Macmillan, London. σελ 124, https://doi.org/10.1057/9780230301979_9

²⁵¹ Morgan, K.P. (1991). 'Women and the knife: cosmetic surgery and the colonization of women's bodies', *Hypatia*, 6(3):25-53, Bordo, S (1990). 'Reading the slender body', in M.Jacobus, E.Fox Keller and S.Shuttleworth (eds) *Body/Politics: Women and the Discourses of Science*, New York and London: Routledge. & Bordo, S (1993) *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture and the Body*, Berkeley: University of California Press.

²⁵² Davis, K. (1991) 'Remaking the she-devil: a critical look at feminist approaches to beauty', *Hypatia*, 6(2):21-43., Davis, A. (1983) *Women, Race and Class*, New York: Vintage.

²⁵³ Davis, K. (1991). Remaking the She-Devil: A Critical Look at Feminist Approaches to Beauty. *Hypatia*, 6(2), 21-43. σελ 21, <http://www.jstor.org/stable/3810094>

Είναι η παρουσία μας η οποία διασυνδέεται, αλληλοεπιδρώντας, με τους άλλους. Η **αμφισβήτηση των γυναικών** που προσφεύγουν στις αισθητικές επεμβάσεις, δεν προέρχεται από ενδιαφέρον (π.χ. να μην υποφέρουν). Αντιθέτως, συνδέεται με την υπονόμευση του δικαιώματος της **αυτοδιάθεσης** του σώματός και το δόγμα των καθιερωμένων **έμφυλων στερεότυπων** της κοινωνίας. Δεν χρειάζεται να πούμε πολλά, παρά να αναφερθούμε στο παράδειγμα της παραγνωρισμένης αλλά ισχυρής πηγής ανισότητας των « διακρίσεων που σχετίζονται με την εμφάνιση»²⁵⁴ στο χώρο εργασίας και στην κοινωνία²⁵⁵.

Με δεδομένο ότι οι περισσότερες επεμβάσεις πραγματοποιούνται σε γυναίκες, το ζήτημα εμπίπτει στην φεμινιστική ατζέντα. Ιστορικά, οι γυναίκες έχουν καταβάλει μεγάλο κόπο για την σωματική βελτίωση της εμφάνισής τους προκειμένου να ανταποκριθούν στις πολιτισμικές απαιτήσεις της θηλυκότητας. Το ερωτηματικό για τη φεμινιστική σκέψη είναι κατά πόσο μιλάμε για αληθινή **επιλογή** ή για επιθυμία **συμμόρφωσης**. Οι γυναίκες ποθούν την ομορφιά αλλά ταυτόχρονα θέλουν να ταιριάζουν και να ενσωματωθούν στην κοινωνία. Όπως και να έχει το πράγμα, οι γυναίκες υποβάλλονται σε επεμβάσεις, όχι επειδή αναγκάζονται αλλά επειδή πολλοί εξωτερικοί παράγοντες τις οδηγούν σε αυτή την κατεύθυνση. Το **αίσθημα της ανεπάρκειας**, οι ατέλειες και η μόνιμη αβεβαιότητα των γυναικών είναι ιδανικό πεδίο για την επικράτηση των στερεότυπων και των συμφερόντων του μάρκετινγκ της ομορφιάς. Αυτό το **συναίσθημα κατωτερότητας** οι γυναίκες το γνωρίζουν πολύ καλά.

Η Bartky κάνει λόγο για το "**Σύμπλεγμα Μόδας-Ομορφιάς**": μια ρυθμιστική δομή εξουσίας που καθορίζει την εικόνα του σώματος²⁵⁶. Αυτή τη μαγική εικόνα, οι γυναίκες δεν θα καταφέρουν ποτέ να την ολοκληρώσουν και έτσι θα βρίσκονται σε μια μόνιμη κατάσταση άγχους και αποδοκιμασίας²⁵⁷. Το "σύμπλεγμα της ομορφιάς της μόδας δημιουργεί "πειθήνια σώματα" μέσω της ρύθμισης και της διαχείρισης του α) **μεγέθους του σώματος**, β) της **κίνησης** και των χειρονομιών και γ) της **επιφάνειας** του δέρματος.

Ενώ ο φαινομενικός στόχος είναι να δοξαστεί το γυναικείο σώμα, στην πραγματικότητα ανοίγεται ένας δρόμος που οδηγεί τις γυναίκες να **«διορθώνουν» διαρκώς το σώμα τους**. Το σύμπλεγμα μόδας-ομορφιάς μετατρέπει το σώμα σε ένα ατελείωτο έργο για το οποίο θυσιάζεται χρόνος και χρήμα ενώ διαρκώς υποδεικνύεται ότι είναι πολιτισμικά ανεπαρκές και μη αποδεκτό²⁵⁸. Έτσι η ιστορία συνεχίζεται καθώς η γυναίκα αποτυγχάνει να ελέγξει το αποτέλεσμα και την εικόνα της²⁵⁹.

Η Bartky στο πέμπτο κεφάλαιο του έργου της, επιστρέφει στη συζήτησή της για το "σύμπλεγμα της ομορφιάς και της μόδας" συσχετίζοντάς το με την εικόνα του «Πανοπτικού»

²⁵⁴ Vander Wiede Kate, (2010). Review on Deborah Rhode's book 2010 The Beauty Bias: The Injustice of Appearance in Life and Law, The Christian Science Monitor:

<https://www.csmonitor.com/Books/Book-Reviews/2010/0520/The-Beauty-Bias>

²⁵⁵ Gordon RA, Crosnoe R, Wang X. (2013). Physical attractiveness and the accumulation of social and human capital in adolescence and young adulthood: assets and distractions. *Monogr Soc Res Child Dev.* 2013 Dec;78(6):1-137. doi: 10.1002/mono.12060. PMID: 24329915; PMCID: PMC5558203.

²⁵⁶ Bartky, S. L. (1982). Narcissism, femininity, alienation. *Social Theory and Practice*, 8, σελ. 127-144

²⁵⁷ Schell, E. E. (1992). [Review of *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*, by S. L. Bartky]. *Discourse*, 15(2), 166–170. <http://www.jstor.org/stable/41389273>

²⁵⁸ Neyer, Kelly, (2011). "The Myth of Choice: The Cultural Shift in Cosmetic Surgery", Joyce Durham Essay Contest in Women's and Gender Studies. 5. https://ecommons.udayton.edu/wgs_essay/5

²⁵⁹ Sandra Lee Bartky (1990). *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*, New York: Routledge, σελ. 41 - 45

του Φουκώ²⁶⁰. Μέσω του "συμπλέγματος ομορφιάς και μόδας", οι γυναίκες γίνονται μεταφορικά τρόφιμοι του «Πανοπτικού», υποκείμενα αυτοεπιτήρησης που δεσμεύονται σε αδιάκοπες αυτοθυσίες, ασκήσεις αυτοπειθαρχείας και αυτοελέγχου με μόνο στόχο να παραμείνουν όμορφες²⁶¹.

Η φεμινιστική βιβλιογραφία συζητά το ζήτημα της ομορφιάς μέσα από το πολιτικό και κοινωνικό πρίσμα. Οι αισθητικές επεμβάσεις είναι ένα πεδίο ισχυρών συγκρούσεων. Στο πεδίο αυτό συναντιόνται δυνάμεις που πηγάζουν από τις πολιτισμικές- πολιτικές διαδικασίες, το σύμπλεγμα της μόδας ομορφιάς, τις κοινωνικές πιέσεις και τις ψυχολογικές διεργασίες για την εικόνα του σώματος.

Τα ερωτήματα είναι πάρα πολλά. Υπάρχουν βαριές γραμμές που διαχωρίζουν το "κανονικό" από το "μη κανονικό". Η αισθητική χειρουργική επέμβαση είναι μια επίπονη ή ακόμα και δραματική λύση σε ένα δύσκολο πρόβλημα. Είναι όμως λύση ; Είναι όλα ζήτημα ορίων. Η μικρή γοργόνα ήθελε πόδια για να περπατήσει και να κερδίσει τη καρδιά του πρίγκιπα της. Έχασε τη φωνή της και πλήρωσε το τίμημα. Γνώριζε το τίμημα από πριν, ωστόσο πήρε την μεγάλη απόφαση²⁶².

Οι γυναίκες έχουν δικαίωμα στην ομορφιά και στην κανονικότητα²⁶³. Έχουν δικαίωμα στην ευζωία και στην ευτυχία, έχουν δικαίωμα να μην υποφέρουν. Ωστόσο είναι πολύ δύσκολο να υποστηρίξουμε ότι μια μεγάλη εγχείρηση σε ένα υγιές σώμα (π.χ. Αυξητική και Ανόρθωση Γλουτών, με αυτόλογα υλικά, λίπος που χρησιμοποιείται ως filler)²⁶⁴ αποτελεί «δικαίωμα» συγκρίνοντας με το δικαίωμα της υγείας τουλάχιστον. Συχνά, οι ίδιες οι γυναίκες ασκούν κριτική στις αποφάσεις τους.

Αυτό όμως που ποτέ δεν πρέπει να ξεχαστεί είναι ότι ιστορικά οι γυναίκες υπέφεραν και υποφέρουν αιώνες τώρα από πολλές μορφές εξουσίας και βίας για χάρη της σωματικής αποδοχής και του ερωτισμού.

Η αισθητική χειρουργική και το σώμα αντικείμενο

Η σύγχρονη καταναλωτική κουλτούρα του πλούτου και των υλικών αγαθών χαρακτηρίζεται από δύο εξέχοντα ιδανικά: την τελειότητα της σωματικής εικόνας και την ευμάθεια²⁶⁵. Συχνά αυτά τα δύο συνδυάζονται δημιουργώντας μια ευχάριστη και ελκυστική εικόνα του ευημερούντος κόσμου.

Αυτό εξηγεί το λόγο που οι βιομηχανίες των ΜΜΕ και της ομορφιάς, κάνουν έντονη χρήση και επίδειξη του σεξουαλικού γυναικείου σώματος εφόσον αυτή η πρακτική είναι αποδεδειγμένα αποτελεσματική για την προώθηση των προϊόντων τους. Ωστόσο η επίμονη

²⁶⁰ Το Πανοπτικό ως μέσο ελέγχου και εξουσίας χωρίς υποκείμενο. Ο Φουκώ Μ. έκανε λόγο για μηχανισμούς αυτοεπιτήρησης και αυτοελέγχου που εφαρμόζονται σε τυπικά ελεύθερα άτομα : Φουκώ Μ. (1987). Εξουσία γνώση και ηθική Αθήνα Ψυλόν και Φουκώ Μ. 2011.Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής, Αθήνα, Πλέθρον

²⁶¹ Mickett, C. A. (1993). Comments on Sandra Lee Bartky's "Femininity and Domination." *Hypatia*, 8(1), 173–177. <http://www.jstor.org/stable/3810309>

²⁶² Weldon, Fay. 1984. *The life and loves of a she-devil*. New York: Pantheon Books; Kent: Coronet Books. σελ. 150

²⁶³ Edmonds Alexander (2012). A Right to Beauty, *Anthropology Now* Vol. 4, No. 1 (April 2012), σελ. 3-9 <https://www.jstor.org/stable/10.5816/anthropologynow.4.1.0003>

²⁶⁴ Kaitlin Clark (2023). All in the wrist: Improving safety for the Brazilian butt lift, *American Society of Plastic Surgeons*, <https://www.plasticsurgery.org/news/articles/all-in-the-wrist-improving-safety-for-the-brazilian-butt-lift>

²⁶⁵ Qingqing Sun (2018). Materialism, Self-Objectification, and Capitalization of Sexual Attractiveness Increase Young Chinese Women's Willingness to Consider Cosmetic Surgery *Front. Psychol.*, 23 October 2018, Sec. Gender, Sex and Sexualities, Volume 9 - 2018, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02002>

έκθεση μας δίδει την εντύπωση ότι σταδιακά τα ανθρώπινα σώματα μετατρέπονται και αυτά σε **μέρος της διαφήμισης** ως εμπορεύματα ή **αντικείμενα προώθησης** και μάρκετινγκ.

Οι Henderson-King D., και Brooks, K.D²⁶⁶ πιστεύουν ότι ο υλισμός, το life style και η καταναλωτική κουλτούρα συσχετίζεται με την εσωτερίκευση προτύπων του τέλειου σώματος. Και αυτή η πίστη στα πρότυπα ομορφιάς οδηγεί τις γυναίκες στις αισθητικές επεμβάσεις, ώστε να εξασφαλίσουν τη διατήρηση της σεξουαλικότητας της νεότητας και της ελκυστικότητά τους²⁶⁷.

Ο τρόπος που διαφημίζονται τα καταπληκτικά επιτεύγματα της αισθητικής χειρουργικής, μας επιτρέπει να φαντασιωθούμε το τέλειο σώμα σαν κάτι ξένο, σαν αντικείμενο που δεν πρέπει να χαλάσει. Ένα γυναικείο σώμα μπορεί να φτιαχτεί, να ραφτεί, να διορθωθεί και μετά σαν κούκλα να τοποθετηθεί σε βιτρίνα για να αγοραστεί. Η προσέγγιση του σώματος μέσω της ειδικότητας της αισθητικής χειρουργικής θυμίζει έντονα τις εμπορικές συναλλαγές του τύπου: «θέλω αυτή τη μύτη, πόσο κάνει ;» «Περιμένετε να σας την φτιάξουμε...» «θα μου πηγαίνει άραγε;» «μα βέβαια όλα τα υπολογιστικά μας μοντέλα αυτό προβλέπουν. Θα την έχετε σε 15 μέρες, μην ανησυχείτε.....»

Το σώμα μας υπό το πρίσμα των αισθητικών **επεμβάσεων μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο** το οποίο μεταβάλλεται για να δημιουργήσει μια νέα **προσωπική ταυτότητα**· να αποτελέσει ένα έργο έκφρασης των βαθύτερων αναγκών μας· ένα υλικό που μεταπλάθεται για να μπορέσει να ενταχθεί αθόρυβα στην κοινωνία ή ένα εργαλείο που θα υπηρετήσει τις σεξουαλικές επιθυμίες των άλλων.

Η Young²⁶⁸ είχε παρατηρήσει, ότι από πολύ νωρίς, καλλιεργείται στις γυναίκες μια αίσθηση σώματός, που θυμίζει ένα ευαίσθητο, όμορφα τοποθετημένο, και στολισμένο αντικείμενο που όλοι θαυμάζουν. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, απαιτείται η **συστηματική καταστολή** της αίσθησης του σώματός, ενός ελεύθερου ισχυρού-ενεργού υποκειμένου που κινείται δυναμικά και αναζητά την περιπέτεια στον κόσμο.²⁶⁹

Η Bartky ²⁷⁰ υποστηρίζει ότι η καπιταλιστική πατριαρχία προκαλεί την αποξένωση των γυναικών από το ίδιο τους το σώμα. Ο καπιταλισμός, η πατριαρχία, η καταναλωτική κουλτούρα και συμπεριφορά, συντηρούν τη **συστημική αντιμετώπιση του σώματος**. Όπως οι εργαζόμενοι μπορεί να αποξενωθούν από την εργασία τους (σύμφωνα με την Μαρξιστική θεωρία που αναλύει στο παράδειγμα της η Bartky), έτσι και οι γυναίκες μπορεί να αποξενωθούν από το ίδιο τους το σώμα και τη σεξουαλικότητα τους. Η σεξουαλική αποξένωση αποτελεί μια μορφή της αποξένωσης από το σώμα. Η σεξουαλική

²⁶⁶ Henderson-King, D., & Brooks, K. D. (2009). Materialism, sociocultural appearance messages, and paternal attitudes predict college women's attitudes about cosmetic surgery. *Psychology of Women Quarterly*, 33(1), 133–142.

²⁶⁷ Henderson-King Donna Brooks Kelly D. (2009). Materialism, sociocultural appearance messages, and paternal attitudes predict college women's attitudes about cosmetic surgery, *Psychology of Women Quarterly*, 33 (2009), 133–142. Wiley Periodicals, Inc. Printed in the USA. Copyright C 2009 Division 35, American Psychological Association. 0361-6843/09, σελ.135

²⁶⁸ Young, I. M. (1980). Throwing like a Girl: A Phenomenology of Feminine Body Comportment Motility and Spatiality. *Human Studies*, 3(2), 137–156. <http://www.jstor.org/stable/20008753>

²⁶⁹ Young G Iris Marion (1980). Throwing Like a Girl: A Phenomenology of Feminine Body Comportment Motility and Spatiality, Department of Philosophy, Miami University, *Human Studies* 3 (1980): 137- 56, σελ 140- 141`

²⁷⁰ Bartky Sandra Lee 2020. Foucault, Femininity, and the Modernization of Patriarchal Power, in *Feminist Theory Reader* 5th Edition Routledge 9781003001201, & https://faculty.uml.edu/kluis/42.101/Bartky_FoucaultFemininityandtheModernization.pdf

αντικειμενοποίηση, ολοκληρώνεται όταν τα σεξουαλικά όργανα ή οι σεξουαλικές λειτουργίες μιας γυναίκας διαχωρίζονται από το πρόσωπό της και υποβιβάζονται ως απλά **εργαλεία**²⁷¹.

Σύντομη Ανακεφαλαίωση της ενότητας

Στην ενότητα αυτή, αναφέρθηκαν πολλές θέσεις οι οποίες σχολιάζουν την πρακτική και την εφαρμογή της αισθητικής χειρουργικής στην σύγχρονη κοινωνία.

Είναι βέβαιο ότι, από τις διάφορες μορφές ιατρικών επεμβάσεων, η αισθητική επέμβαση είναι αυτή που προκαλεί τη μεγαλύτερη σύγκρουση. Επιπλέον, ο παγκόσμιος αυξανόμενος δείκτης των επεμβάσεων δημιουργεί ένα περιβάλλον ερωτημάτων και έντονης κοινωνικής κριτικής.

Η κριτική ωστόσο παραβλέπει τις διαδικασίες της βαθιάς ενσωμάτωσης των επεμβάσεων στη λαϊκή κουλτούρα. Οι γυναίκες είναι δέκτες της λαϊκής κουλτούρας που έχει από καιρό συσχετίσει την ομορφιά (το κάλλος) με την ηθική αξία²⁷². Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της προσομοίωσης είναι τα εκατοντάδες ευρωπαϊκά παιδικά παραμύθια που βρίθουν από καλές και όμορφες πριγκίπισσες που υποφέρουν από τις κακιές και άσχημες μητριές, μάγισσες κτλ²⁷³. Πολλά είναι και τα αφηγήματα που ιστορούν τη σωματική μεταμόρφωση όπως αυτό της Σταχτοπούτας και του Ασχημόπαπου που κέρδισαν τη ζωή μέσω της ομορφιάς τους. Η δύναμη της ομορφιάς πάντα νικά την ασχήμια και την φαυλότητα στα παραμύθια.

Στην πραγματικότητα, η αισθητική χειρουργική δεν αποτελεί μια πρακτική που στηρίζει τη ματαιοδοξία, αλλά δύο πολύ πιο ισχυρά συναισθήματα: α) την άρνηση των ορίων και β) τον έλεγχο. Η αισθητική χειρουργική ευδοκιμεί πάνω στην ανθρώπινη άρνηση για την γήρανση και τους περιορισμούς της φύσης μας αλλά και στον έλεγχο του μοναδικού πράγματος που μπορούμε να ελέγξουμε στη ζωή μας δηλαδή «την εξωτερική μας εμφάνιση»²⁷⁴.

Γ. Βιοηθική Προσέγγιση

Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε σύντομη αναφορά στη σχέση της αισθητικής χειρουργικής με τις πολιτισμικές, κοινωνικές και ψυχολογικές διεργασίες. Το ανθρώπινο σώμα αποτελεί μια σύνθετη οντότητα που ξεπερνά τα ορατά και φυσικά όρια. Η έννοια του σώματος ερμηνεύεται συχνά μέσα από το πλαίσιο της εξουσίας, και της σεξουαλικότητας²⁷⁵. Στο σώμα εκτυλίσσονται πολλές μορφές εξουσίας. Η σωματική εμπειρία των γυναικών ελέγχεται μέσα από πολιτισμικά καθορισμένα πρότυπα της γυναικείας σεξουαλικότητας. Το σώμα είτε ως

²⁷¹ Bartky Sandra Lee (1982). Narcissism, Femininity and Alienation, *Social Theory and Practice*, Summer 1982, Vol. 8, No. 2 (1982), pp. 127-143, Εκδότης: Florida State University Department of Philosophy, σελ 130 & Bartky, SL. (1990). *Femininity and domination: Studies in the phenomenology of oppression*. New York, NY: Routledge.

²⁷² Brand Peggy (2000). *Beauty Matters* © Copyright, Princeton University Press, σελ 1- 13 <https://assets.press.princeton.edu/chapters/i11281.pdf>

²⁷³ Baker-Sperry, L., & Grauerholz, L. (2003). The Pervasiveness and Persistence of the Feminine Beauty Ideal in Children's Fairy Tales. *Gender and Society*, 17(5), 711–726. <http://www.jstor.org/stable/3594706>

²⁷⁴ Rosen, C. (2004). The Democratization of Beauty. *The New Atlantis*, 5, 19–35. σελ. 19 -20 <http://www.jstor.org/stable/43152099>

²⁷⁵ McNay, L. (1991). The Foucauldian Body and the Exclusion of Experience. *Hypatia*, 6(3), 125–139. <http://www.jstor.org/stable/3809843>

κοινωνικό είτε ως πολιτικό πεδίο χαρακτηρίζεται από επιλογές. Μια τέτοια επιλογή είναι και αυτή της αισθητικής χειρουργικής η οποία με τη σειρά της αποτελεί πολιτισμική πρακτική και διαδικασία που εμπεριέχει στοιχεία καταπίεσης, εκμετάλλευσης, και μετασχηματισμού. Ο τομέας των αισθητικών επεμβάσεων αποκαλύπτει έναν άδηλο κόσμο κινήτρων, προσδοκιών και αποτελεσμάτων. Η συνολική θέαση των πτυχών του τομέα, μέσω των ποικίλων παραμέτρων που παρουσιάστηκαν ήταν αναγκαία προκειμένου να προχωρήσουμε στην βιοηθική προσέγγιση του ζητήματος.

Προκλήσεις - Ηθικά διλήμματα

Η παγκόσμια επικράτηση και η αυξητική τάση των αισθητικών επεμβάσεων έχει δημιουργήσει ποικίλα και σύνθετα ηθικά διλήμματα, συμπεριλαμβανομένων, των φυλετικών και κοινωνικών διακρίσεων, της ομογενοποίησης των προτύπων ομορφιάς, της ιατρικοποίησής, της αντικειμενοποίηση του σώματος, της κανονικοποίησης των επεμβάσεων, και των δυνητικών κινδύνων που συνδέονται με αυτές κ.α.

Ο **ηθικός προβληματισμός** καλείται να επεξεργαστεί ερωτήματα αναφορικά με θεμελιώδη ζητήματα όπως α) της **αυτονομίας**, της ελεύθερης βούλησης, της ατομικής ευθύνης και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας β) της **αντικειμενοποίησης του σώματος** σε σχέση με τις απαιτούμενες αισθητικές επεμβάσεις γ) του **σεβασμού** στο ανθρώπινο σώμα και της εργαλειοποίησής του δ) της αξίας του **προσώπου** σε μια μη συμπεριληπτική κοινωνία που μαστίζεται από διακρίσεις ε) της **ενίσχυσης** και βελτιστοποίησης του ανθρωπίνου σώματος και των χαρακτηριστικών του και ζ) της διερεύνησης των συνεπειών της ανθρωπίνης πράξης.

Αιώνες τώρα οι κοινωνίες απευθύνονται στις **γυναίκες** απαιτώντας μέσω στερεοτυπικών πρακτικών, υπακοή στα πρότυπα ομορφιάς και συμμόρφωση στις συστάσεις της επεμβατικής αισθητικής. Η απαίτηση για διαρκή βελτίωση της εικόνας, θέτει πολλά ερωτήματα για τις νοοτροπίες, και τη διαμόρφωση των σωμάτων με στόχο την αποδοχή τους.

Στις σύγχρονες καταναλωτικές κοινωνίες, η φυσική εμφάνιση συχνά υπερτερεί των προσωπικών αξιών, γεγονός που οδηγεί στην εξιδανίκευση της ομορφιάς. Η ομορφιά αποτελεί ένα «βαθύτατα υπαρξιακό εγχείρημα» στη ζωή των ανθρώπων και καθορίζει μεγάλο μέρος της καθημερινότητας τους²⁷⁶. Η ψυχολογική πίεση για την απόκτηση της ομορφιάς είναι αναμφίβολα έντονη: το ελκυστικό σώμα αποτελεί προτεραιότητα, αφού η επιτυχία στη ζωή συσχετίζεται με τη δυναμική του ωραίου. Η κοινωνική και ψυχολογική πίεση για την επίτευξη της τελειότητας²⁷⁷, φαίνεται πως επηρεάζει την ελεύθερη επιλογή και απόφαση του ατόμου για το σώμα του. Πως είναι δυνατό να επιλέξει κάποιος ελεύθερα (αν θα κάνει επέμβαση ή όχι) εφόσον οι κοινωνικές συνθήκες είναι τόσο πιεστικές. Μήπως λοιπόν το κοινωνικό σύστημα έχει προεπιλέξει για τις γυναίκες; **Η ελεύθερη απόφαση** διαρκώς καταστρατηγείται από την εξουσία ενός πνιγηρού "συστήματος ομορφιάς"; Το ερώτημα που τίθεται είναι: Υπάρχει ελεύθερη βούληση όταν η επιλογή της γυναίκας να προχωρήσει σε αισθητική επέμβαση, γίνεται κάτω από το βάρος της εξωτερικής κοινωνικής πίεσης ή της εσωτερικής πειθαρχίας και συμμόρφωσης;

²⁷⁶ Morgan KP.(1991). Women and the knife: cosmetic surgery and the colonization of women's bodies. Hypatia 1991;6 σελ.36.

²⁷⁷ Furnham A, Levitas J.(2012). Factors that motivate people to undergo cosmetic surgery. Can J Plast Surg. 2012 Winter;20(4):e47-50. PMID: 24294026; PMCID: PMC3513261.

Έχει εκφραστεί ότι οι πιεστικές συνθήκες έχουν μετατρέψει τις γυναίκες σε παθητικά υπάκουα πρόσωπα που υπομένουν την κακοποιητική στάση της κοινωνίας. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν υπάρχει χώρος για το σεβασμό της αυτονομίας ως θεμελιώδη αρχή της ελεύθερης φύσης της ανθρώπινης δράσης. **Η ηθική αυτονομία δεν συμβαδίζει με τον περιορισμό και τον εξαναγκασμό και η ελευθερία της επιλογής, αποτελεί στοιχείο προσωπικής ακεραιότητας και αυτοδιάθεσης.** Το ερώτημα που τίθεται είναι: Υπάρχει άραγε αυτονομία, αυτοπροσδιορισμός και αυτοκαθορισμός της γυναίκας όταν υποβάλλεται σε επέμβαση απλά και μόνο επειδή θέλει να είναι αποδεκτή και επιθυμητή από το περιβάλλον της; Τι γίνεται, όταν το υποκείμενο υπόκειται σε κανόνες που θέτουν άλλοι, και δεσμεύεται από αυτούς για την εκτέλεση τους;

Οι αισθητικές επεμβάσεις ενισχύουν ένα σύστημα αξιών που έχει υποτάξει και αντικειμενοποιήσει τα γυναικεία σώματα. Η αυτοαντικειμενοποίηση αναγνωρίζει σιωπηρά την βελτιωμένη εμφάνιση του σώματος ως βασικό στοιχείο της προσωπικής επιτυχίας, της ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης και της κοινωνικής αποδοχής²⁷⁸. Η αντικειμενοποίηση και η αυτοαντικειμενοποίηση επιδεικνύει στενούς δεσμούς με την επικράτησή της αισθητικής χειρουργικής. Οι γυναίκες μετατρέπονται σε αντικείμενα θέασης. Η σεξουαλική αντικειμενοποίηση, η αντικειμενοποίηση και η αυτο-αντικειμενοποίηση έχουν σοβαρές συνέπειες στον τρόπο που διάγουμε το βίο μας. Το ερώτημα που τίθεται είναι: **Πως συμβαδίζει η άσκηση της αυτονομίας με την εργαλειοποίηση και την αντικειμενοποίηση του σώματος της γυναίκας;**

Η υπόθεση του «δικαιώματος στην ομορφιά» έχει προέλθει από την αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ωστόσο η ομορφιά δεν αποτελεί ανθρώπινο δικαίωμα²⁷⁹. Η έννοια της ιδιωτικής ζωής περιλαμβάνει τη σωματική και ψυχική ακεραιότητα, καθώς και τη κοινωνική ταυτότητα του ατόμου, πράγμα που εγγυάται το δικαίωμα και συνεπώς την ελευθερία- του ατόμου να παίρνει τις δικές του αποφάσεις για το σώμα του²⁸⁰. Οι επεμβάσεις αισθητικής φέρνουν στο προσκήνιο τη συζήτηση για την **αξία του προσώπου**, το οποίο φέρει ηθική ευθύνη, απέναντι στις αρχές και τις αξίες του. **Η κοινωνία δεν είναι η μόνη υπεύθυνη για την προώθηση των γυναικών στην αισθητική χειρουργική.** Έχουμε **προσωπική ευθύνη** για τις επιλογές μας και ηθική ευθύνη για τις πράξεις μας. Ο ελεύθερος άνθρωπος οφείλει να είναι σε θέση να ανταποκρίνεται και να απαντά στις απαιτητικές περιστάσεις, τις οποίες βιώνει και να βρίσκει τον εαυτό του μέσα από αυτές²⁸¹. Ο αυτοκαθορισμός, η ελευθερία της βούλησης και η αξιοπρέπεια, αποτελούν αναγκαίες συνθήκες υπό το πρίσμα των οποίων, μόνο μπορούμε να προσεγγίσουμε την πρακτική αυτών των επεμβάσεων.

Σε ποιες όμως αξίες στηρίζεται η αισθητική χειρουργική όταν μπορεί να προκαλέσει ακούσια ή μακροχρόνια βλάβη στον ασθενή; Το ερώτημα που τίθεται είναι: Είναι το νυστέρι το σωστό μέσο για να αποκτήσει η γυναίκα ολοκλήρωση και αυτοεκτίμηση; Μπορούμε να θεραπεύσουμε τη **ψυχή** μας επεμβαίνοντας χειρουργικά στο σώμα μας; Μήπως σε αυτή την περίπτωση δεν υπάρχει **σεβασμός** στο σώμα μας. Υπάρχουν όρια στο τι μπορεί ένας άνθρωπος να κάνει στον εαυτό του και αν ναι, από ηθικής άποψης, πού πρέπει να μπουν αυτά τα όρια; Είναι το όφελος τόσο μεγάλο που μπορεί να αντισταθμιστεί με την επίπονη

²⁷⁸ Vaughan-Turnbull, C., & Lewis, V. (2015). Body Image, Objectification, and Attitudes Toward Cosmetic Surgery. *Journal of Applied Biobehavioral Research*, 20(4), 179–196. doi:10.1111/jabr.12035

²⁷⁹ Knoedler Leonard et.al., (2023). Thinking like a Lawyer—Human Rights and Their Association with the Plastic Surgeon of Today, *Aesth Plast Surg* (2023) 47:490–497 σελ. 492

²⁸⁰ Knoedler Leonard et.al., (2023) σελ.492

²⁸¹ Wijsbek, H. (2000). The pursuit of beauty: the enforcement of aesthetics or a freely adopted lifestyle; *Journal of Medical Ethics*, 26(6), σελ. 458. doi:10.1136/jme.26.6.454

διαδικασία; Το ερώτημα που τίθεται είναι: **Αν η κοινωνία μας σεβόταν τις γυναίκες θα τις ωθούσε σε αυτές τις δύσκολες επεμβάσεις μεταμόρφωσης;**

Η έννοια της ανθρώπινης **αξιοπρέπειας, και της σωματικής ακεραιότητας** απαντώνται στις συζητήσεις που αφορούν εκτεταμένες επαναλαμβανόμενες ή ακραίες μορφές αισθητικής χειρουργικής. Κατά πόσο όμως η αξιοπρέπεια και η σωματική ακεραιότητα εκφράζονται, ενδυναμώνονται ή περιορίζονται μέσα από αυτούς τους είδους τις επεμβάσεις;

Σε πρόσφατη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Bonell, S., Murphy, S.C., Austen, E. et al. μελετήθηκαν οι σχετιζόμενες με τις αισθητικές επεμβατικές διαδικασίες, έννοιες και αρχές όπως η ιερότητα του σώματος, η φροντίδα, η δικαιοσύνη, η αφοσίωση και η εξουσία.²⁸²

Η έρευνα διεξήχθη εντός του θεωρητικού πλαισίου α) της φεμινιστικής και της β) βιολογικής εξελικτικής προσέγγισης. Το συμπέρασμα της μελέτης ήταν, ότι αποδίδεται μεγάλη ηθική βαρύτητα στην αισθητική χειρουργική. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό, είναι κυρίως λόγω της αντίληψης που υπάρχει ότι δηλαδή, η συγκεκριμένη επεμβατική διαδικασία είναι κατά βάση, ηθικά προκλητική. Οι αρχές της ιερότητας, της φροντίδας και της δικαιοσύνης είχαν τη μεγαλύτερη επίδραση και λειτούργησαν στη βάση της απόδειξης της ηθικής παραβίασης. Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι η αισθητική χειρουργική είναι αφύσικη (λόγω της παραβίασης της ιερότητας του σώματος), είναι επιβλαβής (λόγω της παραβίασης της υγείας του σώματος), και ότι συνιστά πρόκληση (λόγω των ανισοτήτων σε επίπεδο δικαιοσύνης). Οι άνθρωποι που υποβάλλονται σε αισθητικές επεμβάσεις συχνά κατηγορούνται ότι εξαπατούν το κοινωνικό σύνολο με στόχο να αποκτήσουν βελτιωμένη ποιότητα ζωής απολαμβάνοντας τα προνόμια (π.χ. κύρος, αναγνώριση) που τους προσφέρουν αυτές οι επεμβάσεις.

Το κυνήγι της ομορφιάς αναδεικνύει συστημικές ανισότητες και φαινόμενα διακρίσεων κατά φυλετικών/εθνοτικών μειονοτήτων, των γυναικών, των ηλικιωμένων, των εφήβων και των ατόμων με ψυχικές διαταραχές (σωματοδυσμορφικές διαταραχές που αφορούν την εμφάνιση).

Όπως είναι γνωστό, οι διακρίσεις με βάση την εμφάνιση παρουσιάζουν ποικίλες και σοβαρές προκλήσεις. Ομοίως, αναγνωρίζεται ένας βαθμός ταξικής δυσαρέσκειας για τους ανθρώπους που έχουν προβεί σε επεμβάσεις σε αντίθεση με εκείνους που δεν μπορούν να αντέξουν το οικονομικό βάρος της επέμβασης. Προσφέρει λοιπόν το αθέμιτο πλεονέκτημα στους λίγους που ανταπεξέρχονται οικονομικά, έναντι εκείνων που δεν μπόρεσαν να φτάσουν το ίδιο αποτέλεσμα με άλλα μέσα (π.χ. γυμναστική, διατροφή κ.α.). Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται ένας άμεσος ανταγωνισμός σε σχέση με τα άτομα που έχουν ενισχυθεί αισθητικά.

Συνολικά, και με βάση τα παραπάνω, θεωρούμε ότι η αισθητική επεμβατική χειρουργική δημιουργεί πολλά ηθικά διλήμματα, πιέζοντας τα ανεκτά όρια της ανθρώπινης καθημερινότητας. Τους προβληματισμούς αυτούς θα προσπαθήσουμε να σχολιάσουμε στις σελίδες που ακολουθούν.

Βασικές αρχές αναφοράς

²⁸² Bonell, S., Murphy, S.C., Austen, E. et al. (2022). When (fake) beauty turns ugly: Plastic surgery as a moral violation. *Curr Psychol* 41, 5444–5457 (2022). <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01060-0>

Οι αισθητικές επεμβάσεις αγγίζουν κρίσιμα σημεία της ζωής του ανθρώπου όπως η αξία της ζωής, της ταυτότητας (φύλου, φυλής, κοινωνικής ιεραρχίας), της σχέσης ψυχής και σώματος της ακεραιότητας του σώματος κ.α. Πολλά από τα μέσα και τα εργαλεία που υπάρχουν για την αντιμετώπιση των προκλήσεων στο τομέα της αισθητικής χειρουργικής, αποδείχτηκαν ανεπαρκή και απέτυχαν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις δυσκολίες. Ωστόσο η περίπτωση της αισθητικής χειρουργικής παρέχει ένα παράθυρο ευκαιρίας για να μελετήσουμε με διαφορετική οπτική και να εφαρμόσουμε πολιτικές στο πλαίσιο της υπάρχουσας ηθικής για την σωματική και ψυχική υγεία. Τα βιοηθικά ερωτήματα εξυπηρετούνται από ένα εμπεδωμένο πλαίσιο αρχών, σταθερά θεμελιωμένο στις έννοιες της αυτονομίας, της δικαιοσύνης για την εξάλειψη της πίεσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως : Α) Η «Έκθεση Belmont» η οποία καθιέρωσε τις τρεις θεμελιώδεις αρχές της βιοηθικής, δηλαδή τις αρχές του σεβασμού του προσώπου, της αγαθοπραξίας και της δικαιοσύνης. Ακολούθησε Β) το έργο “Principles of Biomedical Ethics” των Tom Beauchamp και James Childress (1979), με το οποίο καθιερώνονται τέσσερις αρχές: οι αρχές της α) αυτονομίας, της β) μη πρόκλησης βλάβης, της γ) αγαθοπραξίας και της δ) δικαιοσύνης.

Ωστόσο, ο κόσμος της βιοηθικής ανησυχεί ότι, η εφαρμογή των εν λόγω αρχών εξελίσσεται σε ένα μηχανιστικό και κανονιστικό πλαίσιο τυπικής αντιμετώπισης. Ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η συζήτηση πρέπει να προχωρήσει πέρα από την εφαρμογή των αναφερόμενων αρχών και αυτό οφείλεται στις ιδιαίτερες προκλήσεις που ενυπάρχουν στο πεδίο, η αντιμετώπιση των οποίων απαιτεί την καλλιέργεια ενός βαθύτερου φιλοσοφικού πλαισίου²⁸³.

Πράγματι η αισθητική χειρουργική δημιουργεί ιδιαίτερες προκλήσεις:

- Οι αισθητικές επεμβάσεις δεν επιβάλλονται λόγω κάποιας επείγουσας καθολικής ιατρικής αναγκαιότητάς, δεν είναι ζωτικής σημασίας και δεν εξασφαλίζουν το θεραπευτικό αποτέλεσμα (με την παραδοσιακή έννοια). Αν δηλαδή κάνει κάποιος κάνει μια επέμβαση στη μύτη δεν θα γίνει με σκοπό να σώσει τη ζωή του που κινδυνεύει, όπως θα γινόταν π.χ. με την αφαίρεση ενός όγκου. Δεν προκύπτουν ούτε προτείνονται από τον ιατρό μετά από συγκεκριμένη διάγνωση, αλλά αποτελούν αιτήματα του ασθενούς/χρήστη ιατρικών υπηρεσιών/καταναλωτή, κατόπιν επιθυμίας του. Αυτό δύναται να επηρεάσει τη διαδικασία **αμερόληπτης και καθαρής συναίνεσης του ασθενούς**²⁸⁴. Επίσης, εγείρει ερωτήματα σχετικά με τις ευθύνες όχι μόνο του ασθενούς/χρήστη ιατρικών υπηρεσιών αλλά και του ιατρού επαγγελματία, εάν πιστεύει ότι η διαδικασία δεν είναι προς το συμφέρον του ασθενούς ή εάν υπάρχουν άλλοι λιγότερο επεμβατικοί τρόποι με τους οποίους θα μπορούσαν να επιτύχουν τους ίδιους στόχους.
- Οι αισθητικές επεμβάσεις παρέχονται κυρίως από τον ιδιωτικό τομέα της επεμβατικής αισθητικής. Οι πληροφορίες οι οποίες διαχέονται από τον χώρο, έχουν συχνά τη μορφή διαφήμισης ή μάρκετινγκ καθώς αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης αγοράς προώθησης υπηρεσιών προϊόντων και αγαθών. Το ερώτημα που

²⁸³ Chandrasekar, Bhargavi M.R.C.S.(E.N.T.); Rahman, Shakeel M. B.A., ; Hampton, Thomas, (2022). Global Bioethics: Plastic Surgeons Need More Than Four Principles. Plastic and Reconstructive Surgery 150(5):p 1129e-1130e, 11. 2022. | DOI: 10.1097/PRS.00000000000009601

²⁸⁴ Για τη συναίνεση και την αυτονομία γενικότερα Stavoula Tsinorema (2016): “Consent and autonomy in contemporary Bioethics”, στο *Annuaire International Des Droits De L’ Homme - VIII Bioéthique, Droit européen et international*, International Association of Constitutional Law Group of Social Rights, Sakkoulas & L.G.D.J./Lextenso Publications, σελ. 229-244

δημιουργείται είναι: Πόσο μπορεί αυτός ο ανταγωνιστικός και επιθετικός χώρος να προστατεύσει τον ασθενή που επίμονα ζητά να διορθώσει μια φυσική ατέλεια;

Για να γίνει καλύτερα κατανοητό αναφέρονται οι ακόλουθες περιπτώσεις:

Στην **πρώτη περίπτωση** «ο ασθενής πληροφορείται αναλυτικά και ξεκάθαρα, ότι απαιτείται να γνωρίσει και δύναται να λάβει την απόφαση για την ιατρική πράξη που θα υποβληθεί». Εδώ, η αυτονομία παίζει θεμελιώδη ρόλο. Η επιθυμία του ασθενή πρέπει να γίνει σεβαστή.

Στη **δεύτερη περίπτωση** «ο πλαστικός χειρουργός με κριτήριο την ασφάλεια και την ακεραιότητα της υγείας του ασθενούς δεν αρνείται να ικανοποιήσει το αίτημα του ασθενούς αν και γνωρίζει ότι η χειρουργική επέμβαση δεν είναι 100% προς το συμφέρον του ασθενούς». Σε αυτή την περίπτωση, η αρχή της ωφέλειας είναι αυτή που παίζει τον κύριο ρόλο.

Στην πρώτη περίπτωση διακρίνουμε το εξής πρόβλημα: ακόμα και πνευματικά ικανοί και ψυχολογικά ισορροπημένοι ασθενείς μπορεί να έχουν λανθασμένες πεποιθήσεις, ή αντιλήψεις για την εικόνα του σώματός τους, ή μη ρεαλιστικές προσδοκίες για το αποτέλεσμα, ή να αγνοούν ή σκοπίμως να υποβαθμίζουν κινδύνους που μπορεί να προκύψουν μετεγχειρητικά.

Στη δεύτερη περίπτωση, διακρίνουμε ένα άλλο πρόβλημα: το επιχειρηματικό συμφέρον του ιατρού ενδέχεται να μην εναρμονίζεται με το συμφέρον του ασθενούς. Ο ιατρός γνωρίζει ότι αν αρνηθεί να πραγματοποιήσει την επέμβαση «θα χάσει έναν πελάτη» και επιπλέον ο ασθενής/ καταναλωτής θα στραφεί αλλού (ως είθισται) πετυχαίνοντας το επιθυμητό. Το ζήτημα της αυτονομίας των ασθενών φαίνεται να συγκρούεται με την αρχή της αγαθοεργίας, δεδομένου ότι συχνά προκύπτουν τόσο σωματικοί όσο και ψυχικοί κίνδυνοι ενώ η προσπάθεια στάθμισης της ασφάλειας της ειλικρίνειας και της ευθύνης ιατρών και ασθενών είναι ατελής και δύσκολη.²⁸⁵

Οι σχέσεις της ιατρικής κοινότητας με τους «ασθενείς» χαρακτηρίζονται από ποικίλα συναισθήματα. Η **εμπιστοσύνη** αποτελεί ένα από τις σημαντικότερες συνιστώσες της σχέσης ιατρού-ασθενή. Ο άνθρωπος που ζητά τις υπηρεσίες του ιατρικού κόσμου είναι ευάλωτος και δεν μπορεί να φτάσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα θεραπείας χωρίς τη συνδρομή του ιατρού. Ωστόσο η σχέση συχνά δεν είναι ισότιμη διότι ο ασθενής βρίσκεται σε ανάγκη και σαφώς σε μειονεκτική θέση. Ο ασθενής εμπιστεύεται τον ιατρό με την ελπίδα ότι θα αποκατασταθεί η ιδεατή εμφάνιση.

Πώς μπορεί να γνωρίζει ο ασθενής πότε ο ιατρός του δύναται να τον οδηγήσει στη σωστή θεραπεία ή αποτέλεσμα; Αν το κίνητρο του γιατρού είναι το συμφέρον πως θα μπορέσει νιώσει ο ασθενής ασφάλεια; Αν δεν υπάρχει εμπιστοσύνη και ειλικρίνεια, πως θα εκτιμήσουμε τις προθέσεις εκείνων που προσπαθούν να αντιμετωπίσουν ή ακόμα και να βλάψουν με γνώμονα την ιδιοτέλεια; Πώς, λοιπόν, μπορούμε να εμπιστευτούμε τους αισθητικούς χειρουργούς; Τα ανθρώπινα όντα, χρειάζονται την εμπιστοσύνη η οποία αποτελεί την «ατμόσφαιρα μέσα στην οποία ευδοκιμούν»²⁸⁶. Η σχέση μεταξύ ασθενούς και ιατρού πρέπει να χαρακτηρίζεται από εμπιστοσύνη, η οποία συντηρεί την ηθική ευθύνη των ιατρών. Η εμπιστοσύνη συνιστά απαραίτητο στοιχείο της ευημερίας των ασθενών όταν η

²⁸⁵Santoro Olivia (2022). The ethics of cosmetic surgery in relation to autonomy. The Ethical Implications of Cosmetic Surgery and Autonomy Under the Beauty Industry, The Bioethics Project, <https://www.bioethicsproject.org/the-ethics-of-cosmetic-surgery-in-relation-to-autonomy/>

²⁸⁶ McMillan John (2022) Trust and medical ethics, J Med Ethics March 2022 Vol 48 No 3, σελ.153

ορθή κρίση και η υπεράσπιση των ασθενών τοποθετείται πάνω από το προσωπικό συμφέρον και αυτό περιγράφεται σε κάθε κώδικα ιατρικής δεοντολογίας σε παγκόσμια κλίμακα. Η αξία της εμπιστοσύνης ματαιώνεται και αποτυγχάνει όταν δεν απαντάται συμμόρφωση, ικανότητα, και ενδιαφέρον αλλά παρατηρείται αμέλεια ή ακόμα και σκοπίμη εξαπάτηση. Η εξασφάλιση της αξιοπιστίας γίνεται συνήθως μέσω απαιτητικών διαδικασιών, πρακτικών ελέγχου και κωδίκων στον τομέα της ιατρικής, και της βιοτεχνολογίας. Στην πραγματικότητα η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης είναι πολύ πιο δύσκολη, επειδή οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ ασθενούς και Ιατρού είναι πολύπλοκες, τυποποιημένες ή βραχυπρόθεσμες. Αυτό υποδηλώνει ότι πρέπει να επενδύσουμε πολύ περισσότερο στην αξιοπιστία, αν πραγματικά θέλουμε να έχουμε βαθύτερες σχέσεις²⁸⁷.

Επιπρόσθετο σημαντικό ζήτημα είναι ότι, τα αποτελέσματα των αισθητικών επεμβάσεων αξιολογούνται ως «**υποκειμενικά**». Κάθε περιστατικό είναι μοναδικό και μπορεί να υπάρξουν ιδιαιτερότητες που ενδέχεται να αλλάξουν τη μεθοδολογία, την διαδικασία και φυσικά το αποτέλεσμα. Για παράδειγμα ο ιατρός μπορεί να θεωρεί μια επέμβαση "επιτυχημένη", ενώ ο ασθενής αντιθέτως, να νιώσει ότι δεν εκπληρώθηκαν οι προσδοκίες του και ότι π.χ. η μύτη του, δεν έχει την εικόνα που εκείνος είχε φανταστεί.

Πράγματι, πώς δύναται να επέλθει ισορροπία όταν υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων και απόψεων μεταξύ Ιατρού και ασθενούς για ένα καθαρά **υποκειμενικό αποτέλεσμα**;

Τα παραπάνω αναφέρονται για να τονίσουν την ύπαρξη σημαντικών ερωτημάτων για την ορθή χρήση και εφαρμογή των τεσσάρων αρχών στο πεδίο της αισθητικής χειρουργικής & επέμβασης. Για αυτούς τους λόγους, απαιτείται προσεκτική χρήση κριτηρίων και ανάλυση των καθηκόντων και των υποχρεώσεων απέναντι στους εαυτούς μας στους ασθενείς, στους Ιατρούς και την κοινωνία²⁸⁸. Η αισθητική χειρουργική έχει περιγραφεί ως πεδίο «των καταναλωτών της ιατρικής» και της «ιατρικοποίησης του σώματος με γνώμονα τον καταναλωτή»²⁸⁹.

Στα παραπάνω παραδείγματα, τα ερωτήματα δεν αφορούν τόσο την πρακτική των επεμβάσεων όσο, το «ποιοι και υπό ποιες συνθήκες και προϋποθέσεις» μπορούν να κάνουν αισθητικές επεμβάσεις χωρίς να εγείρονται σοβαρά ηθικά ζητήματα.

Η αρχή της Αυτονομίας

Ο σεβασμός στην αρχή της αυτονομίας αποτελεί ζήτημα ύψιστης σημασίας διότι σύμφωνα με αυτήν, οι ασθενείς έχουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν συνειδητές αποφάσεις που προϋποθέτουν την πλήρη ενημέρωση και αξιολόγηση των δεδομένων (ιατρικοί μέθοδοι, ποσοστά επιτυχίας, επιπλοκές, κίνδυνοι, αντενδείξεις, εναλλακτικές λύσεις, κόστος, εμπλεκόμενοι στην ομάδα κ.α.). Η σχέση ασθενούς και Ιατρού αποκτά συμμετρικότερες διαστάσεις, περιορίζοντας, την επίδραση του **ιατρικού πατερναλιστικού σχήματος**. Σταδιακά, και με την πάροδο του χρόνου, παρατηρείται ότι η ευθύνη της λήψης απόφασης για την υγεία, μεταβιβάστηκε από τον Ιατρό στον ασθενή. Ο ασθενής έχει πλέον, τον κύριο

²⁸⁷ O'Neill O. (2002). The quest for trustworthiness. In: *Autonomy and Trust in Bioethics*. Cambridge University Press; 2002:σελ. 138- 140

²⁸⁸ Bognar Greg, (2011). Which Principles; Commentary on "Ethical Issues in Plastic and Reconstructive Surgery", *Aesth Plast Surg* (2011) 35:268–269, DOI 10.1007/s00266-011-9693-0 σελ. 268 - 269

²⁸⁹ Conrad, P. (1992). Medicalization and Social Control. *Annual Review of Sociology*, 18, σελ.209–232. <http://www.jstor.org/stable/2083452>

ρόλο στην απόφαση για την πραγμάτωση παρεμβάσεων στο σώμα του. Η αρχή της αυτονομίας επιτρέπει την ύπαρξη μιας ισορροπημένης σχέσης ασθενούς-ιατρού. Ωστόσο ο πατερναλισμός είναι δύσκολο να εξαλειφθεί καθώς υπάρχει διάχυτος σκεπτικισμός απέναντι στην αυθεντικότητα της απόφασης του ασθενούς, λόγω των δυσκολιών που προκύπτουν από την μεταφορά γνώσης που αφορούν ιατρικά ζητήματα και συνιστώσες.

Οι Chung et al. διαπίστωσαν ότι η βιβλιογραφία της πλαστικής και αισθητικής χειρουργικής, επικεντρώνεται κυρίως στην αρχή της αυτονομίας, στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και του αυτοκαθορισμού. Αυτή η αρχή αφορά στο δικαίωμα της επιλογής, της απόφασης και της αυτενέργειας του ατόμου²⁹⁰. Η ελευθερία λήψης προσωπικών αποφάσεων για το σώμα μας είναι **αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμα**. Οι γενικές αρχές του δικαίου που αφορά στη βελτίωση του οργανισμού αναφέρονται, σε συνταγματικές διατάξεις ('Αρθρο 5: (Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, προσωπική ελευθερία, 'Αρθρο 9: «Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη») στη Σύμβαση του Οβιέδο, στον Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας (ΚΙΔ – ν. 3418/2005) και στις διατάξεις της ΕΣΔΑ (Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου).

Είναι σημαντικό ωστόσο να διακρίνουμε ότι η «**αυτονομία του ασθενούς δεν μπορεί να ταυτίζεται με την εξουσία του καταναλωτή-χρήστη υπηρεσιών αισθητικής επέμβασης**»²⁹¹.

Αυτό, στην περίπτωση των ανθρώπων που επιθυμούν αισθητικές επεμβάσεις συχνά στρεβλώνεται από τη ρητορική της αυτονομίας του καταναλωτή.

Είναι αλήθεια ότι το πεδίο της αισθητικής χειρουργικής υπακούει στις επιταγές της ανταγωνιστικής αγοράς και της εμπορευματοποίησης με σκοπό τον καταναλωτισμό. Η βιομηχανία της αισθητικής χειρουργικής ενσωματώνει προσωπικές αξίες, επιλογές του τρόπου ζωής και επιθυμίες της καταναλωτικής κοινωνίας. Ο συνδυασμός του καταναλωτισμού με τη χειρουργική βελτίωση του σώματος αντιμετωπίζει τους ασθενείς ως καταναλωτές που αγοράζουν μια νέα εμφάνιση. Συχνά διαπιστώνεται ότι οι ασθενείς δεν επιλέγουν ελεύθερα για να νιώσουν φυσιολογικοί και ολοκληρωμένοι αλλά εντάσσουν τις χειρουργικές επεμβάσεις στις εφήμερες πρακτικές κοσμητικής και καλλωπισμού δηλαδή στη διαθέσιμη ρουτίνα ομορφιάς²⁹². Χρειάζεται όμως προσοχή διότι η γραμμή είναι λεπτή: από τη μια υπάρχει η αυτονομία των καταναλωτών, η ελευθερία και η επιλογή που συνδέεται με τις πρακτικές προώθησής και της αγοράς και από την άλλη υπάρχει η ελευθερία της επιλογής και η αυτονομία του προσώπου να νιώσει καλά μέσα στο σώμα του. Αυτά τα δύο δεν είναι καθόλου τα ίδια. Ωστόσο έτσι όπως βιώνεται η **ατομική ελευθερία σήμερα** εύκολα περιορίζεται και υποτάσσεται από τον τρόπο ζωής με εμμονή στην πρότυπη εικόνα κ.α. Βρίσκεται δε πολύ μακριά από την αρχή της ηθικής αυτονομίας.

Μέσα από την αρχή της ηθικής αυτονομίας εκφράζονται οι έννοιες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ο σεβασμός της προσωπικότητας του ατόμου, και της ανθρώπινης ύπαρξης. Η έννοια της αυτονομίας συνδέεται στενά με το σεβασμό του προσώπου, την αναλυτική ενημέρωση και τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα²⁹³. Για τον Ι. Kant, προϋπόθεση της αυτονομίας, είναι η ελευθερία και η ελεύθερη βούληση²⁹⁴.

²⁹⁰ Chung KC, Pushman AG, Bellfi LT. (2009). A systematic review of ethical principles in the plastic surgery literature. *Plast Reconstr Surg.* 2009 Nov;124(5):1711-1718. doi: 10.1097/PRS.0b013e3181b98a9f. PMID: 20009860; PMCID: PMC2796557, Πιν. 1

²⁹¹ MILLER, F. G., BRODY, H., & CHUNG, K. C. (2000). *Cosmetic Surgery and the Internal Morality of Medicine*. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 9(03). doi:10.1017/s0963180100903074 σελ. 355

²⁹² Hill, B. (2016). *Consumer Transformation: Cosmetic Surgery as the Expression of Consumer Freedom or as a Marketing Imperative?* *M/C Journal*, 19(4). <https://doi.org/10.5204/mcj.1117>

²⁹³ O'Neill O (2002). *Autonomy and Trust in Bioethics*. Cambridge: Cambridge University Press, σελ. 17.

²⁹⁴ I. KANT, *Θεμελίωση της Μεταφυσικής των Ηθών*, μετάφρ. Ανδρουλιδάκης Κ. 2017. (447 – 448)

Το πλαίσιο αυτό προάγει την ατομική αυτονομία, δίδοντας βάρος στην **ενήμερη συναίνεση** ως έκφρασή της. Χωρίς την ενημερωμένη συναίνεση υπάρχει ο κίνδυνος η επέμβαση να οδηγήσει σε αστικές, ή και ποινικές διαδικασίες.

Τυπικά και εφόσον ο ασθενής ενημερωθεί για όλα τα στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να λάβει μια συνειδητή απόφαση, συναινεί ή όχι, στην αισθητική επέμβαση. Αυτό αποτελεί μια καταρχήν νόμιμη πράξη. Αν ο γιατρός ενημερώσει ελλιπώς τον ασθενή σχετικά με τη διενέργεια της αισθητικής επέμβασης, τότε αφαιρεί από τον ασθενή α) την πραγματική δυνατότητα επιλογής, β) τη δυνατότητα να σταθμίσει τον κίνδυνο και την ωφέλεια ώστε γ) να πάρει τη συνειδητή απόφαση αν θα διαθέσει το σώμα και την υγεία του στο τραπέζι της αισθητικής βελτίωσης.

Η ζυγαριά γέρνει προς τη πλευρά του ασθενούς: πως δηλαδή προσεγγίζουμε ορθά το ζήτημα όταν ο ασθενής, φορτισμένος από το ψυχολογικό βάρος, δεν υπολογίσει σωστά τις συνέπειες λόγω της επιθυμίας του για το ιδανικό αποτέλεσμα; Οι αποφάσεις των ασθενών δεν είναι μια εύκολη διαδικασία απαλλαγμένη από αμφιβολίες, αμφισημίες και ασάφειες. Μπορεί δηλαδή κάποιος να ενημερωθεί να κατανοήσει τις επιπτώσεις, τις επιπλοκές και τις παρενέργειες, ωστόσο να επιμένει στην απόφαση του π.χ. για αύξηση στήθους, χωρίς η απόφαση αυτή να είναι ορθολογική, αιτιολογημένη, ισορροπημένη και ώριμη²⁹⁵. Στην περίπτωση της αισθητικής χειρουργικής, το **κίνητρο** μιας επέμβασης είναι πολύ σημαντικό. Η αισθητική προτίμηση, το συναίσθημα και η επιθυμία αποτελούν συχνά τις κινητήριες δυνάμεις.

Αυτός που ζητά να υποβληθεί σε επέμβαση, φυσικά συναινεί και υπογράφει, παραβλέποντας συχνά τα «γκρίζα σημεία» και τις πιθανές συνέπειες. Επιπλέον, σημαντική παράμετρο στη διαδικασία της συναίνεσης είναι, ότι οι ασθενείς με Σωματική Δυσμορφική Διαταραχή πρέπει να ανιχνεύονται και να αντιμετωπίζονται εγκαίρως και ακολούθως να παραπέμπονται σε ψυχιατρική αξιολόγηση, ώστε να μην κινδυνεύσουν ούτε οι ίδιοι αλλά ούτε και η αξιοπιστία των γιατρών²⁹⁶.

Θα έλεγε κάποιος, ότι η συμμετοχή σε αποφάσεις που ενισχύουν την ιδανική εικόνα, το κυνήγι της τελειότητας και τη παραβίαση της "ανθρώπινης φύσης" δημιουργεί ένα κλίμα πνευματικής σύγχυσης. Είναι βέβαιο ότι ο τρόπος που ασκούμε την αυτονομία μας, χρειάζεται συστηματική ηθική αξιολόγηση διότι: δεν είναι κάθε πράξη μας απαραίτητως ακέραιη και θεμιτή.

Το σημαντικότερο στοιχείο είναι ότι η ακριβής και ειλικρινής ενημέρωση δίνει στους ασθενείς τη δυνατότητα να κάνουν συνειδητές επιλογές. «Οι αποφάσεις των ασθενών δεν είναι πάντοτε "σοφές" ή "σωστές", αλλά μπορεί να είναι "κατάλληλες στο πλαίσιο συγκεκριμένων κοσμοθεωριών ή δεδομένων»²⁹⁷.

Η Αρχή της Μη πρόκλησης βλάβης

²⁹⁵ Roubaix De J.A.M., (2011). Beneficence, non-maleficence, distributive justice and respect for patient autonomy – reconcilable ends in aesthetic surgery ; , Journal of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery, Volume 64, Issue 1, 2011, Pages 11-16, ISSN 1748-6815, <https://doi.org/10.1016/j.bjps.2010.03.034>. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1748681510001750>) σελ.12

²⁹⁶ Nejadisarvari N, Ebrahimi A. (2014). Different aspects of informed consent in aesthetic surgeries. World J Plast Surg. 2014 Jul;3(2):81-6. PMID: 25489529; PMCID: PMC4236989.

²⁹⁷ De Roubaix, J. A. M. (2011). Beneficence, non-maleficence, distributive justice and respect for patient autonomy – reconcilable ends in aesthetic surgery? Journal of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery, 64(1) 11- 16 σελ 12

Μια γραμμή επιχειρημάτων υποστηρίζει ότι οι αισθητικές επεμβάσεις στο ανθρώπινο σώμα είναι ηθικά προβληματικές, καθώς ο απώτερος σκοπός τους δεν είναι η **θεραπεία βλαβών της υγείας**, και κατ' επέκταση δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της ιατρικής. Πράγματι, η προσπάθεια της αισθητικής χειρουργικής να εδραιωθεί ως ιατρική πρακτική στις αρχές του εικοστού αιώνα, προσέκρουσε αρχικά στον ορισμό «της βλάβης». Με δεδομένο ότι η αισθητική επέμβαση στην ουσία βλάπτει τον υγιή δέκτη, οι χειρουργοί που την ασκούσαν κινδύνευαν να κατηγορηθούν ότι παραβιάζουν τον όρκο του Ιπποκράτη. Η μη βλάβη αναγνωρίζεται στο ιπποκρατικό «ωφελείν-μη βλάπτειν», αλλά σήμερα λόγω της εφαρμογής της, στο πλαίσιο της έρευνας πάνω στον άνθρωπο, νοηματοδοείται διαφορετικά.

Ωστόσο στις αρχές του εικοστού αιώνα, η εξωτερική εμφάνιση συνδέθηκε με την ψυχολογική κατάσταση και ευφορία του ατόμου και με αυτό τον τρόπο, η αισθητική χειρουργική συμπεριλήφθηκε στην θεραπευτική λογική της ιατρικής²⁹⁸.

Σήμερα, στο κείμενο της «Γνώμης» που εκδόθηκε από την Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής της Ελλάδος, σημειώνεται ότι, «με βάση τον ευρύ ορισμό της υγείας από την Π.Ο.Υ.», «η υγεία είναι μια κατάσταση ολοκληρωμένης φυσικής, ψυχικής και κοινωνικής ευεξίας και όχι μόνο η απουσία μιας ασθένειας ή αναπηρίας», και γι' αυτό, οι αισθητικές «επεμβάσεις εντάσσονται αναμφίβολα στην άσκηση της ιατρικής και, επομένως, διέπονται από την γενική ιατρική δεοντολογία»²⁹⁹.

Αρχή της Αγαθοπραξίας

Στην βιοηθική, διαμορφώνονται δύο πλαίσια ανταγωνιζόμενων αρχών: α) της αυτονομίας και β) της αγαθοπραξίας. Η αρχή της αγαθοπραξίας ενισχύει την επαγγελματική πρακτική, ενώ ο σεβασμός στην αυτονομία ενισχύει τον ασθενή. Το αγαθοπρακτικό μοντέλο, είναι επικεντρωμένο στην ωφέλεια του ασθενούς. Η αρχή της αγαθοπραξίας, αντιστοιχεί στην περιοχή της εκτίμησης κινδύνου-ωφέλειας, προωθώντας το καλό και συμβάλλοντας στην ευημερία του ασθενούς με γνώμονα πάντα το συμφέρον του.

Ο τομέας της επεμβατικής χειρουργικής συχνά χρησιμοποιεί πρωτότυπες καινοτόμες τεχνικές ή μοναδικές μεθοδολογίες που δεν έχουν δοκιμαστεί επαρκώς ενώ συνεχώς τροποποιούνται για την επίτευξη των βέλτιστων αποτελεσμάτων. Κάποια υλικά που χρησιμοποιούνταν στο παρελθόν ή άλλα που πωλούνται στο διαδίκτυο, μπορεί να έχουν άγνωστες και ανεπιθύμητες παρενέργειες, όπως αποδείχτηκε για συγκεκριμένους τύπους σιλικόνης. Έχουν καταγραφεί, διαπιστωμένες βλαβερές συνέπειες που ενδέχεται να βλάψουν σοβαρά την υγεία, και είναι άξιο απορίας γιατί οι άνθρωποι ρισκάρουν την υγεία τους για μια μικροεπέμβαση που μπορεί να πάει πολύ στραβά³⁰⁰.

Η εξασφάλιση του μέγιστου οφέλους είναι δύσκολη υπόθεση καθώς η μέτρηση του αποτελέσματος, δεν είναι πάντοτε εφικτή. Τα δύο βασικά ερωτήματα είναι: α) κατά πόσον οι επεμβάσεις ωφελούν τελικά τον ασθενή και β) κατά πόσον η ικανοποίηση της επιθυμίας

²⁹⁸ Haiken, E., (1997). *Venus envy: a history of cosmetic surgery*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.σελ 91-130 και 114- 117

²⁹⁹ ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ, Γ Ν Ο Μ Η, «ΒΕΛΤΙΩΣΗ» ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΦΥΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ, 16/05/2013, <https://bioethics.gr/opinion-reports-13/human-enhancement-physical-characteristics-106>

³⁰⁰ FDA U.S. Food & Drug Administration, The FDA Warns Against Injectable Silicone and Dermal Fillers for Large-Scale Body Contouring and Enhancement, Content current as of: 11/19/2021, Regulated Product(s), Medical Devices, <https://www.fda.gov/consumers/consumer-updates/fda-warns-against-injectable-silicone-and-dermal-fillers-large-scale-body-contouring-and-enhancement>

του ασθενούς για αισθητική αλλαγή ενεργεί τελικά προς το συμφέρον του ασθενούς³⁰¹. Προς το παρόν υπάρχουν πολύ λίγες έρευνες που να ασχολούνται με τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις και έτσι δεν γνωρίζουμε αν η αρχική ικανοποίηση διατηρείται με την πάροδο του χρόνου³⁰². Γνωρίζουμε όμως, ότι πολλές αισθητικές επεμβάσεις χαρακτηρίζονται από «ημερομηνία λήξης», και έτσι το όφελος ορίζεται ως «βραχύβιο». Θα ήταν επίσης ενδιαφέρον, να σκεφτούμε πόσο **βιώσιμο** είναι στην πραγματικότητα το ψυχολογικό όφελος όταν πολλές γυναίκες αποκρύπτουν πως έχουν προβεί σε επεμβάσεις, φοβούμενες την κοινωνική στοχοποίηση. Αυτό σημαίνει ότι μεταβαίνουν απλώς από την μια συναισθηματική δυσκολία στην άλλη, χωρίς ουσιαστικά να αλλάζει κάτι στην **ποιότητα ζωής** τους. Αν και γενικά, είναι αποδεκτό ότι υπάρχει βελτίωση της ψυχολογικής κατάστασης των ασθενών, πολλές μελέτες κρατούν κριτική στάση.

Έρευνα του Βρετανικού Συλλόγου Ψυχολόγων αποδεικνύει σε δημοσίευμα της, ότι η αναφερόμενη ψυχολογική βελτίωση που θεωρητικά επέρχεται μετά από την αισθητική επέμβαση, είναι «προσωρινή»³⁰³. Αντιθέτως, η συνολική μέτα-επεμβατική διαδικασία συσχετίστηκε με αύξηση άγχους, κατάθλιψη, διατροφικές διαταραχές, χρήση ουσιών και αυτοκτονικό ιδεασμό. Από τις υπάρχουσες μελέτες προκύπτει η προβληματική³⁰⁴ ότι οι αισθητικές επεμβάσεις (σε αντίθεση με όσα πιστεύαμε μέχρι σήμερα) δεν φαίνεται να ενισχύουν την ψυχική υγεία παρά μόνο ίσως παροδικά και περιστασιακά.

Αρχή της δικαιοσύνης

Η αρχή της δικαιοσύνης αφορά κυρίως στην ίση κατανομή των αγαθών και των υπηρεσιών προς τους ανθρώπους. Κάθε ασθενής δικαιούται το μερίδιο που του αναλογεί από τους διαθέσιμους δημόσιους πόρους υγείας. Η αρχή της δικαιοσύνης προωθεί δίκαιες κοινωνικές πρακτικές στον τομέα της υγείας με στόχο την εξάλειψη των διακρίσεων που δημιουργούν οι ανισότητες στην υγεία, οι κοινωνικές προκαταλήψεις, οι διακρίσεις κ.α.³⁰⁵

Τη δεκαετία του 1980 οι αισθητικές επεμβάσεις θεωρούνταν εκκεντρικές παρεμβάσεις που αφορούσαν τους πλούσιους και τους διάσημους. Σήμερα ποικίλες μη χειρουργικές υπηρεσίες (π.χ. Botox) είναι οικονομικά προσιτές και διαθέσιμες σε κοινωνικά στρώματα χαμηλού εισοδήματος ενώ προωθούνται επιθετικά ως **απαραίτητες και κανονικοποιημένες** διαδικασίες ομορφιάς για τις μάζες.

Οι αισθητικές επεμβάσεις βελτιώνουν αισθητά τα φυσικά χαρακτηριστικά, πράγμα που θα μπορούσε δυνητικά να δημιουργήσει άνισες ευκαιρίες για την κατάκτηση κοινωνικών ή επαγγελματικών θέσεων σε σχέση με αυτούς που δεν διαθέτουν την οικονομική δυνατότητα να υποβληθούν σε τέτοιες επεμβάσεις. Όπως εύκολα διαπιστώνει κανείς, μόνο όσοι

³⁰¹ Laneader M. Alice Wolpe P. R. Ethical Considerations in Cosmetic Surgery, Plastic surgery key, (Ηλεκτρονική Πρόσβαση μόνο) <https://plasticsurgerykey.com/ethical-considerations-in-cosmetic-surgery/> (Προσπελάθηκε στις 12-10-2023)

³⁰² Archard David et al (2017). Cosmetic procedures: ethical issues, A guide to the report, June 2017, **Nuffield Council on Bioethics**, σελ 8

³⁰³ von Soest, T., Kvaem, I., and Wichstrøm, L. (2012). Predictors of cosmetic surgery and its effects on psychological actors and mental health: a population-based follow-up study among Norwegian females. *Psychological Medicine*, 42 (03), 617-626 DOI: [10.1017/S0033291711001267](https://doi.org/10.1017/S0033291711001267) ,, <https://www.bps.org.uk/research-digest/mental-health-problems-worsen-after-cosmetic-surgery>

³⁰⁴ Jones H., Faulkner E., Heather R. Losken A. (2022). The Psychological Impact of Aesthetic Surgery: A Mini-Review, *Aesthetic Surgery Journal Open Forum*, Volume 4, 2022, ojac077, <https://doi.org/10.1093/asjof/ojac077>, <https://academic.oup.com/asjopenforum/article/doi/10.1093/asjof/ojac077/6759794>

³⁰⁵ Gallo, L., Baxter, C., Murphy, J., Schwartz, L., & Thoma, A. (2018). Ethics in Plastic Surgery. *Plastic and Reconstructive Surgery*, 1. doi:10.1097/prs.0000000000004674, σελ .814

διαθέτουν το αντίτιμο μπορούν να απολαύσουν αυτές τις υπηρεσίες. Συμπερασματικά αυτοί που έχουν πρόσβαση στο αγαθό της ομορφιάς και της βελτίωσης, θα βρίσκονται σε προνομιακή θέση. Αν ωστόσο, αυτές οι επεμβάσεις βελτιώνουν την ψυχική μας υγεία τότε γιατί δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι τη δυνατότητα να τις κάνουν; Η απόκτηση της ομορφιάς είναι προνόμιο των λίγων; Υπάρχει **δικαιοσύνη** σε αυτό;

Γεγονός είναι, ότι η αισθητική χειρουργική ασκείται κατά κύριο λόγο ιδιωτικά (σπανιότερα και κατ' εξαίρεση, από το δημόσιο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης και μόνο εφόσον απαιτείται μετά από π.χ. μεγάλες χειρουργικές επεμβάσεις που χρειάζονται αισθητική παρέμβαση). Ο τομέας διαθέτει όλα τα χαρακτηριστικά μιας ιδιωτικής ιατρικής επιχειρηματικής δομής που καθορίζεται από τους κανόνες και τις επιταγές της ελεύθερης αγοράς με πρωταρχικό στόχο το κέρδος. Κατ' επέκταση κινδυνεύει να ενταχθεί στην βιομηχανία ομορφιάς χάνοντας τον ανθρωπιστικό του χαρακτήρα, καθώς υπηρετεί μια κοινωνία που στοχεύει στην ατομική τελειότητα, τη νεανικότητα και την προσωπική επιτυχία³⁰⁶. Η επιχειρηματική αυτή πρακτική είναι προσανατολισμένη στον καταναλωτή-χρήστη ιατρικών υπηρεσιών, ενώ προβάλλεται εντυπωσιακά με διαφημιστικές καμπάνιες και με ποικίλες στρατηγικές μάρκετινγκ στον Παγκόσμιο Ιστό³⁰⁷.

Ωστόσο, οι πόροι είναι πράγματι περιορισμένοι και δεν είναι δυνατό για τις εθνικές υπηρεσίες υγείας να παρέχουν την αισθητική χειρουργική σε όλους όσους την επιθυμούν. Αναπόφευκτα, αυτό σημαίνει, (όπως είθισται στον ιδιωτικό τομέα), ότι μόνο όσοι έχουν την οικονομική δυνατότητα, υποβάλλονται σε αισθητική επέμβαση³⁰⁸.

Η μόνη χώρα στην οποία, η αισθητική χειρουργική προσφέρεται (υπό προϋποθέσεις) από το δημόσιο υγειονομικό σύστημα, είναι η Βραζιλία. Σε αυτή τη χώρα η ομορφιά προβάλλεται ως "δικαίωμα". Με τη λογική ότι οι σωματικές ατέλειες ή οι δυσμορφίες πλήττουν φτωχούς και πλούσιους, συμπεραίνεται ότι όλοι δικαιούνται ίση πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες που βελτιώσουν την εξωτερική εμφάνισή. Ωστόσο, τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα έχουν μεγαλύτερη ανάγκη για καλή εμφάνιση την οποία και θα εργαλειοποιήσουν ως «διαβατήριο» για την **κοινωνική τους ανέλιξη και ευημερία**. Οι αισθητικές επεμβάσεις φαίνεται να αφορούν κυρίως τους «μη προνομιούχους», (μειονότητες, μετανάστες, ομάδες χαμηλού εισοδήματος και μορφωτικού επιπέδου) ενώ αφορούν λιγότερο όσους έχουν εναλλακτικούς τρόπους πρόσβασης στην ποιοτική ζωή ή προστατεύονται από το κοινωνικό τους περιβάλλον. Οι άνθρωποι που υποβάλλονται σε αισθητικές επεμβάσεις αναζητούν ένα τρόπο να βελτιωθεί η υπόστασή τους στο κοινωνικό και επαγγελματικό επίπεδο, ενώ ουσιαστικά μέσα από αυτή την ενέργεια **δεν αναζητούν τίποτα περισσότερο από την ισότητα**.

Είναι απλό: Μια καλή εμφάνιση θα εξασφαλίσει μια καλύτερη εργασία που πιθανόν θα βοηθήσει στη βελτίωση τη ζωής. Για τη Βραζιλία οι αισθητικές επεμβάσεις έχουν λάβει μια μορφή «**Δημόσιας Υγείας**» που ενισχύει την εθνική ταυτότητα και την ελπίδα για ένα λαμπρότερο μέλλον³⁰⁹.

³⁰⁶ Atiyeh BS, Rubeiz MT, Hayek SN. (2008). Aesthetic/Cosmetic surgery and ethical challenges. *Aesthetic Plast Surg.* 2008 Nov;32(6):829-39; discussion 840-1. doi: 10.1007/s00266-008-9246-3. Epub 2008 Sep 27. PMID: 18820963

³⁰⁷ Miller, F. G., Brody, H., Chung, K. C. (2000). *Cosmetic Surgery and the Internal Morality of Medicine.* *Camb Q Healthc Ethics* 9: 353-364, 2000

³⁰⁸ Mousavi SR. (2010). The ethics of aesthetic surgery. *J Cutan Aesthet Surg.* 2010 Jan;3(1):38-40. doi: 10.4103/0974-2077.63396. PMID: 20606994; PMCID: PMC2890136

³⁰⁹ Edmonds Alexander, (2007). "The Poor Have the Right To Be Beautiful": Cosmetic Surgery in Neoliberal Brazil. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 13(2), 363–381. <http://www.jstor.org/stable/4622954> σελ. 374-378

Ηθική προσέγγιση, πέρα από τις βασικές αρχές αναφοράς

Το πλαίσιο της ηθικής προσέγγισης των αισθητικών επεμβάσεων είναι εξαιρετικά σύνθετο και έχει ανάγκη από μια ευρεία θεωρητική βάση που θα εστιάζει τόσο στους στόχους της υγείας όσο και στις αξίες της ανθρώπινης ηθικής ολοκλήρωσης. Μόνο, ένα ηθικό πλαίσιο «πολλαπλών αρχών» μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερη κατανόηση. Ένα τέτοιο πλαίσιο πρέπει να περιλαμβάνει την φύση της σχέσης ιατρού-ασθενούς³¹⁰, τη σχέση των συλλογικών και ατομικών καθηκόντων - υποχρεώσεων, τη σχέση με το σώμα, τη σημασία του σεβασμού της αυτονομίας του προσώπου κ.α³¹¹. Πάνω από όλα οφείλουμε να εστιάσουμε στην προάσπιση της ζωής, και στην αναγκαιότητα για το σεβασμό της αξιοπρέπειας της ανθρώπινης οντότητας.

Οι συζητήσεις για την ηθική της αισθητικής χειρουργικής τείνουν να επικεντρώνονται στο κατά πόσον η αισθητική χειρουργική είναι κάτι που δικαιολογείται ηθικά. Ορισμένοι επικριτές, επισημαίνουν ότι η πρακτική των αισθητικών επεμβάσεων δημιουργεί ευνοϊκές και προσοδοφόρες συνθήκες για τον τομέα των προϊόντων και των υπηρεσιών ομορφιάς, στηρίζοντας την ατομική κινητικότητα και την ανάπτυξη του κοινωνικού κατεστημένου. Περαιτέρω ισχυρίζονται ότι η αισθητική χειρουργική τροφοδοτεί τη ματαιοδοξία ενώ εφαρμόζεται ειδικά σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες, υποτιμώντας και υποβιβάζοντας την υπόστασή τους³¹².

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, πολλοί υποστηρικτές των αισθητικών επεμβάσεων αναγνωρίζουν σε αυτές μια **απελευθέρωση** από τα όρια, και ένα αδιαπραγμάτευτο εργαλείο προόδου, **ενίσχυσης** και εξέλιξης³¹³. Μπορεί η αγορά των ιατρικών αισθητικών υπηρεσιών και προϊόντων να αποτελεί έναν τομέα που έχει στόχο το κέρδος, ωστόσο έχει **κοινωνική ευθύνη και καθήκον** απέναντι στην κοινωνία και ως εκ τούτου οφείλει να προστατεύσει την ανθρώπινη ζωή και αξιοπρέπεια και να συνδράμει τόσο στο επιστημονικό όσο και στον κοινωνικό πεδίο.

Ως σημεία αναφοράς λειτουργούν οι αρχές τις οποίες αναφέραμε παραπάνω (π.χ. αποφυγή πρόκλησης βλάβης, αγαθοπραξία, δικαιοσύνη) που στηρίζουν τα ηθικά θεμέλια των εν λόγω ιατρικών διαδικασιών.

Εντούτοις, αυτό δεν επαρκεί· οι αισθητικές επεμβάσεις έχουν θέσει την κοινωνία ενώπιον ποικίλων ηθικών προκλήσεων, που αφορούν τον βίο, τις διαπροσωπικές σχέσεις και την σχέση μας με το εαυτό μας.

Πέρα από αυτά όμως, γεγονός είναι ότι οι αισθητικές επεμβάσεις επεμβαίνουν στην εξωτερική φυσική μας εμφάνιση.

Κάνουμε άραγε κάτι κακό όταν επανασχεδιάζουμε την εμφάνισή μας; **Είναι ανήθικο που επιλέγουμε κάποια μέρη του σώματος μας για βελτίωση και ενίσχυση;** Για πολλούς, η επιδίωξη της τελειότητας είναι εσφαλμένη καθώς φοβούνται ότι υπερβαίνουν την ασφάλεια και τη δικαιοσύνη. Για αυτούς είναι ηθικά επιλήψιμο να επεμβαίνουμε στην ανθρώπινη φύση, καθώς η ανθρώπινη ιδιότητα αντιμετωπίζεται ως απόλυτη αξία. **Ποια ηθικά διλήμματα συνδέονται με την προσπάθεια να φτάσουμε το σώμα στο σημείο που η φύση**

³¹⁰ Ο Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας ανάγει τη σχέση εμπιστοσύνης και σεβασμού μεταξύ ιατρού-ασθενή σε ουσιαδές στοιχείο της ιατρικής, προβλέποντας στην παρ. 2 του άρθρου 8 ότι ο ιατρός οφείλει να καλλιεργεί κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης με τον ασθενή, να συμπεριφέρεται με σεβασμό και κατανόηση και να σέβεται τις απόψεις, την ιδιωτικότητα και την αξιοπρέπειά του

³¹¹ Dale, S. (2020). Utilitarianism in Crisis. *Voices in Bioethics*, 6. <https://doi.org/10.7916/vib.v6i.6082>

³¹² Widdows Heather (2022) The Ethics of Cosmetic Surgery, <https://www.publicethics.org/post/the-ethics-of-cosmetic-surgery/> (Προσπελάθηκε στις 8. 9.2023)

³¹³ Schuller, K. (2009). Facial Uplift: Plastic Surgery, Cosmetics and the Retailing of Whiteness in the Work of María Cristina Mena. *Journal of Modern Literature*, 32(4), 82–104. <http://www.jstor.org/stable/10.2979/jmodelite.32.4.82> σελ. 101

μας, το απαγορεύει. Η προσπάθεια του ανθρώπου να βελτιώσει τη φύση του με επεμβάσεις και άλλα βιοτεχνολογικά μέσα και υλικά θεωρείται συχνά ύποπτη και επιλήψιμη.

Αν αυτό ισχύει, τότε γιατί δεν σταματούν οι άνθρωποι να επενδύουν στο χώρο;

Μήπως επειδή ο τομέας των αισθητικών επεμβάσεων ασκεί μια ακαταμάχητη γοητεία καθώς αντιπροσωπεύει μια προσπάθεια κυριαρχίας πάνω στην φύση, σχεδιάζοντας παράλληλα τη νέα **ελκυστική εικόνα της ανθρωπότητας**.

Ποιες είναι οι αξίες που διακυβεύονται και ποιοι είναι οι δικαιολογητικοί λόγοι;

Η επιχειρηματολογία και η συζήτηση που θα ακολουθήσει, δεν θα εστιάσει στα σωστά και στα λάθη των αισθητικών πρακτικών ούτε στην αιτιολόγηση των κινήτρων που οδηγούν τους ανθρώπους στις επεμβάσεις. Στόχος της εργασίας δεν αποτελεί η άσκηση κριτικής. Στόχος της εργασίας είναι να διερευνήσει -βάσει αρχών, αξιών και κριτηρίων- όχι το τελικό αποτέλεσμα αλλά τον δρόμο που ακολουθούν οι συνάνθρωποί μας, για να φτάσουν ως εκεί.

Οι αποφάσεις, οι επιλογές και οι συνέπειες των πράξεων μας στο ηθικό πλαίσιο της ωφελμιστικής και πραξοκεντρικής προσέγγισης.

Η λήψη μιας απόφασης αποτελεί μια πολύ-παραγοντική διαδικασία με πολλές διαστάσεις. Μέσα από αυτή τη διαδικασία εκφράζονται ηθικές αξίες, αρχές και κίνητρα. Στο **ωφελμιστικό πλαίσιο**, το ηθικό αγαθό εξαρτάται εξ' ολοκλήρου από το αν το αποτέλεσμα μιας ενέργειας επιτυγχάνει τη **μέγιστη ωφελιμότητα**. Χρησιμοποιεί παραμέτρους όπως «κόστος-όφελος», «κίνδυνος-όφελος» και «κόστος-αποτελεσματικότητα», συχνά δε, αντιμετωπίζει την υγεία ως καταναλωτικό αγαθό, «η κατανάλωσή του οποίου καθορίζεται από ατομικές επιλογές»³¹⁴.

Ο ωφελμισμός είναι μια ηθική θεωρία με μεγάλη επιρροή στον 21^ο αιώνα και δηλώνει ότι η σωστή πράξη είναι εκείνη που αναμένεται να παράγει το μεγαλύτερο καλό. Ηθικά ορθή είναι η πράξη που παράγει καλά αποτελέσματα. **Καλό αποτέλεσμα** είναι αυτό που συμβάλει στην ανθρώπινη ευτυχία. Ο **ωφελμισμός**, αγνοεί τις **προθέσεις του δρώντος** και επικεντρώνεται στα **αποτελέσματα ή τις συνέπειες** των ενεργειών του. Όταν οι προσδοκίες μας αλλάζουν, θα πρέπει να αλλάζουν και οι αποφάσεις³¹⁵.

Παράδειγμα: προκειμένου να εξαλειφθούν τα σημάδια της γήρανσης, μια γυναίκα υποβάλλεται σε επαναλαμβανόμενες μικροεπεμβάσεις που ενέχουν σοβαρούς κινδύνους υγείας με πιθανό ενδεχόμενο να επέλθει μακροχρόνια βλάβη στους ιστούς, θυσιάζοντας τις εκφράσεις του προσώπου της. Ωστόσο η γυναίκα προχωρά στις επεμβάσεις προκειμένου να μειώσει τις ρυτίδες. Αυτές οι επεμβάσεις φέρουν την ικανοποίηση στην ασθενή και για κάποιο χρονικό διάστημα την κάνουν ευτυχισμένη. Φυσικά υπάρχει ένα κόστος (πιθανή παράλυση) το οποίο όμως εκμηδενίζεται μπροστά στο **όφελος** της έστω προσωρινής ευτυχίας. Το παραγόμενο αποτέλεσμα είναι η **νεανική όψη**, που δυστυχώς σταθμίζεται άνισα με τον σεβασμό στο πρόσωπο αυτής της γυναίκας που απερίσκεπτα βάζει σε κίνδυνο

³¹⁴ Ασπραδάκη Α. (2021). Βιοηθική και δημόσια υγεία: από τη δεκαετία 1970 στην πανδημία COVID-19, Βιοηθικά 7(1) Μάρτιος 2021 (Ηλεκτρονικό έντυπο) σελ. 9

³¹⁵ Julian Savulescu, Ingmar Persson, Dominic Wilkinson, (2020), Utilitarianism and the pandemic, Bioethics, Volume 34, Issue 6 , 620 - 632 , 628, <https://doi.org/10.1111/bioe.12771>, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/bioe.12771>

την υγεία της. Σε αυτή την περίπτωση η ωφελιμιστική λήψη αποφάσεων θα αγνοούσε τα κίνητρα και θα επικεντρωνόταν στα αποτελέσματα και στο όφελος ³¹⁶.

Ωστόσο φαίνεται να υπάρχει ένα παράδοξο εδώ: «Αυτό που εκ πρώτης όψεως φαίνεται και δηλώνεται (με τη συναίνεσή της) ως ελεύθερη επιλογή, αποδεικνύεται ότι μπορεί να είναι απλή συμμόρφωση και υποταγή στον μαζικό κανόνα»³¹⁷. Επίσης, υπάρχει και δεύτερο παράδοξο, η γυναίκα μπορεί να υποβάλλεται σε επεμβάσεις όχι από σεβασμό στο δικό της πρόσωπο ή για να τονίσει την αξία του δικού της **προσώπου ως ξεχωριστό και μοναδικό Υποκείμενο με εγγενή αξία**, αλλά για να υποταχθεί σε ένα προβαλλόμενο και ξένο «πρότυπο νεανικότητας με τέλειες αναλογίες».

Το ερώτημα που συχνά τίθεται είναι αν το **αποτέλεσμα** αξίζει τον κόπο. Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι η νεανική εμφάνιση αξίζει τον κόπο, το χρήμα, τον πόνο και το ρίσκο επειδή τους κάνει να αισθάνονται καλά με τον εαυτό τους. Η **αυτοπεποίθηση** που αποκτά κάποιος από αυτή την επεμβατική διαδικασία έχει μεγάλη αξία για τον ψυχικό του κόσμο.

Ωστόσο αν και η στάθμιση των δεδομένων μπορεί να μας δυσκολεύει, κανείς ποτέ δεν πρέπει ούτε μπορεί να **αμφισβητήσει ότι τα αυτόνομα άτομα έχουν το δικαίωμα να επιλέξουν** να κάνουν πράγματα που βλάπτουν τον εαυτό τους ή να υπονομεύουν την ίδια τους την προσωπικότητα. Αυτό παρατηρήθηκε στην περίπτωση της γυναίκας που τελικά επέλεξε να υποβληθεί σε αισθητική επέμβαση αν και γνώριζε ότι ενδεχομένως να βλάψει ανεπανόρθωτα την έκφραση του προσώπου της. Παρόλα αυτά, η απόφαση της γυναίκας αποτελεί ελεύθερη επιλογή που μάχεται κάθε **πατερναλιστικό σχήμα** και εκφράζει την **ενδυνάμωση της σύμφωνα με το φεμινιστικό πρότυπο**.

Δεν υπάρχουν νομικοί ή ηθικοί λόγοι που να απαγορεύουν και να αναιρούν την **απόφαση** ενός ενήλικα να υποβληθεί σε ποικίλες αισθητικές επεμβάσεις. Στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας η προσωπική επιλογή είναι σεβαστή και πλήρως αποδεκτή, ακόμη και αν αυτή η απόφαση δεν λαμβάνεται προς το συμφέρον του ατόμου που την παίρνει. Ωστόσο, δεν γίνεται να μην αναρωτηθούμε για τα κίνητρα, την αξία και την εγκυρότητα αυτής της απόφασης και ειδικά στις περιπτώσεις που υπάρχει διακινδύνευση. Δεν γίνεται να μην αναρωτηθούμε για τη θέση της αυτονομίας, όταν όλα πιέζονται και συνθλίβονται από τα κοινωνικά πρότυπα και συμφέροντα.

Ο θεωρητικός και φιλόσοφος **Isaiah Berlin** συνοψίζει εύστοχα, απαντώντας στα παραπάνω: «*Επιθυμώ η ζωή μου και οι αποφάσεις μου να εξαρτώνται από τον εαυτό μου, όχι από εξωτερικές δυνάμεις οποιουδήποτε είδους. Επιθυμώ να είμαι το όργανο της δικής μου βούλησης και όχι των άλλων ανθρώπων. Επιθυμώ να είμαι το υποκείμενο, όχι το αντικείμενο-να ενεργώ έλλογα, με συνειδητούς σκοπούς που είναι δικοί μου, και όχι να προέρχονται από εξωτερικές πηγές που επηρεάζουν την κρίση μου. Επιθυμώ να είμαι κάποιος, όχι κανένας. Επιθυμώ να είμαι αυτός που πράττει και αποφασίζει ώστε να μην αποφασίζουν άλλοι για μένα, να αυτοκαθορίζομαι και όχι να ενεργώ βάσει μιας ξένης φύσης ή βάσει των επιθυμιών άλλων ανθρώπων*»³¹⁸.

Τον τελευταίο αιώνα οι σύγχρονες γυναίκες έχουν κερδίσει πολύ έδαφος στην κοινωνική, πολιτική, πνευματική και δημόσια ζωή. Ταξιδεύουν, εργάζονται, αθλούνται, μορφώνονται και βιώνουν την ελευθερία. Κατέχουν μεγαλύτερο προσδόκιμο ζωής, επιβιώνοντας τον

³¹⁶ Dale, S. (2020). Utilitarianism in Crisis. *Voices in Bioethics*, 6. <https://doi.org/10.7916/vib.v6i.6082>

³¹⁷ Wijsbek Henri (2000). The pursuit of beauty: the enforcement of aesthetics or a freely adopted lifestyle? *Journal of Medical Ethics* 2000;26:454–458 Erasmus University, Rotterdam, the Netherlands σελ. 454

³¹⁸ Berlin I. (1969). *Two Concepts on Liberty*. Oxford: Oxford University Press; 1969. σελ. 131.

τοκετό και πολλές ασθένειες του παρελθόντος που μάστιζαν το σώμα τους. Απολαμβάνουν τις τελευταίες δεκαετίες της ζωής της με καλύτερη υγεία, βλέποντας τις ρυτίδες να απλώνονται στο πρόσωπο τους. Η σύγχρονη γυναίκα τρέφεται αρκετά ώστε να αποκτήσει αποθέματα λίπους στο σώμα της. Αυτό είναι τύχη. Ωστόσο η τύχη δεν της εξασφάλισε την ευτυχία. Η σύγχρονη γυναίκα στρέφεται στην αισθητική χειρουργική και αποφασίζει να διαλύσει να τεμαχίσει το σώμα της και να αποκόψει ή να διαπλάσει τα «προβληματικά» του μέρη³¹⁹. Η εποχή της αισθητικής χειρουργικής ανατρέπει την τεράστια αυτή τύχη. Αυτό γίνεται με τη συγκατάθεσή της. Ίσως επειδή, η γυναίκα εξακολουθεί να είναι «η Εύα η βοηθός του Αδάμ», το δεύτερο στη σειρά ανθρώπινο όν³²⁰, καταδικασμένη να βιώνει την αιώνια απόρριψη της πατριαρχικής κοινωνίας.

Ναι, συμφωνούμε ότι, οι αισθητικές βελτιώσεις κατά μεγάλο ποσοστό γίνονται για να **προάγουν την ευημερία και την ευτυχία**. Η κοινωνική ανταπόκριση που έχουν οι συνάνθρωποι μας που τολμούν να βελτιώνουν την εμφάνισή τους είναι πάντα θετική. Είναι σύνθηρες και κοινώς αποδεκτό ότι οι αλλαγές που βελτιώνουν την εικόνα του σώματος, ενισχύουν τη συμπεριφορά μας, προκαλώντας τον έπαινο και την επιβράβευση της ομήγυρης. Αυτό αποτελεί ένα όφελος για το άτομο καθώς ανατροφοδοτείται θετικά και εντάσσεται καλύτερα στο κοινωνικό ιστό. **Ωστόσο, αν τελικά έρχεται η ευτυχία είναι κάτι που ευρέως αμφισβητείται.**

Όπως θα δούμε παρακάτω, τα πράγματα είναι πιο σύνθετα. Η κατανόηση των θεμάτων καθώς και των ηθικών προβλημάτων που ανακύπτουν από την πρακτική της αισθητικής χειρουργικής θα ήταν ελλιπής χωρίς μια αναλυτική ερμηνεία της **καντιανής ηθικής** που θα αποτελέσει και το **εννοιολογικό υπόβαθρο** για την εξέταση των ηθικών και βιοηθικών ζητημάτων που μας απασχολούν.

Στον αντίποδα λοιπόν της ωφελιμιστικής θεωρίας, που προηγήθηκε συνοπτικά, βρίσκεται η **πραξοκεντρική προσέγγιση, η ανάπτυξη της οποίας πηγάζει από τη** διδασκαλία του Immanuel Kant. Η αφετηρία μας εδώ είναι το ερώτημα: **τι πρέπει να πράττεται, με κριτήριο την ορθότητα**³²¹. Η προσέγγιση αυτή αφορά ένα επιδραστικό σώμα σκέψης που εστιάζει στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Οι σκοποί μας, τα κίνητρα των πράξεων μας και οι πράξεις μας, εμπεριέχουν αξίες και αρχές και κρίνονται ηθικά.

Η καντιανή ηθική εστιάζει στις **προθέσεις** πίσω από τις πράξεις και επιβάλλει την τήρηση των "**κατηγορικών προσταγών**". Σύμφωνα με τον Kant, κάθε ανθρώπινη ζωή ενέχει **ηθική αξία** και πρέπει να αντιμετωπίζεται με αξιοπρέπεια, συμπληρώνοντας ότι είναι **καθήκον** μας να αντιμετωπίζουμε τους άλλους (τους ασθενείς, για παράδειγμα) ως **αυτοσκοπούς** και **όχι απλώς ως μέσα** για έναν σκοπό.

Οι άνθρωποι πρέπει να κατανοήσουν ότι από τη διενέργεια μιας αισθητικής επέμβασης η βλάβη που μπορεί να προκληθεί στο σώμα θα διαρκέσει περισσότερο από το επιθυμητό αποτέλεσμα της επεμβατικής διαδικασίας. Επιπλέον, έχουμε την υποχρέωση να ενεργούμε με τρόπους που θα απαιτούσαμε και από τους άλλους. Έτσι, οι ιατροί έχουν καθήκον να προστατεύουν τους ασθενείς από περιττές βλάβες. Αλλά ασθενείς και γιατροί πριν πράξουν,

³¹⁹ Shahvisi, A. (2023) "FGM" vs. female "cosmetic" surgeries: why do they continue to be treated separately?. Int J Impot Res 35, 187–191 (2023). <https://doi.org/10.1038/s41443-021-00514-8>,

Van Eekert Nina (2024). Rethinking the Definition of Medicalized Female Genital Mutilation/Cutting, Archives of Sexual Behavior (2024) 53:441–453 <https://doi.org/10.1007/s10508-023-02772-7>

³²⁰ Genesis 2:4-3:24

³²¹ ΤΣΙΝΟΡΕΜΑ Σ. (2021) Υγεία και πανδημία. Η συνάντηση της κλινικής ηθικής με την ηθική της δημόσιας υγείας, διά-Λογος, 11/2021, σελ. 261-285, 12

οφείλουν να αξιολογούν σύμφωνα με τις αρχές και τους κανόνες πώς θα μεταχειρίζονται το σώμα τους.

Το ιδανικό της αυτονομίας, είναι συνδεδεμένο με την έννοια της επιλογής. Υπάρχει πράγματι μια προφανής σχέση μεταξύ των δύο. Σύμφωνα με την καντιανή φιλοσοφία, μια **απόφαση** μπορεί να είναι πραγματικά ηθική μόνο αν λαμβάνεται από ένα αυτόνομο, ελεύθερο και έλλογο όν³²². Ο Kant ενδιαφερόταν για την **ηθική αυτονομία** και η εικόνα που είχε για την **ηθική επιλογή** έχει ελάχιστη σχέση με την **ατομική επιλογή** ενός Υποκειμένου που διαλέγει από ένα δεδομένο σύνολο επιλογών³²³.

Ποιο πραγματικά αυτόνομο και ελεύθερο ον θα επέλεγε να αντιγράψει την εμφάνιση ενός άλλου για να αισθάνεται καλά; Ποιο αυτόνομο όν με ελεύθερη βούληση θα θυσιάζε την σωματική του ακεραιότητα για να φαίνεται πιο νεανικό και ευχάριστο στους άλλους. Ποιο αυτόνομο και έλλογο όν θα ρίσκαρε τη ζωή του για τη γνώμη των άλλων; Στις Ηνωμένες Πολιτείες σε κάθε 298 επεμβάσεις σημειώνεται μία αποτυχία, ενώ κάθε 20,117 επεμβάσεις σημειώνεται ένας θάνατος³²⁴. Ο Kant είχε σχολιάσει αρνητικά τους ανθρώπους που αναζητούν τη γνώμη των άλλων, ως **ματαιόδοξους**³²⁵. Ωστόσο όπως έχει ήδη περιγραφεί σε προηγούμενες ενότητες ο σύγχρονος τρόπος ζωής και η βιωμένη αναλωσιμότητα δημιουργεί βαθιές ανασφάλειες οι οποίες εκφράζονται και αποτυπώνονται στο σωματικό επίπεδο, με τις επιλογές μας και τις αποφάσεις μας, που κάθε άλλο από ατέραιες είναι. Στην σύγχρονη πραγματικότητα βιώνουμε συλλογικά την αίσθηση μιας ευμετάβλητης και εύπλαστης σωματικής ύλης που διαμορφώνεται από προκαθορισμένες αποφάσεις και επιλογές, που στόχο έχουν, να την ελέγξουν και να την συμμορφώσουν. Οι άνθρωποι θα πρέπει να μπορούν να επιλέγουν με **ελεύθερη βούληση** τι θα συμβεί στο σώμα τους. Κάποιοι πιστεύουν ότι το σώμα τους είναι ιερό και αδιαίρετο, ενώ άλλοι επιλέγουν να κάνουν πολλαπλές χειρουργικές επεμβάσεις για να διατηρήσουν μια συγκεκριμένη εικόνα. **Αυτό είναι δικαίωμά τους**. Το ζήτημα είναι, ότι οι άνθρωποι πρέπει **να εξετάζουν βαθιά τις προθέσεις τους**.

Για να μπορέσουμε να ανταποκριθούμε στις υπάρχουσες απαιτητικές συνθήκες θα πρέπει να προβληματιστούμε, να πάρουμε αποφάσεις και να πράξουμε σύμφωνα με τα κριτήρια και τις αξίες της **πραξιοκεντρικής λογικής του Kant**. Ιατροί και ασθενείς που μοιράζονται τις ίδιες αξίες νιώθουν την ηθική ευθύνη να αξιολογήσουν τα κίνητρα, την πράξη και τις συνέπειες μιας αισθητικής επέμβασης κοιτώντας πέρα από τα κοινωνικά και νομικά προαπαιτούμενα. Το σώμα μας δεν μπορεί να διαχωριστεί από την ηθική μας αυτονομία, αξίζει την ελεύθερη έλλογη σκέψη και φροντίδα μας.

Αυτονομία, Αντικειμενοποίηση και Αυτοαντικειμενοποίηση

³²² Bowen Shannon A. (2005). A Practical Model for Ethical Decision Making in Issues Management and Public Relations, JOURNAL OF PUBLIC RELATIONS RESEARCH, 17(3), 191–216 Lawrence Erlbaum Associates, Inc. σελ. 194-196

³²³ Dan-Cohen, M. (1992). Conceptions of Choice and Conceptions of Autonomy. *Ethics*, 102(2), 221–243. <http://www.jstor.org/stable/2381603>

³²⁴ (Ποικίλα δείγματα ανά είδος επέμβασης) Rohrich RJ, Savetsky IL, Avashia YJ. (2020). Assessing Cosmetic Surgery Safety: The Evolving Data. *Plast Reconstr Surg Glob Open*. 2020 May 13;8(5):e2643. doi: 10.1097/GOX.0000000000002643. PMID: 33133880; PMCID: PMC7572219, (Προσπελάθηκε στις 8.8. 2023)

³²⁵ Kant, I. (1997). *Lectures on Ethics*. (P. Heath & J. B. Schneewind, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 27: 41

Ο Kant υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι είναι έλλογα όντα με εγγενή αξία. Είμαστε ορθολογικές υπάρξεις που δικαιούμαστε τον σεβασμό και την αξιοπρέπεια. Η ικανότητα μας για έλλογη σκέψη είναι συνυφασμένη με την ικανότητα μας για ελευθερία. Σύμφωνα με τον Kant η ανθρωπότητα έχει στο σύνολο της, ηθική αξία και συνεπώς το κάθε άτομο ως μέλος της ανθρωπότητας, έχει ίση ηθική αξία με τα άλλα άτομα. Ο αυτοσεβασμός συνδέεται με τον σεβασμό του άλλου διότι, αυτός όπως και εμείς, είμαστε : οι φορείς της ανθρωπότητας³²⁶.

Ο άνθρωπος αποτελεί αυτοσκοπό, όχι απλώς μέσο προς χρήση. Δεν πρέπει ποτέ, κάτω οποιαδήποτε περίπτωση, να μετατραπεί ένας άνθρωπος σε απλό μέσο. Κάτι τέτοιο παραβιάζει την αξιοπρέπεια του προσώπου διότι: αυτό είναι εγγενώς μοναδικό. Για τον Kant, προκύπτει ότι οι άνθρωποι μπορούν και πρέπει να εκτιμώνται με αξιοπρέπεια³²⁷. Αυτό αφορά όλες τις πράξεις του Υποκειμένου τόσο α) εκείνες που στρέφονται προς άλλους όσο β) εκείνες που κατευθύνονται προς τον εαυτό του.

Η ρητορική της Αυτονομίας

Η αισθητική χειρουργική συνδυάζει νοήματα, κίνητρα, και εμπειρίες που προέρχονται από το βάθος της κοινωνίας των ανθρώπων. Η ανάγκη των ανθρώπων για αισθητικές ή κοσμητικές επεμβατικές διαδικασίες αποτελεί φαινόμενο που ακόμα διερευνάται καθώς δεν έχει γίνει πλήρως κατανοητό.

Κύριο χαρακτηριστικό των ανθρώπων που επιλέγουν να τροποποιήσουν το σώμα τους είναι οι έντονες ή επίπονες ψυχικές καταστάσεις, συχνά χωρίς επίγνωση και έλεγχο συμπεριφοράς. Οι άνθρωποι ζητούν (εφόσον έχουν συναινέσει χωρίς εξαναγκασμό) την αποκατάσταση, βελτίωση και ενίσχυση της ψυχικής τους υγείας,³²⁸ **μέσω των αισθητικών επεμβάσεων**, με στόχο να προάγουν την ευημερία τους. Αυτή η πραγματικότητα αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό. Ωστόσο αυτό που παίζει κύριο ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνικής αποδοχής είναι η ισχυρή **ρητορική της αυτονομίας**.

Συχνά λέγεται ότι οι άνθρωποι έχουν **αυτονομία** να αποφασίσουν να κάνουν λήψιμη προσώπου ή στήθους ή γλουτών για να νιώσουν καλύτερα με τον εαυτό τους. Ωστόσο η έννοια αυτής της «ονομαζόμενης αυτονομίας» με την «αυτονομία του Kant» δεν είναι ταυτόσημες. Στον Kant τα ανθρώπινα όντα είναι αυτόνομα και έχουν ελεύθερη βούληση· Η **άρνηση της αυτονομίας** συνεπάγεται την άρνηση της ελεύθερης βούλησης και της ικανότητας επιλογής. Θα μπορούσε κάποιος να πει ότι η πιθανή άρνηση μειώνει τα Υποκείμενα σε μια υποδεέστερη κατάσταση π.χ αυτή των αντικειμένων.

Η **αυτονομία** ουδέποτε σημαίνει αυθαιρεσία, αλλά **δέσμευση και υπακοή στον ηθικό νόμο**. Τα κύρια γνωρίσματα και συγχρόνως οι όροι της αρχής της αυτονομίας είναι: α) ο άνθρωπος δεν υπόκειται απλώς σε κανόνες που θέτουν άλλοι φορείς, αλλά δεσμεύεται από τους ηθικούς κανόνες τους οποίους θέτει ελεύθερα αυτός ο ίδιος· β) οι κανόνες αυτοί δεν είναι απλώς ατομικοί ή ιδιωτικοί, αλλά έχουν καθολική ισχύ³²⁹. Για τον Kant ο ηθικός νόμος

³²⁶ Delanty Gerard, (2020). Six political philosophies in search of a virus: Critical perspectives on the coronavirus pandemic, LEQS Paper No. 156/2020 May 2020, 3-4, <https://www.lse.ac.uk/european-institute/Assets/Documents/LEQS-Discussion-Papers/LEQSPaper156.pdf>

³²⁷ Orehek, E., & Weaverling, C. G. (2017). On the Nature of Objectification: Implications of Considering People as Means to Goals. *Perspectives on Psychological Science*, 12(5), 719–730. <https://www.jstor.org/stable/48596940> σελ.722

³²⁸ Pitts-Taylor, V. (2007). *Surgery junkies: wellness and pathology in cosmetic culture: Wellness and pathology in cosmetic culture*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press

³²⁹ KANT IMMANOYEL (1785) ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ ΤΩΝ ΗΘΩΝ, Μετάφραση: Ανδρουλιδάκης Κώστας (2017) Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης Κεφ. 1. 402, Κεφ. 2. 421, Δ' Ηθικές αρχές 151, 152

εξασφαλίζει την **ελευθερία** μας και την ικανότητά μας να συμβιώνουμε αρμονικά ως έλλογα όντα. Και η ελευθερία αυτή βρίσκεται κοντά στην **αυτοδέσμευση** που ακολουθεί τη βούληση μας. Σε αντίθεση από τα πράγματα (αντικείμενα), τα πρόσωπα δεν έχουν απλώς αξία αλλά **αξιοπρέπεια**. Στο σημείο αυτό φανερώνεται ένα από τα κυριότερα γνωρίσματα της καντιανής ηθικής: η αντίθεση προς την αυθαιρεσία και η αναζήτηση των αξιών που την αντιμάχονται.

Φυσικά είναι δικαίωμα του καθενός να προσδιορίζει μόνος του τον τρόπο που αντιλαμβάνεται το ευ ζην και το αγαθό, χωρίς καταναγκασμό, αρκεί να μην προκαλεί βλάβη στον ίδιο και σε άλλους.

Σε αυτό σημείο, πολλοί ισχυρίζονται ότι οι αισθητικές επεμβάσεις δεν «προκαλούν βλάβες» στο σώμα αλλά «επαναφορά των ιστών» «βελτιώσεις» ή ακόμα και «ενισχύσεις». Η επέμβαση έχει στόχο την αναδόμηση και γίνεται για «καλό σκοπό». Κατά αυτό τον τρόπο η «χειρουργική τομή» μεταμορφώνεται και εξωραϊζεται σε «Μίνι πλαστική επεμβασούλα». Επίσης, κατά αυτόν τον τρόπο, η επεμβατική διαδικασία τιτλοφορείται ως αβλαβής και ασφαλής. Δυστυχώς η πραγματικότητα δεν είναι ακριβώς έτσι. Οι αποφάσεις των γυναικών που υποβάλλονται σε επεμβάσεις επηρεάζονται από το κλίμα ευφορίας και αισιοδοξίας που υπόσχεται την αναβάθμιση της «αυτοπεποίθησης και της αυτοεκτίμησης». Προφανώς οι άνθρωποι που αναζητούν αυτή τη λύση δεν αντιλαμβάνονται ότι έχουν εγγενή αξία. Αντίθετα έχουν την ανάγκη να εκτιμηθούν και να εγκριθούν από τους άλλους, οι οποίοι έχουν αναλάβει το ρόλο του κριτή σε ένα διαγωνισμό ομορφιάς. Γιατί διστάζουμε να στηρίξουμε τους εαυτούς μας όταν δεν είμαστε τέλειοι ή όταν δεν αποσπούμε τον έπαινο από την ομήγυρη; Γιατί η κοινωνία αποδίδει τα εύσημα μόνο σε αυτούς που ζητάνε τη γραπτή έγκριση της, για το πως θα νιώθουν μέσα στο ίδιο τους το σώμα; Γιατί η αξία του κάθε ανθρώπου δεν είναι αρκετή αλλά απαιτείται «επιπλέον ομορφιά»; Είμαστε άραγε **ελεύθεροι άνθρωποι** όταν διαρκώς κυνηγάμε την τελειότητα και όταν ποτέ δεν αισθανόμαστε πλήρεις; Μήπως είμαστε δέσμοι μιας κοινωνίας που απορρίπτει τα βασανισμένα και ανασφαλή παιδιά της, καταδικάζοντας τα, να ζουν με επιτήρηση και ετεροκαθορισμούς; Που ακριβώς κρύβεται η αυτονομία η οποία σύμφωνα με το Kant αποτελεί **τη μέγιστη αρχή**; Ζούμε σε μια κοινωνία ισότιμων που όλοι έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις; Η κοινωνική συμβίωση δεν νοείται χωρίς τον αμοιβαίο σεβασμό ισότιμων ηθικών υποκειμένων στην αυτονομία τους, η οποία κατά τον Kant αποτελεί τη βάση της ηθικής δικαιολόγησης αλλά και το κανονιστικό περίγραμμα της δημοκρατικής και ελεύθερης κοινωνίας. Μήπως όμως ο κίνδυνος δεν είναι η κοινωνία που ολισθαίνει αλλά ο ίδιος μας ο εαυτός; Ο άνθρωπος, που είναι αυτόνομος, δεν υπόκειται στη θέληση κανενός άλλου ανθρώπου. Ελεύθερος άνθρωπος θεωρείται σύμφωνα με τον Kant εκείνος που δεν βρίσκεται υπό την επιρροή ψυχολογικών πιέσεων, παθών και εξαρτήσεων. Για τον Kant πρέπει να πράττουμε από καθήκον. Ο άνθρωπος, είναι ελεύθερος, είναι ικανός να αποφασίσει πως θα πράξει και είναι υπεύθυνος για τις πράξεις του. Έχει ο ίδιος την ευθύνη των πράξεων του³³⁰. Η επεμβατική διαμόρφωση του ανθρώπινου σώματος δεν μπορεί να υπακούει στις τυποποιημένες επιθυμίες μας, στις τάσεις της μόδας και του καταναλωτισμού, και στην ικανοποίηση των πρόσκαιρων επιθυμιών μας. Αυτό οφείλεται στο ότι το σώμα μας δεν αποτελεί ούτε εργαλείο ούτε μέσον. Το δικαίωμα που έχουμε σε αυτό περιορίζεται σημαντικά από το καθήκον και την ευθύνη την οποία αναλαμβάνουμε απέναντι στους εαυτούς μας και την κοινωνία.

³³⁰ Mrongovius, C. C., & Kant, I. (1997). Morality according to Prof. Kant: Mrongovius's second set of lecture notes (selections). In P. Heath & J. B. Schneewind (Eds.), Lectures on Ethics (pp. 223–248). chapter, Cambridge: Cambridge University Press., {29:629}

Ακεραιότητα του ανθρωπίνου σώματος

Ο Kant αναγνωρίζει ότι το ανθρώπινο σώμα εκφράζει τη συνολική κατάσταση της ζωής, καθώς μέσω αυτού, αντιλαμβανόμαστε την έννοια της ύπαρξής μας, ενώ η χρήση της ελευθερίας μας είναι δυνατή μόνο μέσω του σώματος. Οι δηλώσεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το σώμα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εαυτού μας³³¹. Συνεχίζει δε, λέγοντας ότι τα σώματά μας υπόκεινται στους γενικούς νόμους της ελευθερίας, σύμφωνα με τους οποίους αντιστοιχίζονται τα καθήκοντα. Το καθήκον μας σε σχέση με αυτό, είναι ότι ο άνθρωπος νους πρέπει να πειθαρχήσει το σώμα και στη συνέχεια να το φροντίσει. Το σώμα πρέπει να υπόκειται σε πειθαρχία, αλλά σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να καταστρέφεται, να υποβιβάζεται, και να εξαθλιώνεται σκόπιμα από τους ανθρώπους. Έχουμε καθήκον να προάγουμε το σθένος, τη δράση, τη δύναμη και το θάρρος του σώματος. Σύμφωνα με τον Kant οφείλουμε να ισορροπούμε φροντίζοντας το σώμα, χωρίς ωστόσο να το υποβάλλουμε σε υπερβολικές περιποιήσεις³³².

Ο Kant προσεγγίζει κριτικά τον δυϊσμό (νού-σώματος) του Ντεκάρτ. Επηρεάζεται μεν αλλά δεν ακολουθεί τον Καρτέσιο, ο οποίος καθιστά σαφές, ότι το ανθρώπινο σώμα διακρίνεται από το πνεύμα, και δεν αποτελεί τίποτε περισσότερο από μία "**συναρμογή μελών**", καθώς συνιστά μία «αυτόματη μηχανή»³³³.

Οι κύριες επιταγές του Kant είναι η διατήρηση της **ακεραιότητας** του σώματος καθώς αρνείται τη χρήση του σώματος ως οργάνου, εργαλείου ή αντικειμένου. Θεωρεί, ότι δεν επιτρέπεται να αποσπαστεί όργανο ή μέλος του σώματος (π.χ. να ακρωτηριαστεί κανείς για να αποφύγει την στρατιωτική θητεία), ή να χαρίσει ή να πουλήσει (π.χ. ένα δόντι για να το χρησιμοποιήσει κάποιος άλλος, ή ακόμα να υποβληθεί σε ευνουχισμό προκειμένου να αποκτήσει ευκολότερα τον επιθυμητό τρόπο ζωής")³³⁴. Το δόγμα του Kant επιμένει ότι το σώμα δεν βρίσκεται στη διάθεση του προσώπου, αφού το σώμα δεν είναι ένα απλό πράγμα. Ως εκ τούτου, το Υποκείμενο "δεν δικαιούται να πουλήσει ένα μέλος, ούτε καν ένα από τα δόντια του". Ο Kant δεν ήταν υποστηρικτής της δωρεάς οργάνων διότι σύμφωνα με τη σκέψη του ακρωτηριάζοντας ένα μέλος ή αποσπώντας ένα όργανο, ο δότης προσφέρει τον εαυτό του στον λήπτη χωρίς να λαμβάνει σε αντάλλαγμα τον εαυτό του λήπτη. Κατά αυτόν το τρόπο, μετατρέπεται σε ιδιοκτησία του λήπτη, χωρίς όμως να υπάρχει η αμοιβαιότητα και η ισότητα που θα παρείχε μια ιδανική συνθήκη όπως είναι, για τον φιλόσοφο, ο γάμος.

Η σύγχρονη αισθητική χειρουργική δεν ήταν θέμα που απασχόλησε καθαυτό τον I. Kant. Ωστόσο η αφαίρεση ενός οργάνου ή μέρους του σώματος, ο ακρωτηριασμός μέλους ή ο αυτοτραυματισμός (με συγκεκριμένο ιδιοτελή στόχο) μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά, με τον τρόπο που σχολιάστηκαν από το Γερμανό φιλόσοφο. Οι πρακτικές αυτές αποτελούν προσεγγίσεις επέμβασης στο σώμα και στην αυτονομία του προσώπου. Θα μπορούσε κάποιος να αναγνωρίζει την έννοια της αυστηρής αδιαιρετότητας του σώματος, σύμφωνα με

³³¹ Kant, I. (1997). Lectures on Ethics. (P. Heath & J. B. Schneewind, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press, {27:3, 69}

³³² Kant, I. (1997). Lectures on Ethics. (P. Heath & J. B. Schneewind, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press., {27:380}

³³³ Palmquist Stephen R. (2016). Kant's Perspectival Solution to the Mind-Body Problem Or, Why Eliminative Materialists must be Kantians, Culture and dialogue 4 (2016) 194-213

³³⁴ Kant, I. (1997). Lectures on Ethics. (P. Heath & J. B. Schneewind, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press. {27:593, 27: 603, 27: 347, 27 : 387}

την οποία, το υποκείμενο δεν δύναται να διαιρεί το σώμα του σε τμήματα τα οποία θα χειριστεί ως μέσα και θα διαθέσει ως αντικείμενα.

Ο Kant συζητά και αντιμετωπίζει την αυτοχειρία και τον εκούσιο αυτό- ακρωτηριασμό, με κοινό τρόπο. Θεωρεί ότι αποτελούν μη ηθικά επιτρεπτές πράξεις, ενώ αποστρέφεται την ιδέα του εμπορευματοποιημένου σώματος και τη δημιουργία μίας αγοράς κατανάλωσης ανθρώπινων μελών ή μερών.

Ο ακρωτηριασμός του εαυτού μας, θεωρείται από τον Kant ως μια μερική ή ατελής αυτοκτονία. Μάλιστα, ο ακρωτηριασμός ενός οργάνου προκαλεί έναν "εκούσιο μερικό σωματικό θάνατο". Η αυτοκτονία, φυσικά, έχει ως αποτέλεσμα την ολική στέρηση των δυνάμεων και των ικανοτήτων του ατόμου, ενώ η μερική στέρηση προκύπτει από τον σωματικό ακρωτηριασμό. Ωστόσο και τα δύο αποτελούν ηθικές παραβιάσεις εις βάρος του Προσώπου. Ο γερμανός φιλόσοφος αναφέρεται στο ζήτημα ποικιλοτρόπως, ειδικότερα δε, στο έργο του «Tugendlehre», Κεφάλαιο 1, το οποίο είναι αποκλειστικά αφιερωμένο στα τέλεια καθήκοντα προς τον εαυτό μας ως ηθικά όντα. Σε αυτό το σύντομο κεφάλαιο εξετάζονται η αυτοκτονία και ο αυτό-ακρωτηριασμός στη βάση της αρχής της ηθικής βλάβης. Οι πράξεις που δεν αντιμετωπίζουν την ανθρώπινη υπόσταση ως αυτοσκοπό είναι ηθικά λανθασμένες, και παραβιάζουν το καθήκον προς τον εαυτό μας³³⁵.

"Ένα ανθρώπινο ον είναι υποχρεωμένο να διαφυλάξει τη ζωή του απλώς και μόνο λόγω της ιδιότητας του ως προσώπου καθώς έχει καθήκον (και μάλιστα αυστηρό καθήκον) προς τον εαυτό του" (TL 6:422.17 - 19).³³⁶

Αν κάποιος διαπράττει αυτοκτονία τότε συντελεί στον αφανισμό της ανθρωπότητας διότι θέτει σκόπιμα ένα τέλος στη ύπαρξη των ζωτικών δυνάμεων που συντηρούν την ανθρωπιά ενός Προσώπου και επιπλέον αρνείται την ανθρωπότητα στο Πρόσωπο του. Οι ενέργειες που καταστρέφουν ή βλάπτουν το σώμα μας συνιστούν απόρριψη του σεβασμού και της αξιοπρέπειας της ανθρώπινης φύσης. Αυτή η έλλειψη του αυτοσεβασμού εξηγεί γιατί η πράξη του ακρωτηριασμού είναι ηθικά λανθασμένη εφόσον αποτελεί παραβίαση του καθήκοντος προς τον εαυτό μας³³⁷.

Ο Kant ωστόσο διακρίνει και διαβαθμίζει κατά περίπτωση, δημιουργώντας εξαιρέσεις με γνώμονα τη διατήρηση της ανθρώπινης ιδιότητας του Προσώπου. Για παράδειγμα, δεν θεωρείται έγκλημα κατά του εαυτού, όταν π.χ. επιτρέψει κάποιος την αφαίρεση ενός νεκρού οργάνου που απειλεί τη ζωή του ανθρώπου. Σε αυτή την περίπτωση, το πρόσωπο αποφασίζει μόνο του, σεβόμενο τον σκοπό της διατήρησης της ανθρώπινης ιδιότητας και φυσικά της ζωής. Η **αναγνώριση των κινήτρων** ενός πιθανού ακρωτηριασμού είναι σημαντική, καθώς η προοπτική και η αξιολόγηση της πράξης αλλάζει πλήρως. Υπάρχει διαφορά στον

³³⁵ Tonkens Ryan S. (2006) Perfect duties in the face of human imperfect duties in the face of human imperfection: A critical action: A critical examination of Kant's ethic of suicide (Immanuel Kant). Electronic Theses and Dissertations. 3042.

<https://scholar.uwindsor.ca/etd/3042> σελ. 58 & Trampota, Andreas, Sensen, Oliver and Timmermann, Jens (2013). Kant's "Tugendlehre": A Comprehensive Commentary, The Perfect Duty to Oneself as an Animal Being (TL 6:421 – 428) Berlin, Boston: De Gruyter, 2013. <https://doi.org/10.1515/9783110229875>

³³⁶ Kant I. Metaphysische Anfangsgründe der Tugendlehre (Metaphysical First Principles of the Doctrine of Virtue), Bernd Ludwig Philosophische Bibliothek 430. 2017, TL 6:422.17 - 19

³³⁷ Timmons Mark (2013). The Perfect Duty to Oneself as an Animal Being, (TL 6:421– 428) in Trampota, Andreas, Sensen, Oliver and Timmermann, Jens (2013). Kant's "Tugendlehre": A Comprehensive Commentary, Berlin, Boston: De Gruyter, 2013. <https://doi.org/10.1515/9783110229875>, σελ. 225-7

ακρωτηριασμό του ποδιού που έχει σήψη, για να σωθεί η ζωή μου, από αυτή της πώλησης του νεφρού μου, για να απαλλαγώ από τα χρέη που με κυνηγάνε.

Ειδικότερα, ο Kant θεωρεί ότι ακρωτηριάζοντας ένα μέλος, διαπράττουμε έγκλημα κατά του προσώπου μας, ενώ σίγουρα παραβιάζουμε το καθήκον του ανθρώπου προς τον εαυτό του, δηλαδή το καθήκον της διατήρησης της ανθρωπίνης ζωής.

Εξ αιτίας αυτού, καταδικάζει έντονα τόσο την αυτοκτονία όσο και τον ακρωτηριασμό του σώματος. Αυτή η θέση εξηγεί το λόγο για τον οποίο επέτρεπε τον "ακρωτηριασμό" (π.χ. ακρωτηριασμός νεκρού ή άρρωστου οργάνου) ή την μερική "καταστροφή" του σώματος, μόνο αν αυτό θα ενίσχυε τις δυνατότητες επιβίωσης του ατόμου. Για τον Kant ο άνθρωπος φαίνεται να έχει **καθήκον αυτοσυντήρησης**. Η αυτοκτονία και ο ακρωτηριασμός ως μερικός θάνατος παραβιάζει το τέλειο καθήκον μας, να φροντίζουμε για τη ζωή μας και την αυτοσυντήρησή μας και επειδή προϋποθέτει την εργαλειοποίηση του προσώπου μας και ασέβεια προς το ίδιο μας το Πρόσωπο και την ηθικότητά μας. Τα έλλογα όντα είναι πρόσωπα, και αντικειμενικοί σκοποί, δηλαδή αυτοσκοποί και γι' αυτό δεν είναι δυνατό να χρησιμοποιούνται ως αντικείμενα ή μέσα. Αυτές οι πράξεις οδηγούνται από ισχυρά συναίσθημα ματαίωσης και αποτελούν αποτελέσματα φιλαυτίας. Οι λόγοι **φιλαυτίας** αδυνατούν να καταστούν καθολικοί νόμοι για το έλλογο όν. Κάτι τέτοιο, επίσης θα δικαιολογούσε τη χρήση του ανθρώπου ως πράγματος. Η απογοήτευση και η απελπισία ως λόγος αυτοκτονίας αδυνατεί να καταστεί καθολικός φυσικός νόμος, και δεν μπορεί να εφαρμοστεί ως κατηγορική προσταγή. Αν λοιπόν αυτοκτονήσω χρησιμοποιώ ο ίδιος το πρόσωπό μου ως μέσον για την εξυπηρέτηση της φιλαυτίας μου.

Η γνωστή σε όλους φράση "το σώμα είναι ναός", για τον Kant αιτιολογείται κυρίως από τη θέση ότι η ιερότητα του σώματος προέρχεται από την αξία του προσώπου: «Το να διαθέτεις τον εαυτό σου ως ένα απλό μέσο για κάποιον σκοπό, υποβαθμίζει την ανθρωπιά στο πρόσωπό σου (homo noumenon), στο οποίο ωστόσο ανατέθηκε η διατήρηση του ανθρωπίνου όντος (homo phaenomenon)».³³⁸ Σύμφωνα με την Καντιανή προσέγγιση κάθε Υποκείμενο πράττει εκκινώντας από το **καθήκον** προς τον εαυτό του και στους άλλους, ενώ ταυτόχρονα μεταχειρίζονται το ίδιο και ετέρους ως σκοπό, και ποτέ ως μέσον. Έτσι, ένας άνθρωπος δεν μπορεί να πουλήσει τα άκρα του για χρήματα, διότι κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι θα μπορούσαν να πωληθούν όλα τα άκρα του ανθρώπου. Αν ένας άνθρωπος το κάνει αυτό, μετατρέπει τον εαυτό του σε ένα πράγμα, και τότε ο καθένας μπορεί να του φέρεται όπως θέλει, επειδή έχει ο ίδιος υποτιμήσει το πρόσωπό του³³⁹. Παρόμοιο παράδειγμα θα ήταν και η περίπτωση του ευνούχου ο οποίος για βιοποριστικούς λόγους ακρωτηριάζει το σώμα του. Αν και στην περίπτωση του ευνούχου υπάρχουν διαφορές, η ουσία παραμένει η ίδια καθώς η επιθυμία και η πρόθεση για την απόκτηση μιας ανώτερης κοινωνικής θέσης τον οδηγεί σε σοβαρούς κινδύνους.

Τα μέλη και τα όργανά του ανθρωπίνου σώματος δεν αποτελούν **ιδιοκτησία του προσώπου** διότι είναι ενωμένα με αυτό. Κατ' επέκταση δεν αποτελούν **πράγματα κατοχής ή μέσα**, η δε βλάβη τους συνιστά προσβολή της προσωπικότητας και όχι φθορά ξένης ιδιοκτησίας «...η ζωή μας εξαρτάται εξ ολοκλήρου από το σώμα μας, έτσι ώστε δεν μπορούμε να φανταστούμε

³³⁸ Kant I. *Metaphysics of Morals* [MM], Stanford Encyclopedia of Philosophy, Obligations to Oneself, 6.4 Body modification and self-expression, Δημ.σ. 1/25/2022 <https://plato.stanford.edu/entries/self-obligations/> MM 6:423 & Kant I. *Μεταφυσική των Ηθών*. Ανδρουλιδάκης Κ (μετάφραση-σημειώσεις-επιλεγόμενα) Αθήνα, Σμίλη, 2003, 6:423. «Το να διαθέτεις κανείς τον εαυτό του απλώς και μόνο ως μέσον για οποιονδήποτε σκοπό του, σημαίνει να απαξιώνει την ανθρωπότητα στο πρόσωπό του, μολοντί η διατήρησή της είχε ανατεθεί στον άνθρωπο»

³³⁹ Kant, I. (1997). *Lectures on Ethics*. (P. Heath & J. B. Schneewind, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 27:347

μια ζωή που δεν διαμεσολαβείται από το σώμα και δεν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την ελευθερία μας παρά μόνο μέσω του σώματος. Είναι, επομένως, προφανές ότι το σώμα αποτελεί μέρος του εαυτού μας. Αν ένας άνθρωπος καταστρέψει το σώμα του, άρα και τη ζωή του, το κάνει με τη χρήση της βούλησής του, η οποία καταστρέφεται η ίδια κατά τη διαδικασία. Αλλά το να χρησιμοποιεί κανείς τη δύναμη μιας ελεύθερης βούλησης για την ίδια την καταστροφή της είναι αντιφατικό. Αν η ελευθερία είναι η προϋπόθεση της ζωής, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να καταργήσει τη ζωή και έτσι να καταστρέψει και να αφανίσει τον εαυτό της»³⁴⁰.

Ο ακρωτηριασμός οργάνων προσβάλλει την **προσωπική ακεραιότητα και το ίδιο το πρόσωπο** που έχει την ικανότητα να καθορίζεται ως αυτοσκοπός. Η πράξη της αυτοκτονίας, του ακρωτηριασμού, της βλάβης, του αυτοτραυματισμού, όταν διαπράττεται εναντίον του εαυτού από αδιαφορία για τη ζωή, ή άλλα εγωκεντρικά ή ατομιστικά αίτια, τότε εξουτελίζεται το ίδιο το πρόσωπο αντιμετωπίζοντας το σώμα του ως απλό μέσο για την εξυπηρέτηση των ασήμαντων στόχων του «... προκειμένου να ξεφύγει από μια δύσκολη κατάσταση, χρησιμοποιεί έναν άνθρωπο απλώς ως μέσο για τη διατήρηση μιας ανεκτής κατάστασης....»³⁴¹. Τα ανθρώπινα όντα, συμπεριλαμβανομένου και του εαυτού μας, δεν είναι πράγματα, και η αυτοκτονία ή η μερική αυτοκτονία του ακρωτηριασμού είναι ασυμβίβαστη με την ιδέα της ανθρωπότητας ως αυτοσκοπού.

Το Σώμα ως Αντικείμενο

Για τον Kant τα έλλογα όντα είναι **πρόσωπα**, υποκείμενα σεβασμού και αυτοσκοποί και γι' αυτό ακριβώς δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιούνται ποτέ απλώς και μόνον ως μέσα. Αυτό σημαίνει ότι, ανεξάρτητα από τους όποιους στόχους μας, πρέπει πάντοτε να σεβόμαστε τους συνάνθρωπούς μας, την ελευθερία και την αξιοπρέπειά τους και να αντιμετωπίζουμε τα **δικαιώματά τους ως ισότιμα** με τα δικά μας. Συστατικά στοιχεία της καντιανής ηθικής είναι η καθολικότητα των ηθικών αρχών, η ισχύς και η εφαρμογή τους για όλους. «Πράττε έτσι, ώστε να χρησιμοποιείς την ανθρωπότητα (ανθρώπινη φύση), τόσο στο πρόσωπό σου όσο και στο πρόσωπο κάθε άλλου ανθρώπου, πάντοτε συγχρόνως ως σκοπό, και ουδέποτε απλώς και μόνον ως μέσον»³⁴².

Αλήθεια πως είναι δυνατόν ένας άνθρωπος να είναι Πρόσωπο, πράγμα και ιδιοκτησία αφού οι συνάνθρωποί μας είναι ο σκοπός των έργων μας;

Ο Kant υποστηρίζει ότι «*Κάποιος μπορεί να διαθέσει τα πράγματα που δεν έχουν ελευθερία, αλλά όχι ένα ον που έχει (το ίδιο) ελεύθερη βούληση. Αν ένας άνθρωπος το κάνει αυτό, μετατρέπει τον εαυτό του σε πράγμα, και στη συνέχεια ο καθένας μπορεί να του φέρεται όπως θέλει, επειδή εκχωρεί το πρόσωπό του όπως στις σεξουαλικές πράξεις, όπου οι άνθρωποι μετατρέπουν τον εαυτό τους σε αντικείμενο της απόλαυσης, και ως εκ τούτου σε πράγμα. Κατ' αυτόν τον τρόπο διακρίνεται μια υποβάθμιση της ανθρωπότητας, και οι*

³⁴⁰ Kant, I. (1997). Lectures on Ethics. (P. Heath & J. B. Schneewind, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press., 27:369

³⁴¹ KANT I. Groundwork of the metaphysics of morals, μετάφραση Mary J. Gregor, Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-62235-2, 0-521-62695-1, 4:429

³⁴² Kant I., Κριτική του Πρακτικού Λόγου (Kritik der praktischen Vernunft, 1788), ελλ. εκδ.: μτφρ.-σχόλια Κ. Ανδρουλιδάκης, Αθήνα 2012. Κώστας Ανδρουλιδάκης, ΚΠΛ, 5:131-2 (μετάφρ. 192).

άνθρωποι ντρέπονται και γι' αυτό»³⁴³. Ο Kant επιχειρηματολογεί περαιτέρω χρησιμοποιώντας παραδείγματα που συνδέονται με την πορνεία. Για τον Kant, ένας άνθρωπος δεν μπορεί να πουλήσει τη σεξουαλικότητά του ή κάποιο μέλος του σώματος του χωρίς να μετατραπεί σε αντικείμενο. Ο ίδιος, αναρωτιέται αν μπορεί ένα άτομο, για χάρη π.χ. του κέρδους, να κάνει κακό στον εαυτό του, στο ίδιο του το σώμα και ερωτά ποια είναι η θέση της ηθικής σε αυτή την περίπτωση. **Η απάντηση είναι απλή και σταθερή: δεν είμαστε πράγματα, αλλά πρόσωπα. Η θέση αυτή διατρέχει τον κορμό της παρούσης εργασίας. Αν προχωρήσουμε σε πράξεις που χρησιμοποιούν τον άνθρωπο, τότε αδικούμε όλη την ανθρωπότητα στο πρόσωπό μας**³⁴⁴.

Για να έχει πραγματικό νόημα αυτό, δηλαδή να συμβιώνουμε ελεύθερα και ισότιμα με τους συνανθρώπους μας, εμείς δεν πρέπει να τους χρησιμοποιούμε και αυτοί δεν πρέπει να στερούνται την αυτονομία τους, και να υποβιβάζονται για να γίνουν π.χ. αποδεχτοί και αρεστοί.

Οι προβληματικές πτυχές της αντικειμενοποίησης έχουν οδηγήσει πολλούς μελετητές να δηλώσουν ότι η αντικειμενοποίηση είναι ανήθικη. Στο εδάφιο 2:428, του έργου της Μεταφυσικής των Ηθών ο Kant, βεβαιώνει ότι ο άνθρωπος ". . . υπάρχει ως αυτοσκοπός και όχι απλώς ως μέσο." ³⁴⁵ Σύμφωνα με το παραπάνω, οι άνθρωποι, σε αντίθεση με τα αντικείμενα, τα οποία έχουν υποκειμενική αξία και τιμή, έχουν εγγενή αξία και είναι αναντικατάστατοι.

Αν κάποιος δεν θεωρεί τον εαυτό του μέλος του βασιλείου των σκοπών, αλλά μέσο, τότε εύκολα το άτομο αυτό, συναινεί οικειοθελώς να μεταχειριστεί το σώμα του με τρόπο προσβλητικό υποβάλλοντας το σε επίπονες διαδικασίες.

Η διαδικασία της αντικειμενοποίησης συνοδεύεται από α) τη μεταχείριση του ατόμου ως μέσο για την πραγματοποίηση ποικίλων σκοπών και β) την άρνηση της αυτονομίας και της υποκειμενικότητας του³⁴⁶.

Η αντικειμενοποίηση, είναι μια διαδικασία κατά την οποία το Υποκείμενο (ένα ανθρώπινο ον) χάνει την υποκειμενικότητά του και γίνεται αντικείμενο ή μέσο προς χρήση και ικανοποίηση των αναγκών των άλλων. Αυτή η διαδικασία ακύρωσης λαμβάνει χώρα στις διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις. Σε αυτές τις αλληλεπιδράσεις, τα δύο πρόσωπα που εμπλέκονται είναι α) το άτομο που βρίσκεται σε θέση εξουσίας και β) το άτομο που έχει υποταχθεί. Η οντότητα του δεύτερου ατόμου υποβιβάζεται υπηρετώντας τους στόχους και τις ανάγκες του ατόμου που ασκεί εξουσία³⁴⁷. Η συζήτηση για την αντικειμενοποίηση προκαλεί πολλά ερωτήματα που στοχεύουν στην μελέτη των δικαιωμάτων του ανθρώπου (και ειδικότερα της γυναίκας) και κατέχει σημαντική θέση στη διαμόρφωση της σύγχρονης φεμινιστικής θεωρίας. Είναι δύσκολο να πιστέψουμε ότι κατά κανόνα δύο άνθρωποι

³⁴³ Kant, I. (1997). Lectures on Ethics. (P. Heath & J. B. Schneewind, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 27: 347

³⁴⁴ Kant, I. (1997). Lectures on Ethics. (P. Heath & J. B. Schneewind, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 27:1427

³⁴⁵ Kant I., Θεμελίωση της Μεταφυσικής των Ηθών, Μετάφραση-Σημειώσεις-Επιλεγόμενα:

Κώστας Ανδρουλιδάκης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις 2017 (1785/2017, 2:428)

³⁴⁶ LaCroix, J. M., & Pratto, F. (2015). Instrumentality and the denial of personhood: The social psychology of objectifying others. *Revue Internationale de Psychologie Sociale*, 28(1), 183–212.

³⁴⁷ Talmon A., Ginzburg K., (2016). The nullifying experience of self-objectification: The development and psychometric evaluation of the Self-Objectification Scale, *Child Abuse & Neglect*, Volume 60, 2016, Pages 46-57, ISSN 0145-2134, <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.09.007>.

(<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213416301909>) σελ. 46 - 48

μεταχειρίζονται ο ένας τον άλλο ως απλά μέσα για την πραγματοποίηση π.χ. των σεξουαλικών τους επιθυμιών. Θέλουμε να πιστεύουμε ότι οι άνθρωποι σέβονται ο ένας την ανθρωπίνη ιδιότητα του άλλου και έχουν ισότιμες σχέσεις.

Η **Bartky** εξηγεί ότι, συνήθως, η αντικειμενοποίηση περιλαμβάνει δύο πρόσωπα, ένα που αντικειμενοποιεί και ένα που αντικειμενοποιείται. Επίσης πιστεύει ότι οι γυναίκες στις πατριαρχικές κοινωνίες υφίστανται επίσης ένα είδος διαμελισμού «επειδή ταυτίζονται πολύ στενά με [το σώμα τους]... [ολόκληρη η] ύπαρξή τους ταυτίζεται με το σώμα, ένα πράγμα που... έχει θεωρηθεί λιγότερο ανθρώπινο από το μυαλό ή την προσωπικότητα». Όλη η έμφαση δίνεται στο σώμα της γυναίκας, με τρόπο ώστε ο νους ή σκέψη ή η προσωπικότητά της δεν αναγνωρίζονται επαρκώς. Αυτό αιτιολογείται καθώς το σώμα συχνά διαχωρίζεται από την προσωπικότητα της³⁴⁸.

Η **Nussbaum** υποστηρίζει ότι η εργαλειοποίηση αρνείται «αυτό που είναι θεμελιώδες για τους ανθρώπους, και με αυτό εννοεί την **ιδιότητα του αυτοσκοπού**» και εξηγεί περαιτέρω ότι η εργαλειοποίηση των άλλων μπορεί να τους "προετοιμάσει για άλλες καταχρήσεις, την άρνηση της υποκειμενικότητας, **την άρνηση της αυτοδιάθεσης** που συνεπάγεται την εμπορευματοποίηση, ακόμη και για τη σωματική και πνευματική παραβίαση και κακοποίηση»³⁴⁹. Η εργαλειοποίηση για πολλούς μπορεί να θεωρηθεί ως η ρίζα της αντικειμενοποίησης, αλλά όπως θα δούμε παρακάτω δεν είναι η μόνη.

Συνήθως μιλάμε για **σεξουαλική αντικειμενοποίηση**³⁵⁰. Σύμφωνα με τον Immanuel Kant, η αντικειμενοποίηση, αφορά στην χρήση του ανθρώπου ως αντικειμένου (συγκεκριμένα σεξουαλικού οργάνου). Κάτι τέτοιο οδηγεί στην υποβάθμισή του προσώπου σε εργαλείο ή μέσο. Με αυτό τον τρόπο, η **ανθρώπινη ιδιότητα** του αντικειμενοποιημένου ατόμου υποβιβάζεται.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να αναφερθώ στο χαρακτηριστικό παράδειγμα της «δουλοπρεπούς συζύγου», όπως αναφέρεται στο άρθρο του Hill, «Δουλικότητα και αυτοσεβασμός»³⁵¹. Σε αυτό περιγράφεται μια δουλοπρεπή σύζυγος η οποία χρησιμοποιεί τον εαυτό της «με τρόπο ηθικά προβληματικό, καθώς υποτάσσεται πλήρως στις επιθυμίες του συζύγου της» χάνοντας το λόγο και την ελευθερία της. «Η συμπεριφορά του συζύγου απέναντί της είναι ηθικά επιλήψιμη διότι ο σύζυγος τη χρησιμοποιεί ως απλό μέσο, και της στερεί την ελευθερία και αυτονομία».

Πρόκειται για περίπτωση όπου το άτομο με τη συγκατάθεσή του α) επιτρέπει **σε κάποιον άλλο** να το χρησιμοποιήσει με τρόπο ηθικά προβληματικό, και επίσης β) το ίδιο το άτομο αποφασίζει να χρησιμοποιήσει **τον εαυτό του** με ηθικά προβληματικό τρόπο. «Είναι αυτονόητο ότι, στο πλαίσιο μιας καντιανής θεωρίας, η **ανθρώπινη ιδιότητα** ενός ατόμου του οποίου η ελευθερία και η αυτονομία καταστρατηγούνται δέχεται σοβαρότατο πλήγμα. Εφόσον, λοιπόν, η σύζυγος (αν και δίνει τη συγκατάθεσή της) στην ουσία δεν δύναται να

³⁴⁸ Bartky, Sandra-Lee, (1990). *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*, New York: Routledge, σελ 130

³⁴⁹ Nussbaum, M. C. (1995). Objectification. *Philosophy & Public Affairs*, 24(4), <http://www.jstor.org/stable/2961930> σελ 257

³⁵⁰ Feminist Perspectives on Objectification, <https://plato.stanford.edu/entries/feminism-objectification/> (Προσπελάθηκε 1.12.2023)

³⁵¹ Hill, T. E. (1973). Servility and self-respect, *The Monist*, 57(1), 87–104. <http://www.jstor.org/stable/27902296>, σελ.89

υιοθετήσει τον σκοπό του συζύγου της που της στερεί την ελευθερία και την αυτονομία , έπεται ότι ο σύζυγος χρησιμοποιεί τη δουλοπρεπή σύζυγό του ως απλό μέσο»³⁵².

Η ανάλυση της σεξουαλικής αντικειμενοποίησης στο έργο του Immanuel Kant, έχει επηρεάσει τη σκέψη των φεμινιστριών φιλοσόφων όπως Catharine MacKinnon και Andrea Dworkin, και, Martha Nussbaum³⁵³. Η Nussbaum στο έργο της «Objectification», αναγνωρίζει την θετική και αρνητική μορφή και περιγράφει τις δυσκολίες του ορισμού της αντικειμενοποίησης³⁵⁴. Σύμφωνα με τη M. Nussbaum, η οποία αναπαριστά νοητικά την ευρύτερη έννοια της αντικειμενοποίησης των ανθρώπων, συμπεριλαμβάνει επτά έννοιες που συμβάλλουν στην αντικειμενοποίηση. Αυτές είναι 1. Εργαλειακότητα, 2. Άρνηση αυτονομίας, 3. Αδράνεια, 4. Εναλλαξιμότητα, 5. Δυνατότητα παραβίασης, 6. Κτήση και 7. Άρνηση υποκειμενικότητας. Αυτές οι έννοιες (μία ή περισσότερες) απαντώνται όταν το άτομο αντικειμενοποιείται. Η Nussbaum εντοπίζει διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισης του προσώπου: ως εργαλείο για συγκεκριμένες σκοπούς, ως στερούμενο αυτονομίας και αυτοδιάθεσης, ως στερούμενο δραστηριότητας, ως χρησιμοποιούμενο εναλλακτικά με άλλα αντικείμενα, ως έλλειψη ορίων, ως ιδιοκτησία κάποιου άλλου και ως "κάτι" του οποίου εμπειρίες και συναισθήματα δεν χρειάζεται να λαμβάνονται υπόψη. Η αντίληψη της για την αντικειμενοποίηση, διαφέρει από εκείνη του Kant, επειδή η αντικειμενοποίηση για τη Nussbaum δεν ορίζεται απλώς με όρους εργαλειοποίησης, και επίσης, επειδή μπορεί να υπάρχει ακόμα κι αν ένα άτομο «θεωρείται», αλλά δεν «αντιμετωπίζεται», ως αντικείμενο. Η προσπάθεια της Nussbaum να κατηγοριοποιήσει την έννοια σε «θετική και αρνητική» δείχνει τη δυσκολία της νοηματοδότησης και την οριοθέτηση της αντικειμενοποίησης, με τη ζυγαριά να κλείνει στο αρνητικό της πεδίο ώστε να εκφραστεί το πραγματικό της περιεχόμενο. Η Rae Langton έχει κάνει ενδιαφέρουσες προσθήκες που αφορούν σε έννοιες και διαδικασίες όπως α) η αντιμετώπιση ενός ατόμου ως ταυτισμένου με το σώμα του, ή τα μέρη του σώματός του, και β) αντιμετώπιση ενός ατόμου κυρίως με βάση την εμφάνισή του ή το πώς εμφανίζεται στις αισθήσεις³⁵⁵.

Για τον Kant, η σεξουαλική επιθυμία ήταν η δύναμη που οδηγούσε στην μεταχείριση των προσώπων ως μέσων ή οργάνων για την ικανοποίηση της ερωτικής επιθυμίας και ανάγκης³⁵⁶. Είναι όμως παράξενο που ο Kant σκεφτόταν έτσι για την ερωτική πράξη. Ίσως θεωρούσε ότι η ένταση του συναισθήματος και της απόλαυσης σκεπάζει προσωρινά τον σεβασμό στο πρόσωπο του άλλου. Πίστευε δε, ότι μόνο στο γάμο υπήρχε ισοτιμία των προσώπων και σεβασμός. Η ιδέα αυτή είναι στενάχωρη. Αναρωτιέμαι με ποιο κριτήριο, δεν υπάρχει σεβασμός για την ανθρώπινη ιδιότητα του άλλου, σε μια σεξουαλική πράξη εκτός γάμου; Κατά τη γνώμη μου η ίδια η ερωτική πράξη δεν εργαλειοποιεί τους ανθρώπους κατά κανόνα, ούτε τους κάνει να αδιαφορούν. Μήπως η σεξουαλικότητα είναι το σκοτάδι που βιώνεται μέσα από την αντικειμενοποίηση των ερωτικών συντρόφων; Ο γάμος ως θεσμός, με

³⁵² Παπαδάκη Λ.(2017). Η ανθρώπινη ιδιότητα και η χρήση της ως απλού μέσου, ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1, Ζητήματα Ηθικής Φιλοσοφίας και Βιοηθικής. Καντιανές Προσεγγίσεις. Αθήνα, Νήσος, 2017, σελ 30 - 36

³⁵³ Papadaki Evangelia (2007). Sexual Objectification: From Kant to Contemporary Feminism, Feature Article: Theory and Practice, Contemporary Political Theory, 2007, 6,(330–348) σελ. 330

³⁵⁴ Nussbaum, M. C. (1995). Objectification. *Philosophy & Public Affairs*, 24(4), <http://www.jstor.org/stable/2961930> σελ. 257

³⁵⁵ Langton Rae (2009). *Sexual Solipsism: Philosophical Essays on Pornography and Objectification*, Oxford: Oxford University Press σελ 228–229, & Stanford Encyclopedia of Philosophy, Feminist Perspectives on Objectification, First published Wed Mar 10, 2010; substantive revision Sat Jan 13, 2024 <https://plato.stanford.edu/entries/feminism-objectification/>

³⁵⁶ Kant, I. (1997). *Lectures on Ethics*. (P. Heath & J. B. Schneewind, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press. {27:384 , 27:386, 27:388, 27:389, 27:390}

βεβαιότητα, δεν εξασφαλίζει ούτε το σεβασμό αλλά ούτε την ισοτιμία. Ο Kant όπως αντιλαμβάνομαι χαρακτηρίζει την ερωτική πράξη σαν είδος συναλλαγής: ο ένας δίνει και ο άλλος παίρνει. Από τους δύο ο ένας αναγκαστικά υποτάσσεται. Μήπως όμως στην ερωτική πράξη και οι δύο δίνουν και οι δύο παίρνουν; Ωστόσο η έννοια της υποταγής και της εργαλειοποίησης υπάρχει και υπήρχε και σε άλλους χώρους όπως όταν τα μικρά παιδιά που νοθεύονται από τους γονείς τους, οι εργάτες μιας μεγάλης εταιρείας για το παραγόμενο έργο τους ή παλιότερα οι υπηρέτες και οι σκλάβοι.

Η MacKinnon και η Dworkin αρχικά ακολουθούν τον Kant, αλλά αποκλίνουν σταδιακά από αυτόν. Ωστόσο η καντιανή εργαλειοποίηση, η **άρση της αυτονομίας** και της υποκειμενικότητας τις απασχολεί, διατρέχοντας παράλληλα τη σκέψη τους. Είναι ενδιαφέρον ότι ο Kant φαίνεται σαν να μην **αναγνωρίζει την ιεραρχική δομή του γάμου** και τον ρεαλιστικό περιορισμό της ελευθερίας της γυναίκας μέσα σε αυτόν. Οι σκέψεις του Kant για τη γυναίκα, εκφράζουν το κλίμα και την ιδεολογία της εποχής του και σήμερα θα περιγραφόταν μάλλον αναχρονιστικές. Γενικότερα πάντως φαίνεται να αντιμετωπίζει τη γυναίκα μέσα από ένα πρίσμα περιορισμών και πατριαρχίας³⁵⁷.

Η Dworkin και η MacKinnon, δίδουν την εντύπωση ότι διακρίνουν, τη ρίζα του προβλήματος όπως αυτή φυτρώνει και αναπτύσσεται στις κοινωνικά δομημένες και ιεραρχημένες σχέσεις δύναμης³⁵⁸.

Παραπάνω έγινε λόγος για την χρήση του γυναικείου σώματος σε σχέση με την σεξουαλικότητα, μια πράξη που αφορά κατά κύριο λόγο την ιδιωτική σφαίρα της κοινωνικής ζωής. Αντίστοιχα στη δημόσια σφαίρα του 18ο - 19ου, η κοινωνική δομή της Δύσης αντικειμενοποίησε και εξίσωσε την αξία της ανθρώπινης ζωής με την αγοραία αξία. Αυτό έγινε με την ανάπτυξη του δουλεμπορίου και την εμπορευματοποίηση του μαύρου σώματος που μετατράπηκε σε αντικείμενο αγοράς, υποταγμένο στις επιθυμίες των ιδιοκτητών του. Τα μαύρα σώματα πειθάρχησαν κατά τη διάρκεια της δουλείας³⁵⁹. Ενώ ο Φουκώ βλέπει το σώμα ως οντότητα που αποκτά ταυτότητά μέσω της αλληλεπίδρασης με την εξουσία, ο Frantz Fanon αναγνωρίζει ένα παραβιασμένο σώμα, το οποίο υποφέρει με διαφορετικό τρόπο εξαιτίας του χρώματος του³⁶⁰. Ο Fanon εντοπίζει στο σώμα την πολιτική εξουσία ως αποτέλεσμα της αποικιοκρατίας και της μετα-αποικιακής περιόδου μέσω της οποίας το σώμα μετατρέπεται σε αντικείμενο-δέκτη βίας. Σε αυτή την περίπτωση, το ανθρώπινο σώμα αντικειμενοποιήθηκε τιμωρήθηκε και μεταφέρθηκε ως αντικείμενο για να ζήσει υποβαθμισμένο μια ζωή που χαρακτηρίστηκε από την παραβίαση όχι μόνο της αυτονομίας αλλά και κάθε ανθρώπινου δικαιώματος. Αυτό συνέβη, μέσω της δημόσιας κοινωνικής αποδοχής με την αιτιολογία ότι το σώμα έφερε διαφορετικά εξωτερικά χαρακτηριστικά και φυσικά διαφορετικό (από το δυτικοευρωπαϊκό) χρώμα δέρματος και έτσι δημιούργησε την ταυτότητα του, μέσω του "άλλου"³⁶¹.

³⁵⁷ Lettow Susanne Pulkkinen Tuija (2022). The Palgrave Handbook of German Idealism and Feminist Philosophy, Approaches to Kant's Sexism and Racism, ISBN : 978-3-031-13122-6 3 σελ. 19

³⁵⁸ Nussbaum, M. C. (1995). Objectification. *Philosophy & Public Affairs*, 24(4), 249–291, σελ. 267-277
<http://www.jstor.org/stable/2961930>

³⁵⁹ Cooper Iman (2015). Commodification of the Black Body, Sexual Objectification and Social Hierarchies during Slavery, *The Earlham Historical Journal: An Undergraduate Journal of Historical Inquiry*, Volume VII: Issue II σελ. 21-43

³⁶⁰ Alessandrini, A. (2009). The Humanism Effect: Fanon, Foucault, and Ethics without Subjects. *Foucault Studies*, 7, 64-80. <https://doi.org/10.22439/fs.v0i7.2637> & Fanon, F. (1986). *Black skin, white masks*. Pluto Press σελ.91-103

³⁶¹ Nikolova Yana D. (2021). Objectification and Instrumentalization: The Activation of Thanatos in Connection with "Body-Power"; or the Human Body as a Critical Object of Power in the Recent Social Reality, *International Journal of Psychological Studies*; Vol. 13, No. 4; 2021, ISSN 1918-7211 E-ISSN 1918-722X

Η αντικειμενοποίηση δεν μας είναι άγνωστη επειδή τη νιώθουμε στο «πετσί μας» στην καθημερινή ζωή μας. Συχνά «χρησιμοποιούμε άλλους». Επίσης το ίδιο συχνά, εργαλειοποιούμε και τον ίδιο μας το εαυτό. Ο σύγχρονος κόσμος είναι μάρτυρας αυτού του φαινομένου που έχει διαφορετικές μορφές, και ένταση και φυσικά απαντάται σε ποικίλα πεδία. Η πιο ενοχλητική φύση αυτού του φαινομένου είναι η αρνητική χροιά του, που οδηγεί στη στιγμή της απανθρωποποίησης.

Το κοινωνικό φαινόμενο της αντικειμενοποίησης είναι υπαρκτό και δημιουργεί όλο και μεγαλύτερες απαιτήσεις στην ανάλυσή του. Το ζήτημα της αντικειμενοποίησης εμποτίζεται από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης της ενημέρωσης, και της πίεσης του διαρκώς μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος της ομορφιάς και της μόδας³⁶².

Η αίσθηση που έχουν οι άνθρωποι ότι είναι αναλώσιμοι αποτελώντας εύπλαστα προϊόντα της βιομηχανίας της ομορφιάς σηματοδοτεί την ενεργή διαδικασία της αντικειμενοποίησης. Το ερώτημα αν οι αισθητικές επεμβάσεις συνεπάγονται αντικειμενοποίηση του σώματος η οποία απειλεί την αυτονομία του προσώπου αντί να την ενισχύει, είναι μάλλον εύκολο να απαντηθεί.

Οι παραπάνω θέσεις δίνουν μια κάποια λύση στο παράδοξο της αισθητικής χειρουργικής και των λοιπών συναφών επεμβατικών διαδικασιών. Αυτό ίσως εξηγεί και τη νοσηρότητα που παρατηρείται στον τομέα, ο οποίος παρά την αυξανόμενη δημοτικότητά του και τα τεράστια επενδυτικά κεφάλαια που συγκεντρώνει εξακολουθεί να φέρει το στίγμα της αυστηρής κοινωνικής κριτικής και της απόρριψης, μειώνοντας επιδεικτικά και δημόσια, τα άτομα τα οποία απολαμβάνουν τα αποτελέσματα των αισθητικών διαδικασιών (είναι πολλά τα παραδείγματα των προσώπων που εκτίθενται δημόσια και με τον χειρότερο τρόπο).

Η κοινωνία αντικειμενοποίησε τις γυναίκες και στη συνέχεια οι γυναίκες αυτο-αντικειμενοποιήθηκαν. Μέσω της διαδικασίας της εσωτερίκευσης, τα αντικειμενοποιημένα άτομα ενδέχεται να υποστούν μια διαδικασία που έχει ονομαστεί «αυτο-αντικειμενοποίηση». Έρευνες συνδέουν αυτές τις καταστάσεις της ανθρώπινης ύπαρξης με την **επιλογή της αισθητικής χειρουργικής**³⁶³.

Πρόκειται για μια ψυχολογική διεργασία, σύμφωνα με την οποία, το Υποκείμενο υιοθετεί την οπτική των άλλων για τον εαυτό του και αντιλαμβάνεται τον ίδιο του τον εαυτό του ως αντικείμενο, εργαλείο ή μέσο που προσφέρεται για την ικανοποίηση των αναγκών και των επιθυμιών των άλλων. Θα μπορούσε κάποιος να πεί ότι η **αυτό-αντικειμενοποίηση** ορίζεται ως μια κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο μεταβαίνει από την «υποκειμενική αίσθηση του εαυτού» σε μια αίσθηση του «εαυτού ως αντικειμένου». Ενώ η αντικειμενοποίηση αφορά στις συμπεριφορές ενός ατόμου προς ένα άλλο, η αυτό-αντικειμενοποίηση αναφέρεται στις συμπεριφορές του ίδιου του ατόμου προς τον εαυτό του³⁶⁴.

Η μελέτη της αντικειμενοποίησης και της **αυτό-αντικειμενοποίησης** δημιουργεί ηθικές προκλήσεις για το σώμα που εξετάζεται και αξιολογείται, σε ζητήματα ταυτότητας, αυτονομίας γυναικών που διατίθενται για οπτική επιθεώρηση, αξιολόγηση και σεξουαλική

³⁶² Yifan Wang, Yanrong Li (2020). Objectification and Self-Objectification of Women in Current Society, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 435, Published by Atlantis Press SARL σελ 584- 585

³⁶³ Vaughan-Turnbull Catherine, Lewis Vivienne (2015). Body Image, Objectification, and Attitudes Toward Cosmetic Surgery *Volume 20, Issue 4*, 2015, Pages 179-196, <https://doi.org/10.1111/jabr.12035> σελ 179 - 181

³⁶⁴ Talmon A., Ginzburg K., (2016). The nullifying experience of self-objectification: The development and psychometric evaluation of the Self-Objectification Scale, *Child Abuse & Neglect*, Volume 60, 2016, Pages 46-57, ISSN 0145-2134, <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.09.007>.

(<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213416301909>) σελ. 46 - 48

ευχαρίστηση, ενώ συμμετέχει στην ανάπτυξη των βιοηθικών προβληματισμών γύρω από π.χ. την άμβλωση, δωρεά οργάνων, ευθανασία κ.α.

Αυτο-αντικειμενοποίηση

Το ανθρώπινο σώμα, μελετάται και εξερευνάται από πολλούς επιστημονικούς τομείς (φιλοσοφία, ψυχολογία, ιστορία, ιατρική, κοινωνικές επιστήμες κ.α.) επειδή το σώμα λειτουργεί σε ποικίλα περιβάλλοντα, και αλληλεπιδρά με ανθρώπινα όντα και αντικείμενα.

Το σώμα είναι ο κύριος παράγοντας όλων των ανθρώπινων σχέσεων και αποτελεί τον καμβά αποτύπωσης της ζωής, του θανάτου, της ευημερίας, και της ίδιας της ύπαρξης. Το σώμα έχει εμπλακεί σε όλες τις κοινωνικές δομές και θεσμούς όπως είναι αυτός της **εξουσίας**. Η θεωρία της αυτό-αντικειμενοποίησης αντιπροσωπεύει μια προσπάθεια βαθύτερης κατανόησης του γυναικείου σώματος μέσα στο πλαίσιο της κοινωνικής και πολιτικής ανάλυσης, της ψυχολογίας της γυναίκας και της έμφυλης ταυτότητας³⁶⁵.

Είναι ξεκάθαρο ότι ο πολιτισμός μας αντικειμενοποιεί σεξουαλικά και εμπορικά το γυναικείο σώμα. Τα κορίτσια μαθαίνουν από πολύ νωρίς να ενσωματώνουν και να εσωτερικεύουν την οπτική των άλλων πάνω στο σώμα τους. Η γυναικεία αυτο-αντικειμενοποίηση είναι κάτι που οι περισσότερες γυναίκες βιώνουν κάποια στιγμή στη ζωή τους³⁶⁶. Οι γυναίκες υφίστανται συνειδητά μία συνεχή αξιολόγηση. Η αξιολόγηση αυτή είναι διαρκής και αφορά αυτό που «φαίνεται» και όχι αυτό που οι γυναίκες βιώνουν ή αισθάνονται. Μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας θεωρεί ότι η αυτο-αντικειμενοποίηση λειτουργεί χρησιμοποιώντας δύο παραμέτρους: α) την επιτήρηση του σώματος, και ειδικότερα της εξωτερικής εμφάνισης του ατόμου, και β) το αίσθημα ντροπής που αποτυπώνεται πάνω στο σώμα μας, το οποίο είναι αποτέλεσμα της υστέρησης και των εσωτερικευμένων προτύπων ομορφιάς³⁶⁷. Η θεωρία της αυτό-αντικειμενοποίησης αναπτύχθηκε περαιτέρω από τις Fredrickson & Roberts, υποστηρίζοντας ότι οι γυναίκες ζούνε, γνωρίζοντας ότι το σώμα τους αποτελεί αντικείμενο συνεχούς αξιολόγησης³⁶⁸.

Αυτή η εξωτερική πίεση προκαλεί αρνητικά συναισθήματα στις γυναίκες που σχετίζουν το σώμα τους με συναισθήματα άγχους ενώ, καθοδηγεί τις γυναίκες σε συνεχείς πρακτικές ενασχόλησης με την εξωτερική τους εμφάνιση σε βάρος άλλων τομέων της δράσης τους. Η αυτό-αντικειμενοποίηση θεωρείται συνέπεια των κυρίαρχων σεξιστικών συμπεριφορών.

³⁶⁵ Bazner, Jennifer (2002). "Attitudes About Cosmetic Surgery: Gender and Body Experience," *McNair Scholars Journal*: Vol. 6: Iss. 1, Article 3., <https://scholarworks.gvsu.edu/mcnair/vol6/iss1/3> σελ. 12,

³⁶⁶ McKay, Tanjare' (2013) "Female Self-Objectification: Causes, Consequences and Prevention," *McNair Scholars Research Journal*: Vol. 6 , Article 7. Available at: <https://commons.emich.edu/mcnair/vol6/iss1/7>
This Article is brought to you for free and open access by the McNair Scholars

³⁶⁷ Gattino S, Czepczor-Bernat K, Fedi A, Brytek-Matera A, Boza M, Lemoine JE, Sahlan RN, Wilson E, De Piccoli N, Rollero C. (2023). Self-Objectification and its Biological, Psychological and Social Predictors: A Cross-Cultural Study in Four European Countries and Iran. *Eur J Psychol.* 2023 Feb 28;19(1):27-47. doi: 10.5964/ejop.6075. PMID: 37063692; PMCID: PMC10103054.

³⁶⁸ Fredrickson Barbara L. Roberts Tomi-Ann, (1997). Objectification Theory: Toward Understanding Women's Lived Experiences and Mental Health Risks, *Psychology of Women Quarterly* 21(2):173-206 σελ. 173 – 174,204, DOI: 10.1111/j.1471-6402.1997.tb00108.x

Μελέτες υποστηρίζουν ότι η αύξηση της γυναικείας συμμετοχής στην αισθητική χειρουργική συνδέεται με την αυτό-αντικειμενοποίηση³⁶⁹.

Το ερώτημα παραμένει: άραγε αν οι γυναίκες έβλεπαν πιο θετικά το σώμα τους, θα μπορούσαν να προστατευτούν από τις βλαβερές συνέπειες της σεξουαλικής αυτο-αντικειμενοποίησης και δεν θα έθεταν τον εαυτό τους στο τραπέζι της αισθητικής χειρουργικής; Ή ακόμα καλύτερα: αν η σεξουαλική συμπεριφορά της πατριαρχικής και καταναλωτικής κοινωνίας μας ήταν λιγότερο επιθετική τότε οι γυναίκες θα γλύτωναν τα ράμματα και τα νυστέρια; και για να πάμε ένα βήμα παρακάτω: αν δεν υπήρχε τόσο ευρεία κεφαλαιοποίηση της σεξουαλικής ελκυστικότητας, που εξαργυρώνεται με κοινωνικές και οικονομικές επιτυχίες, θα υπήρχαν λιγότερες επεμβάσεις στο γυναικείο σώμα;

Όταν οι γυναίκες αντικειμενοποιούνται αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως σώματα· και τα σώματα έχουν γεννηθεί για να υπηρετούν και να ευχαριστούν τους άλλους. Αυτό δεν είναι κάτι καινούριο για τον πολιτισμό μας. Το γυναικείο σώμα λατρεύτηκε, υπηρέτησε και εκμεταλλεύτηκε για αιώνες. Ωστόσο το βέβαιο είναι ότι οι γυναίκες δέχονταν πάντοτε επιταγές **συμμόρφωσης και πειθαρχίας**. Διαρκώς βίωναν και βιώνουν την παρακολούθηση την κριτική και την αξιολόγηση. Η διαρκής αντικειμενοποίηση ωθεί σταδιακά τις γυναίκες να **εσωτερικεύουν** αυτές τις απόψεις και τον τρόπο που οι άλλοι τις βλέπουν.

Όταν μια γυναίκα εσωτερικεύσει την επιβεβλημένη εικόνα του ιδεατού σώματος και ακολουθώς αποδεχτεί την ασθενή και προβληματική του ταυτότητα του σώματός της, τότε το υποψήφιο μέλος του σώματος (π.χ. στήθος) μεταβάλλεται σε θέση παγίωσης αυτού του ελαττώματος (π.χ. πεσμένο στήθος) και ταυτόχρονα θέση του επιθυμητού σωματικού επαναορισμού (π.χ. ανόρθωση στήθους). Η αισθητική επέμβαση μπορεί να βοηθήσει ή να θεραπεύσει την «ασθενή» αφού πρώτα εκείνη παραδεχτεί το σωματικό της «πρόβλημα». Εφόσον εντοπιστεί το προβληματικό σημείο που χρήζει βελτίωσης και θεραπείας τότε ο αισθητικός χειρουργός αναλαμβάνει να «θεραπεύσει» το εύπλαστο τμήμα του σώματος με στόχο την κανονικοποίηση του.

Οι Fredrickson & Roberts πιστεύουν ότι οι γυναίκες βιώνουν άγχος για την εμφάνισή τους διότι νιώθουν αβεβαιότητα, όταν αξιολογούνται και ελέγχονται. Δυστυχώς η διαρκής δυσαρέσκεια για το σώμα και το άγχος έχουν αρνητικές συνέπειες.

Η κατάσταση χειροτερεύει όταν οι γυναίκες συγκρίνουν αυτό **που είναι** με αυτό που **θα έπρεπε να είναι**. Οι συνθήκες αυτές εξαντλούν ψυχολογικά τις γυναίκες και τις καταστούν αδύναμες. Αν κάποιος δει τις διατροφικές διαταραχές υπό το πρίσμα της πολιτικής διαμαρτυρίας, αντιλαμβάνεται ότι η γυναίκα προκειμένου να αντιδράσει καταφεύγει στο σώμα της χωρίς να προβαίνει σε άλλες δραστικές κινήσεις ή να λαμβάνει άλλα μέτρα υπεράσπισης. Το σώμα της εξάλλου είναι το μόνο μέσο που μπορεί να χειριστεί απολύτως και να εξουσιάσει. Εδώ φαίνεται πόσο διαφέρει η ιστορία του ανδρικού από το γυναικείο φύλο.

Το ηθικό ζήτημα όπου ένα άτομο χρησιμοποιεί τον ίδιο τον εαυτό του με μη ηθικά αποδεκτό τρόπο είναι εξίσου προβληματικό με τις περιπτώσεις που το άτομο επιτρέπει σε κάποιον άλλον να το χρησιμοποιήσει με μη ηθικά αποδεκτό τρόπο.

³⁶⁹ Vaughan-Turnbull Catherine Lewis Vivienne (2015). Body Image, Objectification, and Attitudes Toward Cosmetic Surgery, *Journal of Applied Biobehavioral Research*, 2015, 20, 4, σελ. 179–196
© 2014 Wiley Periodicals, Inc.

Αφήγημα Ηθικού Διλλήματος που αφορά αισθητική επέμβαση και πως μπορεί να αντιμετωπιστεί σύμφωνα με τη καντιανή ηθική.

Μία γυναίκα 56 ετών, εργάζεται σε μια μεγάλη εταιρεία. Η εργασία της και το περιβάλλον του γραφείου της δεν την ικανοποιούν. Έχει αποκτήσει γνώσεις και εμπειρία, αλλά εδώ και καιρό, αναζητά μια νέα εργασιακή ευκαιρία. Η τύχη της χαμογελά όταν ξαφνικά, ένα στέλεχος της εταιρείας της ζητά να κάνει αίτηση για μια νέα θέση εργασίας η οποία θα έχει καλύτερες οικονομικές απολαβές. Παράλληλα της ζητήθηκε ή μάλλον καλύτερα έγινε ευγενική σύσταση να φροντίζει περισσότερο την εξωτερική της εμφάνιση διότι (όπως της εξήγησαν) για τη συγκεκριμένη θέση εργασίας θα προτιμηθεί μια νέα, δυναμική και εμφανίσιμη γυναίκα. Της γνωστοποιήθηκε ότι για την προτεινόμενη θέση υπάρχει ήδη μεγάλος ανταγωνισμός από άτομα νεαρότερης ηλικίας. Η γυναίκα αν και ενδιαφέρεται πολύ, διστάζει θεωρώντας ότι δεν θα μπορούσε να ανταγωνιστεί τη φυσική εμφάνιση και την αυτοπεποίθηση των συναδέλφων της. Εντούτοις σκέφτεται έντονα –πιεζόμενη από τις περιστάσεις- την περίπτωση να προχωρήσει άμεσα σε αισθητικές χειρουργικές επεμβάσεις προκειμένου να εξαλείψει τα σημάδια γήρανσης από το πρόσωπο και το σώμα της. Η γυναίκα φοβάται διότι υπάρχει σοβαρό υποκείμενο νόσημα το οποίο ενδεχομένως να δυσκολέψει τόσο την ανάρρωση όσο και την επιτυχία των επεμβάσεων. Η γυναίκα στην προσπάθεια της να προχωρήσει στη ζωή της αποφασίζει να ξεκινήσει με τις επεμβάσεις. Η απόφασή της, δεν μας ξαφνιάζει καθώς όλοι γνωρίζουμε ότι στην αγορά εργασίας οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες. Αυτός είναι ο λόγος που ειδικά οι γυναίκες εργαζόμενες προσπαθούν να φαίνονται ελκυστικές στον πιθανό μελλοντικό εργοδότη, επειδή θεωρούν ότι η βελτιωμένη εμφάνιση θα αυξήσει τις πιθανότητές να αποκτήσουν την επιθυμητή θέση³⁷⁰.

Το ερώτημα που θα κάνουμε εδώ είναι αν σύμφωνα με την Καντιανή προσέγγιση θεωρείται ηθικά δικαιολογημένη η πράξη της γυναίκας; Για ποιους λόγους θα ήταν ή δεν θα ήταν ηθικά αποδεκτή η πράξη της;

Ακολουθούν σκέψεις και επιχειρήματα βασισμένα σε μια θεωρητική προσέγγιση στο πλαίσιο της πραξιοκεντρικής θεωρίας.

Η κατάσταση που περιγράψαμε λίγο παραπάνω, παραπέμπει στο ότι, η γυναίκα βρίσκεται σε δύσκολη θέση και προφανώς είναι συναισθηματικά εξαντλημένη. Κάθε απαξιοτικός λόγος από το περιβάλλον της π.χ. εργασιακό, οικογενειακό, φιλικό, ενδέχεται να τονώσει την ενοχή και την ντροπή της. Τα σχόλια για την εμφάνισή της αποτελούν δυσάρεστη κριτική για τον τρόπο ζωής της, δημιουργώντας την εντύπωση ότι η επέμβαση είναι ο μόνος τρόπος να απαλλαγεί από το βάρος και την αποτυχία. Ας σημειωθεί ότι συχνά, όταν τα συναισθήματα απαξίωσης εξαλείφονται ή μειώνονται, οι γυναίκες αποκτούν αντιστάσεις και σπάνια προχωρούν σε επεμβάσεις. Αν υπήρχε μια καλύτερη αξιολόγηση της κατάστασης και πιθανή αντιμετώπιση των αιτιών της θλίψης και της αγωνίας της, ίσως τελικά προέκυπταν άλλες λύσεις που πιθανόν να προστάτευαν την σωματική και ψυχική υγεία της γυναίκας. Εξάλλου η απελπισία ή η φιλαυτία ως λόγος ή κίνητρο για αισθητική επέμβαση δεν θα μπορούσε να γίνει αποδεκτός. Θα σήμαινε ότι χρησιμοποιώ ο ίδιος το πρόσωπό μου ως μέσον για την εξυπηρέτηση της φιλαυτίας μου και της απελπισίας μου.

³⁷⁰ Nistor Nicolae, Stanciu Ionuț-Dorin, (2017). "Being sexy" and the labor market: Self-objectification in job search related social networks, Computers in Human Behavior, Volume 69, 2017, Pages 43-53, ISSN 0747-5632, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.12.005>.

Περαιτέρω δημιουργείται η εξής ερώτηση: Μπορεί η αυτονομία να πληγεί από το ψυχολογικό βάρος, την απαξίωση, και την ενοχή;

Για να απαντηθεί αυτό, θα πρέπει ίσως εδώ, να διευκρινίσουμε το είδος της αυτονομίας που αναφερόμαστε. Στο πλαίσιο αυτό, θα θέλαμε να προσεγγίσουμε την **ηθική αυτονομία του προσώπου** χωρίς εξωτερική επιβολή και κηδεμόνευση, όπου οι πράξεις μας εναρμονίζονται στον αμοιβαίο σεβασμό ισότιμων προσώπων με ίση ηθική αξία. Το πρόσωπο που βιώνει τη ζωή του είναι το δρών υποκείμενο - αυτουργός των πράξεων του, έχει δηλαδή την ευθύνη των πράξεων του. Το υποκείμενο πρέπει να είναι ικανό να φροντίσει για το προσωπικό του ευ ζην. Εδώ θεωρούμε ότι αυτονομία σημαίνει τον αυτοκαθορισμό του προσώπου βάσει κανόνων ορθολογικά καθολικούσιμων. Σαν άνθρωποι έχουμε καθήκον να μοχθούμε για την ηθική μας τελείωση και την ανάπτυξη των διανοητικών ηθικών και φυσικών ικανοτήτων μας.

Η **αρχή της αυτονομίας** είναι η ουσιαστικότερη αρχή για κάθε έλλογο όν³⁷¹. Η αυτονομία αποτελεί τη θέληση του υποκειμένου να νομοθετεί καθολικά με γνώμονα τον ορθό Λόγο. Κανένας δεν μπορεί να στερηθεί την αυτονομία και την απόλυτη αξία του σαν πρόσωπο. Η αρχή της αυτονομίας μας επιτρέπει να διαμορφώνουμε τη δική μας ζωή σύμφωνα με την προσωπικότητά μας χωρίς οδηγίες από άλλους. Η αυτονομία μας βοηθά να ορίσουμε τα ηθικά μας καθήκοντα και συνάμα τις ηθικές μας αξιώσεις απέναντι στους άλλους αλλά και στον εαυτό μας. Το υποκείμενο δημιουργεί καθολικούς κανόνες με καθολική ισχύ που οριοθετούν και καθοδηγούν τις πράξεις του. Στην περίπτωσή μας, η γυναίκα φαίνεται να **στερείται την αυτονομία** της, καθώς περιορίζεται η αυτενέργεια και ο σεβασμός προς το πρόσωπό της. Η γυναίκα υποτιμά την αξία της και δεν μπορεί να υπερασπιστεί το πρόσωπο της. Δεν αναγνωρίζει ούτε αισθάνεται την αξιοπρέπεια της. Η **αξιοπρέπεια**, πηγάζει από το βάθος κάθε ανθρώπου δεσμεύοντας τον, μέσω του καθήκοντος του, να αντιμετωπίζει και να αντιμετωπίζεται από τους άλλους πάντοτε ως σκοπός και ποτέ μόνον ως μέσο. Η αξιοπρέπεια, συνδέεται με την αυτονομία του έλλογου προσώπου και ανάγεται στην ηθική ελευθερία του προσώπου και των καθολικών αρχών. Η αξιοπρέπεια δεν αφορά μόνο μεμονωμένα πρόσωπα αλλά την ανθρωπότητα στο σύνολο της.

Τα ανθρώπινα όντα είναι «Πρόσωπα» και ειδικότερα έλλογα πρόσωπα, γι' αυτό και πρέπει να αντιμετωπίζονται ως **απόλυτοι σκοποί ή αυτοσκοποί. Σύμφωνα με αυτό** μπορεί κάποιος να εξυπηρετήσει κάποιον, μπορεί να εργαστεί για κάποιον, αλλά δεν μπορεί ποτέ να είναι **δούλος του και να υποταχθεί σε αυτόν**. Στο παράδειγμα μας η γυναίκα υποτάσσει τον εαυτό της στις προτροπές και τις επιθυμίες των άλλων. Ο λόγος που γίνεται αυτό είναι το κριτήριο της εξωτερικής εμφάνισης το οποίο την κάνει να αισθάνεται μειωμένη σε σχέση με τους ανταγωνιστές της. Το κριτήριο της ομορφιάς και της νεότητας δεν θα έπρεπε να ταξινομεί τους ανθρώπους σε κοινωνικές κατηγορίες και να επηρεάζει την αξία τους ως προσωπικότητες. Οι άνθρωποι είναι **ισότιμοι** και κανένας δεν έχει λιγότερη αξία από τον άλλο. Η γυναίκα των είκοσι πέντε ετών έχει την ίδια αξία με τη γυναίκα των πενήντα. Η καντιανή προσέγγιση εστιάζει στην **ελεύθερη βούληση και στην ελευθερία**. Δηλαδή ως ηθικοί αυτουργοί, κάνουμε ορθολογικές επιλογές και πράξεις για εμάς τους ίδιους. Πάντα απαντάμε στο ερώτημα «τι το Δέον» και δεν πράττουμε χωρίς την αναζήτηση του ορθού. Η γυναίκα του παραδείγματος, εμφανίζεται ότι δεν μπορεί να σκεφτεί ορθολογικά καθώς τείνει **να διακινδυνεύσει** την υγεία της προκειμένου να κάνει την επέμβαση με αβέβαιο και προσωρινό αποτέλεσμα και κυρίως για να διορθώσει κάτι που είναι υγιές και φέρει μόνο τα

³⁷¹ Husserl Edmund, (1980). *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie (Ιδέες για μια καθαρή φαινομενολογία και φαινομενολογική φιλοσοφία)*, M. Niemeyer, Τυβίγγη, 4^η έκδ. 1980, τ. I, § 24, σ. 43-4 («Das Prinzip aller Prinzipien» [Η αρχή όλων των αρχών]).

σημάδια του χρόνου (δηλαδή κάτι που συμβαίνει σε όλους). Η γυναίκα έχει δικαίωμα, καθήκον και υποχρέωση όπως και κάθε άνθρωπος σε αυτόν τον πλανήτη να προστατέψει την ζωή και την υγεία της. Η γυναίκα προκειμένου να προχωρήσει στην επέμβαση, θα δώσει την συγκατάθεσή της μετά από ενημέρωση, η οποία όμως αμφισβητείται για την εγκυρότητα της καθώς θα δοθεί κάτω από εξαιρετική ψυχολογική, οικονομική και κοινωνική πίεση. Η περίπτωση φέρνει στο μυαλό το παράδειγμα της δουλοπρεπούς συζύγου η οποία χρησιμοποιεί τον εαυτό της «με τρόπο ηθικά προβληματικό, καθώς υποτάσσεται πλήρως στις επιθυμίες του συζύγου της». Οι κανόνες που θα έπρεπε να ακολουθεί η γυναίκα ως πρόσωπο βασίζονται στον ορθό Λόγο και δεν επιτρέπεται να υπόκεινται σε **εξωτερικές πιέσεις**, ακόμα κι αν είναι κοινωνικές ή ακόμα κι αν υπόσχονται ευχάριστα και θαυμαστά αποτελέσματα. Σε αυτή την περίπτωση η γυναίκα ως πρόσωπο δεν λειτουργεί ως έλλογον που έχει αυτοσεβασμό αλλά υποκύπτει χωρίς να χρησιμοποιεί την ορθολογική σκέψη.

Το σώμα αποτελεί **αδιαχώριστη ενότητα** με το πρόσωπο. Ο Kant κάνει σαφές ότι ο άνθρωπος αποτελείται από την έλλογη προσωπικότητα ή την ενότητα σώματος και πνεύματος³⁷². Ο Kant θεωρεί ότι η πόρνη πουλάει ολόκληρο τον εαυτό της με το να πουλήσει το σώμα της. Στην περίπτωση που κάποιος παραδίδει ένα τμήμα του εαυτού του σε κάποιον άλλον, παραδίδει τον εαυτό του ολοκληρωτικά, διότι ακριβώς αυτό το μέρος ανήκει στο σύνολο. Οι άνθρωποι και τα σώματα τους ως αδιαίρετο σύνολο **δεν είναι αντικείμενα ή πράγματα** που τα χρησιμοποιούμε για τους σκοπούς μας, ανάγκες ή τις επιθυμίες μας. Στο παράδειγμά μας η γυναίκα χρησιμοποιεί το σώμα της ως μέσο για να κατακτήσει τη θέση. Παρακινείται από τη φιλοδοξία της για να κάνει μια επέμβαση που δυστυχώς μπορεί να θέσει σε κίνδυνο της υγεία της και σίγουρα την αξιοπρέπεια της. Η απόφαση της γυναίκας να κάνει επέμβαση συνδέεται με το **κίνητρο** της να αποκτήσει μια καλύτερη και ασφαλέστερη θέση με περισσότερα χρήματα. Αναρωτιέμαι πως θα αισθανθεί η γυναίκα αν τελικά δεν καταφέρει να προσληφθεί. Η περίπτωση να εξαθλιωθεί ακόμα περισσότερο αποτελεί υψηλή πιθανότητα. Το **κίνητρο** για μια τέτοια επέμβαση δεν μπορεί να είναι κίνητρο με **οικονομικό όφελος**. Η πράξη αυτή (αν εκτελεστεί) δεν θα στηρίξει ούτε θα αναπτύξει την ανθρώπινη ιδιότητα της. Η γυναίκα είναι **Πρόσωπο** που αυτοπροσδιορίζεται έχει αυτονομία, δικαιώματα και καθήκοντα. Η ανθρώπινη ιδιότητα είναι απόλυτη και δεν κάνει συγκρίσεις. Είναι υποκείμενο σεβασμού. Η γυναίκα δεν είναι ιδιοκτησία της εταιρείας. Σύμφωνα με το αφήγημα δεν φαίνεται να απολαμβάνει την **ισότητα και το σεβασμό** που της αναλογεί αλλά αντιμετωπίζεται ως υποδεέστερο είδος το οποίο χωρίς βούληση παρασύρεται αβοήθητο και υποκύπτει στις επιθυμίες και στους στόχους των άλλων (κάλυψη της θέσης από έμπειρο προσωπικό που θα υπηρετήσει πιστά τα συμφέροντα της εταιρείας). Σύμφωνα με τη καντιανή ηθική, σε καμία περίπτωση, δεν είναι ηθικά επιτρεπτή η πράξη της επέμβασης εφόσον δεν **διασφαλίζει τη ζωή της**, υποβιβάζοντας τον εαυτό της χωρίς να υπερασπίζεται την ανθρώπινη ιδιότητα ούτε την αυτονομία της αλλά αφήνει άλλους να **αποφασίζουν** και να κινούν τα νήματα στη ζωή της.

Η γυναίκα φαίνεται να έχει υιοθετήσει τους σκοπούς της Εταιρείας και του συνεργάτη που της πρότεινε τη νέα θέση και αυτό έρχεται σε σύγκρουση με τον σκοπό του σεβασμού της δικής της ανθρώπινης ιδιότητας, ενώ αντιθέτως πρέπει να τιμά και να προωθεί το δικό της σκοπό στη ζωή της. Ωστόσο η ίδια **μετατρέπει τον εαυτό της σε αντικείμενο**. Για την ακρίβεια πρώτα επιτρέπει στο στέλεχος της Εταιρείας να την παροτρύνει και να την χρησιμοποιήσει

³⁷² Kant, I. (1997). Lectures on Ethics. (P. Heath & J. B. Schneewind, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press, {27:387}

με τρόπο ηθικά προβληματικό, και ακολούθως η ίδια αποφασίζει να χρησιμοποιήσει **τον εαυτό της** με επίσης ηθικά προβληματικό τρόπο.

Η γυναίκα βρίσκεται σε αδύναμη θέση, ωστόσο δεν παύει να είναι ένα Υποκείμενο άξιο σεβασμού για όλα τα μέλη της ηθικής κοινωνίας. Στο παράδειγμα φαίνεται ότι αυτό δεν ισχύει. Η αδύναμη γυναίκα δεν προστατεύεται ούτε από την κοινότητα ούτε από τον εαυτό της. Αντίθετα εξαθλιώνεται ακόμα περισσότερο οδηγούμενη σε πράξεις που ίσως αργότερα μετανιώσει. Αυτό δείχνει ότι η ομήγυρη της δεν αποτελεί μια κοινωνική ομάδα με αξίες και δεν δρα βάσει ηθικών κανόνων. Επιπλέον το στέλεχος δεν σέβεται την αυτονομία της γυναίκας και δε λαμβάνει υπόψη του τα συναισθήματα, και τις σκέψεις της.

Από τις προαναφερόμενες αιτιολογήσεις συμπεραίνουμε ότι αν η γυναίκα προχωρήσει στην επέμβαση στερεί την ελευθερία και την αυτονομία από τον εαυτό της. Η Εταιρεία την χρησιμοποιεί ως απλό μέσο ενώ και η ίδια υποβιβάζει τον εαυτό της στη θέση του αντικειμένου και άρα τόσο η Εταιρεία όσο και η γυναίκα αντιμετωπίζουν την κατάσταση με **τρόπο ηθικά προβληματικό**.

Στις ενότητες που προηγήθηκαν αναφερθήκαμε στις προκλήσεις και τα ηθικά διλήμματα σε σχέση με τη πρακτική των αισθητικών επεμβάσεων. Πέρα από την αναφορά στις θεμελιώδεις Βιοηθικές αρχές εξετάστηκαν ποικίλα ζητήματα του τομέα μέσα από την ερμηνευτική προσέγγιση της καντιανής ηθικής. Συζητήθηκαν φαινόμενα όπως η εργαλειοποίηση, η αντικειμενοποίηση (μεταχείριση του Υποκειμένου ως μέσο ή αντικείμενο) και η αυτο-αντικειμενοποίηση (μεταχείριση του σώματος ως αντικείμενο από το ίδιο το Υποκείμενο). Ασχοληθήκαμε με την περιγραφή αυτών των φαινομένων ώστε να γίνει αντιληπτό γιατί οι περισσότεροι στοχαστές θεωρούν ότι τα φαινόμενα αυτά είναι προβληματικά από ηθικής πλευράς.

Δώσαμε έμφαση σε έννοιες όπως η αυτονομία, η ελεύθερη βούληση, και η αξία του προσώπου, οι οποίες αδιαμφισβήτητα πλήττονται όταν ενεργοποιούνται διαδικασίες όπως η αντικειμενοποίηση και η αυτο-αντικειμενοποίηση. Ακολουθώντας τις συνέπειες αυτών των διεργασιών σχολιάσαμε φαινόμενα όπως η μείωση της αυτοεκτίμησης και η απώλεια της αυτονομίας.

Στην ενότητα που ακολουθεί θα συνεχίσουμε την συζήτηση με ένα άλλο καίριο θέμα το οποίο επίσης σχετίζεται με τις αισθητικές επεμβάσεις. Σύμφωνα με τα τελευταία επιστημονικά δεδομένα, οι αισθητικές επεμβάσεις εφαρμόζουν ήδη πρακτικές **βελτίωσης και ενίσχυσης** των ανθρωπίνων χαρακτηριστικών. Σε λίγα χρόνια και βάσει των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων, η βιοτεχνολογική ενίσχυση και βελτίωση των ανθρώπινων χαρακτηριστικών και των διαδικασιών που διέπουν τη γήρανση, θα καταστεί απολύτως δυνατή. Ωστόσο πολλοί θεωρούν ότι αυτές οι εξελίξεις έχουν ήδη ξεκινήσει μέσω των αισθητικών επεμβάσεων. Η ανάπτυξη των νέων μεθοδολογιών, των υλικών και των τεχνολογιών, ενδεχομένως να αναδείξουν δραματικές (ή σύμφωνα με άλλους συναρπαστικές) προοπτικές για τα όρια της ανθρώπινης φύσης. Η μελέτη αυτής της τάσης εγείρει βαθιά ηθικά ερωτήματα, που θα απασχολήσουν την επόμενη ενότητα.

[Αισθητικές επεμβάσεις και η Βιοτεχνολογική Ενδυνάμωση του σώματος](#)

Από την αρχή του χρόνου, οι άνθρωποι προσπαθούσαν να εκφράσουν τις κοινωνικές και συμβολικές αξίες τους μέσω της τροποποίησης και της αλλαγής του σώματός τους. Η ανθρώπινη δημιουργικότητα εκδηλώθηκε ποικιλοτρόπως πάνω στο σώμα. Άνδρες και γυναίκες επιμελούνταν προσεκτικά την εξωτερική τους εμφάνιση με στόχο να βελτιώσουν τη ζωή τους. Η αισθητική παρέμβαση στο σώμα μας είναι ο πρώτος γνωστός αρχαίος μάρτυρας **της ενίσχυσης του ανθρωπίνου σώματος**. Η έρευνα, τα εξελιγμένα υλικά και οι καινοτόμες βιοτεχνολογικές μεθοδολογίες που ήδη μεθοδεύονται και εφαρμόζονται στον τομέα, διευκολύνουν την βελτίωση και ενίσχυση των ανθρωπίνων χαρακτηριστικών και τμημάτων του σώματος.

Κατά κανόνα, οι αισθητικές επεμβάσεις αποτελούν διαδικασίες οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν να μεταμορφώσουν να ενισχύσουν και να βελτιώσουν το ανθρώπινο πρόσωπο και σώμα. Σύμφωνα με τους Swami et al. η αισθητική χειρουργική ασχολείται με τη "διατήρηση, αποκατάσταση ή **ενίσχυση** της φυσικής εμφάνισης μέσω χειρουργικών και ιατρικών τεχνικών"³⁷³.

Ιστορικά η ιατρική, ασχολείται με την πρόληψη, τη διάγνωση και τη θεραπεία των ασθενειών του ανθρώπου.

Σε αντίθεση με αυτό, με τον γενικό όρο «**ενίσχυση**» (**enhancement**) εννοούμε την επέμβαση με σκοπό την επιλογή, την εξάλειψη, ή τη βελτίωση συγκεκριμένων βιολογικών χαρακτηριστικών του οργανισμού. Απώτερος γενικότερος στόχος είναι η ενίσχυση της ανθρώπινης βιολογικής και πνευματικής οντότητας στο σύνολο της. Σκοπός της είναι η αίσθηση της ολοκλήρωσης και της απελευθέρωσης από όσα εμποδίζουν την ανάπτυξη και την ευζωία. Ο όρος εναλλακτικά είναι γνωστός και ως «**βελτίωση**».

Η ενίσχυση του ανθρωπίνου οργανισμού με βιοτεχνολογικά μέσα αποσκοπεί στην αύξηση της **διάρκειας της ζωής** στη βελτίωση της υγείας και στη **διόρθωση της εμφάνισης** με μέτρο πάνω από τα φυσιολογικά επίπεδα. Ο στόχος των επεμβάσεων μπορεί να είναι προληπτικός, θεραπευτικός (αν π.χ η γήρανση θεωρείται ασθένεια) ή να ικανοποιεί τις επιθυμίες και τις ανάγκες των ατόμων που τις επιλέγουν.

Δημιουργείται λοιπόν ένα βασικό ερώτημα που αφορά στο πως διαχωρίζεται η **υγεία από τη νόσο**. Για παράδειγμα, πολλοί θεωρούν ότι η **γήρανση δεν είναι ασθένεια**, ενώ πολλοί είναι αυτοί που αντιτάσσονται υποστηρίζοντας ότι η γήρανση θα πρέπει να θεωρείται ασθένεια. Ήδη η Ιατρική και η βιοτεχνολογία επεμβαίνουν σε ανθρώπινες καταστάσεις που δεν θεωρούνται παθολογικές όπως για παράδειγμα η εγκυμοσύνη (που αν και δεν είναι ασθένεια, ιατροκοιμήθηκε με σκοπό την αύξηση των επιτυχών τοκετών). Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της παχυσαρκίας, η οποία παλιότερα δεν χαρακτηριζόταν νόσος. Σήμερα ωστόσο αντιμετωπίζεται ως ασθένεια και ερευνάται τόσο η θεραπεία όσο και η αντιμετώπισή της. Ο στόχος της βιοϊατρικής έρευνας είναι να συμπράξει ώστε οι άνθρωποι να είναι «όσο το δυνατόν πιο υγιείς για όσο το δυνατόν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα»³⁷⁴. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι, όταν κάποιος θεωρήσει μια κατάσταση **ως ασθένεια τότε αυτό συνεπάγεται και την άμεση δέσμευση για ιατρική παρέμβαση**³⁷⁵. Αυτό ακριβώς συμβαίνει με την περίπτωση των αισθητικών επεμβάσεων στα

³⁷³ Swami V, Chamorro-Premuzic T, Bridges S, Furnham A. (2009). Acceptance of cosmetic surgery: Personality and individual difference predictors. *Body Image*. 2009;6:7–13

³⁷⁴ de Magalhães JP. (2014) The scientific quest for lasting youth: prospects for curing aging. *Rejuvenation Res*. 2014 Oct;17(5):458-67. doi: 10.1089/rej.2014.1580. PMID: 25132068; PMCID: PMC4203147

³⁷⁵ Bulterijs S, Hull RS, Björk VC, Roy AG. (2015). It is time to classify biological aging as a disease. *Front Genet*. 2015 Jun 18;6:205. doi: 10.3389/fgene.2015.00205. PMID: 26150825; PMCID: PMC4471741.

φυσικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων (καθώς αυτά προσδιορίζουν και μαρτυρούν π.χ την ηλικιακή μας ταυτότητα).

Σε ποιο βαθμό όμως θα πρέπει να χρησιμοποιούμε την τεχνολογία για να αλλάξουμε τα όρια και τα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης μορφής; Η αξιοσημείωτη πρόοδος της βιοϊατρικής επιστήμης, επιζητά να δοθούν απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα. Πως διαχωρίζονται οι πτυχές της **θεραπείας από αυτές της ενίσχυσης;**³⁷⁶ Υπάρχει πράγματι μια διάκριση ανάμεσα στην θεραπεία και στην ενίσχυση. Η θεραπεία έχει στόχο την αποκατάσταση της υγείας σε ένα αποδεκτό και φυσιολογικό επίπεδο. Αντίθετα η πνευματική ή σωματική ενίσχυση δεν σχετίζεται **απαραίτητα με την ασθένεια αλλά με τη βελτίωση της υπάρχουσας κατάστασης, ξεπερνώντας συχνά τα όρια του κοινού φυσιολογικού.**

Ο τομέας της αισθητικής, φαίνεται να είναι από τους πρώτους τομείς που πίεσε τα όρια της παραδοσιακής Ιατρικής επιστήμης, καθώς κινείται στην κατεύθυνση της ενίσχυσης ξεπερνώντας τα όρια της ασθένειας και της θεραπείας. Επιπλέον, τα όρια της διαρκώς μεταβάλλονται, προσεγγίζοντας νέους ορίζοντες.

Οι ονομαζόμενοι **διανθρωπιστές (transhumanists)** δεν θεωρούν σημαντική τη διάκριση μεταξύ θεραπείας και ανθρώπινης βελτίωσης. Οι διανθρωπιστές, είναι υπερασπιστές της ανθρώπινης βελτίωσης. Θεωρούν ότι πρέπει να χρησιμοποιούνται όλα τα επιτεύγματα των επιστημών, των βιοτεχνολογιών των γενετικών παρεμβάσεων για τη βελτίωση των φυσικών ή πνευματικών ικανοτήτων του ανθρώπου. Το κίνημά τους αρνείται να αποδεχθεί τους κλασικούς ανθρώπινους περιορισμούς, όπως ο θάνατος, η νόσος και άλλες βιολογικές αδυναμίες.

Ο Francis Fukuyama χαρακτήρισε τον *διανθρωπισμό* ως «την πιο επικίνδυνη ιδέα του κόσμου»³⁷⁷. Η ανθρώπινη βελτίωση και οι αναπτυσσόμενες βιοτεχνολογίες μπορεί να αναπτύξουν ένα νέο πιο ανθεκτικό και ελκυστικό είδος ανθρώπινης μορφής, αλλά δυστυχώς δεν θα λύσουν προβλήματα όπως η **ανισότητα και η κοινωνική δικαιοσύνη.**

Πρέπει άραγε να συνταχθούμε με τους «βιο-συντηρητικούς» και να αδιαφορήσουμε στις όποιες παρεμβάσεις της βιοϊατρικής και της τεχνολογίας που στοχεύουν στην ενίσχυση των ανθρώπινων ικανοτήτων, ή μήπως πρέπει να συνταχθούμε με τους διανθρωπιστές: η απάντηση δεν είναι εύκολη. Ίσως θα ήταν καλύτερα να εξετάσουμε τις ηθικές ελλείψεις πριν στραφούμε στο όραμα των αναπτυσσόμενων βιοϊατρικών τεχνολογιών³⁷⁸.

Στις ενότητες που ακολουθούν θα συζητηθεί η σημασία της ενίσχυσης του σώματος μέσω των επιτευγμάτων της αισθητικής χειρουργικής δίδοντας βάρος στο αν τελικά η πρόκληση αυτή θα οδηγήσει σε ηθικά αποδεκτά αποτελέσματα.

Η αναζήτηση των ορίων

Σε σχέση με την προηγούμενη συζήτηση, δεν γίνεται να παραβλέψουμε ότι η ταχύτατη βιοτεχνολογική εξέλιξη του πεδίου της αισθητικής χειρουργικής αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του επερχόμενου **μέλλοντος της**

³⁷⁶ Gems D. (2011). Tragedy and delight: the ethics of decelerated ageing. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci.* 2011 Jan 12;366(1561):108-12. doi: 10.1098/rstb.2010.0288. PMID: 21115537; PMCID: PMC3001315.

³⁷⁷ Fukuyama, F. (2004). "Transhumanism." *Foreign policy* 144 (2004): 42-43.

³⁷⁸ McNamee MJ, Edwards SD. (2006). Transhumanism, medical technology and slippery slopes. *J Med Ethics.* 2006 Sep;32(9):513-8. doi: 10.1136/jme.2005.013789. PMID: 16943331; PMCID: PMC2563415.

Ιατρικής ενίσχυσης του ανθρώπινου σώματος. Η αισθητική χειρουργική δεν «θεραπεύει κάποια συγκεκριμένη ασθένεια». Ωστόσο ελέγχει και μειώνει αυτό που θεωρητικά εμποδίζει την ψυχική μας ευημερία, προσφέροντας βελτίωση του υλικού και του ψυχικού μας κόσμου υποτάσσοντας τη φθορά και τη μετριότητα. Οι αισθητικές επεμβάσεις φαίνεται να προετοιμάζουν και να προλειαίνουν το έδαφος για την διερεύνηση της πορείας και την εξέλιξη της Ιατρικής αλλά και του τρόπου με τον οποίο, το ανθρώπινο είδος θα επεκτείνει και θα **πειραματιστεί με τα όρια του**. Η δυναμική της ανάπλασης, της διαμόρφωσης, της βελτίωσης και της διόρθωσης της εξωτερικής εμφάνισης του ανθρώπινου προσώπου και σώματος βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη.

Κύριος στόχος του πεδίου είναι να προλάβει τα φυσικά σημάδια που μειώνουν την ελκυστικότητα, μάρτυρες γήρανσης και καταπόνησης, ξεπερνώντας έτσι τους προσωπικούς φραγμούς που εμποδίζουν την απόλαυση του σώματος και την αίσθηση της αποδοχής. Αποτελεί προσπάθεια βελτίωσης της φυσιολογικής κατάστασης ή όψης ενός ατόμου με σκοπό να ενισχυθούν οι δυνατότητες του. Οι εξελίξεις της βιοτεχνολογίας, των υπολογιστών και των νευροεπιστημών, εισχωρούν βαθιά στην Ιατρική και ειδικά στο χώρο της φυσικής και πνευματικής βελτίωσης, επεκτείνοντας, τα ως τώρα γνωστά όρια της ανθρώπινης υγείας³⁷⁹. Ας υπενθυμίσουμε εδώ τον «ευρύ ορισμό της υγείας» του Π.Ο.Υ. , σύμφωνα με τον οποίο, κάθε επέμβαση στοχεύει στην «**πλήρη ανάπτυξη**» των ικανοτήτων του ανθρώπου. Σε αυτό το πλαίσιο όπου η υγεία δεν αφορά μόνο μια κατάσταση ισορροπίας, η «βελτίωση» φαίνεται να αποτελεί τη **συνέχεια της «υγείας»**. Ο τρόπος με τον οποίο θα γίνεται αυτό **δεν είναι ηθικά αδιάφορος**.

Δυστυχώς, η εξελικτική ιστορία του ανθρώπινου είδους δεν προσφέρει ένα κανονιστικό πλαίσιο καθοδήγησης για τις επερχόμενες "βιολογικές βελτιώσεις στο ανθρώπινο σώμα". Ας διευκρινιστεί όμως, ότι ο διάχυτος σκεπτικισμός σχετικά με τις τεχνολογίες αισθητικής βελτίωσης δεν ισοδυναμεί ούτε παραπέμπει στην κήρυξη των αισθητικών επεμβάσεων ως κοινωνικά τιμωρητές και απαγορευμένες³⁸⁰. Αντιθέτως, πολλοί είναι αυτοί που επιλέγουν να υποβληθούν σε αισθητικές βελτιώσεις σε μια προσπάθεια να ικανοποιήσουν τις ψυχολογικές και κοινωνικές τους ανάγκες. Οι προσιτές πλέον, αισθητικές βελτιώσεις θεωρούνται λύση ρουτίνας για τις προσωπικές ανασφάλειες και για την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης.

Που βρίσκονται τα όρια της ενίσχυσης του σώματος και του προσώπου και τι σημαίνει αυτό για την προσωπική μας ταυτότητα και **αυθεντικότητα**. Η ιδέα της αυθεντικότητας έχει μια πολύπλοκη ιστορία, ο πυρήνας της οποίας είναι ότι είμαστε αυθεντικοί όταν έχουμε : δικό μας τρόπο να ευημερούμε ή να εκπληρωνόμαστε. Αν διαχωριστούμε από αυτό είναι σαν να βρισκόμαστε σε κατάσταση αποξένωσης. Σε αυτή την πνευματική γραμμή, πολλοί ανησυχούν ότι οι τεχνολογίες ενίσχυσης απειλούν τις προσπάθειές μας να επιτύχουμε την αυθεντικότητα. Ανησυχούν ότι αυτές οι τεχνολογίες θα μας χωρίσουν από αυτό που είναι «πιο δικό μας». Ο Charles Taylor πραγματεύεται στο έργο του «The Ethics of Authenticity» την έννοια της **αυθεντικότητας**, λέγοντας : «Είναι η δουλειά μου ως ανθρώπινο ον, να βρω τον τρόπο να ευημερεύσω, και να είμαι αληθινός με τον εαυτό μου. Αν εγώ δεν είμαι

³⁷⁹ Devereaux, M. (2008). Cosmetic Surgery. In: Gordijn, B., Chadwick, R. (eds) Medical Enhancement and Posthumanity. The International Library of Ethics, Law and Technology, vol 2. Springer, Dordrecht. σελ 159- 160, https://doi.org/10.1007/978-1-4020-8852-0_10

³⁸⁰ Caplan A, Elliott C (2004). Is It Ethical to Use Enhancement Technologies to Make Us Better than Well ; PLoS Med 1(3): e52. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.0010052>

[αληθινός με τον εαυτό μου], χάνω το νόημα της ζωής μου, χάνω αυτό που είναι άνθρωπος για μένα»³⁸¹.

Αναρωτιέμαι πως μπορεί να χρησιμοποιηθεί η έννοια της αυθεντικότητας (δηλαδή ότι η ζωή μας έχει νόημα μόνο στο βαθμό που είμαστε αληθινοί με τον εαυτό μας) στην χαρακτηριστική περίπτωση ενός ανθρώπου που δεν αισθάνεται «**παρών**» μέσα στο ίδιο του το σώμα ώστε να είναι κατ' επέκταση «**ορατός**» στους άλλους, μέχρι τη στιγμή της σωματικής του μεταμόρφωσης (με χειρουργική επέμβαση). Ο Green J. στο έργο του "Becoming a visible man" γράφει: «Η μόνη απόδειξη [ότι κάποιος βιώνει την ύπαρξή του] είναι η δύναμη της **σύνδεσης του με τους άλλους**. Αυτό το είδος της σύνδεσης δεν το είχα αισθανθεί παρά μόνο όταν έγινα ένας **ορατός άνθρωπος**». Είναι δύσκολο να αντιληφθούμε τι πραγματικά συνέβη: μία σκέψη είναι, ότι ο άνθρωπος αυτός εξαπατά τον εαυτό του, ενώ μια δεύτερη σκέψη είναι ότι για εκείνον η χειρουργική μεταμόρφωση του σώματος του είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να καταφέρει να βιώσει τη σύνδεση, τόσο με τον εαυτό του όσο και με τους άλλους και ίσως και ακολούθως την ηθική του ολοκλήρωση³⁸².

Σαν απάντηση σε αυτό, ο Parens υποστηρίζει ότι δεν χρειάζεται να είμαστε πάντα ικανοποιημένοι και να «θυμόμαστε ότι δεν είμαστε οι δημιουργοί του σύμπαντος. Ευθύνη μας είναι να **σπάσουμε τα όρια της δημιουργικότητας** για να επιδιορθώσουμε ή ακόμα καλύτερα να μεταμορφώσουμε τους εαυτούς μας και τον κόσμο»³⁸³. Υπάρχουν άνθρωποι που εκτιμούν και απολαμβάνουν τη ζωή ως δώρο θεού αφήνοντας τα πράγματα έτσι όπως είναι. Υπάρχουν όμως άνθρωποι που μέσω της δημιουργικότητάς και την επινοητικότητας τους επιθυμούν να μορφοποιήσουν το δώρο της ζωής. Το ένα πλαίσιο μπορεί να μας οδηγήσει στη στατικότητα ενώ το άλλο μπορεί να μας οδηγήσει «**να γίνουμε αυτό που ονειρευόμαστε**».

Η Κανονικοποίηση

Ένα σημαντικό θέμα στον τομέα της βιοηθικής είναι το ενδεχόμενο χρήσης των δυνατοτήτων της αισθητικής επεμβατικής ώστε να παρέμβουμε στην ανθρώπινη φύση με σκοπό να «ενισχύσουμε όλα τα επιθυμητά φυσικά χαρακτηριστικά» αποκλείοντάς ή εξαλείφοντας τα λεγόμενα «ανεπιθύμητα» (π.χ. εθνοτικά, φυλετικά) ή αυτά που βρίσκονται πέρα από την αποδεκτή νόρμα της κανονικότητας.

Όλοι θέλουμε να είμαστε αποδεκτοί, «φυσιολογικοί ή κανονικοί». **Τι σημαίνει όμως για την κοινωνία η κανονικοποίηση της ενίσχυσης συγκεκριμένων φυσικών χαρακτηριστικών του ατόμου.** Ο M. Foucault (1977) υποστήριξε ότι η κανονικοποίηση αποτελεί ένα από τα αποτελεσματικότερα εργαλεία της εξουσίας³⁸⁴. Προσέγγισε την έννοια του σώματος μέσα από την εξουσία, και μίλησε για την «κανονικοποίηση του σώματος». Ασχολήθηκε επίσης με τις έννοιες της επιτήρησης και του ελέγχου.

³⁸¹ Taylor C. ,(1991). The Ethics of Authenticity (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1991), σελ. 29.

³⁸² Green J. (2004). Becoming a Visible Man (Nashville, Tenn.: Vanderbilt University Press, 2004), σελ.169.

³⁸³ Erik Parens. (2005). Authenticity and Ambivalence: Toward Understanding the Enhancement Debate. *The Hastings Center Report*, 35(3), 34–41. <https://doi.org/10.2307/3528804> σελ.37

³⁸⁴ Shelley, L. I. (1979). [Review of Discipline and Punish: The Birth of the Prison., by M. Foucault & A. Sheridan]. *American Journal of Sociology*, 84(6), 1508–1510. <http://www.jstor.org/stable/2777923>

Οι γυναίκες και η βιομηχανία της ομορφιάς γνωρίζουν πολύ καλά, αυτές τις έννοιες, καθώς αποτελούν τρόπο ζωής ενός μεγάλου μέρους του παγκόσμιου πληθυσμού καταλήγοντας στην **υποταγή του σώματος**. Οι τεχνολογίες, οι διαδικασίες, και οι τεχνικές αυτοβελτίωσης (όπως τα προγράμματα απώλειας βάρους, προγράμματα γυμναστικής, ενέσεις μπότοξ, εμφυτεύματα στήθους, άλλες αισθητικές επεμβάσεις) είναι **ενέργειες εξουσίας**. Διευκολύνουν την πειθαρχική κανονικοποίηση με στόχο τη δημιουργία ενός "πειθήνιου" σώματος που μπορεί να βελτιωθεί και να υποταχθεί. Η κανονικοποίηση και η παρουσίαση της αισθητικής χειρουργικής ως αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητας, προωθήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τα γυναικεία περιοδικά και τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης. Έγινε αποδεχτή ως μια επιστημονική και καινοτόμο τεχνολογία η οποία πρόσφερε ενίσχυση των φυσικών χαρακτηριστικών αλλά και βελτίωση της ψυχικής υγείας. Δόθηκε έμφαση στην ευτυχία στην ευημερία και στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, καθώς και στη σχέση της σωματικής εμφάνισης με την αυτοβελτίωση των γυναικών. Η συστηματική αυτοβελτίωση οδηγεί στον ορίζοντα της πολυπόθητης τελειότητας και οι άνθρωποι, αγαπούν την τελειότητα.

Το κυνήγι της τελειότητας έχει συνδεθεί με το συναίσθημα της δυσαρέσκειας για το σώμα και με την κοινωνική σύγκριση με τους «εξιδανικευμένους άλλους». Η επιδίωξη της τελειότητας εκφράζεται μέσα από την αυστηρή αυτοαξιολόγηση και αυτοκριτική και την αναζήτηση απαιτητικών και αυτοεπιβαλλόμενων προτύπων ομορφιάς. Η προσπάθεια επίτευξης αυτών των προτύπων μπορεί να έχει δυσμενείς και αρνητικές συνέπειες για τα άτομα που βιώνουν βαθιά δυσαρέσκεια για κάθε πιθανή ατέλεια ενώ δεσμεύονται από ένα πλαίσιο διαρκούς αξιολόγησης της συμπεριφοράς και της απόδοσής τους³⁸⁵. Η πειθαρχία, η κριτική, η σιωπηλή υποταγή, και η διαρκής αυτοβελτίωση οδηγούν στη γνώριμη αυτό-αντικειμενοποίηση.

Όταν τα γυναικεία σώματα αντικειμενοποιούνται και αυτό-αντικειμενοποιούνται, η αισθητική χειρουργική παρουσιάζεται ως καινοτόμο τεχνολογικό εργαλείο αιχμής που μπορεί να καθυστερήσει ή να ανατρέψει την ατέλεια και τη φυσιολογική διαδικασία γήρανσης. Έτσι, η αισθητική χειρουργική νομιμοποιείται να "βελτιώσει" να "διορθώσει" να "αφαιρέσει" να "εξαλείψει" και να "κόψει" ότι βαφτίζεται χαλαρό, γηρασμένο ή ατέλεια. Φαίνεται ότι χρειάζεται κόψιμο, ράψιμο, αύξηση, μείωση, ανύψωση, γέμισμα ή πολλαπλή αναδιαμόρφωση προκειμένου οι γυναίκες να καταφέρουν να νιώσουν «**ολόκληρες**».

Από τη μία πλευρά, οι γυναίκες εμφανίζονται «**ενδυναμωμένες**» όταν υποβάλλονται σε αισθητικές επεμβάσεις διότι τολμούν και έχουν το κουράγιο να αλλάξουν το σώμα τους για να νιώσουν καλύτερα. Από την άλλη πλευρά, όμως, είναι σαφές ότι οι γυναίκες εγκλωβίζονται από τις απαιτητικές νόρμες του «κανονικού» ως ζητούμενου. Οι γυναίκες ζουν και φυσικά παρακολουθούνται σε μια κοινωνία που τις αξιολογεί με βάση την εμφάνισή τους. Αν μια γυναίκα θέλει να «**την βλέπει**» η κοινωνία ή να «**βλέπει**» η ίδια το σώμα της μέσα από τα μάτια της ομήγυρης, τότε πρέπει να υπακούει στους κανόνες, και να συνεχίζει με τις επεμβάσεις που συντηρούν την ομορφιά της. Ωστόσο αυτό που περιγράφουμε εδώ δεν είναι η ελεύθερη επιλογή αλλά η **υποχρεωτικότητα και ο εξαναγκασμός**³⁸⁶. Οι νόρμες

³⁸⁵ McComb Sarah E., Mills, Jennifer S. (2022). The effect of physical appearance perfectionism and social comparison to thin-, slim-thick-, and fit-ideal Instagram imagery on young women's body image, *Body Image*, Volume 40, 2022, Pages 165-175, ISSN 1740-1445, <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2021.12.003>. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1740144521001546>)

³⁸⁶ Shu-Yueh Lee (2014). The Normalization of Cosmetic Surgery in Women's Magazines from 1960 to 1989, *Journal of Magazine & New Media Research* 13, Vol. 15, No. 1 • Spring 2014 σελ 2- 15 <https://muse.jhu.edu/article/773691/pdf>

και τα πρότυπα κανονικότητας είναι επιβλαβή για το ψυχισμό των γυναικών. Σε αυτό το σημείο παρατηρείται μια επικίνδυνη κλιμάκωση που πλησιάζει το αφήγημα των κοινωνικών συγκρίσεων και διακρίσεων.

Είναι πολλές οι περιπτώσεις γυναικών π.χ. με έντονη αφρικάνικη ή ασιατική εμφάνιση που στιγματίζονται και υφίστανται εκφοβισμό σε όλη τους τη ζωή. Πως θα μπορούσαμε να καταδικάσουμε τη γυναίκα, που επιλέγει να επέμβει ή να εξαφανίσει τα έντονα αφρικάνικα χαρακτηριστικά της, γνωρίζοντας ότι είμαστε μέλη μιας επικριτικής και απαξιώτικης κοινωνίας διακρίσεων. Συνειδητοποιούμε ότι όλοι ευθυνόμαστε για την ανασφάλεια της γυναίκας και για τον πόνο που βιώνει. Εύκολα αναγνωρίζεται ένα τρίγωνο συννεοχής που περιλαμβάνει τη γυναίκα, τον εμπλεκόμενο Ιατρό και την Κοινωνία ολόκληρη.

Η αισθητική χειρουργική εφαρμόζει τεχνικές διαμόρφωσης των φυλετικών χαρακτηριστικών, αναπαράγοντας όλες τις υπάρχουσες κοινωνικές και φυλετικές διακρίσεις και προκαταλήψεις.

Είναι δε, ενοχλητικό το γεγονός, ότι συμμετέχει στην περαιτέρω κατασκευή και ενίσχυση των φυλετικών και εθνοτικών διαφορών καθώς η αισθητική χειρουργική γίνεται αποδεκτή ως μορφή θεραπείας για εκείνους που δεν γεννήθηκαν «Λευκοί»³⁸⁷.

Από τη μια, η αισθητική χειρουργική αποτελεί μια απελευθέρωση από τους ανατομικούς και βιολογικούς περιορισμούς, ενώ από την άλλη καλλιεργεί έννοιες όπως : ελαττωματικό, εθνοτικό, γηρασμένο και φυλετικό σώμα.

Η πρακτική της αισθητικής χειρουργικής όπως και της γενετικής μηχανικής αναγνωρίζουν την ύπαρξη φαινομένων που έχουν τις ρίζες τους σε κοινωνικές αδικίες του παρελθόντος.

Όσο απαιτείται μεγάλη προσοχή γιατί η επέμβαση « μπορεί να ανακουφίσει από το άμεσο προσωπικό άγχος», αλλά το τελικό αποτέλεσμα μπορεί να ενισχύσει την θλιβερή και απaráδεκτη κοινωνική ιεραρχία. Η διαμόρφωση των φυλετικών χαρακτηριστικών δεν μειώνει αλλά καλλιεργεί τη συνέχεια των **προκαταλήψεων και στερεοτύπων**. Η επιλογή των φυσικών χαρακτηριστικών για τους εαυτούς μας ή για τα παιδιά μας μπορεί να επιφέρει την κοινωνική υποβάθμιση των προσώπων που δεν διαθέτουν από τη φύση τους αυτά τα χαρακτηριστικά.

Όπως η πλαστική χειρουργική, έτσι και η γενετική μηχανική διαθέτουν τα μέσα (π.χ. τροποποιώντας γενετικούς φαινότυπους) να επιβάλουν τις τάσεις ή ακόμα (σε ένα εφιαλτικό σενάριο) και την καθολική **ομοιογένεια**: ενώ όσοι δεν συμμετέχουν σε αυτές τις προκαθορισμένες επιλογές θα αποκλείονται ως «μη φυσιολογικοί»³⁸⁸. Η ιστορία της εξέλιξης των αισθητικών χειρουργικών επεμβάσεων κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα μας επιτρέπει να εμβαθύνουμε στην νεοαποικιακή αγορά που προτιμούσε την αισθητική της λευκότητας ενώ χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο για την πολιτιστική και οικονομική εξαθλίωση των μεταναστών γυναικών³⁸⁹.

Ευτυχώς, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια νέα προσέγγιση του αισθητικού μετασχηματισμού των φυλετικών χαρακτηριστικών έτσι προτιμάται η διατήρηση των

³⁸⁷ Nina G. Jablonski, Transforming (2011). "Racial Characteristics": Is It an Appropriate Role for Aesthetic Surgery?, *Aesthetic Surgery Journal*, Volume 31, Issue 3, March 2011, Pages 352–353, <https://doi.org/10.1177/1090820X11398113>

³⁸⁸ Long James A. (2009). James A. Long, Note, Genetic Plastic Surgery: How Neoeugenics Creates a Culture of Stage Moms, 7 U. St. Thomas L.J. 203 (2009), UST Research Online and the University of St. Thomas Law Journal σελ. 220 - 221

³⁸⁹ Schuller, K. (2009). Facial Uplift: Plastic Surgery, Cosmetics and the Retailing of Whiteness in the Work of María Cristina Mena. *Journal of Modern Literature*, 32(4), 82–104. <http://www.jstor.org/stable/10.2979/jmodelite.32.4.82> σελ 100-101

φυλετικών και εθνοτικών χαρακτηριστικών του ατόμου, αντί της παλαιότερης ολοκληρωτικής ανάπλασης των χαρακτηριστικών του με στόχο την εξάλειψη ή μείωση τους³⁹⁰.

Η αισθητική χειρουργική εκφράζει τις πολιτισμικές κοινωνικές και βιολογικές μεταβλητές αξίες του σώματος. Ένα βιολογικά γηρασμένο, ένα λιγότερο σεξουαλικό σώμα ή ένα κουρασμένο σώμα είναι πάντα ο κατάλληλος υποψήφιος αισθητικών επεμβάσεων, προκειμένου να ανακτήσει τη χαμένη αξία του. Τα άτομα που αποφασίζουν να κάνουν αυτές τις επεμβάσεις είναι συνειδητοποιημένα υποκείμενα που επιλέγουν τις ιατρικές τεχνολογίες και μεθόδους που θα αποκαταστήσουν την εικόνα του σώματος, τη σεξουαλική ζωή και τη ψυχολογική τους ευημερία.

Ωστόσο υπάρχει η διάχυτη υποψία, ότι οι διαθέσιμες «επιλογές», κατευθύνονται από την έννοια του **καταναγκασμού**. Στην πραγματικότητα, μαθαίνουμε να επιλέγουμε αυτό που είναι κοινωνικά ασφαλές. Ανεξάρτητα όμως από το ποιος επιλέγει ή γιατί επιλέγει, διακρίνουμε ότι ο δεσμός μεταξύ της αισθητικής χειρουργικής και των ανισοτήτων που δομούνται γύρω από το φύλο, τη φυλή και τη τάξη, είναι πολύ δυνατός³⁹¹.

Η υπενθύμιση που ταιριάζει εδώ είναι ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και κανένας δεν είναι λιγότερο ίσος σε σχέση με κάποιον άλλον. Η αρχή της ισότητας υπαγορεύει **ότι κανένα είδος ενίσχυσης ή βελτίωσης** δεν πρέπει να επιφέρει ή να υπαινίσσεται χαμηλότερη ή υψηλότερη ηθική αξία.³⁹²

Παλιές έννοιες νέες μεθοδολογίες. Η ηθική της ενίσχυσης

Στη συζήτηση που προηγήθηκε, μιλήσαμε για τις αισθητικές επεμβάσεις υπό το πρίσμα των τεχνολογιών ενίσχυσης, για τα εναλλασσόμενα όρια της υγείας, της ασθένειας και της θεραπείας, για την κανονικοποίηση, την υποταγή του σώματος στην εξουσία και για τις υποθαλάσσιες κοινωνικές διακρίσεις.

Αυτό που έχει ειδική σημασία είναι η συσχέτιση των αισθητικών επεμβάσεων με την ευημερία των ανθρώπων και την αυθεντικότητα τους. Σχετικά με την ευημερία μπορεί να αναρωτηθεί κάποιος: Όταν το πρώτο κύμα επιτυχίας και χαράς υποχωρήσει, μπορεί να επανέλθει η απειλή στην ευτυχία μας; Πως θα πράξει ο άνθρωπος που θέλει να διατηρήσει την ευτυχία του; Το πιο πιθανό είναι να προχωρήσει σε μια δεύτερη αισθητική επέμβαση. Σχετικά με την αυθεντικότητα μπορεί να αναρωτηθεί κανείς: Μήπως οι επεμβάσεις αλλοιώνουν αυτό που πραγματικά είμαστε αφού γινόμαστε πειθήνια σώματα υποχωρώντας στις γενικές πιέσεις και στις προτροπές άλλων;

Οι εκπρόσωποι της ηθικής θεωρίας της **Συνεπειοκρατίας**, Harris και Savulescu προσεγγίζουν την ηθική της ενίσχυσης του ανθρώπου, διατυπώνοντας αφενός με σαφήνεια ότι είναι υποστηρικτές των τεχνολογιών αυτών και αφετέρου ότι ως άνθρωποι είμαστε ηθικά υποχρεωμένοι να επιδιώκουμε βελτιώσεις τόσο για τη δική μας όσο και για τις μελλοντικές γενιές³⁹³. Ο Savulescu εύστοχα παρατηρεί ότι η ενίσχυση της ανθρώπινης φύσης ήδη

³⁹⁰ Sturm-O'Brien AK, Brissett AE, Brissett AE. (2010). Ethnic trends in facial plastic surgery. *Facial Plast Surg*. 2010 May;26(2):69-74. doi: 10.1055/s-0030-1253496. Epub 2010 May 4. PMID: 20446200.

³⁹¹ Edmonds, A. (2013). The biological subject of aesthetic medicine. *Feminist Theory*, 14(1), 65-82. <https://doi.org/10.1177/1464700112468571> σελ.66

³⁹² Harris J. (2007). *Enhancing Evolution. The Ethical Case for Making Better People*, Princeton University Press, Princeton and Oxford 2007, σελ.86

³⁹³ Sparrow R. (2011). A not-so-new eugenics. Harris and Savulescu on human enhancement. *Hastings Cent Rep*. 2011 Jan-Feb;41(1):32-42. doi: 10.1002/j.1552-146x.2011.tb00098.x. PMID: 21329104

συντελείται και έχει πολλές μορφές (π.χ. αυτή των αισθητικών επεμβάσεων). Στόχος είναι η προαγωγή της ανθρώπινης ευτυχίας. Η άποψή του είναι ότι το να είσαι άνθρωπος σημαίνει να προσπαθείς να γίνεσαι διαρκώς καλύτερος. Ο στόχος μας δεν είναι απλά η ζωή αλλά η ευημερία³⁹⁴.

Ποιοι όμως και με ποια κριτήρια θα έχουν πρόσβαση σε αυτή τη δυνατότητα; Σε μια κοινωνία, στην οποία δεν απολαμβάνουν όλα τα μέλη ισότιμα τα αγαθά (π.χ. της ενίσχυσης των χαρακτηριστικών του προσώπου) και υπάρχουν άνισες δυνατότητες στην πρόσβαση και στις απαιτούμενες διαδικασίες τότε η ζωή κάποιων ατόμων βλάπτεται. Σε αυτή την περίπτωση, η ανισότητα θα έχει σημαντικές επιπτώσεις τόσο για το άτομο όσο και για το σύνολο.

Κατά πόσο λοιπόν τα άτομα μιας κοινωνίας μπορούν να επιδιώκουν το προσωπικό τους συμφέρον εις βάρος των άλλων; Η απάντηση του Savulescu είναι ότι «οι βελτιώσεις και οι σχετιζόμενες διαδικασίες δεν μπορούν να είναι πάντοτε ηθικές»³⁹⁵. Το κρίσιμο σημείο σε κάθε παρέμβαση είναι ότι σταθμίζοντας τα υπέρ και τα κατά, τα οφέλη πρέπει να είναι περισσότερα από ό,τι οι βλάβες. Ο συνδυασμός αυτών των νοημάτων έφερε στο μυαλό τις θλιβερές αναμνήσεις της **ευγονικής**. Πράγματι, σε αυτό το πεδίο η αισθητική χειρουργική έχει πολλά να πει.

Η ευγονική του περασμένου αιώνα εστίαζε στο όφελος της κοινωνίας αλλά όπως γνωρίζουμε δεν ήταν εθελοντική. Αντίθετα η νέα ευγονική διαφέρει σε αυτό³⁹⁶. Στην περίπτωση που ένα ζευγάρι μπορεί για παράδειγμα, να επιλέξει γενετικά χαρακτηριστικά για το παιδί του, τότε είναι πολύ πιθανό ότι θα επέλεγε ελεύθερα, τα ακαταμάχητα χαρακτηριστικά των χριστουγεννιάτικων αγγέλων όπως: λευκό χρώμα δέρματος, ξανθά μαλλιά και γαλάζια μάτια. Τα συμπεράσματα αυτού του παραδείγματος που θα ήταν αποτέλεσμα της νέας ευγονικής μοιάζουν εξαιρετικά πολύ, με εκείνα της παλιάς, καθότι αν και έχει περάσει καιρός, η κατάρα των προτύπων φαίνεται πως εξακολουθεί να βασιλεύει. Ας θυμηθούμε λοιπόν ότι το κίνημα της ευγονικής στρέφεται εναντίον της ισότητας, της αυτονομίας, της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας του ηθικού υποκειμένου³⁹⁷.

Η ωφελμιστική άποψη εφαρμόζει την στάθμιση κόστους-οφέλους³⁹⁸, θέση απαράδεκτη όταν έχουμε να κάνουμε με ανθρώπινες ζωές. Το πρόσωπο που βρίσκεται σε κατάσταση αδυναμίας (διανοητικής ή σωματικής) δεν παύει να αξιώνει τον σεβασμό μας και να αποτελεί μέλος της ηθικής κοινότητας³⁹⁹. Η βίωση της ζωής (ενισχυμένης ή μη) δεν είναι μόνο ατομικό γεγονός, αλλά αποτελεί, μέρος του συλλογικού βιώματος μιας ολόκληρης κοινωνίας. Αν ένα μέλος υποβαθμιστεί τότε όλη η κοινωνία τραυματίζεται. Για αυτό το λόγο, θα πρέπει να επιμείνουμε σε αυτό που έχει ηθική σημασία δηλαδή στον σεβασμό των **ανθρώπων στο**

³⁹⁴ Savulescu, J. (2016). Genetic interventions and the ethics of enhancement of human beings. *Gazeta de Antropologia*, 32, 1.

³⁹⁵ Savulescu, J. (2016). Genetic interventions and the ethics of enhancement of human beings. *Gazeta de Antropologia*, 32, 1.

³⁹⁶ Savulescu J. (2005). New breeds of humans: the moral obligation to enhance. *Reprod Biomed Online*. 2005 Mar;10 Suppl 1:36-9. doi: 10.1016/s1472-6483(10)62202-x. PMID: 1582000

³⁹⁷ Habermas, Jurgen, *The Future of Human Nature*, translated by Hella Beister and William Rehg, Polity Press, 2003, σελ.136, σ. 138. ISBN 0745629865.

³⁹⁸ Julian Savulescu, Kelton Tremellen, (2016). «Ideas for Australia : Rethinking funding and priorities in IVF - should the state pay for people to have babies?», *The Conversation* (13 Απριλίου 2016). Διαθέσιμο σε: <https://theconversation.com/ideas-for-australia-rethinking-funding-and-priorities-in-ivf-should-the-statepay-for-people-to-have-babies-57036> (πρόσβαση: 4.11.2023).

³⁹⁹ Tsinorema S. (2015). The Principle of Autonomy and the Ethics of Advance Directives. *Synthesis Philosophica* 2015, 59:83-84

σύνολό τους χωρίς διακρίσεις (ηλικίας, εμφάνισης, φυσικών χαρακτηριστικών φυλής, χρώματος δέρματος κ.α.). Στόχος μας είναι να προσπαθήσουμε να εξασφαλίσουμε ποιότητα ζωής ασφάλεια και ευημερία στους ανθρώπους, ανεξάρτητα από την γενετική τους ταυτότητα την εμφάνισή τους ή τους φυσικούς τους περιορισμούς. Η ατομική και συλλογική ευθύνη και υπευθυνότητα μπορεί να δημιουργήσει μέτρα για την διασφάλιση ενός ηθικού πλαισίου ισότητας που θα προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρώπινη σωματική και ψυχική υγεία.

Ανακεφαλαιώνοντας και σύμφωνα με όσα ήδη αναφέρθηκαν αντιλαμβανόμαστε ότι η **συνεπειοκρατική προσέγγιση** εστιάζει στις συνέπειες της ενίσχυσης του ανθρώπινου σώματος και αποδέχεται κάποιες απώλειες και βλάβες προκειμένου να επιτευχθεί το καλό για τους περισσότερους. Η **συνεπειοκρατική προσέγγιση** πρεσβεύει ότι: «η ηθική ορθότητα ή η ηθική επιληψιμότητα της συμπεριφοράς του ανθρώπου, δεν κρίνεται βάσει των προθέσεων του, αλλά υπολογίζεται από την ωφέλεια ή τη βλάβη των συνεπειών της, από το κατά πόσο δηλαδή, συμβάλλει ή δε συμβάλλει στη γενική ευδαιμονία»⁴⁰⁰. Ωφελιμιστές φιλόσοφοι πιστεύουν ότι υπάρχουν ηθικοί λόγοι, που θεμελιώνονται σε συμφέροντα μεγιστοποίησης της ευημερίας. Τι συμβαίνει όμως αν δεν υπάρχουν επαρκή δεδομένα για να εκτιμήσουμε τις συνέπειες της διόρθωσης και ενίσχυσης του σώματος; Τα ενδεχόμενα, οι υπολογισμοί και οι εκτιμήσεις της μεγιστοποίησης της ωφέλειας στο θέμα της ενίσχυσης, με τον τρομακτικό κίνδυνο της ευγονικής να παραμονεύει, μπορεί να συμβάλουν στη δημιουργία νέων ανισοτήτων που στην προκειμένη περίπτωση είναι αυτό που θέλουμε να αποφύγουμε.

Στον αντίποδα της βρίσκεται η **Πραξεοκεντρική προσέγγιση**, η οποία όπως σχολιάστηκε σε προηγούμενες ενότητες αποτελεί μια κανονιστική προσέγγιση που εστιάζει στο τι θα πράξουμε για να προστατεύσουμε ή να διατηρήσουμε **ό,τι κατέχει αξία**. Για τον Kant όλοι οι άνθρωποι έχουν την ηθική απαίτηση για μια αξιοπρεπή συμπεριφορά από τους άλλους, η οποία δεν τους υποβαθμίζει σε απλά αντικείμενα, αλλά τους αναγνωρίζει ως ελεύθερα και ορθολογικά όντα.⁴⁰¹ Η συμπεριφορά εκείνων που απαιτούν την τελειότητα στη ζωή τους με στόχο την εξασφάλιση της ποιοτικής ζωής, είναι ηθικά προβληματική. Δεν είναι ηθικά επιτρεπτό, να ιεραρχούνται οι άνθρωποι σε «όμορφους και λιγότερο όμορφους» βιώνοντας την ανισότητα, και την υποβάθμιση. Δεν είναι ηθικά επιτρεπτό, οι άνθρωποι να πονάνε στο χειρουργικό τραπέζι για να καταφέρουν να δοκιμάσουν την αγάπη, το σεβασμό και την αναγνώριση.

Όπως αναφέρθηκε ήδη η απόκτηση ενός καλλίγραμμου σώματος συνδέεται με την ανθρώπινη ευημερία. Κι όμως είναι εξαιρετικά δύσκολο εκ των προτέρων, να πούμε με βεβαιότητα τι είναι, αυτό που κάνει μια ζωή επιτυχή και ευτυχισμένη. Είναι αλήθεια, ότι μια ζωή απαλλαγμένη από προβληματικές διαπροσωπικές σχέσεις, από τον πόνο, τη μοναξιά ή την ασχήμια, είναι μια καλύτερη ζωή. Είναι όμως άραγε αλήθεια ότι η καλή ζωή είναι η ζωή με ένα όμορφο πρόσωπο και σώμα που όλοι επιθυμούν. Η μέθοδος της αισθητικής ενίσχυσης θα ήταν δυνατόν να συμβάλει στη διαμόρφωση μιας καλύτερης ζωής από ποιοτικής άποψης. Έχει λεχθεί ότι η ποιότητας ζωής είναι αναγκαία συνθήκη για την επίτευξη της ευτυχίας. Ωστόσο η ευημερία και η ποιότητα της ζωής είναι αρκετά ασαφείς και μεταβλητές έννοιες.

⁴⁰⁰ Πελεγρίνης, Θ.Ν. (2005). Λεξικό της Φιλοσοφίας. Εκδ: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 656,

⁴⁰¹ Kant, I. (1997). Lectures on Ethics. (P. Heath & J. B. Schneewind, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press. {27:341, 27:342, 27:350, 27: 1 427}

Μπορούμε ωστόσο να σκεφτούμε περιπτώσεις όπου κάποιος αισθάνεται ευτυχής, παρόλο που αντικειμενικά δεν απολαμβάνει τη ποιότητα της ζωής του⁴⁰².

Αν αισθανόμαστε ότι δεν υπάρχει αυτοεκτίμηση και σεβασμός μέσα στη συλλογικότητα μας πως είναι δυνατό να την αποκτήσουμε κάνοντας μια επέμβαση στο σώμα μας; Η διόρθωση του σώματος, μας αφορά όλους, από ηθικής πλευράς, επειδή υπάρχουν επιπτώσεις που απειλούν την αρμονία και την ισότητα της ηθικής κοινότητας.

Είναι αισθητός ο φόβος ότι η αισθητική παρέμβαση, η επιλογή των επιθυμητών χαρακτηριστικών και η **αυθαίρετη δόμηση ή διαμόρφωση** φυσικών χαρακτηριστικών επιδεινώνει τις **κοινωνικές αντιθέσεις** και υποβιβάζει την **αυτονομία** του ίδιου του ανθρώπου. Η καντιανή έννοια της αυτονομίας κατορθώνει ένα από τα κυριότερα αιτήματα της ηθικής: τον περιορισμό ή, ορθότερα, την απόλυτη απόρριψη της αυθαιρεσίας (ΘΜΗ, 4:428/75⁴⁰³). Διότι το υποκείμενο θέτει ελεύθερα τους ηθικούς κανόνες υπό τον όρο να μπορούν να ισχύουν ως καθολικοί νόμοι για όλα τα έλλογα όντα. Η ηθική του Καντ θεμελιώνει ένα κόσμο που διέπεται από ελευθερία, αυτονομία και ισότητα. Το αίτημα αυτό γίνεται εμφανές στις διατυπώσεις της κατηγορικής προσταγής ιδιαίτερα όταν προτρέπει τα άτομα να αντιμετωπίζουν αλλήλους ως σκοπό και ποτέ ως μέσο⁴⁰⁴.

Η διαμόρφωση του προσώπου και του σώματος με τεχνητά μέσα δεν μπορεί να υπακούει στις τυποποιημένες επιθυμίες μας στις αξιώσεις μας και στην ικανοποίηση μας. Αυτό οφείλεται στο ότι το σώμα δεν αποτελεί **ούτε εργαλείο ούτε μέσον**. Υπάρχει κάτι βαθιά ενοχλητικό στις σκόπιμες ενέργειες για την επιλογή χαρακτηριστικών και για τη διαμόρφωση του φυσιολογικού σώματος προκειμένου να εξασφαλίσουμε την αναγνώριση και την ποιητική ζωή.

Στην παρούσα εργασία εκφράζεται βαθύς προβληματισμός για τις αισθητικές επεμβάσεις και συνάγεται το συμπέρασμα ότι, έχουμε σημαντικές υποχρεώσεις για την εξέλιξη και ανάπτυξη του σώματός μας. Θα ήταν σαφώς καλύτερο να μην επεμβαίνουμε συχνά και σε μεγάλο βαθμό με βιοτεχνολογικά μέσα στο σώμα μας. Οι αισθητικές επεμβάσεις πληγώνουν το σώμα και μπορεί να πληγώσουν και τη ψυχή μας, αν το αποτέλεσμα δεν πετύχει αυτό που ζητάμε. Οι αισθητικές επεμβάσεις δεν εξασφαλίζουν την πολυπόθητη ευημερία που μπορεί να είναι εφήμερη και φευγαλέα. Οι αισθητικές επεμβάσεις δεν εξασφαλίζουν το σεβασμό των άλλων. Οι αισθητικές επεμβάσεις δεν εξασφαλίζουν την αποδοχή και την αγάπη του εαυτού μας. Οι αισθητικές επεμβάσεις δεν εξασφαλίζουν ισότητα, ασφάλεια και ευημερία για όλους τους ανθρώπους. Οι αισθητικές επεμβάσεις δεν εξασφαλίζουν την τελειότητα. Οι αισθητικές επεμβάσεις δεν εξασφαλίζουν τη μοναδικότητα αλλά την κανονικότητα. Οι αισθητικές επεμβάσεις δεν προέρχονται από το χώρο της ελευθερίας αλλά από το χώρο της πειθαρχίας.

Ηθικά ζητούμενο είναι να βελτιώσουμε τη σχέση με τα σώματα μας και όχι απαραίτητα τα ίδια τα σώματά μας. Στόχος μας είναι η βελτίωση του βιώματος της ζωής και της συμβίωσης σε μια ανεκτική κοινωνία αλληλεγγύης που δεν στιγματίζει αλλά υποστηρίζει. Μια κοινωνία που δεν απορρίπτει αλλά αποδέχεται το σώμα των συνανθρώπων της. Μια κοινωνία που δεν

⁴⁰² Παιονίδης, Φιλήμων Η ποιότητα ζωής ως φιλοσοφικά ενδιαφέρουσα έννοια, Υπέρ του δέοντος: Δοκίμια εφαρμοσμένης φιλοσοφίας, (Αθήνα: Εκκρεμές, υπό έκδοση), <http://www1.aegean.gr/environment/eeppd/EnvEthics/Paionidis.pdf>

⁴⁰³ Καντ Ι., Θεμελίωση της μεταφυσικής των ηθών (1785), 4:428/75/ Καντ, Ιμμάνουελ (1984) Τα θεμέλια της Μεταφυσικής των ηθών, μτφρ. Γ. Τζαβάρα, Δωδώνη: Αθήνα.

⁴⁰⁴ Ανδρουλιδάκης Κώστας (2017). ΚΑΝΤΙΑΝΗ ΗΘΙΚΗ Θεμελιώδη ζητήματα και προοπτικές, Δεύτερη έκδοση, (Σμίλη, Αθήνα 2017) σ. 53

πουλάει τα σώματά ως προϊόντα αλλά τα εκπαιδεύει να σκέφτονται και να αποφασίζουν χωρίς φόβο και προκαταλήψεις. Η αυτονομία εξάλλου συνδέεται με την αλληλεγγύη και τη δικαιοσύνη. Αν θέλουμε να συμβιώνουμε αρμονικά με αρχές ισότητας και ελευθερίας, τότε ως σεβαστούμε την ηθική αυτονομία όλων και ως ακολουθήσουμε το καθήκον της αλληλεγγύης προς τις γυναίκες που ζητάνε το σεβασμό και όχι την κριτική μας. Αν καταφέρουμε να λυτρώσουμε τα σώματα μας από τη διαρκή επιτήρηση θα νιώσουμε επιτέλους πως δεν είναι ξένα. Τα σώματα μας τέλος, δεν είναι μόνο αντικείμενα εξουσίας, είναι κάτι πολύ περισσότερο... είμαστε «Εμείς».

Επίλογος - Συζήτηση

Η παρούσα εργασία, ασχολήθηκε με την ανάπτυξη και εξέλιξη των αισθητικών επεμβάσεων μέσω του πρίσματος της ιστορικής, κοινωνικής, φεμινιστικής και βιοηθικής οπτικής. Στην πορεία της εργασίας με οδηγό το φιλοσοφικό έργο του Ιμάνουελ Καντ έγινε μια προσπάθεια εμβάθυνσης ακολουθώντας ποικίλες κριτικές προσεγγίσεις, που σχολίασαν τα σύνθετα ηθικά ζητήματα που εγείρουν οι αισθητικές επεμβάσεις. Η εργασία επιχείρησε να αναδείξει την πολυπλοκότητα των ερωτημάτων και των ζητημάτων της αντικειμενοποίησης της αυτό-αντικειμενοποίησης και της ενίσχυσης του ανθρώπινου σώματος, με γνώμονα τις θεμελιώδεις αρχές της Βιοηθικής.

Οι αισθητικές επεμβάσεις έχουν ταυτιστεί με έννοιες όπως: πολυτέλεια, φιλαυτία και ματαιοδοξία, αλλά και με την ιδέα ενός αντιδότη που τερματίζει το ψυχικό πόνο. Στο σύνθετο τοπίο των αισθητικών επεμβάσεων υπάρχουν βαθιά κοινωνικά πολιτισμικά και ψυχολογικά ρεύματα που υποκινούν και εξελίσσουν τη συμπεριφορά μας απέναντι στο σώμα μας. Το σώμα γίνεται φορέας βιοεξουσίας, κανονικοποίησης, πειθαρχίας και συμμόρφωσης με στόχο να εκπληρώσει την ιδανική σωματική εμφάνιση και συμπεριφορά και να σταματήσει το συναίσθημα της αποτυχίας και του ελέγχου.⁴⁰⁵

Η ελευθερία λήψης προσωπικών αποφάσεων για το σώμα μας είναι θεμελιώδες δικαίωμα. Πολλές επιλογές που αφορούν στην αισθητική χειρουργική αποτελούν τεκμηριωμένες αποφάσεις ελεύθερων ανθρώπων και ειδικότερα γυναικών. Αυτό όμως που λείπει από την κοινωνική σκηνή είναι η ισορροπία μεταξύ των πιέσεων για το ανέφικτο και της σκληρής πραγματικότητας που αδικεί και χειραγωγεί τις γυναίκες. Στην πραγματικότητα όλοι γνωρίζουμε ότι δεν χρειάζεται να συμμορφωνόμαστε με τεχνητές κατασκευές τελειότητας για να είμαστε ευτυχημένοι. Ωστόσο οι υπό αμφισβήτηση κοινωνικοί κανόνες, και αξίες μεταγράφονται στο σώμα μας και κατ' επέκταση στην εμφάνισή μας. Η φεμινιστική κριτική για την αισθητική χειρουργική είναι γενικότερα υπερασπιστική. Το ίδιο και η **συνεπειοκρατική** φιλοσοφική προσέγγιση. Ωστόσο η **Πραξοκεντρική προσέγγιση** ακολουθεί διαφορετική πορεία αναγνωρίζοντας πολλά ηθικά προβληματικά σημεία.

Φαίνεται πως υπάρχουν δύο κόσμοι που ενσωματώνουν τις αισθητικές επεμβάσεις α) ο κόσμος της εξουσίας: το περιβάλλον που καταναλώνει, κεφαλαιοποιεί και εμπορευματοποιεί την ανθρώπινη ομορφιά. Σε αυτόν το κόσμο τα μέσα ενημέρωσης και της

⁴⁰⁵ Ladelle McWhorter, (2007). Review Self-Transformations: Foucault, Ethics, and Normalized Bodies Placeholder book cover Cressida J. Heyes, Self-Transformations: Foucault, Ethics, and Normalized Bodies, Oxford University Press, 2007, 162., ISBN 9780195310542. <https://ndpr.nd.edu/reviews/self-transformations-foucault-ethics-and-normalized-bodies/>

κοινωνικής δικτύωσης, προωθούν την τελειότητα, ασκώντας διαρκή πίεση στους ανθρώπους. Οι άνθρωποι ανταποκρίνονται είτε από φόβο είτε από επιθυμία ελπίζοντας πως η ανάπλαση του προσώπου και του σώματός τους, θα τους οδηγήσει στην εξίσωση και στην ηθική ολοκλήρωση β) ο κόσμος της αντίστασης: το περιβάλλον που αντιστέκεται στην πίεση, στην αποξένωση, στην αντικειμενοποίηση και την αυτό- αντικειμενοποίηση, στην ιατρικοποίηση, στη συμμόρφωση και στην σωματική πειθαρχία. Επεμβάσεις αισθητικής γίνονται και στους δύο κόσμους, όταν δεν υπάρχει άλλος δρόμος για να θεραπευτεί ο πόνος και το έλλειμμα. Όταν η φύση του σώματος μας βρίσκεται σε ασυμφωνία με τις επιθυμίες μας αισθανόμαστε περιορισμένοι από το ίδιο μας το σώμα καθώς δημιουργείται δυσαρμονία με πολλές συνέπειες. Ο Habermas υποστηρίζει, ότι έχουμε αυτονομία, στο βαθμό που ταυτιζόμαστε με τα σώματά μας και αισθανόμαστε «ότι είμαστε στο σπίτι μας»⁴⁰⁶. Οι χρήστες των ιατρικών αισθητικών υπηρεσιών, η ιατρική κοινότητα και η κοινωνία ολόκληρη οφείλουν να συνεργάζονται με στόχο την σωστή εφαρμογή και λειτουργία των αισθητικών μεθόδων. Υπάρχουν υποχρεώσεις και καθήκοντα διαμοιρασμένα σε όλους.

Αυτά περιλαμβάνουν α) την ανάπτυξη της ηθικής μας αυτονομίας που δεν φροντίζει μόνο για την προσωπική μας ευημερία αλλά προστατεύει τη συλλογική συνείδηση δείχνοντας σεβασμό σε όλα τα μέλη και β) την έλλογη και γενναία αντιμετώπιση των επιβεβλημένων προτύπων και του καθιερωμένου συστήματος⁴⁰⁷, γιατί αυτό το ταξίδι δεν αφορά μόνο εμάς αλλά όλους, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών μας. Είναι καθήκον μας να καλλιεργούμε την αρμονία μέσα μας χωρίς να μετατρέπουμε το σώμα μας σε ξένο ανοίκειο μέσο. Το σώμα μας είναι η προσωπική μας ιστορία, και το δέρμα μας είναι ο ιστός που νιώθει το χρόνο, δεν είναι ρούχο. Ίσως πρέπει να αλλάξουμε τον τρόπο που κοιτάμε. Γιατί, καμιά φορά, αν κάποιος θέλει να δει κάτι καλά, απλά πρέπει να κοιτάξει βαθύτερα.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abramovic Marina BIOGRAPHY, Tate, <https://www.tate.org.uk/art/artists/marina-abramovic-11790> (Αύγουστος 2023)
- Adams, J. (2013). Medicalization and the Market Economy: Constructing Cosmetic Surgery as Consumable Health Care. *Sociological Spectrum*, 33(4), 374–389. <https://doi.org/10.1080/02732173.2013.732895>
- Adler, A. (2013). *The Science of Living (Psychology Revivals)* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203386750>, (πρώτη έκδοση 1930) σελ. 23, 74
- Al Ghadeer HA, AlAlwan MA, AlAmer MA, Alali FJ, Alkhars GA, Alabdrabulrida SA, Al Shabaan HR, Buhlaigah AM, AlHewishel MA, Alabdrabalnabi HA. (2021). Impact of Self-Esteem and Self-Perceived Body Image on the Acceptance of Cosmetic Surgery. *Cureus*. 2021 Oct 16;13(10):e18825. doi: 10.7759/cureus.18825. PMID: 34804682; PMCID: PMC8592260.
- Alain: *Mars ou la guerre jugé*, Paris 1964 [1921], σελ. 122.: Prost, Antoine (1977). *In the Wake of War. Les Anciens Combattants and French Society 1914-1939*, Providence and Oxford 1992, σελ. 17-18.

⁴⁰⁶ Habermas J. (2003). *The Future of Human Nature*. Polity Press; 2003, σελ. 50-59

⁴⁰⁷ LITTLE Margaret Olivia (1997). *Cosmetic Surgery, Suspect Norms, and the Ethics of, In the Eye of the Beholder: Ethics and Medical Change if Appearance*, ed. Inez de Beaufort, Medard Hilhorst, and Soren Holm (Scandinavian University Press, 1997), pp. 151-67;

- Amr SS, Tbakhi A. (2007). Abu Al Qasim Al Zahrawi (Albucasis): pioneer of modern surgery. *Ann Saudi Med.* 2007 May-Jun;27(3):220-1. doi: 10.5144/0256-4947.2007.220. PMID: 17575478; PMCID: PMC6077085.
- Amundsen, D. W. (1978). MEDIEVAL CANON LAW ON MEDICAL AND SURGICAL PRACTICE BY THE CLERGY. *Bulletin of the History of Medicine*, 52(1), 22–44. <http://www.jstor.org/stable/44450442>
- Anthony, Paul (2013). "Sex, Sin and the Soul: How Galen's Philosophical Speculation Became Augustine's Theological Assumptions," *Conversations: A Graduate Student Journal of the Humanities, Social Sciences, and Theology*: Vol. 1: No. 1, Article 1. Available at: <https://digitalcommons.acu.edu/conversations/vol1/iss1/1>, σελ . 1- 5
- Aquino, Yves Saint James (2020). Is ugliness a pathology ; An ethical critique of the therapeuticalization of cosmetic surgery. *Bioethics* 34 (4):431-441, σελ. 432
- Archard David et al (2017). *Cosmetic procedures: ethical issues, A guide to the report*, June 2017, Nuffield Council on Bioethics, σελ 8
- Arian H, Alroudan D, Alkandari Q, Shuaib A.(2023). *Cosmetic Surgery and the Diversity of Cultural and Ethnic Perceptions of Facial, Breast, and Gluteal Aesthetics in Women: A Comprehensive Review.* *Clin Cosmet Investig Dermatol.* 2023 Jun 7;16:1443-1456. doi: 10.2147/CCID.S410621. PMID: 37313510; PMCID: PMC10258039.
- Atiyeh BS, Rubeiz MT, Hayek SN. (2008). *Aesthetic/Cosmetic surgery and ethical challenges.* *Aesthetic Plast Surg.* 2008 Nov;32(6):829-39; discussion 840-1. doi: 10.1007/s00266-008-9246-3. Epub 2008 Sep 27. PMID: 18820963
- Fredrickson Barbara L. Roberts Tomi-Ann (1997). *Objectification Theory: Toward Understanding Women's Lived Experiences and Mental Health Risks,* *Psychology of Women Quarterly* 21(2):173-206 σελ. 173 – 174,204, DOI: 10.1111/j.1471-6402.1997.tb00108.x
- Barrow, R., & Silk, M. (2018). *The Ageing Body: Drunken Old Woman.* In *Gender, Identity and the Body in Greek and Roman Sculpture* (σελ. 62–75). chapter, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bartky Sandra Lee (1982). *Narcissism, Femininity and Alienation,* *Social Theory and Practice*, Summer 1982, Vol. 8, No. 2 (1982), pp. 127-143, Εκδότης: Florida State University Department of Philosophy, σελ 130 & Bartky, SL. (1990). *Femininity and domination: Studies in the phenomenology of oppression.* New York, NY: Routledge, ISBN 9780415901864 σελ. 20 - 140
- Bartolini D. (2015). *On the borders: surgeons and their activities in the Venetian State (1540-1640).* *Med Hist.* 2015 Jan;59(1):83-100. doi: 10.1017/mdh.2014.72. PMID: 25498439; PMCID: PMC4304539.
- Bazner, Jennifer (2002) "Attitudes About Cosmetic Surgery: Gender and Body Experience," *McNair Scholars Journal*: Vol. 6: Iss. 1, Article 3, προσηλάθηκε: <https://scholarworks.gvsu.edu/mcnair/vol6/iss1/3>
- Beauvoir, Simone de, (2010). *The Second Sex,* Constance Borde and Sheila Malovany-Chevallier (trans.), London: Vintage σελ:304
- Berlet, A., (2009). *Apexart Press Release: I Am Art - An Expression of the Visual & Artistic Process of Plastic Surgery,* προσηλάθηκε: <https://apexart.org/exhibitions/berlet.php>
- Berlin I. (1969). *Two Concepts on Liberty.* Oxford: Oxford University Press; 1969. σελ. 131.
- Biernoff S. (2010). *Flesh Poems: Henry Tonks and the Art of Surgery.* *Vis Cult Br.* 2010 Mar;11(1):25-47. doi: 10.1080/14714780903509979. Epub 2010 Feb 10. PMID: 21874121; PMCID: PMC3158130.
- Bognar Greg, (2011). *Which Principles; Commentary on "Ethical Issues in Plastic and Reconstructive Surgery"*, *Aesth Plast Surg* (2011) 35:268–269, DOI 10.1007/s00266-011-9693-0 σελ. 268 - 269
- Bonell Sarah, Barlow Fiona Kate, Griffiths Scott,(2021). *The cosmetic surgery paradox: Toward a contemporary understanding of cosmetic surgery popularisation and attitudes,* *Body Image*, Volume 38, 2021, Pages 230-240, ISSN 1740-1445, <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2021.04.010>.
- Bordo, S. (2009). *Not just 'a white girl's thing': The changing face of food and body image problems.* In H. Malson & M. Burns (Eds.), *Critical feminist approaches to eating dis/orders*, Routledge/Taylor & Francis Group, σελ. 46–59
- Bordo, Susan (1993). *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body.* Berkeley: U of California P, 1993, σελ 139
- Borrelli MR. (2018). *What Is the Role of Plastic Surgery in Global Health; A Review.* *World J Plast Surg.* 2018 Sep;7(3):275-282. doi: 10.29252/wjps.7.3.275. PMID: 30560065; PMCID: PMC6290302.
- Bovet, J. (2018). *The Evolution of Feminine Beauty.* In: Kapoula, Z., Volle, E., Renoult, J., Andreatta, M. (eds) *Exploring Transdisciplinarity in Art and Sciences.* Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76054-4_17, <https://doi.org/10.1007/978>
- Bowen Shannon A. (2005). *A Practical Model for Ethical Decision Making in Issues Management and Public Relations,* *Journal of public relations research*, 17(3), 191–216 Lawrence Erlbaum Associates, Inc. σελ. 194-196
- Bradley University (2023). *The Body Project, Male vs. Female Body Image,* 2023, <https://www.bradley.edu/sites/bodyproject/male-body-image-m-vs-f/>

- Brennan Maggie A., Lalonde Christopher E., Bain Jody L., (2010) Body Image Perceptions: Do Gender Differences Exist; *PSI CHI JOURNAL*, Volume 15.3 |σελ 130 - 139 DOI: 10.24839/1089-4136.JN15.3.130, https://cdn.ymaws.com/www.psichi.org/resource/resmgr/journal_2010/fall10jn.pdf
- Breuner CC, Levine DA; (2018). AAP Committee on Adolescence. Adolescent and Young Adult Tattooing, Piercing, and Scarification. *Pediatrics*. 2017;140(4):e20171962. *Pediatrics*. 2018 Feb;141(2):e20173630. doi: 10.1542/peds.2017-3630. Erratum for: *Pediatrics*. 2017 Oct;140(4): PMID: 29386242.
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023, Αυγουστος 7). *Ebers papyrus*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Ebers-papyrus>
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "body modifications and mutilations". *Encyclopedia Britannica*, 11 Feb. 2019, <https://www.britannica.com/science/body-modifications-and-mutilations>. (Προσπελάθηκε 10 11- 2023).
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "Helena Rubinstein". *Encyclopedia Britannica*, 28 Mar. 2023, <https://www.britannica.com/biography/Helena-Rubinstein>. (Προσπελάθηκε 10 11 2023).
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "panopticon". *Encyclopedia Britannica*, 16 Jul. 2007, <https://www.britannica.com/technology/panopticon>. (Προσπελάθηκε 23 11 2023).
- Broer PN, Juran S, Liu YJ, et al. (2014). The impact of geographic, ethnic, and demographic dynamics on the perception of beauty. *J Craniofac Surg*. 2014;**25**(2):e157–e161. doi: 10.1097/SCS.0000000000000406
- Brumby Daisy, (2023). Is plastic surgery an art or a science;, *AMERICAN SOCIETY OF PLASTIC SURGEONS*, <https://www.plasticsurgery.org/news/articles/is-plastic-surgery-an-art-or-a-science>
- Bulterijs S, Hull RS, Björk VC, Roy AG. (2015). It is time to classify biological aging as a disease. *Front Genet*. 2015 Jun 18;6:205. doi: 10.3389/fgene.2015.00205. PMID: 26150825; PMCID: PMC4471741.
- Caplan A, Elliott C (2004). Is It Ethical to Use Enhancement Technologies to Make Us Better than Well ; *PLoS Med* 1(3): e52. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.0010052>
- Carole Haber,(2004). Anti-Aging Medicine: The History: Life Extension and History: The Continual Search for the Fountain of Youth, *The Journals of Gerontology: Series A*, Volume 59, Issue 6, June 2004, Pages B515–B522, <https://doi.org/10.1093/gerona/59.6.B515> & Stanley M. Burstein and Caleb E. Finch (2018). Longevity examined: an ancient Greek's very modern views on ageing, *Nature* 560, 430 (2018),
- CASH Thomas R, (1996). Body Image and Cosmetic Surgery: The Psychology of Physical Appearance, *The American Journal of Cosmetic Surgery* Vol. 13, No.4, 1996 σελ 345 - 350
- Chandrasekar, Bhargavi M.R.C.S.(E.N.T.); Rahman, Shakeel M. B.A., ; Hampton, Thomas, (2022). Global Bioethics: Plastic Surgeons Need More Than Four Principles. *Plastic and Reconstructive Surgery* 150(5):p 1129e-1130e, 11. 2022. | DOI: 10.1097/PRS.00000000000009601
- Charlier, P., Deo, S. & Perciaccante, A. (2020). A Brief History of the Clitoris. *Arch Sex Behav* **49**, 47–48 (2020). <https://doi.org/10.1007/s10508-020-01638-6>
- Chavoushi SH, Ghabili K, Kazemi A, Aslanabadi A, Babapour S, Ahmedli R, Golzari SE., (2012). Surgery for Gynecomastia in the Islamic Golden Age: Al-Tasrif of Al-Zahrawi (936-1013 AD). *ISRN Surg*. 2012;2012:934965. doi: 10.5402/2012/934965. Epub 2012 Sep 20. PMID: 23050167; PMCID: PMC3459224.
- Chen, Toby et.al. (2020). Occidentalisation of Beauty Standards: Eurocentrism in Asia
- Chung KC, Pushman AG, Bellfi LT. (2009). A systematic review of ethical principles in the plastic surgery literature. *Plast Reconstr Surg*. 2009 Nov;124(5):1711-1718. doi: 10.1097/PRS.0b013e3181b98a9f. PMID: 20009860; PMCID: PMC2796557, Πλν. 1
- Comiskey Carolyn (2004).Cosmetic Surgery in Paris in 1926: The Case of the Amputated Leg, *Journal of Women's History*, Volume 16, Number 3, Fall 2004, σελ. 30-54
- Condon Lee, Yan Tung (2016). The “golden lotuses”: bound feet, *Hong Kong Med J* 2016 Feb;22(1)
- Conrad, P. (1992). Medicalization and Social Control. *Annual Review of Sociology*, 18, σελ.209–232. <http://www.jstor.org/stable/2083452>
- Corbett JR. (2008) What is beauty : Royal Victoria Hospital, *Ulster Med J*. 2009 May;78(2):84-9. PMID: 19568442; PMCID: PMC2699193 & Boston University School of Medicine. "What constitutes beauty and how is it perceived;," *ScienceDaily*, 5.6. 2019 www.sciencedaily.com/releases/2019/06/190605133549.htm
- *Corpus Medicorum Graecorum Latinorum, Βάση Δεδομένων Σύνολο έργων, Ηλεκτρονική πρόσβαση 2024:* <https://cmg.bbaw.de/epubl/online/editionen.html>
- Cosmetic Surgery, *Journal of Applied Biobehavioral Research*, 2015, 20, 4, σελ. 179–196
- Dale, S. (2020). Utilitarianism in Crisis. *Voices in Bioethics*, 6. <https://doi.org/10.7916/vib.v6i.6082>
- Dan-Cohen, M. (1992). Conceptions of Choice and Conceptions of Autonomy. *Ethics*, 102(2), 221–243. <http://www.jstor.org/stable/2381603>
- Davis JE. (2010). Medicalization, social control, and the relief of suffering. In: Cockerham WC, ed. *The New Blackwell Companion to Medical Sociology*. Singapore: Wiley-Blackwell; 2010:211–41.
- Davis Lisa Selin, (2021). TV and Movies Are Finally Celebrating Older Women, *New York Times* <https://www.nytimes.com/2021/09/30/us/tv-movies-hollywood-women.html> (Αύγουστος 2023)
- Davis, K. (1991). Remaking the She-Devil: A Critical Look at Feminist Approaches to Beauty. *Hypatia*, 6(2), 21–43. σελ 21, <http://www.jstor.org/stable/3810094>

- De Luce, J. (1993). Ancient Images of Aging: Did Ageism Exist in Greco-Roman Antiquity; *Generations: Journal of the American Society on Aging*, 17(2), 41–45. <http://www.jstor.org/stable/44878419>
- de Magalhães JP. (2014) The scientific quest for lasting youth: prospects for curing aging. *Rejuvenation Res.* 2014 Oct;17(5):458-67. doi: 10.1089/rej.2014.1580. PMID: 25132068; PMCID: PMC4203147.
- De Roubaix, J. A. M. (2011). Beneficence, non-maleficence, distributive justice and respect for patient autonomy – reconcilable ends in aesthetic surgery? *Journal of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery*, 64(1) 11- 16 σελ 12
- Debow Krawitz, Roller Chloe;, Janine M.; Zhong, Toni, M.H.S., (2022). The Life and Work of Dr. Suzanne Noël: The First Woman to Perform Aesthetic Surgery. *Plastic and Reconstructive Surgery* 150(5) σελ. 1120e-1121e, DOI: 10.1097/PRS.00000000000009593
- Delanty Gerard, (2020). Six political philosophies in search of a virus:Critical perspectives on the coronavirus
- Devereaux, M. (2008). Cosmetic Surgery. In: Gordijn, B., Chadwick, R. (eds) *Medical Enhancement and Posthumanity. The International Library of Ethics, Law and Technology*, vol 2. Springer, Dordrecht. σελ 159- 160, https://doi.org/10.1007/978-1-4020-8852-0_10
- Dimitrov Dimitre, Kroumpouzos George, (2023). Beauty perception: A historical and contemporary review, *Clinics in Dermatology*, Volume 41, Issue 1,2023, Pages 33-40, ISSN 0738-081X, <https://doi.org/10.1016/j.clindermatol.2023.02.006>.
- Dobson J.(1974). Barber into surgeon. *Ann R Coll Surg Engl.* 1974 Feb; 54(2): σελ. 84–85. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781139600439.006>, Cambridge University Press, Print publication year: 2018 σελ. 62 – 75,doi: <https://doi.org/10.1038/d41586-018-05986-1>, edited by Nicole Sault, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press σελ. xi–xii.
- DOLEZAL Luna (2010). The (In) visible Body: Feminism, Phenomenology, and the Case of Cosmetic Surgery, *Hypatia*, 2010, Vol. 25, No. 2, σελ. 357-375, Published by: Wiley on behalf of Hypatia, Inc. σελ. 369, Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/40602710>
- Dworkin, Andrea, (1974). *Women Hating*, New York: Dutton, σελ: 113-114
- Dumbravă Daniela, Luchian Ștefan (2013). PLASTIC SURGERY IN 17TH CENTURY EUROPE.CASE STUDY: NICOLAE MILESCU, THE SNUB-NOSED, *Rev. Med. Chir. Soc. Med. Nat., Iași – 2013 – vol. 117, no. 3* σελ 699
- Durling, R. J. (1990). Girolamo Mercuriale's De modo studendi. *Osiiris*, 6, 181–195. <http://www.jstor.org/stable/301786>
- Earp BD, Sandberg A, Savulescu J. (2015).The medicalization of love. *Camb Q Healthc Ethics.* 2015 Jul;24(3):323-36. doi: 10.1017/S0963180114000206. Epub 2014 Jun 17. PMID: 24937632; PMCID: PMC4712680 σελ.326
- Eco U. & McEwen A. (2004). *History of beauty*. Rizzoli.σελ 74, 75, 426
- Edmonds, A. (2013). The biological subject of aesthetic medicine. *Feminist Theory*, 14(1), 65-82. <https://doi.org/10.1177/1464700112468571> σελ.66
- Elliott Carl, (2005). Medicine and Society Medicine Goes to the Mall: Enhancement Technologies and Quality of Life, *Virtual Mentor, Ethics Journal of the American Medical Association*, February 2005, Volume 7, Number 2, *Virtual Mentor*, February 2005, :200-202. doi: 10.1001/virtualmentor.2005.7.2.msoc1-0502.
- Erik Parens. (2005). Authenticity and Ambivalence: Toward Understanding the Enhancement Debate. *The Hastings Center Report*, 35(3), 34–41. <https://doi.org/10.2307/3528804> σελ.37
- EURAPS European Association of Plastic Surgeons Research Council, <https://www.euraps.org/>
- Ελληνική Εταιρεία Πλαστικής Επανορθωτικής και Αισθητικής Χειρουργικής, Επεμβάσεις Επανορθωτικής Πλαστικής Χειρουργικής <https://www.hespras.gr/el/audience-area/reconstructive-surgery>
- FDA U.S. Food & Drug Administration, The FDA Warns Against Injectable Silicone and Dermal Fillers for Large-Scale Body Contouring and Enhancement, Content current as of: 11/19/2021, Regulated Product(s), Medical Devices, <https://www.fda.gov/consumers/consumer-updates/fda-warns-against-injectable-silicone-and-dermal-fillers-large-scale-body-contouring-and-enhancement>
- Feldman RP, Goodrich JT. (1999). The Edwin Smith Surgical Papyrus. *Childs Nerv Syst.* 1999 Jul;15(6-7):281-4. doi: 10.1007/s003810050395. PMID: 10461775.
- Feminist Perspectives on Objectification, <https://plato.stanford.edu/entries/feminism-objectification/> (Προσπελάθηκε 1.12.2023)
- Foad Nahai, (2010). What Is Aesthetic Surgery, Anyway, *Aesthetic Surgery Journal*, Volume 30, Issue 6, November/December 2010, Pages 874–875, <https://doi.org/10.1177/1090820X10387121> (Προσπελάθηκε στις 30/8/2023)
- Fournier PF. (2012). What is Human Beauty; *The American Journal of Cosmetic Surgery.* 2012;29(1):45-51. doi:10.5992/AJCS-D-11-00043.1
- Fukuyama, F. (2004). "Transhumanism." *Foreign policy* 144 (2004): 42-43.
- Furnham A, Levitas J.(2012). Factors that motivate people to undergo cosmetic surgery. *Can J Plast Surg.* 2012 Winter;20(4):e47-50. PMID: 24294026; PMCID: PMC3513261.
- Gallo, L., Baxter, C., Murphy, J., Schwartz, L., & Thoma, A. (2018). Ethics in Plastic Surgery. *Plastic and Reconstructive Surgery*, 1. doi:10.1097/prs.0000000000004674, σελ . 814

- Gassam Asare Janice (2022). To Straighten Or Not To Straighten: The Difficul t Decision That Black Women Face When It Comes To Their Hair, FORBES LEADERSHIP DIVERSITY, EQUITY & INCLUSION, <https://www.forbes.com/sites/janicegassam/2022/10/28/to-straighten-or-not-to-straighten-the-difficult-decision-that-black-women-face-when-it-comes-to-their-hair/?sh=402dfdc1641f>
- Gattino S, Czepczor-Bernat K, Fedi A, Brytek-Matera A, Boza M, Lemoine JE, Sahlan RN, Wilson E, De Piccoli N, Rollero C. (2023). Self-Objectification and its Biological, Psychological and Social Predictors: A Cross-Cultural Study in Four European Countries and Iran. *Eur J Psychol.* 2023 Feb 28;19(1):27-47. doi: 10.5964/ejop.6075. PMID: 37063692; PMCID: PMC10103054.
- Gems D. (2011). Tragedy and delight: the ethics of decelerated ageing. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci.* 2011 Jan 12;366(1561):108-12. doi: 10.1098/rstb.2010.0288. PMID: 21115537; PMCID: PMC3001315.
- Genz, S. (2011). Review, Under the Knife: Feminism and Cosmetic Surgery in Contemporary Culture. In: Waters, M. (eds) *Women on Screen*. Palgrave Macmillan, London. σελ 124, https://doi.org/10.1057/9780230301979_9
- GILLEARD, C. (2015). Ageing and the Galenic tradition: A brief overview. *Ageing & Society*, 35(3), σελ. 489-511. doi:10.1017/S0144686X13000834
- Gimlin, D. (2000). Cosmetic Surgery: Beauty as Commodity. *Qualitative Sociology* 23, 77–98 (2000). <https://doi.org/10.1023/A:1005455600571> , σελ 78-81
- Gordon RA, Crosnoe R, Wang X.(2013). Physical attractiveness and the accumulation of social and human capital in adolescence and young adulthood: assets and distractions. *Monogr Soc Res Child Dev.* 2013 Dec;78(6):1-137. doi: 10.1002/mono.12060. PMID: 24329915; PMCID: PMC5558203.
- Goupil, M.T. (2022). The Barber-Surgeons. In: Ferneini, E.M., Goupil, M.T., Halepas, S. (eds) *The History of Maxillofacial Surgery*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-89563-1_3
- Graefe, C.F. . Hecker J.F.C (1818). *De rhinoplastice sive arte curtum nasum ad vivum restituendi commentatio qua prisca illius ratio iterum experimentis illustratur, novisque methodis ad majorem perfectionem perducitur editor* (Latin ed), Apud Reimerum, Berlin (1818), Digitized by Harvard Medical school 2012 : <https://archive.org/stream/derhinoplastices00grae#page/n5/mode/2up>. (n.d.).
- Green J. (2004). *Becoming a Visible Man* (Nashville, Tenn.: Vanderbilt University Press, 2004), σελ.169.
- GROGAN S. (2006).Body Image and Health Contemporary Perspectives, *Journal of Health Psychology* Vol 11(4) SAGE Publications, London, DOI: 10.1177/1359105306065013 ,σελ. 524
- Groh Arnold, (2011). Cultural Identity and the Body April 2011 , Conference: 8th Annual Conference in Citizenship Studies, Center for the Study of Citizenship, Wayne State University, Detroit, MI (USA), 31 March - 2 April 2011At: Center for the Study of Citizenship, Wayne State University, Detroit, MI (USA), conference paper, 9-11
- Gurunluoglu R, Gurunluoglu A. (2001). Paulus Aegineta, a seventh century encyclopedist and surgeon: his role in the history of plastic surgery. *Plast Reconstr Surg.* 2001 Dec;108(7):2072-9. doi: 10.1097/00006534-200112000-00038. PMID: 11743404
- Haas Norbert, Toppe Françoise,. Henz Beate M, (2005)., *Hairstyles in the Arts of Greek and Roman Antiquity*, *Journal of Investigative Dermatology Symposium Proceedings*, Volume 10, Issue 3, 2005, Pages 298-300,ISSN 1087-0024,<https://doi.org/10.1111/j.1087-0024.2005.10120.x>. Habermas J.(2003). *The Future of Human Nature*.
- Haiken, B. (1994). Plastic Surgery and American Beauty at 1921. *Bulletin of the History of Medicine*, 68(3), 429–437,452, 454. <http://www.jstor.org/stable/44444408>
- Haiken, E., (1997). *Venus envy: a history of cosmetic surgery*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. σελ 91-130 και 114- 117
- Hall Robert G., (1992). Epispasm: Circumcision in Reverse, *BIBLE REVIEW*: σελ. 52-7
- Hameed, Sajid. (2019). Medicalization – A Growing Problem. *Journal of the Scientific Society* 46(3):p 75-78, Sep–Dec 2019. | DOI: 10.4103/jss.JSS_3_19
- Hamilakis, Y., Pluciennik, M., & Tarlow, S. (2002). *Thinking through the body: Archaeologies of corporeality*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers π. 19- 39
- Harris J. (2007). *Enhancing Evolution. The Ethical Case for Making Better People*, Princeton University Press, Princeton and Oxford 2007, σελ.86
- Harris Oliver, Robb John, Borić Dušan, Miracle Preston, Salisbury Katharina Rebay, Stig Sørensen Marie Louise, Jessica Hughes, Osborne Robin, Stoddart Simon, Tarlow Sarah, McDonald Maryon, Strathern Marilyn, (2013). *The Body in History: Europe from the Palaeolithic to the Future*, Edited by John Robb and Oliver J. T. Harris, Cambridge University Press, 978-0-521-19528-7 σελ 5 - 25
- Henderson-King Donna Brooks Kelly D. (2009). Materialism, sociocultural appearance messages, and paternal attitudes predict college women’s attitudes about cosmetic surgery, *Psychology of Women Quarterly*, 33 (2009), 133–142. Wiley Periodicals, Inc. Printed in the USA. Copyright C 2009 Division 35, American Psychological Association. 0361-6843/09, σελ.135
- Herman, W.E. (2011). Identity Formation. In: Goldstein, S., Naglieri, J.A. (eds) *Encyclopedia of Child Behavior and Development*. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-0-387-79061-9_1443, Online ISBN 978-0-387-79061-9 σελ. 776

- Hernigou Philippe 2013 Ambroise Paré's life (1510–1590): part I, *Int Orthop.* 2013 Mar; 37(3): 543–547. Published online 2013 Feb 3. doi: 10.1007/s00264-013-1797-5
- Heyes, C.J. (2009). *Cosmetic Surgery: A Feminist Primer* (M. Jones, Ed.) (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315574387> σελ. 1
- Higgins S, Wysong A. (2017). *Cosmetic Surgery and Body Dysmorphic Disorder - An Update.* *Int J Womens Dermatol.* 2017 Nov 20;4(1):43-48. doi: 10.1016/j.ijwd.2017.09.007. PMID: 29872676; PMCID: PMC5986110, σελ 42
- Hill, T.E. (1973). Servility and self-respect. *The Monist*, 57(1), 87–104. <http://www.jstor.org/stable/27902296>
- Hockey Allannah, Milojev Petar, Sibley Chris G., (2021). Caroline Leanne Donovan, Fiona Kate Barlow,
- Hofmeier SM, Runfola CD, Sala M, Gagne DA, Brownley KA, Bulik CM, (2017). Body image, aging, and identity in women over 50: The Gender and Body Image (GABI) study. *J Women Aging.* 2017 Jan-Feb;29(1):3-14. doi: 10.1080/08952841.2015.1065140. Epub 2016 Jul 11. PMID: 27399268; PMCID: PMC5215963.
- Hunter, M. (2018). Art and Surgery: The Expert Hands of Artists and Surgeons. In: Schlich, T. (eds) *The Palgrave Handbook of the History of Surgery.* Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/978-1-349-95260-1_15, σελ. 325
- Husserl Edmund, (1980). *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie (Ιδέες για μια καθαρή φαινομενολογία και φαινομενολογική φιλοσοφία)*, M. Niemeier, Τυβίγγη, 4^η έκδ. 1980, τ. Ι, § 24, σ. 43-4
- International Society of Aesthetic Plastic Surgery. The Latest Global Survey from ISAPS Reports a Significant Rise in Aesthetic Surgery Worldwide <https://www.isaps.org/discover/about-isaps/global-statistics/reports-and-press-releases/global-survey-2021-full-report-and-press-releases/>
- Jablonski Nina G, *Transforming* (2011). "Racial Characteristics": Is It an Appropriate Role for Aesthetic Surgery?, *Aesthetic Surgery Journal*, Volume 31, Issue 3, March 2011, Pages 352–353, <https://doi.org/10.1177/1090820X11398113>
- Jarrín, A. (2017). *The Biopolitics of Beauty: Cosmetic Citizenship and Affective Capital in Brazil* (1st ed.). University of California Press. <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1rv628r> σελ. 32- 34
- Jeffreys, S. (2000). 'Body Art' and Social Status: Cutting, Tattooing and Piercing from a Feminist Perspective. *Feminism & Psychology*, 10(4), 409-429. <https://doi.org/10.1177/0959353500010004002>
- Jeongho Choi (2015). *Cosmetic Surgery: Is It Science or Art;* *Arch Plast Surg* 2015; 42 :672-674
- JJ CHARLESWORTH AND ISOBEL HARBISON (2016). Does beauty still matter in art; *Tate Etc.* Issue 36: Spring 2016, <https://www.tate.org.uk/tate-etc/issue-36-spring-2016/does-beauty-still-matter-art> (Προσπελάθηκε 11-12-2023)
- Jones HE, Faulkner HR, Losken A. (2022). The Psychological Impact of Aesthetic Surgery: A Mini-Review. *Aesthet Surg J Open Forum.* 2022 Oct 13;4:ojac077. doi: 10.1093/asjof/ojac077. PMID: 36447649; PMCID: PMC9687813
- Jordan John W., (2004). "The Rhetorical Limits of the "Plastic Body", *Quarterly Journal of Speech*
- Kant I., *Lectures on Ethics*, edited by Peter Heath, University of Virginia, J.B. Schneewind, Johns Hopkins University, translated by Peter Heath, Cambridge University Press, 1997 , {27:387}{27:3, 69}{27:380}
- Kant I., *Κριτική του Πρακτικού Λόγου (Kritik der praktischen Vernunft, 1788)*, ελλ. εκδ.: μτφρ.-σχόλια Κ. Ανδρουλιδάκης, Αθήνα 2012. Κώστας Ανδρουλιδάκης, ΚΠΑ, 5:131-2 (μετάφρ. 192).
- Kant I., 1997. *Lectures on ethics*, The Cambridge edition of the works of Immanuel Kant, edited by Peter Heath University of Virginia A N D]. B. SCHNEEWIND Johns Hopkins University translated by PETER HEATH, ISBN 0-521-56061-6, {27:384 , 27:386, 27:388, 27:389, 27:390}
- Karahan, A. (2012). BEAUTY IN THE EYES OF GOD. *BYZANTINE AESTHETICS AND BASIL OF CAESAREA.* *Byzantion*, 82, 165–212. <http://www.jstor.org/stable/44173258>
- Katzman J. Melanie Book Review : BORDO, S. (1993). *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture and the Body* University of California Press, Berkeley, CA: pp. 371. ISBN 0-520-07979-5, *J. Community Appl. Soc. Psychol.* 9: 477-482 (1999), Copyright # 1999 John Wiley & Sons, Ltd
- Kaw, E. (1993). Steven Polgar Prize Essay (1991). *Medicalization of Racial Features: Asian American Women and Cosmetic Surgery.* *Medical Anthropology Quarterly*, 7, 74-89. Και στο *The politics of Appearance* σελ. 174
- Kefalidou Eurydice, (2021). The concept of beauty in ancient Greek athletics: Texts and images from the Geometric to the Classical period, Στο Stambolidis, N. Ioannis D. Fappas ed. *Κάλλος. The Ultimate Beauty.* Αθήνα: Museum of Cycladic Art, σελ 181
- Khoo C. (2009). Risk reduction in cosmetic surgery. *Clinical Risk.* 2009;15(6):237-240. doi:10.1258/cr.2009.090049 σελ. 237
- Knoedler Leonard et.al., (2023). *Thinking like a Lawyer—Human Rights and Their Association*
- Koff, E., Rierdan, J., & Stubbs, M. L. (1990). Gender, body image, and self-concept in early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 10(1), 56–68. <https://doi.org/10.1177/0272431690101004>
- LaCroix, J. M., & Pratto, F. (2015). Instrumentality and the denial of personhood: The social psychology of objectifying others. *Revue Internationale de Psychologie Sociale*, 28(1), 183–212.

- Ladelle McWhorter, (2007). Review Self-Transformations: Foucault, Ethics, and Normalized Bodies
- Laneader M. Alice Wolpe P. R. Ethical Considerations in Cosmetic Surgery, Plastic surgery key, (Ηλεκτρονική Πρόσβαση μόνο) <https://plasticsurgerykey.com/ethical-considerations-in-cosmetic-surgery/> (Προσπελάθηκε στις 12-10-2023)
- Langlois, J. H., Kalakanis, L., Rubenstein, A. J., Larson, A., Hallam, M., & Smoot, M. (2000). Maxims or myths of beauty; A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 126(3), 390–423, <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.3.390>
- Langton Rae (2009). *Sexual Solipsism: Philosophical Essays on Pornography and Objectification*, Oxford: Oxford University Press σελ 228–229, & Stanford Encyclopedia of Philosophy, Feminist Perspectives on Objectification, First published Wed Mar 10, 2010; substantive revision Sat Jan 13, 2024 <https://plato.stanford.edu/entries/feminism-objectification/>
- Lascaratos, John; Cohen, Mimis ; Voros, Dionyssios, (1998). Plastic Surgery of the Face in Byzantium in the Fourth Century. *Plastic and Reconstructive Surgery* 102(4):p 1274-1280, September 1998.
- Law, Josh, (2017). "Reverse Circumcision in Hellenistic Judaism: The Case for a Gender Critical Reading," *Venture: The University of Mississippi Undergraduate Research Journal*: Vol. 2, Article 1. Availa Rubin JP.,(1980). Celsus's decircumcision operation. *Urology* 1980;16(1) σελ 121-4. ble at: <https://egrove.olemiss.edu/umurjournal/vol2/iss1/1>
- Le Hénaff Yannick, (2017). *Cosmetic Surgery on Trial: How the Dujarier Case Impacted its Practice and Structure in France during the Interwar Period*. *Social History of Medicine*, 2017,
- Lee, K.C., Joory, K. & Moiemem, N.S. (2014). History of burns: The past, present and the future. *Burn Trauma* 2, 169–180 (2014). <https://doi.org/10.4103/2321-3868.143620>
- Leffler CT, Klebanov A, Samara WA, Grzybowski A. (2020). The history of cataract surgery: from couching to phacoemulsification. *Ann Transl Med*. 2020 Nov;8(22):1551. doi: 10.21037/atm-2019-racs-04. PMID: 33313296; PMCID: PMC7729313.
- LERNER, Charles (1932). HISTORY OF FEMININE BEAUTIFICATION. *Archives of Dermatology*, 26(6), 1027–1031. doi:10.1001/archderm.1932.01450031024008
- Lettow Susanne Pulkkinen Tuija (2022). *The Palgrave Handbook of German Idealism and Feminist Philosophy, Approaches to Kant's Sexism and Racism*, ISBN : 978-3-031-13122-6 3 σελ. 19
- LEWISON E. (1965). An experiment in facial reconstructive surgery in a prison population. *Can Med Assoc J*. 1965 Feb 6;92(6):251-4. PMID: 14270207; PMCID: PMC1927899.
- Lipworth L, Nyren O, Ye W, Fryzek JP, Tarone RE, McLaughlin JK. (2007). Excess mortality from suicide and other external causes of death among women with cosmetic breast implants. *Ann Plast Surg*. 2007 Aug;59(2):119-23; discussion 124-5. doi: 10.1097/SAP.0b013e318052ac50. PMID: 17667401.
- LITTLE Margaret Olivia (1997). *Cosmetic Surgery, Suspect Norms, and the Ethics of, In the Eye if the Beholder: Ethics and Medical Change if Appearance*, ed. Inez de Beaufort, Medard Hilhorst, and Soren Holm (Scandinavian University Press, 1997), pp. 151-67;
- Lodder Matthew C., (2010). *Body Art: Body Modification as Artistic Practice*, Thesis, Department of History of Art, University of Reading, Unique Identifier:757121453 σελ 217 - 259
- Long James A. (2009). James A. Long, Note, *Genetic Plastic Surgery: How Neoeugenics Creates a Culture of Stage Moms*, 7 U. St. Thomas L.J. 203 (2009), UST Research Online and the University of St. Thomas Law Journal σελ. 220 - 221
- Macionis Valdas, (2018). History of plastic surgery: Art, philosophy, and rhinoplasty, *Journal of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery*, Volume 71, Issue 7, σελ. 1086-1092, ISSN 1748-6815, <https://doi.org/10.1016/j.bjps.2018.03.001>. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1748681518300913>) (Προσπελάθηκε στις 31/9/2023)
- Marinozzi S, Sanese G, Messineo D, Raposio E, Codolini L, Carbonaro R, Cervelli V. (2021). The Art of Rhinoplasty: Researching Technical and Cultural Foundations of Western World Rhinosurgery, from the Middle Ages to the Renaissance. *Aesthetic Plast Surg*. 2021 Dec;45(6):2886-2895. doi: 10.1007/s00266-021-02247-x. Epub 2021 Apr 19. PMID: 33876283; PMCID: PMC8677642.
- Mayall P, Pilbrow V, Bitadze L. (2017). Migrating Huns and modified heads: Eigenshape analysis comparing intentionally modified crania from Hungary and Georgia in the Migration Period of Europe. *PLoS One*. 2017 Feb 2;12(2):e0171064. doi: 10.1371/journal.pone.0171064. PMID: 28152046; PMCID: PMC5289542.
- Maymone Mayra B.C., Laughter Melissa, Dover Jeffrey, Vashi Neelam A, (2019). The malleability of beauty: perceptual adaptation, *Clinics in Dermatology*, Volume 37, Issue 5, 2019, P.592-596, ISSN 0738-081X, <https://doi.org/10.1016/j.clindermatol.2019.05.002>.
- McCluskey MC. (2021). Revitalizing Alfred Adler: An Echo for Equality. *Clin Soc Work J*. 2022;50(4):387-399. doi: 10.1007/s10615-021-00793-0. Epub 2021 Mar 5. PMID: 33688108; PMCID: PMC7932831.
- McComb Sarah E., Mills, Jennifer S. (2022). The effect of physical appearance perfectionism and social comparison to thin-, slim-thick-, and fit-ideal Instagram imagery on young women's body image, *Body Image*, Volume 40, 2022, Pages 165-175, ISSN 1740-1445, <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2021.12.003>.
- McKay, Tanjare' (2013) "Female Self-Objectification: Causes, Consequences and Prevention," *McNair Scholars Research Journal*: Vol. 6, Article 7. Available at: <https://commons.emich.edu/mcnair/vol6/iss1/7>

- McLaren Lyall R., Penney Dennis, (1957). The reconstruction of the syphilitic saddle nose: A review of seven cases, *British Journal of Plastic Surgery*, Volume 10, 1957, σελ. 236-238, ISSN 0007-1226, [https://doi.org/10.1016/S0007-1226\(57\)80038-1](https://doi.org/10.1016/S0007-1226(57)80038-1).
- McNamee MJ, Edwards SD. (2006). Transhumanism, medical technology and slippery slopes. *J Med Ethics*. 2006 Sep;32(9):513-8. doi: 10.1136/jme.2005.013789. PMID: 16943331; PMCID: PMC2563415.
- Mickett, C. A. (1993). Comments on Sandra Lee Bartky's "Femininity and Domination." *Hypatia*, 8(1), 173-177. <http://www.jstor.org/stable/3810309>
- Miller, F. G., Brody, H., Chung, K. C. (2000). Cosmetic Surgery and the Internal Morality of Medicine. *Camb Q Healthc Ethics* 9: 353-364, 2000
- Minen Francesca (2020). Ancient Mesopotamian views on human skin and body: a cultural–historical analysis of dermatological data from cuneiform sources *Notes Rec.74* : 119–130, <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rsnr.2018.0056>
- Modern art Oxford (UK) Google Arts & Culture, <https://artsandculture.google.com/story/the-body-modern-art-oxford/fQUx-sPaHdhKQ;hl=en> (Αύγουστος 2023)
- Monica H. Green, (2001) *The Trotula: A Medieval Compendium of Women's Medicine*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2001. xvii, ed. and trans. 301 pp.
- Morgan K.P. (1991). *Women under the Knife* (Αρχική δημοσίευση Morgan Kathryn P. (1991). "Women and the knife: Cosmetic surgery and the colonization of women's bodies." *Hypatia* 6(3):25–53). & *The Politics of Appearance*, Chapter 11, σελ. 154- 157
- Motakef, Saba; Motakef, Sahar; Chung, Michael T.; Ingargiola, Michael J.; Rodriguez-Feliz, Jose (2014). The Cosmetic Surgery Stigma: An American Cultural Phenomenon;. *Plastic and Reconstructive Surgery* 134(5):p 854e-855e,2014. | DOI: 10.1097/PRS.0000000000000604
- Mousavi SR. (2010). The ethics of aesthetic surgery. *J Cutan Aesthet Surg*. 2010 Jan;3(1):38-40. doi: 10.4103/0974-2077.63396. PMID: 20606994; PMCID: PMC2890136
- Mrongovius, C. C., & Kant, I. (1997). Morality according to Prof. Kant: Mrongovius's second set of lecture notes (selections). In P. Heath & J. B. Schneewind (Eds.), *Lectures on Ethics* (σελ. 223–248). chapter, Cambridge: Cambridge University Press. {29:629}
- NEAGU Alexandra, (2015). BODY IMAGE: A THEORETICAL FRAMEWORK, "Francisc I. Rainer" Institute of Anthropology, Romanian Academy, Bucharest, The publishing house anthropology of the Romanian academy, Romania, σελ.32-37
- Nejadzarvari N, Ebrahimi A. (2014). Different aspects of informed consent in aesthetic surgeries. *World J Plast Surg*. 2014 Jul;3(2):81-6. PMID: 25489529; PMCID: PMC4236989. New York: Routledge, σελ. 41 - 45
- Neyer, Kelly, (2011). "The Myth of Choice: The Cultural Shift in Cosmetic Surgery", Joyce Durham Essay Contest in Women's and Gender Studies. 5. https://ecommons.udayton.edu/wgs_essay/5
- Nikolova Yana D. (2021). Objectification and Instrumentalization: The Activation of Thanatosin Connection with "Body-Power"; or the Human Body as a Critical Object of Power in the Recent Social Reality, *International Journal of Psychological Studies*; Vol. 13, No. 4; 2021 ISSN 1918-7211 E-ISSN 1918-722X Published by Canadian Center of Science and Education Object of Power in the Recent Social Reality, *International Journal of Psychological Studies*; Vol. 13, No. 4; 2021, ISSN 1918-7211 E-ISSN 1918-722X
- Nistor Nicolae, Stanciu Ionuț-Dorin, (2017). "Being sexy" and the labor market: Self-objectification in job search related social networks, *Computers in Human Behavior*, Volume 69, 2017, Pages 43-53, ISSN 0747-5632, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.12.005>.
- Norn S, Permin H, Kruse PR, Kruse E., (2010). Ambroise Paré (1510-1590)--Traek af kirurgfagets historie og dets medi- kamentelle aspekter [Ambroise Paré (1510-90)--and features of the history of surgery]. *Dan Medicinhist Arbog*. 2010;38:46-62. Danish. PMID: 21560770.
- Nussbaum, M. C. (1995). Objectification. *Philosophy & Public Affairs*, 24(4), 249–291. <http://www.jstor.org/stable/2961930> σελ. 267- 277
- Nurka C., (2019). *Female Genital Cosmetic Surgery, Deviance, Desire and the Pursuit of Perfection*, ISBN 978-3-319-96489-8 ISBN 978-3-319-96490-4 (eBook) <https://doi.org/10.1007/978-3-319-96490-4> σελ. 18 - 60
- O'Brien, P. (1983). [Review of *A History of Women's Bodies*, by E. Shorter]. *The Journal of Modern History*, 55(4), 682–684. <http://www.jstor.org/stable/1878648> & Rose Weitz (1998). *The politics of Women's Bodies Sexuality Appearance and Behavior*, Arizona Univ. 1998 Oxford University Press New York σελ 3-10, & Radford Lorraine (1984). *A History of Women's Bodies*, Edward Shorter Allen Lane 1983 ISBN 0713915811, *Feminist Review* σελ. 105- 108
- O'Neill O (2002). *Autonomy and Trust in Bioethics*. Cambridge: Cambridge University Press, σελ. 17.
- Olivetto M, Bettoni J, Testelin S, Dakpé S, Devauchelle B. (2019). Feminism and cosmetic surgery: Suzanne Gros-Noël (1878-1954). *Ann Chir Plast Esthet*. 2019 Apr;64(2):133-143. French. doi: 10.1016/j.anplas.2019.01.008. Epub 2019 Feb 19. PMID: 30795931.
- OLSON, K. (2009). Cosmetics in Roman Antiquity: Substance, Remedy, Poison. *The Classical World*, 102(3), 291–310. <http://www.jstor.org/stable/40599851>.

- Orehek, E., & Weaverling, C. G. (2017). On the Nature of Objectification: Implications of Considering People as Means to Goals. *Perspectives on Psychological Science*, 12(5), 719–730. <https://www.jstor.org/stable/48596940> [σελ.722](#)
- Owens, R., Filoromo, S.J., Landgraf, L.A. *et al.* (2023). Deviance as an historical artefact: a scoping review of psychological studies of body modification. *Humanit Soc Sci Commun* **10**, 33 (2023). <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01511-6>
- Özer, M., Mortimore, I., Jansma, E. *et al.* (2018). Labiaplasty: motivation, techniques, and ethics. *Nat Rev Urol* **15**, 175–189 (2018). <https://doi.org/10.1038/nrurol.2018.1>
- Palmquist Stephen R. (2016). Kant's Perspectival Solution to the Mind-Body
- PAPADAKI E. (2012). Understanding Objectification: Is There Special Wrongness Involved in Treating Human Beings Instrumentally? *Prolegomena* **11** (1) 2012, [σελ.6-10](#)
- Parens E. (2005). Authenticity and ambivalence: toward understanding the enhancement debate. *Hastings Cent Rep.* 2005 May-Jun;35(3):34-41. PMID: 16092400, [σελ. 35 - 37](#)
- Parker Christopher, (2023). The Ancient Romans Used These Tweezers to Remove Body Hair
- Parker R. (2009). The female body and body image: a historical perspective. In: Parker R. *Women, Doctors and Cosmetic Surgery: Negotiating the "Normal" Body*. London, UK: Palgrave Macmillan; 2009:25-37.
- Paulus Aegineta, BOOK VI Sect LXIX On Castration / sect LXX Nympha , Sect LXIX On Hermaphrodites, https://cmg.bbaw.de/epubl/online/cmg_09_02.php
- Paulus Aegineta, Libri V-VII, edidit J. L. Heiberg, CMG IX 2, Leipzig et Berlin 1924 https://cmg.bbaw.de/epubl/online/cmg_09_02.php
- Paulus Aegineta, Libri V-VII, edit J. L. Heiberg, CMG IX 2, Leipzig et Berlin 1924, VII 65, 4- 68 , https://cmg.bbaw.de/epubl/online/cmg_09_02.php
- Pearl S.(2022). Change Your Face, Change Your Life; Prison Plastic Surgery as a Way to Reduce Recidivism. *J Hist Med Allied Sci.* 2022 Apr 29;77(2):217-246. doi: 10.1093/jhmas/jrac003. PMID: 35277710.
- Pearl Sharrona, (2022). Change Your Face, Change Your Life; Prison Plastic Surgery as a Way to Reduce Recidivism, *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, Volume 77, Issue 2, April 2022, Pages 217–246, <https://doi.org/10.1093/jhmas/jrac003>
- Persichetti Paolo, Barone Mauro, Cogliandro Annalisa, Di Nicola Stefano Tambone Vittoradolfo, (2019). Can philosophical aesthetics be useful for plastic surgery; The subjective, objective and relational view of beauty, *JPRS, VOLUME 72, ISSUE 11, P 1856-1871, DOI: https://doi.org/10.1016/j.bjps.2019.07.032*
- Peterson Kayla (2023). Securing your investment: Plastic surgery as a catalyst for lifestyle change, *American Society of Plastic Surgeons*, August 11, 2023, <https://www.plasticsurgery.org/news/articles/securing-your-investment-plastic-surgery-as-a-catalyst-for-lifestyle-change>
- Pitts-Taylor, V. (2007). *Surgery junkies: wellness and pathology in cosmetic culture: Wellness and pathology in cosmetic culture*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press
- Pope-Hennessy J., (1966). *The portrait in the Renaissance*, Princeton University Press, Washington D.C. [σελ 3-35](#).
- Qingqing Sun (2018). Materialism, Self-Objectification, and Capitalization of Sexual Attractiveness Increase Young Chinese Women's Willingness to Consider Cosmetic Surgery *Front. Psychol.*, 23 October 2018, Sec. Gender, Sex and Sexualities, Volume 9 - 2018, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02002>
- Reginald Pound Gillies, (1964). *Surgeon extraordinary, a biography*, London: Michael Joseph, 1964) [σελ. 27](#)
- Remensnyder JP, Bigelow ME, Goldwyn RM. (1979). Justinian II and Carmagnola: a Byzantine rhinoplasty; *Plast Reconstr Surg.* 1979 Jan;63(1):19-25. doi: 10.1097/00006534-197901000-00004. PMID: 372986.
- Rogers B.O. (1971). A chronologic history of cosmetic surgery. *Bull N Y Acad Med.* 1971 Mar;47(3): [σελ. 265-302](#). PMID: 5276837; PMID: PMC1749866.
- Rosen, C. (2004). The Democratization of Beauty. *The New Atlantis*, 5, 19–35. [σελ. 19 -20](#) <http://www.jstor.org/stable/43152099>
- Roubaix De J.A.M., (2011). Beneficence, non-maleficence, distributive justice and respect for patient autonomy – reconcilable ends in aesthetic surgery ;, *Journal of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery*, Volume 64, Issue 1, 2011, Pages 11-16, ISSN 1748-6815, <https://doi.org/10.1016/j.bjps.2010.03.034>. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1748681510001750>) [σελ.12](#)
- Roy Porter, *History of the Body* (1991). *New Perspectives on Historical Writing Chapter 10*, ed. Peter Burke, University Park, Pennsylvania, 1991 , [σελ. 206- 223](#)
- Rubin JP., (1980). Celsus's decircumcision operation. *Urology* 1980;16(1) [σελ 121-4](#). ble at: <https://egrove.olemiss.edu/umurjournal/vol2/iss1/1>
- S. Bhattacharya, V. Khanna, and R. Kohli, (2009). Cleft lip: The historical perspective, *Indian J Plast Surg.* 2009 Oct; 42(Suppl): S4–S8. doi: 10.4103/0970-0358.57180 PMID: PMC2825059 PMID: 19884680
- Sanday, P. R., (1994). Foreword to *Many Mirrors: Body Image and Social Relations*,
- Sander L. Gilman, (1997). Decircumcision: the first aesthetic surgery, *Modern Judaism* **17** (1997): 201-210 The Johns Hopkins University Press [σελ. 201- 203](#)

- Sandman, L., Hansson, E. (2020). An ethics analysis of the rationale for publicly funded plastic surgery. *BMC Med Ethics* 21, 94 (2020), <https://doi.org/10.1186/s12910-020-00539-6>
- Santoro Olivia (2022). The ethics of cosmetic surgery in relation to autonomy. *The Ethical Implications of Cosmetic Surgery and Autonomy Under the Beauty Industry*, The Bioethics Project, <https://www.bioethicsproject.org/the-ethics-of-cosmetic-surgery-in-relation-to-autonomy/>
- Sarwer David B; Magee Leanne; Clark Vicki, (2003). Physical appearance and cosmetic medical treatments: physiological and socio-cultural influences., 2(1), p31-32. doi:10.1111/j.1473-2130.2003.00003.x ,σελ. 144
- Savulescu J. (2005). New breeds of humans: the moral obligation to enhance. *Reprod Biomed Online*. 2005 Mar;10 Suppl 1:36-9. doi: 10.1016/s1472-6483(10)62202-x. PMID: 1582000
- Savulescu Julian, Persson Ingmar, Wilkinson Dominic, (2020). Utilitarianism and the pandemic, *Bioethics*, Volume 34, Issue 6 , 620 - 632 , 628, <https://doi.org/10.1111/bioe.12771>,<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/bioe.12771>
- Savulescu Julian, Tremellen Kelton,(2016). «Ideas for Australia: Rethinking funding and priorities in IVF -
- Savulescu, J. (2016). Genetic interventions and the ethics of enhancement of human beings. *Gazeta de Antropologia*, 32, 1.
- Scarborough, J. (2015). Fish Glue (Gr. Ιχθυόκολλα) in Hellenistic and Roman Medicine and Pharmacology. *Classical Philology*, 110(1), 54–65. <https://doi.org/10.1086/678680>
- Schell, E. E. (1992). [Review of *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*, by S. L. Bartky]. *Discourse*, 15(2), 166–170. <http://www.jstor.org/stable/41389273>
- *Scholars Journal*: Vol. 6: Iss. 1, Article 3., <https://scholarworks.gvsu.edu/mcnair/vol6/iss1/3> σελ. 12,
- Schuller, K. (2009). Facial Uplift: Plastic Surgery, Cosmetics and the Retailing of Whiteness in the Work of María Cristina Mena. *Journal of Modern Literature*, 32(4), 82–104. <http://www.jstor.org/stable/10.2979/jmodelite.32.4.82> σελ. 100-101
- Shaye, David A. (2021). The history of nasal reconstruction. *Current Opinion in Otolaryngology & Head and Neck Surgery* 29(4):p 259-264, August 2021. | DOI: 10.1097/MOO.0000000000000730
- Shelley, L. I. (1979). [Review of *Discipline and Punish: The Birth of the Prison.*, by M. Foucault & A. Sheridan]. *American Journal of Sociology*, 84(6), 1508–1510. <http://www.jstor.org/stable/2777923>
- Shishlina Natalia I, Belkevich E.V. & Usachuk A. N, (2013). Bronze Age Tattoos: Sympathetic Magic or Decoration; Philippe Della Casa & Constanze Witt (eds), *Tattoos and Body Modifications in Antiquity*. Proceedings of the sessions at the EAA annual meetings in The Hague and Oslo, 2010/11. *Zurich Studies in Archaeology* vol. 9, 2013, σελ. 67-74.
- Shu-Yueh Lee (2014). The Normalization of Cosmetic Surgery in Women’s Magazines from 1960 to 1989, *Journal of Magazine & New Media Research* 13 13,Vol. 15, No. 1 • Spring 2014 σελ 2- 15, <https://muse.jhu.edu/article/773691/pdf> (Προσπελάθηκε Σεπτ.2023)
- Silva Daniel F. (2022). The hidden anti-Black history of Brazilian butt lifts
- Smithsonian’s National Museum of African American History & Culture, *Black is Beautiful: The Emergence of Black Culture and Identity in the 60s and 70s*, <https://nmaahc.si.edu/explore/stories/black-beautiful-emergence-black-culture-and-identity-60s-and-70s> (Προσπελάθηκε στις 11-10-2023)
- Sorabella, Jean, (2007). “Portraiture in Renaissance and Baroque Europe.” In *Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000–. http://www.metmuseum.org/toah/hd/port/hd_port.htm (Αύγουστος 2023)
- Sorabella, Jean, (2022). “The Nude in Western Art and Its Beginnings in Antiquity.” In *Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000–. http://www.metmuseum.org/toah/hd/nuan/hd_nuan.htm (Προσπελάθηκε Απρίλιο 2023)
- Sparrow R. (2011). A not-so-new eugenics. *Harris and Savulescu on human enhancement*. *Hastings Cent Rep*. 2011 Jan-Feb;41(1):32-42. doi: 10.1002/j.1552-146x.2011.tb00098.x. PMID: 21329104
- Squire Michael (2011). *The Art of the Body: Antiquity and Its Legacy, Ancients and Moderns*
- Stavoula Tsinorema (2016): “Consent and autonomy in contemporary Bioethics”, στο *Annuaire International Des Droits De L’ Homme - VIII Bioéthique, Droit européen et international*, International Association of Constitutional Law Group of Social Rights, Sakkoulas & L.G.D.J./Lextenso Publications, σελ. 229-244
- Steele Valerie, (2001). *The Corset: A Cultural History*. New Haven, Connecticut Yale University Press,2001 vii, 199 pp., Reviewed by Heather Munro Prescott, Ph.D., Professor and Chair, Department of History, Central Connecticut State University, New Britain, Connecticut, <https://muse.jhu.edu/article/15349/pdf>
- Stiefel Marc, Shaner Arlene, Schaefer Steven D. (2006). *The Edwin Smith Papyrus: The Birth of Analytical Thinking in Medicine and Otolaryngology*, *The Laryngoscope* Volume 116, Issue 2 February 2006 σελ. 182-188,
- Strahan Erin J., Wilson Anne E., Cressman Kate E., Buote Vanessa M. (2006). Comparing to perfection: How cultural norms for appearance affect social comparisons and self-image, Volume 3, Issue 3, September 2006, Σελ. 211, <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2006.07.004>

- Sturm-O'Brien AK, Brissett AE, Brissett AE. (2010). Ethnic trends in facial plastic surgery. *Facial Plast Surg*. 2010 May;26(2):69-74. doi: 10.1055/s-0030-1253496. Epub 2010 May 4. PMID: 20446200.
- Swami V, Chamorro-Premuzic T, Bridges S, Furnham A. (2009). Acceptance of cosmetic surgery: Personality and individual difference predictors. *Body Image*. 2009;6:7–13
- Swanson E. (2013). The plastic surgeon: artist or scientist; *Plast Reconstr Surg*. 2013 Jan;131(1):182-184. doi: 10.1097/PRS.0b013e318272a0f3. PMID: 23271529.
- Talmon A., Ginzburg K., (2016)., The nullifying experience of self-objectification: The development and psychometric evaluation of the Self-Objectification Scale, *Child Abuse & Neglect*, Volume 60, 2016, Pages 46-57, ISSN 0145-2134, <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.09.007>.
- Tanner Jeremy, (2001). Nature, culture and the body in
- Tansley Patrick, Fleming Daniel, and Brown Tim, (2022). *Cosmetic Surgery Regulation in*
- Tavis Carol (1992). *The Mismeasure of Woman: Why Women Are Not the Better Sex*, the
- Taylor C. , (1991). *The Ethics of Authenticity* (Cambridge, Mass.: Harvard University
- The history of Henna, The Natural History Museum, London <https://www.nhm.ac.uk/discover/the-henna-plant-transcending-time-religion-and-culture.html> (On Line)
- The Saylor Foundation (2014). *Women From the Renaissance to the Enlightenment*. Saylor Academy. The Saylor Foundation <http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2012/10/HIST201-8.2.3-WomenRenaissancetoEnlightenment-FINAL1.pdf>. (Προσπελάθηκε 13-7- 2023).
- Tobin, R. (1975). The Canon of Polykleitos. *American Journal of Archaeology*, 79(4), σελ.307–321. <https://doi.org/10.2307/503064> σελ. 308- 311
- Tomba P., Viganò A., Ruggieri P., Gasbarrini A, (2014). Gaspare Tagliacozzi, pioneer of plastic surgery and the spread of his technique throughout Europe in “De Curtorum Chirurgia per Insitionem”, *European Review for Medical and Pharmacological Sciences*, 2014; 18: σελ 445-450
- Tuten Belle S. (2021). Correcting the ‘unnatural’ breast: gynecomastia and gender in medieval medicine, *medicina nei secoli* 33/1 (2021) 3-30, *Journal of history of medicine and medical humanities* σελ. 6-21
- Tsinorema S. (2015). The Principle of Autonomy and the Ethics of Advance Directives. *Synthesis Philosophica* 2015, 59:83-84
- van den Berg P, Thompson JK, Obremski-Brandon K, Covert M. (2002). The Tripartite Influence model of body image and eating disturbance: a covariance structure modeling investigation testing the mediational role of appearance comparison. *J Psychosom Res*. 2002 Nov;53(5):1007-20. doi: 10.1016/s0022-3999(02)00499-3. PMID: 12445590.
- Vander Wiede Kate, (2010). Review on Deborah Rhode’s book 2010 *The Beauty Bias: The Injustice of Appearance in Life and Law*, *The Christian Science Monitor*: <https://www.csmonitor.com/Books/Book-Reviews/2010/0520/The-Beauty-Bias>
- Vaughan-Turnbull Catherine, Lewis Vivienne (2015). *Body Image, Objectification, and Attitudes Toward Cosmetic Surgery* Volume 20, Issue 4, 2015, Pages 179-196, <https://doi.org/10.1111/jabr.12035> σελ 179 - 181
- von Soest, T., Kvalem, I., and Wichstrøm, L. (2012). Predictors of cosmetic surgery and its effects on psychological actors and mental health: a population-based follow-up study among Norwegian females. *Psychological Medicine*, 42 (03), 617-626 DOI: [10.1017/S0033291711001267](https://doi.org/10.1017/S0033291711001267), <https://www.bps.org.uk/research-digest/mental-health-problems-worsen-after-cosmetic-surgery>
- Wallace A. B. (1965). The History and Evolution of Plastic Surgery, *Res Medica*, Spring 1965, Volume 4, Number 4 doi: 10.2218/resmedica.v4i4.435 σελ 1- 5
- Wallner C, Moormann E, Lulof P, Drysch M, Lehnhardt M, Behr B. (2020). Burn Care in the Greek and Roman Antiquity. *Medicina (Kaunas)*. 2020 Nov 28;56(12):657. doi: 10.3390/medicina56120657. PMID: 33260533; PMCID: PMC7761083.
- Weeks DM, Thomas JR. (2014). Beauty in a multicultural world. *Facial Plast Surg Clin North Am*. 2014;22(3):337–341. doi: 10.1016/j.fsc.2014.04.005
- Weldon, Fay. 1984. *The life and loves of a she-devil*. New York: Pantheon Books; Kent: Coronet Books. σελ. 150
- Wellcome Collection, Ηλεκτρονική πρόσβαση 2024: The seven books of Paulus Aegineta / translated from the Greek, with a commentary embracing a complete view of the knowledge possessed by the Greeks, Romans, and Arabians on all subjects connected with medicine and surgery by Francis Adams. Paulus, Aegineta, 625-690. Χρονολογία :1844-1847, <https://wellcomecollection.org/works/qmwq5kuj/itemsLondon> : Printed for the Sydenham Society
- Widdows Heather (2022) The Ethics of Cosmetic Surgery, <https://www.publicethics.org/post/the-ethics-of-cosmetic-surgery> (Προσπελάθηκε στις 8. 9.2023)
- Wijsbek Henri (2000). The pursuit of beauty: the enforcement of aesthetics or a freely adopted lifestyle? *Journal of Medical Ethics* 2000;26:454–458 Erasmus University, Rotterdam, the Netherlands σελ. 454
- Wijsbek, H. (2000). The pursuit of beauty: the enforcement of aesthetics or a freely adopted lifestyle; *Journal of Medical Ethics*, 26(6), σελ. 458. doi:10.1136/jme.26.6.454

- Wilson Fernandes, Julio, (2021) The Legacy of Art in Plastic Surgery. *Plastic and Reconstructive Surgery - Global Open* 9(4):p e 3519, | DOI: 10.1097/GOX.00000000000003519
- Wilson Nicole,(2012). *Bryn Mawr Classical Review* BMCR 2012.02.35 Michael Squire, The Art of the Body: Antiquity and Its Legacy. *Ancients and Moderns*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2011. xv, 240. ISBN 9780195380811, <https://bmc.brynmawr.edu/2012/2012.02.35/>
- Wohlrab Silke, Fink Bernhard, Kappeler Peter M., Brewer Gayle (2009). Perception of human body modification , *Personality and Individual Differences*, Volume 46, Issue 2, January 2009, Pages 202-206 <https://doi.org/10.1016/j.paid.2008.09.031>, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886908003681>
- Wollstonecraft, Mary, 1792 [1988], A Vindication of the Rights of Woman, in *The Feminist Papers: From Adams to Beauvoir*, Alice S. Rossi (ed.), Boston: North Eastern University Press, σελ. 40–85.
- World Health Organization (1948). Summary Reports on Proceedings Minutes and Final Acts of the International Health Conference held in New York from 19 June to 22 July 1946. World Health Organization, available from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/85573>
- Yarosh DB. (2019). Perception and Deception: Human Beauty and the Brain. *Behav Sci (Basel)*. 2019 Mar 29;9(4):34. doi: 10.3390/bs9040034. PMID: 30934856; PMCID: PMC6523404.
- Yifan Wang, Yanrong Li (2020). Objectification and Self-Objectification of Women in Current Society, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 435, Published by Atlantis Press SARL σελ 584- 585
- YOUNG Iris Marion (1980). *Throwing Like a Girl: A Phenomenology of Feminine Body Comportment Motility and Spatiality*, Department of Philosophy, Miami University, *Human Studies* 3 (1980): 137- 56, σελ 140- 141`
- Zargaran, A., Fazelzadeh, A. & Mohagheghzadeh,(2013). A. Surgeons and Surgery from Ancient Persia (5,000 Years of Surgical History). *World J Surg* 37, 2002–2004 (2013). <https://doi.org/10.1007/s00268-013-2055-0>
- Zeis, Eduard (1838). *Handbuch der plastischen Chirurgie*, Berlin : G. Reimer, <https://archive.org/details/handbuchderplast00zeis> (Προσπελάθηκε στις 30/6/2023)
- Ασπραδάκη Α.(2021). Βιοηθική και δημόσια υγεία: από τη δεκαετία 1970 στην πανδημία COVID-19, *Βιοηθικά* 7(1) Μάρτιος 2021 (Ηλεκτρονικό έντυπο) σελ. 9
- Καλαντζής Γ., Τσιάμης Κ., Πουλάκου-Ρεμπελάκου Ε., (2006). Ορειβάσιος και Παύλος Αιγινήτης. Δύο Βυζαντινοί ιατροί, πρωτοπόροι στην Πλαστική Χειρουργική, *ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ*, 23(5), 536-540, 2006 - Ιστορία της Ιατρικής
- KANT IMMANΟΥΕΛ (1785) ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ ΤΩΝ ΗΘΩΝ, Μετάφραση: Ανδρουλιδάκης Κώστας (2017) Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης Κεφ. 1. 402, Κεφ. 2. 421 , Δ΄ Ηθικές αρχές 151, 152
- Μολλάκη Β. Βιδάλης Τ. (2013). Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής, Έκθεση, Βελτίωση των χαρακτηριστικών του ανθρώπου, <https://bioethics.gr/api/files/download/1470/REPORT-Human%20enhancement-Physical%20FINAL%20GR.pdf> ;
- Παπαδάκη Λ.(2017). Η ανθρώπινη ιδιότητα και η χρήση της ως απλού μέσου, *ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1, Ζητήματα Ηθικής Φιλοσοφίας και Βιοηθικής. Καντιανές Προσεγγίσεις*. Αθήνα, Νήσος, 2017, σελ 30 - 36
- Παιονίδης, Φιλήμων Η ποιότητα ζωής ως φιλοσοφικά ενδιαφέρουσα έννοια, Υπέρ του δέοντος: Δοκίμια εφαρμοσμένης φιλοσοφίας, (Αθήνα: Εκκρεμές, υπό έκδοση), <http://www1.aegean.gr/environment/eeppd/EnvEthics/Paionidis.pdf> Πελεγρίνης, Θ.Ν. (2005). Λεξικό της Φιλοσοφίας. Εκδ: Ελληνικά Γράμματα,σελ. 656,
- ΤΣΙΝΟΡΕΜΑ Σ.(2021). Υγεία και πανδημία. Η συνάντηση της κλινικής ηθικής με την ηθική της δημόσιας υγείας, *διά-Λογος*, 11/2021, σελ. 261-285, 12
- Φουκώ Μ. (1987). *Εξουσία γνώση και ηθική* Αθήνα Υψίλων και Φουκώ Μ. 2011.Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής, Αθήνα, Πλέθρον